UNIVERSITATEA *ANDREI SAGUNA* CONSTANTA
FACULTATEA DE DREPT SI STIINTE ADMINISTRATIVE

STUDII DE SECURITATE

NOTE DE CURS

LECT.UNIV.DR. GEORGESCU STEFAN

Cuprins

Securitatea- evoluţia unui concept 4
Definirea securităţii. Teorii şi curente de gândire 4
Definirea securităţii de către organizaţiile internaţionale 8
De la concept la om, ca subiect al securităţii naţionale şi internaţionale 11
Securitatea spaţiului de interes sau 16
„homeland security" 16
Clarificări conceptuale; raţiuni pentru existenţa acestui concept 16
SUA şi răspunsul lor la pericolele şi ameninţările secolului al XXI-lea 18
UE şi abordarea sa referitoare la SSI/HS 23
Tendinţe în structurarea ssi/hs 27
Organizaţiile internaţionale de securitate 29
Statutul şi rolul organizaţiilor internaţionale de securitate în sistemul mondial 29
Principalele organizaţii internaţionale de securitate: raţiuni pentru creare, activitate trecută şi prezentă 32
Viitorul organizaţiilor internaţionale de securitate 36
O.N.U. 36
N.A.T.O. 37
Uniunea Europeană 38
O.S.C.E. 40
Organizaţii internaţionale de securitate de importanţă secundară 41
Competenţele Uniunii Europene în materie de securitate şi apărare 45
Uniunea Europeană, actor economic şi politic major pe scena internaţională 45
5.2. Politica Externă şi de Securitate Comună a Uniunii Europene 46
Ce reprezintă PESA? 47
Procesul constituirii PESA 48
Misiunile şi obiectivele PESA 507
Instrumentele gestionării civile şi militare a crizelor 51
B) Capacităţile civile ale PESA 53
Viitorul PESA 531
Actualităţi şi perspective în politica europeană de securitate şi apărare 56
Mediul de securitate European 56
Necesitatea unei Politici Europene de Securitate şi Apărare 58
Elemente componente ale PESA 597
Implicaţii în domeniul PESA după apariţia strategiei de securitate şi a constituţiei europene 59

Managementul diferenţelor in realizarea securităţii mării negre 62
Diferenţa, ca resursă de dezvoltare 62
Filozofia şi fenomenologia diferenţei 64
Securitatea mării neagre în ecuaţia securităţii internaţionale 65
Universul diferenţelor din bazinul mării negre 69
Modalităţi de management a diferenţelor 76
Interesele României la Marea Neagră 79
Interesele politice şi economice ale României la Marea Neagră 80
şi în Regiunea Extinsă a Mării Negre 80
România - putere maritimă regională, interes naţional major 81
Rolul României în afirmarea unui climat de stabilitate şi securitate în Regiunea Extinsă a Mării Negre; promovarea intereselor României la Marea Neagră 87
Tendinţe geopolitice, geoeconomice şi geostrategice regionale 89
(zona mării negre şi balcanii) 89
Zona Mării Negre şi a Balcanilor 89
Tendinţe în regiune 92
Tendinţe geopolitice, geoeconomice şi geostrategice regionale 97
Tendinţe geopolitice 97
Tendinţe geoeconomice 98
Tendinţe geostrategice 99
Securitatea regională (zona mării negre şi balcani) – componentă fundamentală a securităţii internaţionale 101
Securitatea regională, componentă fundamentală a securităţii interaţionale, regiunea extinsă a marii negre 103
„Arma energetică” în contextul relaţiilor internaţionale ale începutului de secol xxi 105
Principalii actori ai scenei energetice mondiale 105
„Arma energetică” ca instrument de presiune 109
Terorismul internaţional – factor de risc la adresa securităţii şi apărării naţionale 119
Pericole şi ameninţări teroriste la început de secol 119
Noi vulnerabilităţi ale populaţiilor, valorilor, statelor, instituţiilor, organizaţiilor şi organismelor naţionale şi internaţionale 119
Dinamica pericolelor şi ameninţărilor 1217
Riscuri posibile, riscuri asumate 125
Structura şi dinamica terorismului în zonele de 1252
Interes pentru nato şi în zonele de interes ale României 126
Specificul atacurilor, contraatacurilor şi reacţiilor de tip terorist în zonele de interese ale nato şi ale României 1318
Strategii de combatere a terorismului 133

Securitatea- evoluţia unui concept

Definirea securităţii. Teorii şi curente de gândire

Studiile de securitate din anii ‘70, deşi nu au luat amploare în acea perioadă, sunt deosebit de importante pentru a înţelege evoluţia ulterioară a acestui domeniu: este prima dată când, fără a face referire la sfârşitul Războiului Rece, specialiştii în ştiinţe umane au avansat ideea că sistemul internaţional va fi supus, în viitorul apropiat, unui proces amplu de transformare radicală. Specialişti – printre care Immanuel Wallerstein, John Meyer şi Albert Bergesen1 – au evidenţiat importanţa combinării analizei puterii şi bunăstării cu cea a elementelor culturale şi de suveranitate ale statului. De exemplu, Wallerstein afirma că, datorită dinamismului său inerent, economia capitalistă va căuta să se integreze şi în blocul socialist. Această idee a deschis o nouă cale pentru cercetare, distincţia anarhie internaţională – guvernare mondială devenind desuetă. Chiar dacă nu toţi politologii sunt de acord, sfârşitul Războiului Rece a confirmat teoria de la sfârşitul anilor ’70, înlocuind temerea declanşării unui conflict nuclear între cele două mari puteri cu riscuri, pericole şi ameninţări concrete la adresa securităţii naţionale şi internaţionale: confruntări etnice, iniţierea unui proces dificil şi îndelungat de tranziţie economică în statele fost-comuniste, creşterea numărului imigranţilor şi al refugiaţilor, degradarea accentuată a mediului, sporirea importanţei apartenenţei culturale şi religioase în relaţiile internaţionale, integrarea în structurile europene şi euroatlantice a ţărilor central şi est europene etc. Toate aceste tendinţe au generat nevoia de a lărgi şi adânci înţelesul conceptului de securitate. De la conceptele de pace pozitivă, enunţat de Johan Galtung2, şi pace stabilă, al lui Kenneth Boulding3, şi de la definiţia lui Walter Lippmann, publicată în 1962 în studiul „Discord and Collaboration. Essays on International Politics”4, care afirma că „o naţiune este în siguranţă în măsura în care nu se află în pericolul de a trebui să sacrifice valori esenţiale, dacă doreşte să evite războiul şi, poate, atunci când este provocată, să îşi le menţină, obţinând victoria într-un război”, definiţia securităţii a suferit multe modificări, astfel:

-Ian Bellany scrie că „securitatea, în sine, este o relativă absenţă a războiului” combinată cu un nou introdus factor psihologic, reprezentat de „o relativ solidă convingere că nici un război care ar putea avea loc nu s-ar termina cu o înfrângere”[5];

-Laurence Martin subliniază dimensiunea economică: *„securitatea este asigurarea bunăstării viitoare”*[6]. În anii ’60, bunăstarea era considerată ca fiind rezultatul direct şi neproblematic al creşterii economice, însă teoriile sociale şi economice ulterioare au infirmat această ipoteză, considerând că la fel de importanţi sunt şi factorii culturali şi psihologici;

-ilustrând explozia numărului studiilor lingvistice din anii ’80-’90, Ole Waever defineşte securitatea „drept ceea ce se numeşte în teoria limbajului un act de vorbire ... afirmarea însăşi constituie actul ... Pronunţând <securitate>, un reprezentant al statului deplasează cazul dinspre particular spre o zonă specifică, pretinzând un drept special de a folosi toate mijloacele necesare

---

[1] Apud Katzenstein, Peter J. (ed.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York, 1996.

[2] Galtung, Johan, *Violence, Peace, and Peace Research*, în „Peace: Research, Education, Action. Essays in Peace Research. Volume 1”, Copenhagen: Christian Ejlers Forlag, 1975, pp. 109-134.

[3] Boulding, Kenneth, *Stable Peace*, Austin: University of Texas Press, 1978.*2

[4] Apud Buzan Barry, Popoarele, statele şi teama. O agendă pentru studii de securitate internaţională în epoca de după Războiul Rece, Ed. Cartier, Chişinău, 2000.

[5] Bellany, Ian, *Către o teorie a securităţii naţionale*, 1981, apud Buzan, Barry, *op. cit.*, 2000.

[6] Martin, Laurence, Poate exista securitate naţională într-o epocă nesigură?, 1983, apud Buzan, Barry, op. cit., 2000.

pentru a bloca această evoluţie”[7].

Se observă că fiecare definiţie poate fi plasată într-un anumit context istoric. Problemele de securitate nu sunt fixe, ci, din contra, s-au schimbat de-a lungul timpului. De exemplu, la începutul secolului XX, politicile pronataliste erau considerate a fi cele mai bune modalităţi de întărire a puterii şi securităţii naţionale. În perioada interbelică, teoria eugeniei sociale a marcat o tranziţie parţială de la numărul populaţiei la calitatea acesteia, tot ca măsură a puterii şi securităţii naţionale. După anul 1945, s-a produs o schimbare dramatică în percepţia politicilor de control a populaţiei: specialiştii nu le-au mai considerat a fi sursa securităţii, ci a bunăstării. În anii Războiului Rece, securitatea a fost definită în termeni militari, oglindind astfel principalele preocupări ale celor două blocuri opozante. În perioada imediat următoare, a fost lărgită sfera de cuprindere a conceptului, fiind incluse şi dimensiuni nonmilitare: politică, economică, socială, ecologică.

Definiţiile prezentate nu fac altceva decât să evidenţieze câteva dintre caracteristicile securităţii, însă nici una dintre ele nu pare a fi completă. De vreme ce diferitele curente şi şcoli de gândire sugerează definiţii diverse ale securităţii naţionale şi internaţionale, dezacordurile şi dezbaterile aprinse sunt inerente, fiecare parte considerând că teoria proprie este cea optimă. În continuare, vom face o scurtă trecere în revistă a principalelor curente de gândire care s-au aplecat, de-a lungul timpului, asupra studiului securităţii.

Pozitivismul promovează studiile strategice şi studiile de securitate, descrise de către criticii curentului drept abordări obiective, care nu pun probleme, ale ontologiei şi epistemologiei securităţii. Specialiştii fac totuşi distincţia între abordarea tradiţionalistă în studiile de securitate, cu o viziune centrată pe stat şi pe dimensiunea militară, şi abordarea vastă a securităţii, ce doreşte să lărgească agenda de securitate prin analiza problemelor militare şi nonmilitare.

Constructivismul se bazează pe credinţa că lumea este produsul interacţiunii sociale, ce poate fi măsurată şi analizată cu mijloace ştiinţifice specifice. Această formă de constructivism social foloseşte, în studiul securităţii, ontologia subiectivă şi epistemologia obiectivă, cu alte cuvinte afirmă că lumea este construită social şi poate fi măsurată şi analizată.

Postmodernismul este caracterizat de o mare diversitate a studiilor de securitate. Metodologia aferentă acestui curent de gândire este construită în jurul credinţei că lumea este produsul interacţiunii noastre sociale şi nu poate fi măsurată şi analizată cu uşurinţă din cauza naturii contestate a cunoaşterii (ontologie şi epistemologie subiective). Rezultatele studiilor postmoderniste ridică multe întrebări referitoare la rolul pozitivismului în studiul securităţii, din mai multe puncte de vedere: metodologic, istoriografic, epistemologic, ontologic şi normativ. Adepţii postmodernismului împărtăşesc preocupările constructiviştilor referitoare la ambiguitatea ontologiei pozitiviste în studiile de securitate. Analiştii postmodernişti nu pregetă să reconsidere critic atât poststructuralismul (Simon Dalby, Jef Huyysmans), cât şi postmodernismul reprezentat de Michael Dillon şi David Campbell.

Între toate aceste curente de gândire se remarcă Şcoala de la Copenhaga, ai cărei reprezentanţi - Barry Buzan, Ole Waever şi Jaap de Wilde - sunt adepţii lărgirii sferei de definire a securităţii. Răspunzând acuzaţiilor aduse de tradiţionalişti, care afirmau că acest nou model este incoerent, reprezentanţii Şcolii oferă o metodă operaţională constructivistă, ce presupune, pe de o parte, încorporarea principiilor tradiţionaliste, iar, pe de altă parte, eliminarea frontierei artificiale dintre securitate şi economie şi propunerea unor noi modalităţi de studiu a interrelaţionării domeniilor vieţii sociale. Securitatea este definită în funcţie de perceperea ameninţării la adresa existenţei unui obiect de referinţă ce este puternic valorizat. Acesta face parte dintr-o mulţime vastă, ce poate include: actori nonstatali, principii abstracte şi chiar natura, în sine. De asemenea, sursa ameninţării poate fi identificată în statele agresive, tendinţele sociale negative sau în diversitatea culturală. În consecinţă, în concepţia Şcolii de la Copenhaga, ameninţările se pot manifesta într-o varietate de contexte politice sau domenii ale vieţii: politic, economic, militar, cultural, demografic, ecologic etc. În opinia specialiştilor danezi, studiile de securitate ar trebui să fie centrate pe identificarea, localizarea şi evaluarea celor mai importante măsuri de „securizare” iniţiate

[7] Waever, Ole, Securitatea ca act de vorbire: analiza politică a unui cuvânt, 1989, apud Buzan, Barry, op. cit., 2000

de actorii principali ai vieţii sociale. Ei ilustrează acest cadru de analiză prin aplicarea sa atât în domeniul militar, cât şi în cele nonmilitare ale securităţii, iar rezultatul constă într-o „hartă" a problemelor contemporane ale securităţii, fiecare fiind identificată în funcţie de patru variabile: caracteristica spaţială (local, regional, global), localizarea sectorială (militar, politic, economic, cultural, ecologic), identitatea principalului actor (state, actori societali, organizaţii internaţionale) şi natura obiectului de referinţă (state, naţiuni, principii, mediul înconjurător).

În prezent, dintre preocupările în domeniul studiului securităţii se remarcă cea a lui James N. Rosenau, care realizează o interesantă corelaţie între teoria complexităţii, a haosului şi conceptul de securitate[8]. Teoria complexităţii reprezintă o modalitate de investigare a dinamicii sistemelor nonlineare, ce nu este complementară metodelor lineare destinate măsurării unei lumi neregulate (de exemplu, statistica). Sistemele nonlineare au următoarele caracteristici:

- intrările (inputs) şi ieşirile (outputs) nu sunt proporţionale;

- întregul nu este egal, din punct de vedere cantitativ, cu suma părţilor sale şi, din punct de vedere calitativ, nu este identificabil prin caracteristicile elementelor componente;

-înlănţuirea cauză – efect nu este evidentă;

- fenomenele din acest mediu nu sunt previzibile, dar, în interiorul graniţelor proprii, se auto-organizează.

Alvin M. Saperstein scria, în studiul „*Complexitate, haos şi politica de securitate naţională: metafore sau instrumente?*"[9], că interacţiunile dintre statele-naţiune, inclusiv războiul, sunt similare interacţiunilor dintre particule, ce sunt studiate de fizică. Din această perspectivă, el analizează succint cele două războaie mondiale. În Europa premergătoare primului război mondial, asasinarea a doi oameni, în Balcani, a fost de ajuns pentru a declanşa un carnagiu, care a implicat un întreg continent, a dus la pierderi uriaşe de vieţi omeneşti, a modificat naţiuni şi guverne. În Europa de după cel de-al doilea război mondial, uciderea a sute, chiar mii, de oameni, tot în Balcani, nu a influenţat restul lumii la acelaşi nivel, consideră autorul. În primul caz, o schimbare redusă a parametrilor sistemului a condus la transformarea majoră a acestuia (dacă sistemul ar fi fost unul matematic sau fizic, ar fi putut fi aplicată definiţia haosului). În cel de-al doilea caz, perturbaţiile s-au diminuat, pe măsură ce s-au disipat în sistem (indicator al existenţei unui sistem matematic sau fizic stabil).

În acelaşi timp, James Rosenau studiază evoluţia mediului internaţional de securitate, înainte şi după Războiul Rece, prin prisma aceleiaşi teorii a complexităţii[10]. Principala concluzie este că, după Războiul Rece, se naşte o nouă epocă, o epocă a multiplelor contradicţii: sistemul internaţional este mai puţin dominant, dar mai puternic; statele se transformă, dar nu dispar; suveranitatea statului este erodată, dar puternic valorizată; graniţele nu permit trecerea intruşilor, dar sunt caracterizate de un grad crescut de porozitate etc. Din analiza acestor contradicţii rezultă o serie de interogaţii complexe: cum poate fi evaluată o lume caracterizată de ambiguitate? Cum poate fi studiat un spaţiu politic aflat într-o continuă transformare, în care, simultan, unele dimensiuni se erodează, iar altele se întăresc? Cum pot fi reconceptualizate politicile de securitate naţională, astfel încât să includă noţiuni diferite, precum identitate, afiliaţie şi teritorialitate? Rosenau afirmă că limpezimea unor asemenea întrebări, dar şi incertitudinea pe care o generează, întăresc convingerea că suntem adânc implicaţi într-un proces de transformare epocală, proces susţinut de o nouă viziune asupra lumii şi, implicit, asupra mediului de securitate. În miezul acestei viziuni se află convingerea că ordinea care caracterizează familiile, comunităţile, ţările şi sistemul global, se bazează pe contradicţii, ambiguităţi şi incertitudini.

Cu toate că această abordare a studiului securităţii este deosebit de interesantă, până în prezent, nu a fost făcută publică o metodologie clară de analiză. Într-adevăr, lumea este caracterizată de contradicţii şi incertitudini, însă scopul paradigmelor lineare existente nu este unul radical reducţionist, ci

---

[8] Rosenau, James N., *Many Damn Things Simultaneously: Complexity Theory and World Affairs*, Conference on Complexity, Global Politics, and National Security, RAND Corporation, 1996.

[9] Saperstein, Alvin M., *Complexity, Chaos, and National Security Policy: Metaphors or Tools?*, Conference on Complexity, Global Politics, and National Security, RAND Corporation, 1996. [11] Rosenau, James N., *op. cit.*, 1996.

[10] Rosenau, James N., *op. cit.*, 1996.

doar de a simplifica complexitatea pentru a o înţelege.

Definirea securităţii de către organizaţiile internaţionale

Dincolo de toate aceste curente de gândire, securitatea rămâne, totuşi, o problemă esenţială a existenţei societăţii umane, iar definirea sa este subiectul cel mai important şi în documentele oficiale ale unor organizaţii internaţionale.

Organizaţia Naţiunilor Unite

ONU, în Carta Naţiunilor Unite[11], afirmă:

*„**Capitolul I, art. 2:** Toţi membrii trebuie să îşi rezolve disputele internaţionale prin mijloace paşnice, într-o manieră în care pacea, securitatea şi justiţia internaţionale nu sunt puse în pericol.*

Toţi membrii trebuie să se abţină, în relaţiile lor internaţionale, de la ameninţarea cu forţa sau folosirea forţei împotriva integrităţii teritoriale sau independenţei politice a oricărui stat sau în orice altă manieră care contravine scopurilor ONU.

Nimic din prezenta Cartă nu trebuie să autorizeze ONU să intervină în probleme ce ţin în esenţă de jurisdicţia internă a oricărui stat, nici nu trebuie să iniţieze asemenea pretenţii de acord întemeiate pe prezenta Cartă; acest principiu nu trebuie să prejudicieze aplicarea măsurilor de impunere din Capitolul VII.”

„Capitolul VII, art. 51: Nimic din conţinutul acestei Carte nu trebuie să prejudicieze dreptul inalienabil la autoapărarea individuală sau colectivă în condiţiile în care un atac armat are loc împotriva unuia dintre membrii ONU, până când Consiliul de Securitate ia măsurile necesare pentru menţinerea păcii şi securităţii internaţionale. […]”

Ultimii ani sunt marcaţi de dorinţa ONU de a reanaliza şi reformula conceptul de securitate. În acest sens, Secretarul General a organizat, în 2003, un panel format din 16 specialişti din diverse ţări, a cărui principală sarcină a fost de a formula şi recomanda măsuri clare şi eficiente pentru acţiunile colective, pe baza unei analize riguroase a viitoarelor ameninţări la adresa păcii şi securităţii[12]. Este evident că evoluţia mediului de securitate la începutul secolului XXI a adus în prim-plan un anumit grad de diviziune între membrii ONU în ceea ce priveşte principiile fundamentale ale păcii şi securităţii internaţionale: prevenirea proliferării armelor de distrugere în masă, combaterea terorismului internaţional, criteriile pentru folosirea forţei şi rolul Consiliului de Securitate, conceptul de „război preventiv”, rolul şi statutul ONU într-o lume cu o singură superputere etc. Mai mult, dezbaterile au vizat şi definiţia securităţii: unii specialişti avertizează asupra pericolului de lărgire excesivă a ariei de definire a conceptului, în timp ce alţii subliniază că securitatea, în ultimă instanţă, are ca obiecte de referinţă indivizii umani şi problemele ce le afectează viaţa cotidiană. În acest context, experţii ONU optează pentru o definiţie a securităţii ce include două categorii de riscuri, pericole şi ameninţări la adresa sa:

-de tip *„**hard**”*, precum terorismul internaţional, proliferarea armelor de distrugere în masă, conflictele intra şi interstatale etc.;

-de tip *„**soft**”*: sărăcia extremă, incultura, şomajul, bolile contagioase, degradarea mediului, extremismul religios, violarea drepturilor omului etc.

Nici această definiţie nu întruneşte consensul specialiştilor, principalul dezacord vizând importanţa ce trebuie dată fiecărui tip de risc, pericol, ameninţare. Totuşi, ONU a decis ca acestor două categorii să li se acorde prioritate egală.

Dorinţa ONU de a reforma atât principiile de bază, cât şi propria structură organizaţională, derivă din schimbarea radicală a sistemului relaţiilor internaţionale, ceea ce a „zguduit” însăşi fundaţia securităţii colective şi a subminat încrederea în răspunsurile colective la problemele şi provocările comune. Acelaşi proces de transformare a mediului de securitate a influenţat şi evoluţia celorlalte organizaţii internaţionale de securitate.

Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord

---

[11] *Carta Naţiunilor Unite*, http://www.un.org/aboutun/charter/index.html.

[12] Secretarul General al ONU, *Letter to the President of the UN General Assembly*, 4 nov. 2003, http://www.un.org.

NATO, încă de la înfiinţare, prin *Tratatul NordAtlantic*[13], defineşte conceptul de securitate astfel:

„Art. 2: *Părţile vor contribui la dezvoltarea continuă a relaţiilor internaţionale de pace şi prietenie prin consolidarea instituţiilor libere, prin facilitarea unei mai bune înţelegeri a principiilor pe baza cărora sunt fondate aceste instituţii şi prin promovarea condiţiilor de asigurare a stabilităţii şi bunăstării. Ele vor căuta să elimine conflictele din politicile lor economice internaţionale şi vor încuraja colaborarea economică bilaterală sau multilaterală."*

„Art. 3*: Pentru a îndeplini mai eficient obiectivele acestui Tratat, Părţile, separat sau împreună, prin intermediul auto-ajutorării şi al sprijinului reciproc continue, îşi vor menţine şi îşi vor dezvolta capacitatea individualăşi cea colectivă de rezistenţă în faţa unui atac armat. Părţile convin că un atac armat împotriva uneia sau mai multora dintre ele, în Europa sau în America de Nord, va fi considerat un atac împotriva tuturor şi, în consecinţă, sunt de acord ca, dacă are loc un asemenea atac armat, fiecare dintre ele, în exercitarea dreptului la auto-apărare individuală sau colectivă recunoscut prin Articolul 51 din Carta Naţiunilor Unite, va sprijini Partea sau Părţile atacate prin efectuarea imediată, individual sau de comun acord cu celelalte Părţi, a oricărei acţiuni pe care o consideră necesară, inclusiv folosirea forţei armate, pentru restabilirea şi menţinerea securităţii zonei nord-atlantice. Orice astfel de atac armat şi toate măsurile adoptate ca rezultat al acestuia vor trebui raportate imediat Consiliului de Securitate. Aceste măsuri vor înceta după ce Consiliul de Securitate va adopta măsurile necesare pentru restabilirea şi menţinerea păcii şi securităţii internaţionale."*

„**Art. 8:** Fiecare Parte declară că nici una din obligaţiile internaţionale, aflate în vigoare la un moment dat între ea şi oricare din celelalte Părţi sau un al treilea stat, nu este în contradicţie cu prevederile prezentului Tratat şi se angajează să nu îşi asume nici o obligaţie internaţională aflată în conflict cu acest Tratat."

Începutul de secol XXI a determinat NATO să reevalueze definiţia securităţii. Apărarea colectivă rămâne principala misiune a Alianţei[14], însă riscurile, pericolele şi ameninţările cu care se confruntă NATO s-au schimbat substanţial, vorbindu-se, în prezent, despre: cooperare cu alte organizaţii de securitate, extindere, întărire a legăturilor transatlantice, gestionare a crizelor, misiuni non-articol 5, lupta împotriva terorismului, întărirea securităţii şi stabilităţii în diverse regiuni ale lumii, specializare de rol etc. În acest context, NATO subliniază indivizibilitatea securităţii internaţionale: evoluţia unei regiuni afectează evoluţia altora, iar vechiul concept de securitate (capacitatea de apărare a teritoriului) este insuficient pentru a ilustra complexitatea lumii. Sfera de definire a conceptului de securitate al NATO a fost actualizată în cadrul lucrărilor summit-ului de la Istanbul (iunie 2004), fiind subliniate următoarele obiective ale organizaţiei: apărarea colectivă; aplicarea principiului indivizibilităţii securităţii aliate; crearea unui „pod multilateral" peste Atlantic; contracararea ameninţărilor la adresa teritoriului aliaţilor, oricare ar fi sursa acestora[15]. În concluzie, considerând că provocările la adresa securităţii sunt globale, NATO optează pentru *cooperare globală*, ca unic răspuns eficient.

Uniunea Europeană

Unul dintre cei mai importanţi parteneri ai NATO este, în prezent, Uniunea Europeană. În ultimul deceniu, UE s-a confruntat cu necesitatea de a completa, printr-o strategie de securitate proprie, obiectivele *Tratatului de la Maastricht*[16]. Astfel, la sfârşitul anului 2003, a fost lansată *Strategia de Securitate Europeană*, document ce are ca punct de pornire premisa ce afirmă că răspunsul la riscurile, pericolele şi ameninţările la adresa securităţii europene trebuie adaptat fiecărui tip al acestora, aplicându-se o strategie multifaţetată şi o abordare comprehensivă. Strategia Solana, aşa cum mai este denumit acest document, identifică unele ameninţări, dar şi vulnerabilităţi, pe care, însă, le enumeră, fără a le

---

[13] *Manualul NATO*, Biroul de Informaţii şi Presă al NATO, Bruxelles, 2001.

[14] Heads of State and Governement, *The Istanbul Declaration. Our Security in a New Era*, North Atlantic Council, Istanbul, 28 iunie 2004, http://www.nato.int.

[15] Heads of State and Governement, *The Istanbul Declaration. Our Security in a New Era*, The Meeting of The North Atlantic Council in Istanbul on 28 June 2004.

[16] Obiectivele Tratatului de la Maastricht sunt: stabilirea unei pieţe comune, a unei uniuni monetare şi a unei politici comune; promovarea dezvoltării armonioase, echilibrate şi durabile a activităţilor economice în ansamblul Comunităţii.

explica. Acestea derivă din dezvoltările politice, economice, demografice, ecologice, ştiinţifice şi tehnologice şi nu sunt neapărat exploatate împotriva unei ţări sau a unui actor internaţional anume. Astfel, Strategia identifică drept vulnerabilităţi: încălzirea globală şi dependenţa energetică a Europei, dar şi elemente ce pot fi categorisite mai degrabă riscuri şi pericole (sărăcia, foametea, eşecul creşterii economice etc.). În ceea ce priveşte ameninţările, acestea sunt prezentate mult mai clar: terorismul internaţional, proliferarea armelor de distrugere în masă, statele eşuate, crima organizată, atitudinea ostilă faţă de expatriaţii europeni, atacurile împotriva principalelor linii de comunicaţii, atacurile împotriva forţelor europene de menţinere şi/sau reconstrucţie a păcii etc.

Dezbaterea asupra ordinii importanţei acestor elemente este valabilă şi în cazul Uniunii Europene. Unele vulnerabilităţi şi ameninţări pot afecta întregul sistem internaţional, însă altele vizează doar nivelurile zonal şi regional. O altă problemă nerezolvată este aceea a riscurilor şi provocărilor ce pot deveni ameninţări. Cu toate că nediferenţierea poate duce la o abordare strategică complet diferită, documentul nu face delimitări conceptuale evidente. Strategia îşi defineşte clar principalele obiective: lupta împotriva terorismului, a proliferării armelor de distrugere în masă, crimei organizate, conflictelor violente şi instabilităţii din vecinătatea Uniunii; combaterea sărăciei extreme, foametei şi bolilor endemice; crearea unui „cerc de bună guvernare" în perimetrul Mediteranei şi al frontierelor estice (din Orientul Mijlociu până în Caucaz, prin Balcanii Vestici)[17]. Concepţia europeană asupra securităţii este subliniată şi de *Declaraţia Comună pentru Integrarea Apărării Europene* (2004)[18], ce subliniază rolul cooperării şi consensului în realizarea şi conservarea securităţii (realizarea consensului asupra rolurilor şi responsabilităţilor din cadrul structurilor NATO şi UE şi a unor planuri comune de dezvoltare a capabilităţilor necesare implementării Forţei de Răspuns a NATO şi a grupărilor de luptă interarme ale UE).

Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa

OSCE, la nivel regional, îşi propune să joace un rol din ce în ce mai important în noua arhitectură europeană, prin realizarea următoarelor obiective: prevenirea conflictelor şi gestionarea crizelor; controlul armamentelor şi dezarmarea; sporirea încrederii şi a securităţii; cooperarea în plan economic, cultural, umanitar şi ecologic; conceptualizarea unui nou model de securitate în zona sa de responsabilitate[19]. Concepţia de securitate a OSCE este prezentată în *Carta pentru Securitate Europeană*[20]:

"8. Fiecare stat participant are drept egal la securitate. Reafirmăm dreptul inalienabil al fiecărui stat participant şi al tuturor statelor participante la libertatea de alegere a propriilor aranjamente de securitate, incluzând tratatele de alianţă, aşa cum sunt emise. De asemenea, fiecare stat are dreptul la neutralitate. Fiecare stat participant va respecta drepturile tuturor celorlalte în aceste privinţe. Ele nu îşi vor întări securitatea în detrimentul securităţii altor state. […]

9. Ne vom construi relaţiile în conformitate cu conceptul de securitate comună şi comprehensivă, ghidat de parteneriat egal, solidaritate şi transparenţă. Securitatea fiecărui stat participant este inseparabil legată de securitatea celorlalte state. Ne vom adresa dimensiunilor umană, economică, politică şi militară ale securităţii ca la un întreg."

Toate aceste exemple oglindesc un construct alternativ de securitate. Întrucât intervenţia militară a statelor-naţiune puternice nu mai este suficientă sau necesară pentru menţinerea păcii şi stabilităţii, s-a considerat că este nevoie de o reţea de aranjamente regionale de securitate colectivă. Atât ONU, cât şi NATO, UE şi OSCE sunt instituţii partizane unui astfel de tip de securitate. Securitatea colectivă are la bază premisa conform căreia ameninţările pot apărea din interior, nu neapărat din exterior, iar evitarea pericolului este cel puţin la fel de critică precum răspunsul la ameninţări cu capacităţile proprii[21].

---

[17] A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy, Bruxelles, 2004.

[18] Initiative for a Renewed Transatlantic Partnership, *Joint Declaration on European Defense Integration*, August 19, 2004.

[19] Vezi Actul Final de la Helsinki şi Declaraţia de la Lisabona.

[20] *Carta pentru Securitate Europeană*, http://www.osce.org/docs/english/199019997summits/istachart99e.htm.

[21] Nelson, Daniel L., *Great Powers and World Peace*, în Klare, Michael T. şi Thomas, Daniel C. (ed.), „World Security. Challenges for a New Century", St. Martin's Press, New York, f.a.

Aranjamentele de securitate colectivă includ, nu exclud, sursele potenţiale de pace, stabilitate şi bunăstare ale participanţilor. Statele cu forţele lor armate şi alianţele pentru apărare comună pot coexista cu variantele de securitate colectivă. Opiniile majorităţii sunt centrate pe ideea că investirea în mecanisme colective nonstatale de restabilire şi menţinere a securităţii va crea parteneri puternici pentru state şi alianţe, în această perioadă de căutări pentru securitatea post-hegemonică.

De la concept la om, ca subiect al securităţii naţionale şi internaţionale

Aşa cum am arătat anterior, paradigma *securităţii naţionale* îşi are rădăcinile în ideea conform căreia statul este principalul actor al relaţiilor internaţionale. Modificarea paradigmatică s-a produs în anii '80-'90, conceptul de *securitate naţională* devenind subiectul noilor dezbateri între tradiţionalişti, pe de o parte, şi pozitivişti, constructivişti şi postmodernişti, pe de altă parte.

Problema ce decurge din aceste dezbateri se referă la necesitatea distincţiei dintre securitatea naţională şi cea internaţională. În opinia noastră, avem de-a face cu o falsă problemă, deoarece *securitatea, la orice nivel, are ca subiect omul, care transcende toate graniţele*. În acest caz, ceea ce ar trebui să fie subliniat în studiile de securitate este tocmai securitatea individului sau, aşa cum o denumesc unii specialişti[23], *securitatea umană*. Aceasta include o serie de drepturi şi libertăţi prevăzute şi în Declaraţia Universală a Drepturilor Omului: drepturile individuale (dreptul la viaţă; recunoaşterea în faţa legii; protecţia faţă de formele crude sau degradante de pedeapsă; protecţia faţă de discriminarea rasială, etnică, sexuală sau religioasă etc.), drepturile legale (accesul la mijloacele legale de prevenire a violării drepturilor fundamentale; protecţia faţă de arestul arbitrar, detenţie sau exil), libertăţile civile (libertatea de gândire, conştiinţă şi religie), drepturile de subzistenţă (dreptul la hrană şi la standardele fundamentale de sănătate şi bunăstare), drepturile [22] economice (dreptul la muncă, odihnă şi recreere; securitatea socială) şi drepturile politice (dreptul de a lua parte la alegeri şi de a participa la guvernare). Mai mult, în funcţie de natura drepturilor şi libertăţilor, pot fi sistematizate şi tipurile de ameninţări la adresa securităţii umane: individuale (violenţă fizică, crimă, accidente), comunitare (opresiune, dezintegrare, discriminare), politice (represiune, tortură, violarea drepturilor fundamentale), economice (sărăcie, foamete, lipsa condiţiilor de locuire şi de viaţă, în general), sanitare (boli, condiţii insalubre de trai) şi ecologice (degradarea mediului, poluare, dezastre naturale).

Calitatea vieţii – cel mai important aspect al securităţii individului uman

Cel mai important aspect al securităţii umane este reprezentat de *calitatea vieţii*, ce este un concept evaluativ şi reprezintă rezultanta raportării condiţiilor de viaţă şi a activităţii, care compun viaţa umană, la necesităţile, valorile şi aspiraţiile umane[23]. Se observă că acest concept se referă atât la condiţiile obiective în care se constituie viaţa umană, cât şi la modul subiectiv în care fiecare individ îşi evaluează propria sa viaţă. Cei mai importanţi indicatori şi indici sociali şi sociologici prin care se măsoară condiţiile obiective sunt:

-indicatori şi indici sociali şi sociologici ai locuirii: stocul de locuinţe (numărul de locuinţe ce revin la mia de locuitori, numărul de camere ce revin la mia de locuitori, suprafaţa medie locuibilă ce revine unei persoane), dezvoltarea sectorului de locuinţe (implicarea sectorului public în construcţia de locuinţe, cheltuielile cu infrastructura ce revin unei persoane în decurs de un an în mediul urban), condiţiile de locuit (rata populaţiei urbane, rata populaţiei care trăieşte în zonele afectate de poluare, mortalitatea cauzată de poluarea mediului, rata locuinţelor cu instalaţii de apă potabilă)[24];

---

[22] Vezi Weissberg, Matthew, *Conceptualizing Human Security*, în „Swords and Ploughshares. A Journal of International Affairs" – online version http://www.american.edu, Spring 2003, Volume XIII, No. 1, pp. 3-11 şi Hampson, Fen Olsen, *Madness in the Multitude: Human Security and World Disorder*, Ontario, Oxford University Press, 2002, http://www.oup.com.

[23] Zamfir, Cătălin, *Calitatea vieţii*, în „Dicţionar de sociologie", coord.: Cătălin Zamfir şi Lazăr Vlăsceanu, Ed. Babel, Bucureşti, 1998, pp. 79-80.

[24] xxx, *Indicatori sociali şi sociologici*, în Cătălin Zamfir şi Lazăr Vlăsceanu (coord.), op. cit., 1998, pp. 699-738

-indicatori şi indici sociali şi sociologici ai sărăciei: pragul sărăciei, minimul de subzistenţă, rata sărăciei, prăpastia sărăciei, indicele Sen (procentul din venitul total al populaţiei care ar trebui transferat săracilor, astfel încât veniturile acestora să fie aduse la nivelul pragului de sărăcie), indicele Fishlow (exprimă prăpastia sărăciei, ca procent din veniturile celor nonsăraci, în ideea eliminării sărăciei prin transferuri directe de venituri de la aceştia), coeficientul Gini (măsură a inegalităţii veniturilor) etc.[25];

-indicatori ai stării de sănătate: rata de morbiditate, morbiditatea pe contingente, accesul la serviciile de sănătate, asigurarea populaţiei cu medici, asigurarea populaţiei cu farmacişti, indicatorul de asigurare cu resurse umane etc[26];

-indicatorii libertăţii şi dezvoltării umane: indicatorul libertăţii umane, indicatorul dezvoltării umane[27];

-indicatori de caracterizare a sistemului de învăţământ: rata de şcolarizare, eficienţa internă a sistemului de învăţământ, calitatea serviciilor educaţionale şi utilizarea resurselor etc.[28]

În ceea ce priveşte condiţiile subiective ale calităţii vieţii, indicatorii clasici sunt: indicatorii calităţii percepute a vieţii, indicatorii de satisfacţie cu viaţa, indicatorul de fericire, indicatorul de alienare etc.[29] Un rol deosebit de important, din punct de vedere metodologic, îl va avea aici teoria reprezentării sociale a securităţii pe care o vom propune în capitolul următor.

Pentru a ilustra importanţa calităţii vieţii pentru analiza de securitate, ne vom opri asupra României şi vom realiza o analiză secundară de date, pe baza rezultatelor studiului *Calitatea vieţii în România. 1990-2003* (Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii, Academia Română). Datele rezultate sunt organizate pe şase dimensiuni: viaţă personală, viaţă profesională, condiţii de viaţă, mediu social, temeri ale populaţiei şi mediu politic, încercând să surprindă cât mai complet elementele care descriu calitatea vieţii. Informaţiile includ referiri la stări de fapt, evaluările oamenilor asupra propriei vieţi dar şi stările de satisfacţie/mulţumire pe care oamenii le încearcă în raport cu condiţiile de viaţă.

Rezultatele de cercetare surprind atât aspectele pozitive ale vieţii, care pot constitui puncte de suport pentru indivizi în parcurgerea unei perioade de dificultăţi economice, cât şi acele componente care se menţin în zone critice, ca permanente surse de insatisfacţie şi nemulţumire în viaţa oamenilor. Aceste date sunt deosebit de importante pentru evaluarea stării de securitate la toate nivelurile de organizare societală.

De exemplu, calitatea locuinţei (figura nr. 1), estimarea veniturilor familiei în raport cu necesităţile (figura nr. 2), condiţiile de viaţă comparativ cu un an în urmă (figura nr. 3) şi plasarea pe scala „bogat-sărac" (figura nr. 4) reprezintă indicatori ai stării de securitate la nivel individual şi explică, într-o anumită măsură, şi reprezentarea temerilor la adresa securităţii indivizilor, idee ce o vom analiza în capitolul următor:

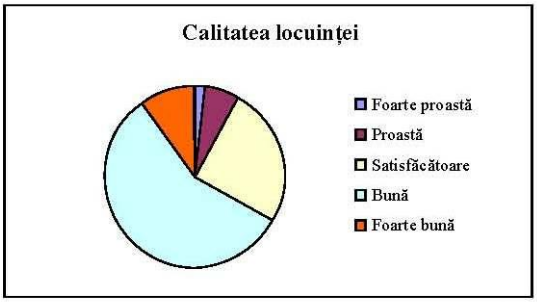

Figura nr. 1 (vezi anexa nr. 1, tabelul nr. 1)

[25] Ibidem.

[26] Ibidem.

[27] Ibidem.

[28] Ibidem.

[29] Ibidem.

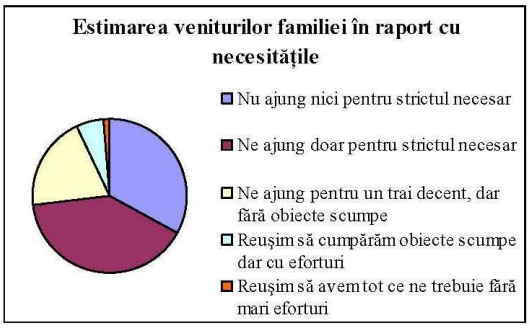
Estimarea veniturilor familiei în raport cu necesitățile
Nu ajung nici pentru strictul necesar
Ne ajung doar pentru strictul necesar
Ne ajung pentru un trai decent, dar fără obiecte scumpe
Reuşim să cumpărăm obiecte scumpe dar cu eforturi
Reuşim să avem tot ce ne trebuie fără mari eforturi

Figura nr. 2 (vezi anexa nr. 1, tabelul nr. 2)

Figura nr. 3 (vezi anexa nr. 1, tabelul nr. 3)

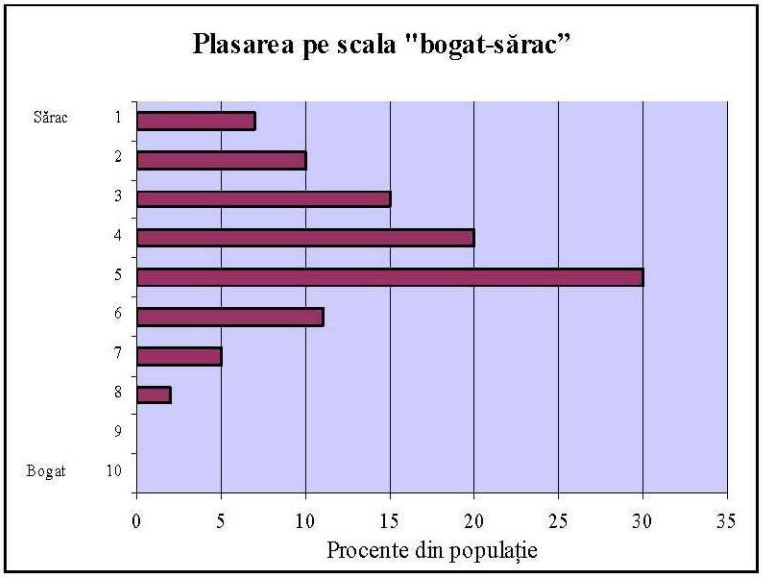

Figura nr. 4 (vezi anexa nr. 1, tabelul nr. 4)

Se observă că aproape jumătate din populaţia României (48%) consideră condiţiile de viaţă din anul 2003 mai proaste în comparaţie cu anii anteriori, în timp ce 82% din populaţie se plasează în jumătatea săracă a scalei „bogat-sărac”. Putem parţial explica pe baza corelaţiei cu celelalte două variabile: 33% din populaţie consideră locuinţa de la „satisfăcătoare” la „foarte proastă”, în timp ce 93% nu sunt mulţumiţi de venituri, acestea fiind cel mult suficiente pentru un trai decent. În acest

context, este evident faptul că reprezentarea socială a securităţii, în cazul României, diferă de cea a celorlalţi europeni sau de cea a americanilor (vezi capitolul 3, subcapitolul 3.1), iar explicaţia se află în contextul politic, economic şi social diferit de la o ţară la alta, de la o zonă la alta.

Neasigurarea realizării drepturilor şi libertăţilor de bază ale omului şi, în special, calitatea scăzută a vieţii influenţează negativ realizarea securităţii la toate nivelurile şi domeniile sale. Aşa cum reiese din

studiile de specialitate[30], securitatea umană nu este un joc cu sumă zero, ci, din contra, componentele sale sunt interdependente.

Securitatea individului uman în mediul social

Este evident faptul că sistemele de securitate naţională, zonală, regională sau globală nu se pot construi în medii în care individul nu se simte protejat. Ignorând această realitate, sistemele nu numai că devin ineficiente, dar, mai devreme ori mai târziu, se prăbuşesc sub greutatea propriilor contraste. Dacă un individ este ameninţat, atunci atât securitatea grupului din care face parte, cât şi a altor comunităţi relaţionate este ameninţată. Dacă toate grupurile sociale doresc să realizeze şi să conserve starea de securitate, atunci ele trebuie să pornească de la asigurarea securităţii individuale, pe baza principiului conexiunii intrinseci a umanităţii.

Totuşi, la nivelul instituţiilor şi organizaţiilor naţionale, zonale, regionale sau globale, pot exista discrepanţe între interesele indivizilor şi cele ale instituţiei/organizaţiei din care aceştia fac parte. Instituţiile, oricare ar fi nivelul la care ne referim, reprezintă o sumă de reguli de influenţare şi control social al comportamentelor individuale, de modele specifice şi stabile de organizare şi desfăşurare a interacţiunilor dintre indivizi şi grupurile sociale orientate spre satisfacerea unor nevoi de bază, valori şi interese cu importanţă esenţială, strategică, pentru menţinerea colectivităţii sociale[31]. Întrucât realizarea securităţii vizează realizarea unei stări în care percepţia riscurilor, pericolelor şi ameninţărilor la adresa existenţei, valorilor şi intereselor indivizilor umani (în orice formă de constituire), prin existenţa intereselor şi valorilor divergente, aceştia se vor simţi într-o profundă stare de

disconfort şi insecuritate. Însă, de cele mai multe ori, viziunea instituţiilor/organizaţiilor asupra procesului de realizare a securităţii este mult mai cuprinzătoare decât aceea a individului uman, a cărui acţiune are drept temei principal securitatea personală sau, cel mult, a grupului din care face parte,

excluzând-o pe cea a formelor superioare de organizare socială.

De asemenea, interesele şi valorile diferite se manifestă şi la nivelul relaţiilor interindividuale şi interinstituţionale, nu numai între individ şi instituţii, de aceea realizarea stării de securitate totală reprezentând un proces ce nu poate fi finalizat.

Toate sensurile existenţei umane sunt construite prin definiţii rezultate din experienţa perceptivă a indivizilor. Starea de securitate totală presupune atingerea unui nivel în care

percepţia absenţei riscurilor, pericolelor şi ameninţărilor să fie absolută, indubitabilă, or acest lucru este îngreunat de uriaşa varietate a valorilor şi intereselor oamenilor, care, adesea, intră în contradicţie, creând temeri asupra securităţii individuale, grupale, naţionale, statale, suprastatale. Simultan cu progresul spiritului uman şi al societăţii, progresează şi ceea ce noi considerăm risc, pericol şi ameninţare

1.4Dimensiunile non militare ale securităţii.Perspective teoretice

Ambele abordări se adresează în special dimensiunilor nonmilitare ale securităţii, iar diferenţa principală dintre ele constă în natura obiectului de referinţă identificat în analiza de securitate. Punctul de vedere neorealist plasează securitatea umană alături de cea a statului, ca obiect de referinţă identic în teoria şi practica de securitate: analiza de securitate este preocupată de „soarta" colectivităţilor umane; acestea sunt constituite din cetăţeni ai statului, astfel că statul devine obiectul de referinţă al securităţii. În acelaşi timp, postmoderniştii afirmă că ideea de securitate a statului era folosită de guverne pentru a camufla realitatea şi a ascunde adevăratele probleme de securitate, care, de fapt, erau problemele regimului şi ale partizanilor săi, din acest motiv, abordarea promovând conceptul de securitate umană.

În acelaşi cadru se înscrie şi abordarea Organizaţiei Naţiunilor Unite. În anul 1993, Programul Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare a publicat Raportul anual asupra dezvoltării umane, în care a introdus noţiunea de *securitate umană*, ce, în anii următori, a devenit un reper pentru un nou model de securitate, o nouă paradigmă a securităţii. Conform viziunii ONU, societatea umană trebuie să se înscrie rapid într-un

[30] Thomas, Caroline, *Global Governance, Development and Human Security*, Sterling, VA: Pluto Press, 2000, p. 6 apud Weissberg, Matthew, *op. cit.,* 2003, p.5

[31] Gheorghe, Nicolae, *Instituţie*, în Cătălin Zamfir şi Lazăr Vlăsceanu (coord.), op. cit., 1998,pp. 298-299.

proces de transformare pe două niveluri, al cărui rezultat să fie pe de o parte transferul centrului de greutate de la securitatea teritorială la cea a oamenilor, iar pe de altă parte, transferul mijloacelor de realizare a securităţii de la achiziţia de armament la dezvoltarea umană sustenabilă. Securitatea umană necesită, în acest caz, contracararea unei largi game de ameninţări la adresa oamenilor, grupate astfel:

-securitatea economică – asigurarea unui venit minim necesar fiecărui individ;

-securitatea hranei – garantarea accesului fizic şi economic la hrana de bază;

-securitatea din punct de vedere al sănătăţii – garantarea protecţiei minime faţă de boli şi un stil de viaţă nesănătos; -securitatea ecologică – protejarea oamenilor faţă de deteriorarea mediului şi dezastrele naturale;

-securitatea personală – protejarea oamenilor de violenţa fizică, oricare ar fi sursa acesteia;

-securitatea comunităţii – protejarea oamenilor de pierderea relaţiilor şi valorilor tradiţionale, de violenţă etnicăşi sectară;

-securitatea politică – furnizarea unui mediu de viaţă bazat pe respectarea în societate a drepturilor omului.

În ansamblu, cadrul în care ONU promovează securitatea umană este definit de rapoartele Programului Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare ce sunt implementate în diverse domenii de acţiune, în special prin menţinerea păcii, intervenţia umanitară, sprijinul acordat refugiaţilor etc.

Cu toate acestea, se pare că oficialii ONU au pierdut din vedere în ultimii ani problema securităţii umane, întrucât conceptul nu a fost utilizat nici în cursul Summit-ului Mileniului, nici în Declaraţia Mileniului. Probabil că motivul principal constă în caracterul eterogen al conceptului, dar şi în lipsa de entuziasm manifestată de ţările care au promovat agenda de securitate umană în contextul reformelor generale iniţiate în cadrul Organizaţiei.

Analizând aceste curente existente în domeniul studiilor de securitate, alături de componentele sistemului global, pot fi sintetizate următoarele dimensiuni ale securităţii:

-dimensiunea militară;

-dimensiunea politică;

-dimensiunea economică;

-dimensiunea socială;

-dimensiunea culturală;

-dimensiunea ecologică.

Chiar dacă unii dintre teoreticienii securităţii, în special Şcoala de la Copenhaga, includ dimensiunea culturală în cea socială, optăm pentru clasificarea de mai sus, întrucât, în opinia noastră aspectele legate de cultură sunt deosebit de importante pentru studiul securităţii, iar alăturarea lor problemelor demografice sau celor referitoare la roluri şi statusuri sociale, cuprinse de dimensiunea socială, nu ar face altceva decât să le arunce într-un plan secundar.

Aşadar, toate cele şase dimensiuni sunt la fel de importante pentru realizarea stării de securitate şi, mai mult, ele interrelaţionează. Astfel, dimensiunea politică vizează atât relaţia dintre stat şi cetăţenii săi, cât şi relaţiile internaţionale ale statului respectiv. Dimensiunea economică are în vedere fundamentarea economică a puterii militare, dar şi componenta pur economică a securităţii la toate nivelurile sale, cu accent pe cel individual. Acest ultim nivel este şi cel vizat de dimensiunea socială a securităţii: securitatea statului este extrem de importantă, însă nu poate fi realizată fără a avea la bază securitatea indivizilor. Dimensiunea culturală priveşte delicatele probleme legate de etnie şi religie, sursele unora dintre cele mai importante conflicte ale ultimelor decenii. În fine, dimensiunea ecologică, o problemă mai nou aflată în studiu, include trei aspecte ce nu pot fi ignorate: problemele de mediu cauzate de război, resursele naturale a căror posesie sau control poate naşte dispute internaţionale şi catastrofele naturale.

Securitatea spaţiului de interes sau „homeland security”

Conceptul de „homeland security”, tradus prin „securitatea spaţiului de interes”, reprezintă răspunsul la o nevoie stringentă de securitate manifestată la începutul acestui secol, în care comunitatea internaţională a fost surprinsă de evenimente detaşate de logica ce a guvernat până nu de mult relaţiile internaţionale. Provocările contemporane, diferite ca natură – precum terorismul, crima organizată, proliferarea armelor de distrugere în masăşi migraţia ilegală – au totuşi ceva în comun, anume faptul că pun la încercare capacitatea instituţiilor de securitate de a le înfrunta. Prin „homeland security” s-a încercat armonizarea acţiunilor diverselor sectoare, atât naţionale, cât şi internaţionale, astfel încât să fie posibilă adoptarea unei abordări comune în faţa provocărilor adresate unei lumi întregi.

Clarificări conceptuale; raţiuni pentru existenţa acestui concept

Primul pas în structurarea conceptului de „homeland security” a fost făcut de Statele Unite ale Americii care, în urma atentatelor teroriste din septembrie 2001, au decis că este necesară îmbunătăţirea securităţii teritoriului propriu, iniţiind acţiuni în următoarele şase domenii: informaţii şi avertizare, securitatea graniţelor şi a transportului, contraterorism intern, protecţia infrastructurii critice, apărare împotriva terorismului, pregătirea şi răspunsul la urgenţe[32]. Conform Dicţionarului de Termeni Militari şi Asociaţi elaborat de Departamentul american al Apărării, „homeland security” reprezintă acel efort naţional concertat spre prevenirea atacurilor teroriste în interiorul SUA, reducerea vulnerabilităţii Americii la terorism, minimizarea distrugerilor şi refacerea după ce atacurile au avut loc[33]. „Homeland”, în acest context, desemnează regiunea fizică ce include Statele Unite continentale, Alaska, Hawaii, teritoriile şi posesiunile Statelor Unite, apele teritoriale şi spaţiul aerian înconjurător[34].

Spre deosebire de concepţiile de securitate ale altor ţări şi organizaţii internaţionale, SUA fac distincţie clară între „homeland security”, securitatea naţională (national Security) şi securitatea internă (internal security). Securitatea naţională desemnează un termen colectiv ce include atât apărarea naţională, cât şi relaţiile externe ale SUA[35]. Mai precis, securitatea naţională cuprinde totalitatea condiţiilor furnizate de: un avantaj militar sau de apărare asupra unei naţiuni străine sau asupra unui grup de naţiuni; o poziţie favorabilă în sistemul relaţiilor internaţionale; o capacitate de apărare ce le permite să reziste cu succes acţiunii ostile sau distructive iniţiată din interior sau exterior, directă sau indirectă. În acelaşi timp, securitatea internă restrânge şi mai mult sfera de definire, referindu-se la starea de lege şi ordine ce primează în cadrul unei naţiuni[36].

SUA nu sunt singura ţară care a recunoscut necesitatea creării unor pârghii guvernamentale pentru „homeland security”.

Din perspectivă rusă, „homeland security” înseamnă „securitate naţională”. Conform lui Andrei Fedorov, director pentru programe politice în cadrul Consiliului pentru Politici Externe şi de Apărare[37], „homeland security”, concept identic cu cel de securitate naţională, şi lupta împotriva terorismului se numără printre cele mai importante probleme cu care se confruntă Federaţia Rusă. El ilustrează această

---

[32] *The National Strategy for Homeland Security*, Office of the Homeland Security, July 2002, p. viii.

[33] JP 1-02, *Department of Defence Dictionary of Military and Associated Terms*, 12 aprilie 2001 (actualizat la 12 iulie 2007), p. 241.

[34] Ibidem, p. 241.

[35] Ibidem, p. 364.

[36] Ibidem, p. 273.

[37] Andrei FEDOROV, *Homeland Security: Russia’s Challenges. A Russian Perspective*, în „Readings in European Security”, vol. 3/2005, pp. 67-74.

afirmaţie printr-un citat din „Conceptul de securitate naţională”[38] din anul 2000: „Terorismul este o ameninţare serioasă la adresa securităţii naţionale a Federaţiei Ruse. Terorismul internaţional desfăşoară o campanie deschisă pentru destabilizarea situaţiei din Federaţia Rusă. (...) Lupta împotriva terorismului, drogurilor şi traficului ilegal ar trebui să se bazeze pe o abordare complexă în care sunt folosite toate structurile statului”. Spre deosebire de cazul american, în Federaţia Rusă nu există nici o instituţie dedicată exclusiv „homeland security”, responsabilitatea revenind următoarelor structuri guvernamentale: Ministerul de Interne, Serviciul Federal de Securitate, Ministerul pentru Situaţii de Urgenţă, Ministerul Apărării şi Consiliul de Securitate. Conform actualei Constituţii, toate aceste instituţii răspund direct în faţa preşedintelui rus, care, de obicei, se întâlneşte cu şefii structurilor de două ori pe săptămână, iar priorităţile agendei de lucru includ şi aspecte ale „homeland security”. Deşi pare a fi în mare parte reglementată, conform lui Fedorov, asigurarea „homeland security” se loveşte de câteva obstacole: continuarea conflictului din Cecenia, radicalizarea grupărilor islamice din regiunea Caucazului, migraţia dinspre Comunitatea Statelor Independente (CSI), lipsa colaborării eficiente între forţele de ordine şi de securitate ale ţărilor membre CSI, gradul înalt de corupţie existentă la toate nivelurile, indicele ridicat al criminalităţii, inexistenţa cooperării cu forţele de ordine şi de securitate occidentale, controlul slab asupra logisticii militare, continuarea crizelor şi conflictelor etnice/politice din spaţiul ex-sovietic.

În ţările nordice, conform Asociaţiei Europene pentru „Homeland Security”, sensul acestui concept este similar cu cel al „securităţii societale”[39]. Aceste state se simt mai puţin ameninţate de terorism decât restul ţărilor europene. Astfel, a fost adoptat iniţial conceptul de „apărare totală”, ce ulterior a căpătat noi valenţe, devenind o abordare ce se referă la toate pericolele ce pot apărea: de la cele ecologice şi de sănătate, la ameninţările teroriste.

În ceea ce priveşte Uniunea Europeană, Comisia Europeană a început cu ani în urmă să dezvolte o serie de politici în domenii precum protecţia infrastructurii critice, a mediului şi a civililor. Atentatele teroriste au dat un nou impuls de schimbare în sfera securităţii, însă transformarea nu s-a desfăşurat cu viteza cu care a fost făcută în SUA. De asemenea, nici sensul schimbării nu a concis cu cel din SUA: „Strategia Europeană de Securitate”[40], din 2003, promovează o altă viziune, diferită de cea americană. Chiar dacă asupra conceptului „homeland security” nu există deocamdată consens deplin, viziunea europeană accentuează trei dimensiuni ale acestuia: politică, economică şi socială. Dimensiunea politică se referă la responsabilitatea comunităţilor naţionale europene faţă de asigurarea siguranţei şi securităţii cetăţenilor, cea economică

– la securitatea pieţelor europene aflate în competiţie cu pieţele celorlalte puteri ale lumii, iar cea socială – la conştientizarea de către cetăţeni a provocărilor contemporane ce au un impact amplu asupra securităţii, încrederii şi libertăţii. Pentru realizarea „homeland security”, guvernelor europene le sunt disponibile patru instrumente[41]: protecţia civilă, forţele de securitate, forţele armate şi comunitatea de informaţii. Într-o posibilă abordare, propusă de Peter Faber[42] (cercetător în cadrul Colegiului de Război din Universitatea Naţională de Apărare, SUA), „homeland security” poate fi afectată de trei categorii de riscuri, pericole şi ameninţări: inamici non-statali internaţionali, inamici statali şi inamici interni. În prima categorie, intră terorismul şi crima organizată, în cea de-a doua – terorismul, crima organizată şi atacurile militare, iar în cea de-a treia – terorismul, mişcările civile turbulente şi dezastrele naturale. Tuturor acestor riscuri, pericole şi ameninţări li se poate răspunde printr-un algoritm eficient: prevenire, protecţie şi răspuns. Deşi, la prima vedere, acesta pare un model simplist, în spatele fiecărui element se află un complex de acţiuni. Astfel, prevenirea poate fi realizată prin: controlul graniţelor; colectarea, analiza şi diseminarea informaţiilor; cooperarea cu agenţiile interne şi internaţionale de aplicare a legii; controlul

[38] http://www.russiaeurope.mid.ru/russiastrat2000.html.

[39] http://www.e-hsa.org.

[40] http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf.

[41] Paolo BRITO, Developing Interoperability between European Security Agencies in order to Maximise Capabilities and Avoid the Duplication of Resources, comunicare susţinută în cadrul conferinţei „Homeland Security Europe. Interoperability Focus Day”, organizată de World Bussines Research, Bruxelles, 27 iunie 2006, http://www.presentation.wbr.co.uk.

[42] Peter FABER, *Homeland Security: General Templates and Options for the Future*, în „Information & Security. An International Journal”, vol. 17/2005, pp. 9-22.

armamentelor şi neproliferare; folosirea mijloacelor şi instrumentelor diplomatice etc. Protecţia se referă atât la infrastructura critică, cât şi la populaţia spaţiului respectiv, iar răspunsul are în vedere gestionarea crizelor şi a consecinţelor, dar şi asigurarea continuităţii activităţilor guvernamentale.

Din diversele abordări prezentate, se observă că „homeland security" rămâne un concept încă destul de neclar. În sens larg, el se referă la apărarea faţă de un inamic sau o ameninţare vag definit(ă), iar componentele „homeland security" includ interesele naţionale vitale, contraterorismul, neproliferarea şi criminalitatea internaţională. Acest concept, deşi ambiguu, este totuşi expansiv, flexibil şi integrator. Conectează tot ceea ce se poate conecta, atunci când vorbim despre securitate, într-o vastă reţea, ce în final, cuprinde atât oamenii, cât şi agenţiile, instituţiile şi infrastructura. El aduce sub un singur „acoperiş" mecanismele intervenţiei statului şi instrumentele externe de putere, şi este caracterizat de o pluralitate de mandatari: de la nivel local şi naţional, până la nivel european şi transatlantic.

În consecinţă, revenind la traducerea ad-litteram a termenului de „homeland security" (HS), ne putem întreba dacă sintagma „securitatea patriei" poate cuprinde toate aceste caracteristici enunţate. Conform Dicţionarului Explicativ al Limbii Române, patria reprezintă „teritoriul care istoriceşte aparţine unui popor şi unde acesta trăieşte; ţara în care s-a născut, în care trăieşte şi al cărei cetăţean este cineva"[43]. Din teoriile prezentate, reiese că o astfel de sferă de definire este mult prea îngustă pentru a putea reflecta complexitatea conceptului. Aici este vorba despre securitatea a ceea ce numim „casă", fie că acest spaţiu este teritoriul naţional, fie cel al Uniunii Europene, fie cel transatlantic. ***O traducere a sa, ce ar putea cuprinde toate aceste caracteristici, poate fi „securitatea spaţiului de interes" (SSI): securitatea intereselor statului, ale unei organizaţii zonale, regionale sau chiar globale, în spaţiul circumscris acestora, dar şi în afara sa.***

De aici se poate merge mai departe, la analiza ***densităţii de interese*** pe care un actor le are într-o anumită zonă. Este evident că la nivel statal, cea mai mare densitate de interese se află între graniţele statului respectiv. Globalizarea, însă, a determinat sporirea gradului de permeabilitate a graniţelor, astfel încât, pentru a putea securiza statul şi naţiunea, guvernele îşi proiectează interesele în afară, lansând diverse instrumente externe menite protejării intereselor naţionale.

Aşadar, SSI se referă nu numai la protejarea cetăţenilor unei ţări şi a bunurilor acestora, ci şi la ocrotirea unui anumit mod de viaţă ce transcende graniţele. Evident, ca în orice dezbatere despre securitate, problema ce apare se referă la insecuritatea cauzată altora prin implementarea unor măsuri destinate sporirii securităţii anumitor grupuri.

SUA şi răspunsul lor la pericolele şi ameninţările secolului al XXI-lea

În cazul SUA, după cum reiese din analiza definiţiei conceptului (Capitolul 2.1), „homeland security" semnifică exact teritoriul american, adică „securitatea patriei". Diferenţa dintre această abordare şi cele europene rezidă în faptul că subiectul ce trebuie securizat este delimitat de graniţele naţionale, în timp ce procesul de realizare a securităţii nu ţine cont de acest perimetru. Din acest motiv, atunci când ne vom referi la SUA, vom opta doar pentru sintagma „homeland security" (HS), fără a mai completa prin „securitatea spaţiului de interes" (SSI).

În Capitolul 2.1 am afirmat că SUA au iniţiat conceptul şi au dezvoltat politicile, strategiile şi instrumentele pentru realizarea HS, fiind determinate de modificările intervenite în mediul de securitate naţional şi internaţional. Politicienii americani justifică crearea şi evoluţia ulterioară a conceptului prin însăşi Constituţia SUA. Sunt edificatoare articolele I şi IV, ce stabilesc circumstanţele în care este posibilă intervenţia militară şi autoritatea desfăşurării acestora:

„Art. I, Secţiunea 8: *Congresul va avea puterea...de a mobiliza Miliţia pentru a aplica legile Uniunii, a suprima insurecţiile şi a respinge invaziile.* […]

Art. IV, Secţiunea 4: *Statele Unite vor garanta fiecărui stat din această Uniune o formă de guvernare republicană şi le va proteja pe fiecare dintre ele împotriva violenţei interne.*"[44]

---

[43] *Dicţionarul explicativ al limbii române,* Ediţia a II-a, Academia Română, Institutul de Lingvistică "Iorgu Iordan", Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1998, p. 759.

[44] Eric V. LARSON, John E. PETERS, Preparing the U.S. Army for Homeland Security: Concepts, Issues, and Options, RAND

Anterior zilei de 11 septembrie 2001, HS consta într-un amalgam de iniţiative şi eforturi ale diverselor departamente şi agenţii existente în acel moment. Crearea *Departamentului pentru HS* (DHS), prin ***Homeland Security Act***[45], din ianuarie 2002, a deschis drumul către realizarea unei abordări comprehensive, ce a fost materializată în ***The National Strategy for Homeland Security***[46], adoptată în iulie 2002.

În ceea ce priveşte DHS, principalele sale misiuni sunt:

-să prevină atacurile teroriste în interiorul SUA;

-să reducă vulnerabilitatea SUA la terorism;

-să diminueze distrugerile şi să sprijine eforturile de revenire la normalitate în cazul producerii unui atac terorist în interiorul SUA; -să îndeplinească toate funcţiile entităţilor transferate departamentului, inclusiv cea de punct focal în ceea ce priveşte

planificarea gestionării crizelor şi urgenţelor naturale şi provocate de om;

-să se asigure că funcţiile agenţiilor şi subdepartamentelor din cadrul DHS, care nu sunt legate direct de HS, nu sunt diminuate sau neglijate printr-un act specific al Congresului;

-să se asigure că securitatea economică de ansamblu a SUA nu este diminuată prin eforturile, activităţile şi programele destinate realizării HS;

-să monitorizeze legăturile dintre traficul ilegal de droguri şi terorism şi să coordoneze eforturile de distrugere a unor asemenea conexiuni[47].

Primele trei misiuni ale DHS constituie şi obiectivele strategice[48] ale SUA stabilite prin Strategia Naţională pentru HS. Acest document se bazează pe definirea celei mai importante provocări la adresa securităţii americane, anume „un nou val de terorism, ce ar putea implica cele mai distructive arme din lume”[49]. Împotriva acesteia, SUA concertează eforturile unei mari părţi a executivului, incluzând alături de DHS: *Biroul Federal de Investigaţii*, *Garda Naţională*, *Agenţia Federală pentru Managementul Urgenţelor*, *Paza de Coastă*, *Serviciul pentru Imigrare şi Naturalizare*, *Administraţia pentru Securitatea Transporturilor*, *Agenţia Centrală de Informaţii* etc.

Obiectivele DHS au fost completate prin *Planul Strategic*[50], din anul 2004, a cărui menire este să guverneze dezvoltarea strategiilor, programelor şi proiectelor, pentru a fi reflectate în bugetul Departamentului. Documentul furnizează viziunea şi direcţia, scopurile şi obiectivele DHS, precum şi modalităţile de realizare a acestora în limitele bugetului repartizat. De la crearea sa, DHS a beneficiat de un buget ce a crescut continuu, practic fiind triplat în cursul a aproximativ cinci ani.

Monographs, 2001, pp. 5-6.

[45] *Homeland Security Act of 2002* reprezintă denumirea prescurtată a documentului *An Act to establish the Department of Homeland Security, and for other purposes* (Un act pentru înfiinţarea Departamentului pentru “Homeland Security” şi pentru alte scopuri), http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/hr_5005_enr.pdf.

[46] *The National Strategy for Homeland Security*, Office of the Homeland Security, July 2002.

[47] Homeland Security Act of 2002, p. 8

[48] The National Strategy for Homeland Security, p. vii.

[49] Ibidem.

[50] Securing Our Homeland. U.S. Department of Homeland Security Strategic Plan, US DHS, 2004.

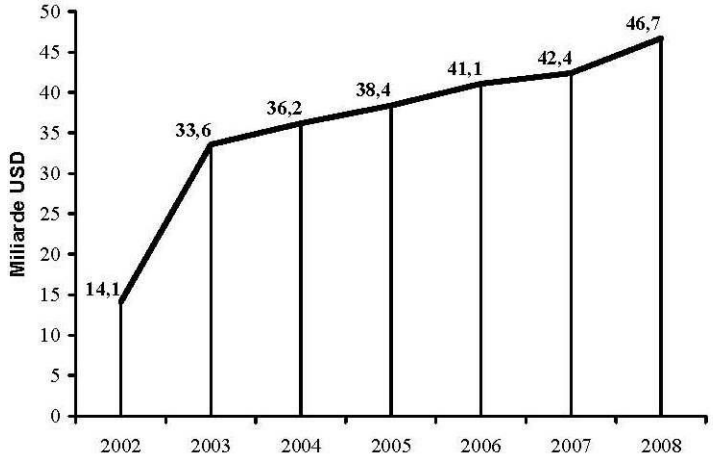

Figura nr. 5: Bugetul DHS în perioada 2002-2007 (miliarde USD)

Cu ajutorul acestui buget, SUA doresc să contracareze şi să gestioneze o gamă largă de dezastre, extinzând plaja dincolo de atacurile teroriste, la dezastrele naturale şi cele create de om. **Fiecare dintre scopurile strategice stabilite prin Plan este divizat în câteva obiective:**

1. *Vigilenţă* - *identificarea şi înţelegerea ameninţărilor, evaluarea vulnerabilităţilor, determinarea impactului potenţial şi diseminarea la timp a informaţiilor partenerilor în realizarea HS şi publicului american* prin:

-strângerea şi unificarea tuturor informaţiilor referitoare la terorism, analiza şi accesul coordonat la informaţiile legate de potenţialele ameninţări teroriste şi nu numai;

-identificarea şi evaluarea vulnerabilităţii infrastructurii critice şi a bunurilor-cheie;

-dezvoltarea la timp a cunoştinţelor ce se bazează pe analiza informaţiilor şi evaluarea vulnerabilităţii;

-asigurarea diseminării rapide şi precise a cunoştinţelor relevante către partenerii de realizare a HS, inclusiv către public.

2**. *Prevenire*** - *detectarea, împiedicarea şi atenuarea ameninţărilor la adresa patriei* prin:

-securizarea graniţelor împotriva teroriştilor, mijloacelor teroriste, drogurilor ilicite şi altor activităţi ilegale;

-întărirea legislaţiei privitoare la comerţ şi imigrare;

-furnizarea către utilizatorii finali a tehnologiei şi capacităţilor necesare identificării şi prevenirii atacurilor teroriste, mijloacelor teroriste şi altor activităţi ilegale;

-asigurarea coordonării acţiunilor privitoare la politicile naţionale şi internaţionale şi la impunerea legii, cu scopul prevenirii terorismului;

-întărirea securităţii sistemului naţional de transport;

-asigurarea securităţii şi integrităţii sistemului de imigrare.

3. ***Protecţie*** - *salvgardarea oamenilor şi libertăţilor lor, a infrastructurii critice, proprietăţii şi economiei americane în faţa actelor de terorism, dezastrelor naturale sau altor urgenţe* prin:

-protejarea publicului de actele de terorism şi alte activităţi ilegale;

-reducerea vulnerabilităţii infrastructurii în faţa actelor de terorism;

-realizarea protecţiei împotriva criminalităţii financiare şi electronice, valutei contrafăcute, transferurilor ilicite de valută şi identificarea ilegalităţii;

-asigurarea siguranţei fizice a preşedintelui şi vicepreşedintelui SUA, a liderilor aflaţi în vizită etc.;

-asigurarea continuităţii activităţilor şi funcţiilor

esenţiale guvernamentale în caz de criză sau dezastru;

-protejarea mediului şi a resurselor marine;

-consolidarea pregătirii naţiunii şi reducerea actelor de terorism, dezastrelor naturale şi a altor urgenţe.

4. **Ripostă** - conducerea, gestionarea şi coordonarea răspunsului naţional la actele de terorism, dezastrele naturale sau alte urgenţe prin:

-reducerea pierderilor de vieţi şi proprietăţi prin întărirea capacităţii naţionale de răspuns;

-asigurarea unei capacităţi măsurabile şi robuste de răspuns la toată gama de catastrofe;

-asigurarea către populaţia şi proprietatea aflată în pericol a serviciilor de căutare şi salvare.

5. **Refacere** – conducerea eforturilor naţionale, locale sau private pentru a reconstrui serviciile şi comunităţile după actele de terorism, dezastrele naturale sau alte urgenţe prin:

-întărirea planurilor şi capacităţilor naţionale de refacere;

-furnizarea unei asistenţe de recuperare măsurabile şi robuste în urma oricăror dezastre.

6. **Sprijin** – sprijinirea efectivă a populaţiei apelând la facilitarea comerţului, călătoriilor şi imigraţiei prin:

-aprofundarea înţelegerii naturalizării, a privilegiilor şi responsabilităţilor ce decurg de aici;

-furnizarea unor servicii de imigrare eficiente ce respectă demnitatea şi valoarea indivizilor umani;

-sprijinirea angajamentelor umanitare ale SUA prin programe flexibile pentru imigranţi şi refugiaţi;

-facilitarea mişcării eficiente a cargourilor şi persoanelor aflate în legalitate.

7. **Superioritate organizaţională** – valorificarea celor mai importante resurse naţionale, cele umane, şi crearea unei culturi care promovează identitatea comună, inovaţia, respectul reciproc, responsabilitatea şi sinergiile operaţionale prin:

-protejarea confidenţialităţii şi a integrităţii informaţiilor;

-integrarea serviciilor existente în cadrul Departamentului pentru a-i îmbunătăţi eficienţa;

-asigurarea recrutării, dezvoltării, compensării, gestionării şi conducerii diverselor forţe pentru servicii optime la un preţ rezonabil;

-îmbunătăţirea eficienţei Departamentului, prin optimizarea impozitării;

-conducerea şi promovarea modernizării e-guvernării şi a iniţiativelor de interoperabilitate;

-integrarea deplină a evaluare planificării strategice, bugetului şi a procesului de pentru a maximiza performanţa;

-furnizarea unui serviciu vamal eficient, care să sprijine activitatea Departamentului.[51]

Cat. forţe armate Locaţie	Forţe terestre	Forţe navale	Forţe aeriene	Infanterie marină	Servicii de comandament	TOTAL
SUA	1.768	825	1.630	173	6	**4.402**
Teritorii SUA	25	45	15	1	-	**86**
Peste hotare	371	154	268	30	-	**823**
TOTAL	**2.164**	**1.024**	**1.913**	**204**	**6**	**5.311**

Gradul de realizare a acestor obiective a fost analizat în anul 2006[52], fiind identificate cinci realizări majore (promovarea democraţiei în Afganistan şi Irak, prevenirea atacurilor teroriste, prevenirea proliferării armelor de distrugere în masă, anularea sprijinului acordat statelor „ticăloşite", instituţionalizarea războiului împotriva terorismului) şi şase provocări (înfrângerea inamicului terorist, refuzul de a asigura sprijin şi adăpost, combaterea ideologiei extremiste violente, securizarea armelor de distrugere în masă, dezvoltarea capacităţii de parteneriat). Aşadar, se observă că realizarea HS nu constă în aplicarea măsurilor respective exclusiv pe teritoriul SUA. Structura intereselor sale şi a spaţiului în care sunt proiectate au determinat SUA să-şi asume rolul de lider în probleme de securitate încă din anii '50-'60, în anul 1969 având peste 3.132.700 militari desfăşuraţi în Europa de Vest, Africa, Asia de Sud, Asia de Est/Pacific şi Orientul Mijlociu[53]. În raportul Departamentului american al Apărării din anul curent, numărul total al bazelor militare americane din lume este de 5.311[54].

[51] Idem, pp. 11-45.

[52] 9/11 Five Years Later: Successes and Challenges¸ The White House, September 2006

[53] Conform http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/pentagon/maps/ 9.html.

[54] US Department of Defense, Office of the Deputy under Secretary of Defense, Base Structure Report. Fiscal Year 2007 Baseline (A Summary of DoD's Real Property Inventory), 2007, p. 6.

Figura nr. 6: Numărul bazelor militare ale SUA în lume

Din analiza datelor prezentate în acelaşi raport referitoare la dispunerea bazelor militare, se observă că, exceptând propriile teritorii unde se află peste 80% dintre acestea, cele mai multe sunt concentrate în Germania – 287, Japonia – 130 şi Coreea de Sud – 106. De asemenea, în ceea ce priveşte „războiul împotriva terorismului", numărul militarilor americani desfăşuraţi în afara ţării (teritorii americane şi peste hotare) este de peste 360.000[55].

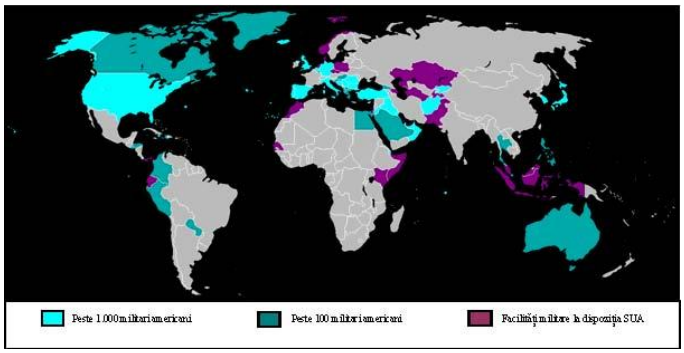

Figura nr. 7: Prezenţa militară în lume în anul 2007 (Sursa hărţii: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/6/ 6a/US_ military_bases_in_the_world_2007.PNG)

Cu toate că evaluările oficiale sunt optimiste, atât conceptul în sine, cât şi instrumentele prin care este realizată HS sunt supuse în SUA unor critici dure, ce au la bază câteva elemente:

-dezacordurile reale şi percepute existente între textul Constituţiei şi interpretarea sa istorică, pe de o parte, şi legile şi procedurile implementate ca parte a HS, în special cele referitoare la drepturile cetăţenilor la intimitate şi protecţie, pe de altă parte;

-contradicţiile dintre unele părţi ale legislaţiei internaţionale – atât ratificată, cât şi neratificată de către SUA – şi ideile, procedurile şi acţiunile ce intră sub „umbrela" HS;

-imposibilitatea de a măsura ştiinţific beneficiile implicate de aplicarea instrumentelor de realizare a HS, în timp ce costurile sunt stabilite cu acurateţe.

Astfel, există voci care afirmă că întregul efort de realizare a HS nu numai că este deficitar gestionat, ci este şi eronat orientat. Se consideră că HS este doar un element în aşa- numitul „teatru al securităţii" (*security theater*)[56], ce nu a înregistrat nici un rezultat pozitiv, ci doar dă impresia populaţiei că „se face ceva". Totuşi, astfel de afirmaţii ar trebui să aibă la bază atât o analiză cost beneficiu, cât şi cost-eficacitate bine fundamentate.

Autorii raportului *The Forgotten Homeland: A Century Foundation Task Force Report* (2006) afirmă că se poate atinge un grad sporit de securitate şi fără cheltuieli guvernamentale adiţionale[57]. Cele trei soluţii propuse (concentrarea pe securitatea zonelor metropolitane, inclusiv pe planurile de reacţie, sistemele medicale, „intelligence", administraţie şi transport; cooperarea cu sectorul privat; îmbunătăţirea anumitor funcţii ale guvernului federal, precum asigurarea securităţii graniţelor şi a obiectivelor strategice

[55] Conform Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Deployments_of_the_ United_States_Military, 28.09.2007.

[56] Concept promovat de Bruce SCHNEIER în cartea *Beyond Fear: Thinking Sensibly about Security in an Uncertain World*, publicată în anul 2003 la Editura Springer, ce desemnează contramăsurile de securitate a căror aplicare nu face altceva decât să furnizeze un sentiment de securitate, în realitate, neîmbunătăţind deloc starea în sine

[57] Richard A. CLARKE şi Rand BEERS (coord.), *The Forgotten Homeland: A Century Foundation Task Force Report* (varianta electronică), The Century Foundation, p. 245.

şi răspunsul la evenimentele catastrofice) se bazează pe câteva măsuri ce vizează, în principal, realocarea fondurilor federale, dar şi a celor de la nivel statal şi local.

În ansamblu, abordarea americană a HS se referă la un spectru larg de acţiuni, precum cele destinate identificării, prevenirii şi contracarării atacurilor teroriste, diminuării numărului victimelor şi al distrugerilor, reducerii gradului de panică în rândul populaţiei, răspunsului şi refacerii rapide. Este vorba, în realitate, despre o combinare a două tipuri de abordări: proactivă şi reactivă. Proactivă într-un grad mai mic, altfel riscând apariţia unor situaţii delicate din punct de vedere politic, economic şi umanitar, şi preponderent reactivă, întrucât este dificilă intuirea atacurilor teroriste, deşi dezvoltarea părţii de „intelligence" este destinată tocmai acestui scop.

UE şi abordarea sa referitoare la SSI/HS

În timp ce pentru SUA dezvoltarea SSI/HS înseamnă angajarea într-un proces amplu de reorganizare a sistemului naţional de securitate, pentru ţările europene, implementarea şi dezvoltarea aceluiaşi concept este realizată în cadrul instituţional existent şi priveşte atât lupta împotriva terorismului, cât şi contracararea celorlalte tipuri de pericole şi ameninţări la adresa securităţii. În ansamblu, elementul central al abordării europene asupra SSI/HS este securitatea societală, mai precis ***protecţia cetăţenilor***.

Încă din anii '80-'90, UE a furnizat cadrul de cooperare, în sensul asigurării protecţiei cetăţenilor săi prin Acordul Schengen şi iniţierea colaborării în domeniul Justiţie şi Afaceri Interne. După 11 septembrie 2001, Consiliul European a introdus noi reglementări în ceea ce priveşte terorismul, precum: stabilirea unei definiţii comune a acestui fenomen; armonizarea pedepselor pentru crime teroriste; crearea unui mandat comun de arestare; implementarea unor prevederi pentru „îngheţarea" sau confiscarea bunurilor teroriştilor; alcătuirea unei liste de organizaţii şi persoane cu legături teroriste; crearea unei noi agenţii, EUROJUST, formată din magistraţi şi procurori, al cărei scop este asistarea investigaţiilor privitoare la crimele transfrontaliere; crearea unei unităţi antiteroriste în cadrul EUROPOL etc.

Definiţia europeană a terorismului, din Art. 1 al ***Deciziei cadru referitoare la combaterea terorismului*** (2002), stipulează că infracţiunile teroriste sunt cele de natură criminală cuprinse într-o listă a infracţiunilor grave la adresa persoanelor şi proprietăţilor, care „produc, unei ţări sau unei organizaţii internaţionale, o serie de daune, cu scopul: de a intimida populaţia; de a forţa nejustificat guvernul sau organizaţia internaţională să acţioneze sau nu într-un anumit fel; de a destabiliza sau distruge structurile fundamentale politice, constituţionale, economice sau sociale ale acestora"[58]. Lista înglobează nouă infracţiuni: atacuri asupra vieţii unei persoane care îi pot cauza decesul; atacuri asupra integrităţii fizice a unei persoane; răpirile sau luările de ostatici; producerea de distrugeri grave unui guvern sau unei facilităţi publice, unui sistem de transport, unei facilităţi de infrastructură, inclusiv unui sistem informaţional, unei platforme fixe localizate pe platforma continentală, unui spaţiu public sau unei proprietăţi private, distrugeri ce pot pune în pericol vieţi umane sau pot cauza pierderi economice majore; confiscarea unei aeronave, a unei nave sau a altor mijloace de transport de persoane sau bunuri; producerea, posesia, achiziţia, transportul, furnizarea sau folosirea armelor, explozibililor sau a armamentului NBC, precum şi cercetarea şi dezvoltarea de arme biologice, chimice şi nucleare; împrăştierea de substanţe periculoase sau producerea de incendii, inundaţii sau explozii cu efecte ce pun în pericol vieţile umane; interferenţa cu/distrugerea rezervelor de apă, reţelelor de curent electric sau resurselor naturale vitale, cu efecte ce pun în pericol vieţile omeneşti; ameninţarea cu producerea oricăror dintre acţiunile enumerate mai sus[59].

Atentatele de la Madrid (11 martie 2004) şi cele de la Londra (7 iulie 2005) au determinat amplificarea dezbaterilor în rândul experţilor comunitari. Gijs de Vries, coordonatorul pentru politici antiteroriste al UE, aprecia că „Politica antiteroristă a UE trebuie articulată noilor ameninţări, astfel încât: întreaga panoplie a serviciilor de informaţii şi securitate, a forţelor de poliţie şi a autorităţilor judiciare să poată lucra împreună (*coherence*); înţelegerile survenite la Bruxelles să fie aplicate de toate statele membre (*implementation*); să se asigure creşterea capacităţii de analiză şi diseminare a informaţiilor

[58] *Council Framework Decision of 13 June 2002 on Combating Terrorism*, p. 2.

[59] Ibidem.

(*intelligence*)"[60].

UE, care în prezent îşi asumă postura de „partener mondial", a început încă din anul 2003 desfăşurarea de personal civil, poliţienesc şi militar în zonele de criză şi conflict. Astfel, în această perioadă, statele membre au desfăşurat peste 9.500 de persoane în 19 operaţii, dintre care 10 sunt continuate şi în prezent (EUFOR-Althea, EUPM, EU Planning Team Kosovo, EUPOL COPPS, EUBAM Rafah, EUJUST Lex, EUPOL Afganistan, EUPOL RD Congo, EUSEC RD Congo, Darfur). Conform *Strategiei Europene de Securitate*, aceste operaţii constituie instrumente pentru realizarea obiectivelor strategice ale organizaţiei, pentru dezvoltarea unei culturi strategice ce promovează intervenţia timpurie, rapidă şi, atunci când este nevoie, intensă[61]. Aşadar, similar viziunii americane, desfăşurarea de personal dincolo de graniţele membrilor organizaţiei reprezintă una dintre cele mai importante modalităţi de realizare a securităţii spaţiului Uniunii, de protejare a intereselor sale.

Spre deosebire de cazul american, *instrumentul bugetar european* pentru realizarea SSI/HS este mai dificil de identificat. Până în anul 2006 inclusiv, bugetul european a fost structurat pe opt capitole, după cum urmează: agricultură, operaţii structurale, politici interne, acţiuni externe, administraţie, rezerve, strategie preaderare, compensaţii. Subcapitolele cu impact direct asupra asigurării SSI/HS erau „Aria de libertate, securitate şi justiţie", din cadrul capitolului „Politici interne", şi „Politica Externă şi de Securitate Comună", din capitolul „Acţiuni externe".

După momentul 11 septembrie 2001, cheltuielile pentru aceste capitole şi subcapitole au crescut:

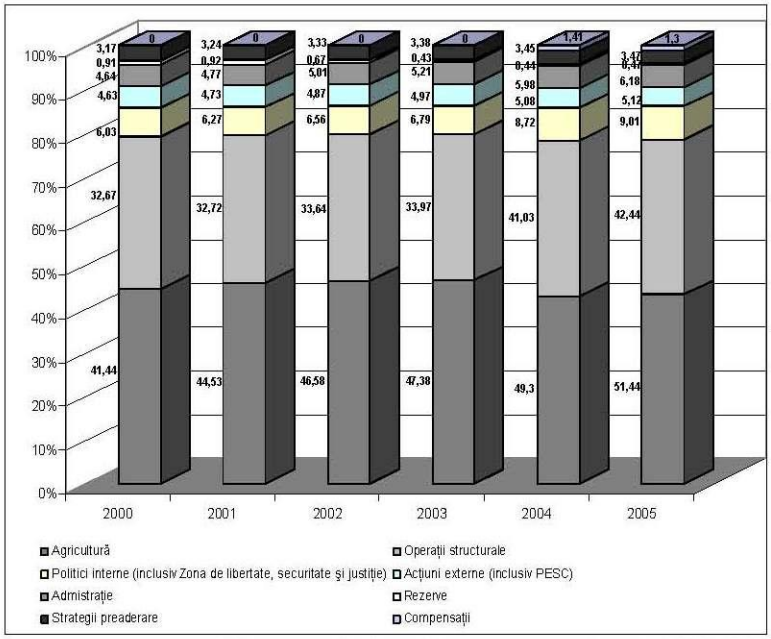

Figura nr. 8: Bugetul european pentru anii 2000-2005 (miliarde EURO)

Pentru perioada următoare, oficialii europeni au adus câteva modificări în structura bugetului, reducând numărul capitolelor la şase: creştere durabilă; conservarea şi gestionarea resurselor naturale; cetăţenie, libertate, securitate şi justiţie; UE ca partener mondial; administraţie; compensaţii.

[60] Gijs DE VRIES, alocuţiune susţinută în cadrul Subcomitetului Europa al Comitetului pentru Relaţii Internaţionale al Camerei Reprezentanţilor, Washington D.C., 14 septembrie 2004.

[61] European Union, A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003, p. 11.

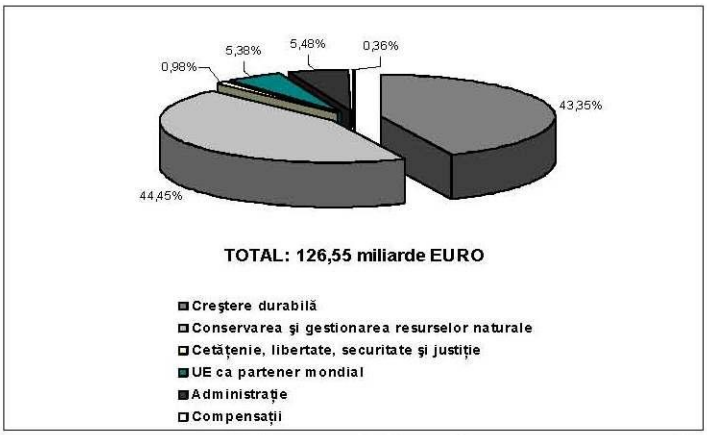

Figura nr. 9: Bugetul european pentru anul 2007

Bugetul din 2007 finanţează lansarea unei noi generaţii de programe necesare realizării spaţiului european de libertate, securitate şi justiţie, mai ales în ceea ce priveşte drepturile fundamentale şi justiţia, securitatea şi protecţia libertăţilor, solidaritatea şi gestionarea fluxurilor migratoare.

Uniunea Europeană extinsă joacă un rol din ce în ce mai important ca partener mondial, iar acest lucru este surprins şi în cadrul bugetului pe 2007. La capitolul respectiv sunt alocate 6,8 miliarde EURO pentru a acoperi politicile de preaderare, vecinătate, cooperare pentru dezvoltare, ajutor umanitar, democraţie şi drepturile omului, PESC şi instrumentul de stabilitate etc.

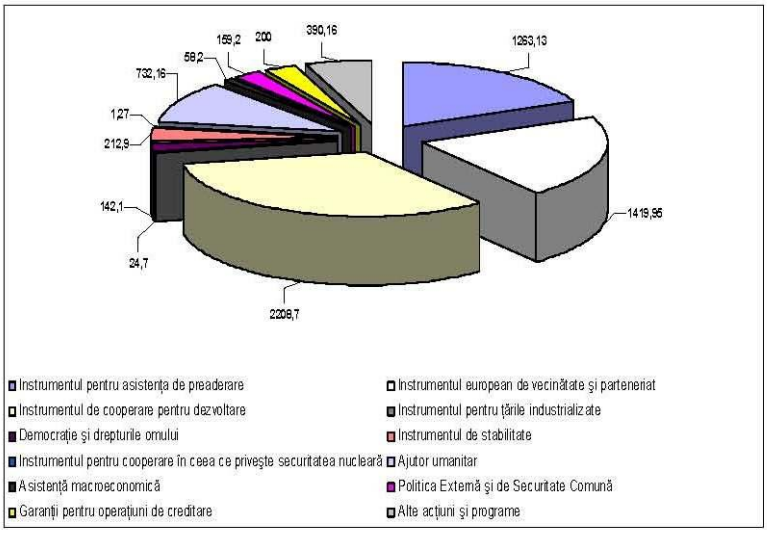

Figura nr. 11: Alocarea bugetului la capitolul "UE ca partener mondial" - 2007 (milioane EURO)

Pentru anul 2008, propunerea de buget păstrează cele două capitole cu impact asupra SSI/HS („UE ca partener mondial" şi „Cetăţenie, libertate, securitate şi justiţie"), alocându-le un procent sporit din totalul de 129,2 miliarde EURO, de 5,4% şi, respectiv, 1%.

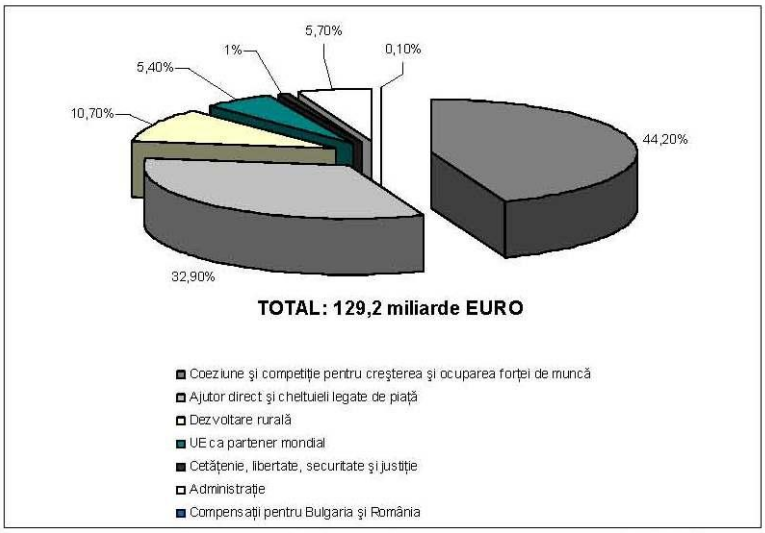

Figura nr. 12: Bugetul european pentru anul 2008 (proiect)

În acest buget, ca şi în cel din anul 2007, este luat în calcul un *instrument pentru finanţarea acţiunilor comunitare în domeniul protecţiei civile*. Noul instrument acoperă: acţiunile de pregătire şi răspuns determinate de aplicarea mecanismului de protecţie civilă al UE, asupra creării căruia s-a decis încă din 2001[62]; acţiunile deja finanţate prin programul 2000-2006, precum prevenirea (studii asupra cauzelor dezastrelor, prognoză şi informare publică) şi pregătirea (instruire, relaţionare, exerciţii, mobilizarea expertizei); noi domenii, cum ar fi transportul, acţiuni de răspuns ale mecanismului de protecţie civilă.

Mai mult, ordinea şi siguranţa publică, ce include protecţia civilă sunt importante şi la nivel naţional. Astfel, statele europene, indiferent de statutul lor faţă de UE, alocă acestor capitole procente din PIB similare cu cele destinate apărării sau, în unele cazuri, ele depind de mărimea forţelor armate. Ultimul buletin Eurostat[63] consacrat analizei cheltuielilor guvernelor europene prezintă datele corespunzătoare anilor 2000-2004. Astfel, cheltuielile pentru apărare ale acestora cuprind atât sprijinul militar extern, cât şi cercetarea şi dezvoltarea în acest domeniu, în timp ce cheltuielile pentru ordine şi siguranţă publică includ serviciile de poliţie şi de pompieri, instanţele de judecată, închisori, cercetare şi dezvoltare pentru ordine şi siguranţă publică, alte cheltuieli.

[62] Decizia Consiliului European din 23 octombrie 2001.

[63] Eurostat, Economy and Finance. Statistics in Focus, nr. 11/2006, p. 3.

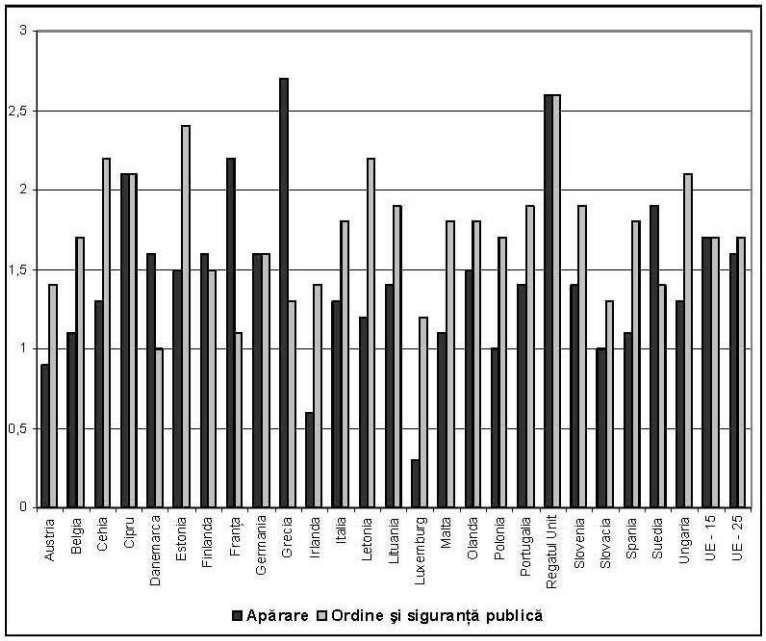

Figura nr. 13: Comparaţie între cheltuielile guvernamentale pentru apărare şi cele pentru ordine şi siguranţă publică (procente din PIB), 2004

Se observă că priorităţile în ceea ce priveşte alocarea fondurilor pentru realizarea SSI/HS diferă de la ţară la ţară. Din păcate, identificarea distribuţiei acestor fonduri pe categorii (protecţia infrastructurii critice, contracararea incidentelor biochimice, îmbunătăţirea capacităţii de răspuns la crize şi urgenţe etc.) este dificilă întrucât, în fiecare ţară, responsabilitatea asupra acestor probleme este divizată între diversele ministere.

La nivel internaţional există opinii conform cărora europenii nu au urgentat aplicarea instrumentelor de impunere a legii cu scopul întăririi SSI/HS. În acelaşi timp, alţi analişti afirmă că strategia guvernelor europene în ceea ce priveşte SSI/HS constă în integrarea strategiilor de luptă împotriva terorismului în eforturile deja existente pentru gestionarea crizelor şi urgenţelor, astfel încât să poată conferi un grad mai mare de flexibilitate răspunsului la provocările la adresa securităţii.

De asemenea, există voci care afirmă necesitatea numirii unui „ţar european" al SSI/HS, mai precis similar Coordonatorului pentru acţiuni contrateroriste[64].

Tendinţe în structurarea ssi/hs

Deşi problema SSI/HS nu este nouă, cele mai multe rezultate în ceea ce priveşte dezvoltarea unor pârghii instituţionale specifice au fost înregistrate în ultimii şase ani. Totuşi, realizarea securităţii prin intermediul noilor instrumente nu acoperă zone importante, cu impact deosebit în aceşti ani, precum dezastrele naturale. După cum am afirmat anterior, uraganul Katrina a provocat, în 2005, peste 1.800 morţi (New Orleans, SUA), în timp ce, după atacurile teroriste din 2001 au fost consemnate peste 2.600 victime, iar numărul crimelor ce au implicat arme de foc a fost de 11.671 în acelaşi an. Cifrele de mai sus arată că gestionarea urgenţelor civile de acest tip este la fel de importantă ca şi lupta împotriva terorismului. Întrucât, aşa cum am afirmat anterior, densitatea de interese de securitate este concentrată pe teritoriul naţional, pierderea din vedere a unor evenimente neprevăzute cu potenţial distructiv, a căror sursă se află în acest perimetru ar reprezenta o gravă eroare de gestionare. Populaţia trebuie să fie pregătită să facă faţă deopotrivă consecinţelor atacurilor teroriste şi celor ale dezastrelor naturale.

În cazul SUA, gestionarea urgenţelor civile reprezintă următorul pas în dezvoltarea DHS. Sarcina este dificilă deoarece sistemul naţional de gestionare a urgenţelor este format preponderent din organizaţii asupra cărora Departamentul nu are autoritate, precum cele nonguvernamentale.

[64] Kristin ARCHICK (coord.), *European Approaches to Homeland Security and Counterterrorism*, CRS Report for Congress, 2006, p. 2.

De asemenea, Uniunea Europeană, prin ***Raportul Barcelona*****,** accentuează necesitatea regândirii fundamentale a abordării europene referitoare la securitate în sensul orientării spre securitatea umană, cea mai realistă politică de securitate pentru Europa[65]. Semnatarii Raportului afirmă că misiunile din cadrul PESA/PESC ar trebui să se axeze pe protecţia civililor pe baza aplicării legislaţiei în vigoare şi, abia în ultimă instanţă, pe folosirea forţei. Pentru a conduce astfel de misiuni, UE are nevoie de o forţă civil-militară integrată, formată din aproximativ 15.000 de persoane, dintre care cel puţin o treime să fie civili cu aptitudini şi pregătiri profesionale diverse. Această ***Forţă de răspuns pe probleme de securitate umană*** **(*Human Security Response Force*) va fi formată din trei elemente suprapuse ce vor** face apel la capacităţile deja existente în cadrul PESA: centrele de planificare civil-militare din Bruxelles, ce, în afara personalului permanent, vor putea apela şi la observatori şi reprezentanţi speciali care vor fi trimişi în diverse regiuni ca răspuns la semnalele de avertizare timpurie transmise de către alţi observatori şi reprezentanţi speciali ai UE sau de către societatea civilă şi liderii locali;

5.000 de civili şi militari cu un nivel înalt de reacţie; 10.000 de civili şi militari, cu un nivel mai scăzut de reacţie, dar care permanent vor fi instruiţi şi vor participa la exerciţii specifice. Semnatarii raportului au identificat şi trei surse pentru această forţă. Personalul militar ar putea fi selecţionat atât din cele 60.000 de persoane aflate sub incidenţa ***Obiectivului Global*** **(*Headline Goal*)** de la Helsinki (2001), cât şi din forţele de jandarmerie, gardă civilă şi carabinieri al căror statut nu este exclusiv civil-poliţienesc, ci şi militar. Componenta civilă ar putea include poliţişti, jurişti, observatori în sfera drepturilor omului, ofiţeri vamali, personal medical şi personal civil al forţelor poliţieneşti enumerate mai sus. Cea de-a treia sursă ar putea fi compusă din voluntari, constituind nucleul profesional al forţei format din două elemente: Corpurile civile de pace (profesionişti cu aptitudini potrivite domeniului) şi Serviciul voluntar de ajutor umanitar (studenţi voluntari ce vor fi folosiţi în misiuni cu grad redus de risc).

Aşadar, în ultimii doi ani se înregistrează un reviriment al abordării securităţii centrate pe indivizii umani, ce acum este mult mai dezvoltată decât cea specifică perioadei 1989-2000. Aceasta se face simţită şi în ceea ce priveşte structurarea SSI/HS. Deşi, primii cinci ani ai secolului al XXI-lea au reprezentat un „boom" al operaţiilor militare în „războiul împotriva terorismului", decidenţii politici au fost puşi în faţa unor situaţii detaşate complet de fenomenul terorist. Astfel, principala tendinţă în structurarea SSI/HS constă în orientarea către toate tipurile de dezastre ce pot afecta o naţiune, atât provocate de om, cât şi naturale.

[65] The Study Group on Europe's Security Capabilities, *A Human Security Doctrine for Europe*, Presented to EU High Representative for Common Foreign and Security Policy Javier Solana, Barcelona, 15 September 2004.

Statutul şi rolul organizaţiilor internaţionale de securitate în sistemul mondial

Organizaţiile internaţionale reprezintă cele mai importante forţe în coordonarea acţiunilor şi cooperare în domenii precum cel politic, economic, social, militar sau cultural. Exceptând statele-naţiune, ce stau la baza sistemului mondial, organizaţiile internaţionale constituie cei mai însemnaţi participanţi în cadrul acestuia. Creşterea numărului organizaţiilor internaţionale a fost favorizată de sporirea reţelelor politice, economice şi financiare de state-naţiune, în special în perioada de început a Europei moderne. Diviziunea sistemului internaţional din anii 1910 şi 1930 şi distrugerile cauzate de cele două războaie mondiale au convins comunitatea internaţională de necesitatea stabilirii unei noi ordini universale bazate pe cooperare. **Pilonii acesteia au fost construiţi prin Carta Atlantică, din anul 1941, conferinţele de la Dumbarton Oaks şi Bretton Woods (1944) şi, cel mai important, prin crearea Naţiunilor Unite (1945).**

Războiul Rece a întrerupt visul noii ordini mondiale prin cooperare, urmând peste patru decenii de diviziune bipolară. Totuşi, începând cu anii '70, s-a înregistrat o revigorare a multilateralismului, sub forma procesului de la Helsinki (1975), despre care se afirmă că a contribuit la dezintegrarea Cortinei de Fier. Ulterior acestui moment, organizaţiile internaţionale şi-au recăpătat rolul de forumuri de consultare, mediere şi arbitrare, simultan cu dezvoltarea unei lumi mult mai fragmentate din punct de vedere politic şi cultural, caracterizate atât de cursa pentru înarmare, cât şi de accentuarea globalizării. Sfârşitul conflictului Est – Vest şi realinierea graduală a Europei Estice la cea Occidentală au condus la formarea unor noi organizaţii şi instituţii internaţionale.

Apariţia organizaţiilor internaţionale. Definire şi tipologie

Termenul de „**organizaţii internaţionale**" a intrat relativ recent atât în limbajul comun, cât şi în cel ştiinţific. În ultima parte a secolului XIX, în literatura de specialitate erau folosite adesea concepte precum „sindicatul public internaţional", „biroul internaţional" sau „comisia internaţională". *Sintagma „organizaţii internaţionale" a fost, probabil, introdusă în jurul anului 1867, în discursul ştiinţific al juristului scoţian James Lorimer, iar 13 ani mai târziu, publicistul german Constantin Frantz afirma că federalismul reprezintă principiul de existenţă al organizaţiilor internaţionale. Consacrarea definitivă a termenului este datorată lucrării lui Walter Schücking „Organizaţiile lumii", publicată în anul 1908, şi a ghidului „Uniunile internaţionale publice" al lui Paul S. Reinsch, din 1911*[66].

Convenţia Ligii Naţiunilor[67], semnată în anul 1924, recunoaşte indirect existenţa organizaţiilor internaţionale în Art.23, care sugerează crearea unor organizaţii internaţionale specializate, pentru promovarea cooperării internaţionale. Mai mult, Art.24 foloseşte concepte precum „birou internaţional" sau „comisie internaţională" pentru organizaţiile existente la acel moment, subliniind astfel, voluntar sau nu, importanţa creării unor noi organizaţii internaţionale. Ambele articole definesc vocaţia de organizaţie universală a Ligii Naţiunilor.

Mai târziu, după cel de-al Doilea Război Mondial, în Preambulul Cartei Naţiunilor Unite, este recunoscută existenţa unei organizaţii internaţionale propriu-zise: semnatarii „stabilesc în acest fel o organizaţie internaţională numită Naţiunile Unite"[68]. Începând cu această perioadă de cristalizare conceptuală, au fost dezvoltate trei principale curente ce definesc rolul organizaţiilor internaţionale ca instrumente, ca arene şi, în fine, ca actori. Adesea, organizaţiile internaţionale sunt văzute ca instrumente prin care statele îşi urmăresc propriile interese, iar procesul decizional reflectă, în primul rând, interesele

[66] RITTBERGER, Volker şi BERNHARD Zangl, *International Organizations. Polity, Politics and Policies*, Palgrave Macmillan, Hampshire, 2006, p. 5.

[67] *The Covenant of the League of Nations*, 1924, http://www.yale.edu/lawweb/avalon/ leagcov.htm#art23.

[68] *The Charter of the United Nations*, 1945, http://www.un.org/aboutun/charter.

celor mai puternici membri. Ca arenă, organizaţiile internaţionale sunt similare unui „loc de joacă”[69], şi nu unui instrument al politicii statale, iar ca instituţii, sunt forme ale unei diplomaţii de conferinţă, unde statele pot face schimb de informaţii, pot condamna sau justifica anumite acţiuni şi îşi pot coordona strategiile politice naţionale. Spre deosebire de precedentele două abordări, cea de-a treia nu mai priveşte statele membre ca principali actori implicaţi, ci consideră că statele au delegat propria suveranitate, astfel încât organizaţia internaţională respectivă dobândeşte caracteristicile unui actor colectiv, deciziile fiind luate, în cadrul sau prin intermediul organizaţiilor internaţionale, de către o colectivitate de state. Indiferent de abordarea la care subscriem, problema definirii organizaţiilor internaţionale se pune în funcţie de domeniul în care acestea activează. Într-un cadru larg, se poate afirma că o organizaţie internaţională, ca subiect al unui acord internaţional ce o creează, pe de o parte, are statut de persoană juridică, cu capacitatea de a poseda, dobândi sau transfera proprietate, de a încheia contracte, de a participa la acorduri internaţionale cu state sau alte organizaţii internaţionale şi de a urmări scopuri specifice prin mijloace legale, şi, pe de altă parte, are drepturi şi responsabilităţi create prin legislaţia internaţională sau acordul respectiv[70]. Tipologizarea organizaţiilor internaţionale este, însă, mai complexă. În „Anuarul organizaţiilor internaţionale”[71], ***în funcţie de forma de organizare,*** sunt sintetizate 15 categorii de astfel de organizaţii, dintre care 13 considerăm că sunt relevante[72]:

1. **federaţii de organizaţii internaţionale** – toate organizaţiile internaţionale, interguvernamentale sau nonguvernamentale, care grupează cel puţin alte trei organisme internaţionale nonregionale, ca membri deplini;
2. **organizaţii cu participare universală** – organizaţii internaţionale nonprofit, interguvernamentale sau nonguvernamentale, cu membri din toate zonele geografice, cu managemement şi control politic;
3. **organizaţii cu participare intercontinentală** – toate organizaţiile internaţionale nonprofit, interguvernamentale sau nonguvernamentale ai căror membri şi ale căror preocupări depăşesc o regiune anume, deşi nu oferă motive suficiente pentru a fi incluse în categoria anterioară;
4. **organizaţii cu participare regională** - toate organizaţiile internaţionale nonprofit, interguvernamentale sau nonguvernamentale, ai căror membri şi ale căror preocupări sunt restrânse la o anumită regiune;
5. **organizaţii ce emană din persoane, locuri, obiecte de proprietate sau alte organisme** – orice organism internaţional nonprofit, interguvernamental sau nonguvernamental, ce poate fi considerat o emanaţie a unei anumite organizaţii, loc, persoană sau obiect de proprietate. Asemenea organisme nu presupun o participare formală;
6. **organizaţii ce au o formă specială, inclusiv fundaţiile şi fondurile de încredere** – toate organizaţiile internaţionale, interguvernamentale sau nonguvernamentale, ale căror caracteristici ridică întrebări asupra includerii lor în categoriile precedente: bănci, institute de instruire, biblioteci, laboratoare etc.;
7. **organizaţii naţionale cu orientare internaţională** – organizaţii naţionale cu forme variate de activitate internaţională sau cu preocupări precum: cercetare, pace, dezvoltare sau ajutor;
8. **organizaţii internaţionale inactive sau desfiinţate** – organizaţiile internaţionale nonprofit, interguvernamentale sau nonguvernamentale, care au fost desfiinţate, sunt inactive în momentul respectiv sau sunt în stare latentă;
9. **organisme recent apărute, dar neconfirmate încă** – organizaţii internaţionale a căror creare a fost recent raportată sau propusă, dar despre care nu există alte informaţii;

---

[69] Apud RITTBERGER, Volker şi Bernhard ZANGL, *op. cit.*, 2006, p. 6.

[70] Vezi http://www.law.columbia.edu/library/Research_Guides/internat_law.

[71] „Yearbook of International Organizations” („Anuarul organizaţiilor internaţionale”) este un periodic realizat de către Uniunea Asociaţiilor Internaţionale. Cea de-a 42-a ediţie, 2005-2006, reflectă dinamica scenei internaţionale, incluzând cele mai importante organizaţii ce activează în peste 300 de ţări şi teritorii. Vezi: http://www.uia.org

[72] Cele două categorii pe care am convenit să le excludem din analiză se referă la *organizaţiile naţionale*, care, dacă nu au orientare internaţională, nu sunt parte a organizaţiilor internaţionale, chiar dacă sunt incluse în categoria *organizaţii naţionale cu orientare internaţională*, şi *organisme inactive sau neconfirmate*, ce dublează categoriile *organizaţii internaţionale inactive sau desfiinţate* şi *organisme recent apărute, dar neconfirmate încă*.

10. **organisme subsidiare şi interne aparţinând altor organisme interne** – unităţi independente în cadrul unor organizaţii internaţionale complexe;
11. **ordine religioase, fraternităţi şi institute seculare** – ordine sau congregaţii religioase, militare şi fraternale, organisme similare bazate pe leadership charismatic sau devotat unui set de practici religioase;
12. **serii de conferinţe autonome (fără secretariat)** – serii de conferinţe internaţionale, cu un nume distinct şi periodicitate, care nu constituie responsabilitatea nici unei organizaţii permanente;
13. **tratate şi acorduri multilaterale** – tratate, convenţii, pacte, protocoale sau acorduri multilaterale semnate de trei sau mai multe părţi, exceptându-le pe acelea care privesc o anumităţară, un eveniment specific sau crearea unei organizaţii interguvernamentale.

Primele şapte tipuri de organizaţii sunt considerate a fi ***organizaţii internaţionale convenţionale***, ce, la rândul lor, pot fi ***interguvernamentale*** **sau** ***nonguvernamentale***. Este vorba aici despre distincţia dintre ONU şi UE, pe de o parte, şi Amnesty International şi Greenpeace, pe de altă parte. La o primă vedere, diferenţele dintre organizaţiile interguvernamentale şi cele nonguvernamentale, la nivel internaţional, par a fi distincte: cele interguvernamentale au ca membri state, adesea reprezentate prin agenţi guvernamentali, în timp ce cele nonguvernamentale sunt formate din actori nonguvernamentali. Totuşi, în cazul unor organizaţii precum Organizaţia Internaţională a Muncii, există ambiguităţi cauzate de membrii ce aparţin ambelor categorii mai-sus-menţionate. *Opinăm că această clasificare poate fi clarificată prin introducerea unui nou criteriu, anume natura actului de înfiinţare al respectivei organizaţii*. Pentru această distincţie trebuie avută în vedere Rezoluţia nr. 288 (X) a Consiliului Economic şi Social al ONU, din 27 februarie 1950, în care se afirmă că: „orice organizaţie internaţională care nu este creată prin acord interguvernamental poate fi considerată organizaţie nonguvernamentală”[73].

Celelalte şase tipuri de organizaţii internaţionale sunt denumite de către specialiştii Uniunii Asociaţiilor Internaţionale ***tipuri speciale***, întrucât încadrarea lor într-una dintre celelalte clase ridică probleme. Aceste organizaţii fie sunt inactive în momentul realizării studiului, fie şi-au definit scopuri specifice care implică un anumit gen de participare, fie nu există informaţie suficientă despre existenţa lor.

Clasificarea organizaţiilor internaţionale poate fi făcută şi ***în funcţie de obiectul de interes***, putând avea astfel următoarele domenii de acţiune:

-ajutor umanitar; schimb cultural; pace şi dezarmare; sprijin pentru dezvoltare; drepturile omului; mediu[74];

-securitate şi pace; comerţ şi alte activităţi economice; bunăstare socială şi drepturile omului[75];

-cultură şi recreere; educaţie şi cercetare; sănătate; servicii sociale; mediu; dezvoltare şi condiţii de locuire; legislaţie şi politici; filantropie şi voluntariat; activităţi internaţionale; religie; afaceri, asociaţii profesionale şi sindicate; grupuri neclasificate[76].

Un alt tip de clasificare este cel propus de Volker Rittberger şi Bernhard Zangl[77], în care este corelat criteriul ***tip membri*** **cu cel al** ***competenţelor*** (Figura nr. 1). În ceea ce priveşte membrii, participarea poate fi universală sau restricţionată pe criterii geografice, economice sau culturale. Introducând criteriul competenţelor, unde avem de-a face cu o scală de la organizaţii comprehensive la cele cu sarcini precise şi specifice, rezultă o matrice cu patru tipuri de organizaţii internaţionale:

[73] http://www.un-documents.net/esc/res/arch1950/288.html.

[74] IRIYE, Akira, Global Community. The Role of International Organizations in the Making of the Contemporary World, Regents of the University of California, USA, 2002, p. 3.

[75] JACOBSON, Harold, apud IRIYE, Akira, *op. cit.*, 2002, p. 4.

[76] SALAMAN, Lester M. şi Helmut K. ANHEIER, apud IRIYE, Akira, *op. cit.*, 2002, p. 4.

[77] RITTBERGER, Volker şi Bernhard ZANGL, *op. cit.*, 2006, pp. 10-12.

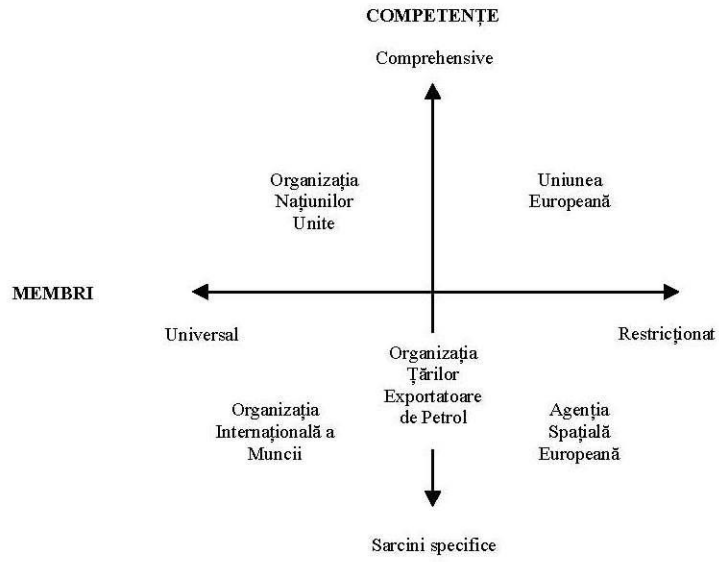

Figura nr. 1: Matricea Rittberger & Zangl[13] [78]

Acestea constituie scheme de clasificare folositoare, întrucât ajută la filtrarea celor peste 55.000 de organizaţii internaţionale identificate de către specialiştii Uniunii Asociaţiilor Internaţionale.

Opinăm că, dintre aceste organizaţii internaţionale, cele de *securitate* se înscriu în special în sfera *guvernamentală*, mai precis în primele *tipuri convenţionale* identificate de către aceştia:

- federaţii de organizaţii şi organizaţii cu participare universală: ONU;
- organizaţii cu participare intercontinentală: NATO, OSCE
(include şi participanţi de pe continentul nord-american) etc.;
- *organizaţii cu participare regională*: UE, GUAM, CSI etc.

Principalele organizaţii internaţionale de securitate: raţiuni pentru creare, activitate trecută şi prezentă

Organizaţia Naţiunilor Unite (ONU)

Înfiinţată la 26 iunie 1945 şi devenită efectivă la 24 octombrie 1945, Organizaţia Naţiunilor Unite şi-a stabilit ca principal scop menţinerea păcii şi securităţii internaţionale şi promovarea cooperării economice, sociale, culturale şi umanitare.

În ceea ce priveşte ***pacea şi securitatea internaţională***, de la crearea sa, ONU a fost adesea chemată să prevină disputele ce s-ar fi putut transforma în conflicte armate, să convingă părţile opozante să folosească masa de discuţii, şi nu forţa armată, sau să ajute la restabilirea păcii în cazul declanşării vreunui conflict. În cursul anilor ’90, au apărut schimbări majore în pattern-urile conflictului, peste 90% dintre conflicte desfăşurându-se în interiorul statelor, şi nu între ele. Din acest motiv, ONU a reconstruit o nouă gamă de instrumente, accentuând prevenirea conflictelor, adaptând continuu operaţiunile de menţinere a păcii, implicând organizaţiile internaţionale şi întărind construirea păcii post-conflictuale. Confruntat cu conflict caracterizate de violenţă etnică (în Somalia, Ruanda şi fosta Iugoslavie), Consiliul de Securitate al ONU a renunţat la desfăşurarea operaţiunilor între anii 1995 şi 1997, însă crizele profunde din Congo, Africa Centrală, Timorul de Est, Kosovo, Sierra Leone şi Etiopia-Eritreea au determinat, în ultimii ani, reluarea misiunilor de menţinere a păcii. Experienţa anilor trecuţi a făcut ca ONU să se concentreze

[78] Ibidem, p. 11.

mai mult ca niciodată pe construirea păcii şi pe sprijinirea structurilor ce o vor consolida. Tot această experienţă a arătat că menţinerea păcii, în sensul evitării conflictului militar, nu este suficientă pentru stabilirea unei păci sigure; o asemenea securitate poate fi realizată numai prin ajutorul acordat ţărilor pentru a favoriza dezvoltarea economică, justiţia socială, protecţia drepturilor omului, buna guvernare şi desfăşurare a procesului democratic.

O altă coordonată importantă a activităţii ONU este ***susţinerea dezvoltării economice şi sociale*** a statelor lumii. Deşi aproape toţi indivizii umani asociază această organizaţie cu problemele păcii şi securităţii, ONU se ghidează după următorul principiu: ***pacea şi securitatea durabile sunt posibile numai dacă este asigurată bunăstarea economică şi socială a oamenilor din toată lumea***. Multe dintre transformările economice şi sociale globale din ultimele cinci decenii au fost semnificativ influenţate de activitatea ONU, ce şi-a asumat rolul de centru mondial pentru construirea încrederii şi a stabilit priorităţile şi scopurile cooperării internaţionale pentru a asista ţările în tranziţie şi a dezvolta un mediu economic global de susţinere.

În acelaşi timp, fiecare agenţie ONU este implicată într-o anumită măsură în *protecţia drepturilor omului*. În timp, ONU a extins gradual legea, pentru a cuprinde standardele specifice femeilor, copiilor, persoanelor cu handicap, minorităţilor, muncitorilor emigranţi şi altor grupuri vulnerabile, acum protejate de practicile discriminatorii. Acţiunile ONU în sprijinul drepturilor omului se înscriu în zona campaniilor educaţionale şi a programelor naţionale de instruire şi consultanţă tehnică.

În ultimul deceniu, războaiele civile au devenit o cauză centrală a situaţiilor de criză şi, de când a coordonat pentru prima dată ***operaţiunile de asistenţă umanitară*** în Europa după cel de-al Doilea Război Mondial, ONU a fost însărcinată de comunitatea internaţională ***să răspundă la dezastrele naturale sau produse de om*** ce depăşesc capacitatea autorităţilor naţionale. Înaltul Comisariat ONU pentru Refugiaţi oferă protecţie internaţională şi asistenţă pentru peste 22 de milioane de refugiaţi, în timp ce Programul Mondial pentru Hrană furnizează o treime din asistenţa de urgenţă. De asemenea, ONU încearcă şi ***reducerea vulnerabilităţii ţărilor la dezastre***, prin Programul pentru Dezvoltare, ce acţionează pe două fronturi: pe de o parte, asistenţa imediată acordată victimelor, iar pe de altă parte, strategiile de prevenire a apariţiei urgenţelor. Strategiile de prevenire a conflictelor şi dezastrelor se adresează cauzelor de bază ale războiului într-o manieră comprehensivă. Ele favorizează securitatea, creşterea economică, guvernarea democratică şi respectul pentru drepturile omului – ceea ce rămâne cea mai bună protecţie împotriva dezastrelor naturale sau provocate de om.

Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord (NATO)

Necesitatea stabilirii unei forme instituţionalizate de cooperare între state s-a făcut puternic simţită mai ales în perioada 1945-1949, când, deşi ţările din Europa Occidentală şi-au diminuat sistemele de apărare, conform înţelegerilor din timpul celui de-al doilea Război Mondial, URSS-ul ducea o politică expansionistă şi nu dădea nici un semn că ar intenţiona să reducă puterea forţelor sale armate. În plus, impunerea unor regimuri nedemocratice, mai ales, în centrul şi estul Europei, ameninţările la adresa suveranităţii Norvegiei, Greciei şi Turciei, blocada Berlinului, ca şi violarea drepturilor şi libertăţilor omului în multe dintre ţările lumii au constituit un motiv întemeiat pentru luarea unor decizii în acest sens. Prin *Tratatul Atlanticului de Nord* (1949) este creată o asociere de state suverane, o alianţă de apărare colectivă. *NATO*, construită pe baza acestui Tratat, este o organizaţie interguvernamentală ai cărei membri îşi păstrează integral suveranitatea şi independenţa şi care oferă un forum de consultare asupra problemelor politice şi militare, dar şi non-militare ce pot afecta securitatea statelor membre. NATO este o alianţă politică şi de apărare: capacitatea sa de apărare are drept scop descurajarea agresiunii sau oricărei alte forme de presiune, iar dispozitivul său militar se bazează pe principiul că ţările membre trebuie să menţină colectiv o apărare adecvată pentru descurajarea agresiunii şi pentru aşi păstra integritatea teritorială şi a restabili pacea. **Pentru realizarea politicii de securitate şi de păstrare a ordinii la nivel internaţional, au fost stabilite următoarele mijloace principale**:

-menţinerea unui potenţial militar suficient pentru a preveni războiul şi pentru a asigura o apărare eficientă;

-o capacitate globală de a gestiona crize ce pun în pericol securitatea membrilor Alianţei;

-promovarea activă a dialogului cu alte ţări;

-o înţelegere a securităţii europene în termenii cooperării, mai ales pentru a face să avanseze tratativele legate de controlul armamentelor şi dezarmarea.

La sfârşitul Războiului Rece, a devenit evident că, deşi nu mai exista pericolul unei invazii militare la scară largă, s-au dezvoltat noi riscuri legate de posibila instabilitate a anumitor părţi ale Europei. Statele membre NATO au înţeles că evoluţiile militare şi non-militare în afara zonei Alianţei ar putea afecta puternic securitatea acesteia şi a regiunii transatlantice. NATO a trebuit să se centreze pe noi riscuri la adresa stabilităţii, precum tensiunile etnice şi religioase, instabilitatea politică, fragilitatea economică, dezastrele ecologice şi proliferarea armelor de distrugere în masă. O privire de ansamblu asupra securităţii euro-atlantice şi posibilitatea ca NATO să o realizeze şi să o apere au fost incluse în Noul Concept Strategic al Alianţei din 1991. NATO a început, într-o anumită măsură, să se axeze pe problematica cooperării, managementului crizelor şi a prevenirii conflictelor. Sprijinul NATO pentru coordonarea, dar şi coordonarea însăşi, a organizaţiilor internaţionale a fost întotdeauna o funcţie prioritară a existenţei sale. În timpul Războiului Rece, NATO a acţionat, în primul rând, ca o organizaţie de apărare colectivă, centrată pe Articolul 5 al Tratatului de la Washington. În acelaşi timp, NATO nu a fost preocupată de acţiunile non-Art. 5, precum menţinerea păcii.

În 1994, NATO a folosit forţa militară, pentru prima dată în istoria sa, nu pentru realizarea apărării colective, ci în sprijinul forţelor ONU în Bosnia-Herţegovina. Aceasta, împreună cu desfăşurarea ulterioară a IFOR, a semnalat un moment de cumpănă. În următorii cinci ani, politica sa de menţinere a păcii a fost revizuită de două ori pentru a deveni practicabilă şi pentru a ţine cont de învăţămintele din Bosnia-Herţegovina şi Kosovo. Momente semnificative le oferă şi participarea sa la ISAF în Afganistan sau cooperarea mai strânsă cu UE, pe baza aranjamentelor Berlin Plus, sau cu statele Europei, Caucazului şi Asiei Centrale, ale Dialogului Mediteranean, Orientului Mijlociu lărgit (misiunea de formare din Irak sau Iniţiativa de Cooperare de la Istanbul), ori acţiunile de parteneriat contra terorismului (PAP-T), însăşi preocupările transformaţionale post-Riga.

Uniunea Europeană (UE)

Momentul care marchează punctul de pornire al procesului de unificare a Europei este semnarea la 18 aprilie 1951 a **Tratatului de Constituire a Comunităţii Europene a Cărbunelui şi Oţelului,** al cărei scop era acela de dezvoltare a zonelor de liber schimb şi a pieţelor comune ale ţărilor semnatare: Franţa, Germania, Italia, Belgia, Luxemburg şi Olanda. Urmează constituirea unor noi comunităţi europene, economică şi de apărare, iar procesul culminează cu semnarea **Tratatului de la Maastricht** (1992), care marchează trecerea de la cooperare economică, în contextul unei pieţe unice, la realizarea unei integrări instituţionale pluridimensionale. Tratatul privind Uniunea Europeană formulează o serie de obiective, prin îndeplinirea cărora urmează să se atingă un nou stadiu de integrare.

Încă din 1950, Comunitatea Europeană a dezvoltat legături economice puternice între statele membre şi cu restul lumii. Creşterea economică din anii ’90 a permis Uniunii Europene să atingă un nivel foarte înalt de integrare economică, dezvoltând relaţii de schimb semnificative cu numeroase ţări şi regiuni.

Dezvoltarea economică a Uniunii a fost acompaniată de contribuţii substanţiale, către alte ţări şi regiuni, în ceea ce priveşte cooperarea pentru dezvoltare şi reconstrucţie şi asistenţa umanitară. Comunitatea Europeană şi ţările membre furnizează astăzi mai mult de jumătate din fondurile de ajutor internaţional umanitar şi pentru dezvoltare, o treime din ajutorul global pentru Orientul Mijlociu, aproximativ 60% din fondurile pentru Rusia şi fostele ţări URSS şi 40% din efortul de reconstrucţie al Bosniei-Herţegovina.

Pe lângă aspectul economic al ajutorului, este foarte important şi cel politic, concretizat în: contribuţia la menţinerea păcii, folosind forţa militară acolo unde este nevoie, şi promovarea cooperării internaţionale, a democraţiei şi a drepturilor omului. Principalele cauze ale evoluţiei politice în aceste sensuri trebuie căutate în evenimentele de la sfârşitul anilor ’80 ce au alterat forma Europei şi a restului lumii, producând o schimbare majoră a intereselor strategice. Deşi dezintegrarea URSS-ului şi sfârşitul Războiului Rece au eliminat pericolul unui atac masiv în Europa, situaţia din fosta Iugoslavie ne-a făcut mult mai conştienţi de ceea ce înseamnă existenţa unui conflict major în vecinătate. Analiza acestor

evenimente a dus la identificarea pericolului reprezentat de conflictele regionale atât pentru ţările vecine, cât şi pentru securitatea şi stabilitatea internaţională, pericol ce a înlocuit în mare măsură riscul de agresiune teritorială înţeles în mod tradiţional. Mai mult, Uniunea trebuie să prevină şi să întâmpine ameninţări variate, precum proliferarea armelor de distrugere în masă, traficul de arme, contrabanda cu materiale nucleare, fundamentalismul şi extremismul. Nevoile de apărare ale Europei s-au schimbat şi UE a decis să-şi asume responsabilitatea pentru propria securitate, considerând că este capabilă să acţioneze independent nu numai în managementul crizelor, dar şi în prevenirea conflictelor, reconstrucţie şi stabilizare. În acest context, liderii Uniunii Europene sunt toţi de acord că UE trebuie să aibă capacitatea unor acţiuni autonome, dublate de forţe militare credibile, astfel încât să poată răspunde crizelor internaţionale. Încă din octombrie 1970, statele membre au decis că este nevoie să coopereze între ele în ceea ce priveşte principalele politici internaţionale. În 1986, Actul Unic European a instituţionalizat această cooperare interguvernamentală, fără a-i schimba natura sau metodologia. În schimb, la Maastricht, membrii UE au integrat în Tratat obiectivul unei ***politici externe comune***, care, din 1993, a permis Uniunii să-şi facă vocea auzită pe scena internaţională, exprimându-şi poziţia în legătură cu conflictele armate, drepturile umane şi alte principii şi valori universale. Prevederile ***Politicii Externe şi de Securitate Comune (PESC)*** **au fost revizuite prin Tratatul de la Amsterdam (1 mai 1999), în sensul îmbunătăţirii** eficienţei şi profilului politicii externe a Uniunii. Tratatul prevedea ca organizaţia să aplice **o *politică de securitate comună*** care ar acoperi toate problemele legate de securitate, inclusiv formularea graduală a unei ***politici comune de apărare – Politica Europeană de Securitate şi Apărare (PESA)*****, ca parte a PESC. Următorul Consiliu European (1999) a plasat managementul crizelor în centrul procesului de întărire a politicii europene de securitate şi a declarat ca importante şi misiunile umanitare şi de salvare, precum şi stabilirea şi menţinerea păcii.** Fiecare Consiliu ce a urmat (Helsinki, Feira, Nisa etc.) a încercat să crească importanţa existenţei capacităţii Uniunii de a acţiona autonom în managementul internaţional al crizelor, acolo unde NATO nu este deja angajat, în conformitate cu principiile Cartei ONU şi cu prerogativele prevăzute de Consiliul de Securitate al ONU.

Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE)

Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa a apărut în anii ’70, iniţial sub numele de Conferinţa pentru Securitate şi Cooperare în Europa (CSCE), ce a funcţionat ca un proces de conferinţe şi reuniuni periodice. Evoluţiile pe planul securităţi europene apărute în anii ’90 au impus schimbări fundamentale atât în ceea ce priveşte structura şi caracterul instituţional al procesului început odată cu semnarea Actului Final de la Helsinki (1975), cât şi în rolul acestuia. Conferinţa la nivel înalt de la Budapesta (1994) a hotărât adoptarea denumirii de Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE). În prezent, OSCE cuprinde 55 de state din zona ce se întinde de la Vancouver până la Vladivostok, incluzând toate statele europene, SUA, Canada şi toate republicile din fosta URSS.

Asemeni altor structuri de securitate regională, OSCE a cunoscut transformări substanţiale, ca urmare a faptului că a devenit tot mai evident că nici o instituţie europeană nu-şi poate asuma de una singură gestionarea întregului complex de probleme cu care se confruntă continentul. În etapa actuală, OSCE încă se mai află în faza de definire a instituţiei ***identităţii de securitate europeană*****, bazată pe patru elemente: geopolitic, funcţional, normativ şi operaţional. În această privinţă, avantajele OSCE rezidă în:**

-abordarea atotcuprinzătoare a securităţii (militară, politică, economicăşi umană);

-participarea, pe bază de egalitate, a tuturor ţărilor membre;

-principii, norme şi valori comune;

-instrumente, mecanisme şi experienţă unică în domeniul diplomaţiei preventive.

Pe baza acestor elemente, OSCE acţionează în sensul: consolidării valorilor comune şi al asistării statelor membre în edificarea unor societăţi democratice bazate pe statul de drept; prevenirii conflictelor locale, al restaurării păcii în zona de tensiune; al eliminării unor deficite reale şi perceptibile de securitate şi al evitării creării de noi diviziuni politice, economice sau sociale, obiectiv ce se realizează prin promovarea unui sistem de securitate prin cooperare.

O.N.U.

O.N.U., ca organizaţie mondială, are şansa de a deveni în viitor o instituţie internaţională de securitate eficientă, în măsura în care va persista în reformă, în care vor fi investite în ea mijloacele necesare dar se vor face şi investiţii în schimbare, aşa cum se arată în Raportul secretarului general al O.N.U. din 7 martie 2006, intitulat „Investind în Naţiunile Unite: pentru o organizaţie mai puternică oriunde în lume". La o dezvoltare în continuare a misiunilor operaţionale de menţinere a păcii (15 în 2006, plus Misiunea Integrată a Naţiunilor Unite în Timorul de Est - UNMIT), fondurile alocate O.N.U. trebuie să fie sporite corespunzător. Mai mult chiar: diversificarea spectaculară a activităţilor organizaţiei repune în chestiune atât structura, sistemele, documentele, cât şi tradiţiile sale.

Perspectiva organizaţiei internaţionale de securitate numărul unu este deosebită, privită prin prisma capitalului său uman. Acesta va avea noi competenţe, sporite, şi un profesionalism real, va urma un parcurs profesional mai diversificat. Structurile departamentale ale O.N.U. vor fi reorganizate, iar capacitatea de gestionare a cadrelor întărită. În perimetrul reformei şi al conduitei acţionale viitoare, putem înscrie şi activitatea Grupului de înalt nivel asupra coerenţei sistemului Naţiunilor Unite, format de secretarul general în 16 februarie 2006, cu scopul de a explora mijloacele de îmbunătăţire a coerenţei şi eficacităţii activităţilor sistemului O.N.U. în lume, în domeniile dezvoltării, ajutorului umanitar şi mediului, toate cu impact asupra securităţii naţionale, regionale şi mondiale. Acest grup va pune bazele unei restructurări fundamentale a activităţilor operaţionale ale Naţiunilor Unite, pretutindeni în lume.

Schimbările viitoare se vor susţine pe un sprijin politic şi financiar consistent al statelor membre, mai ales al statelor dezvoltate, dar şi pe calităţile individuale ale noului secretar general. La 60 de ani de la crearea sa, O.N.U. necesită, mai mult ca oricând, o reformare profundă a structurilor şi acţiunilor sale, pentru a se adapta pe deplin realităţilor lumii actuale, a sprijini statele sărace, a apăra securitatea colectivă şi drepturile omului.

În viziunea organizaţiei asupra securităţii colective în secolul XXI, transformarea O.N.U. într-un instrument eficient pentru prevenirea conflictelor va necesita stabilirea anumitor priorităţi politice şi instituţionale, ca: prevenirea terorismului, combaterea proliferării armelor nucleare, chimice şi biologice, reducerea riscului de război, folosirea forţei în anumite condiţii stabilite de Consiliul de Securitate etc.

Există mai multă încredere în definitivarea reformei Consiliului de Securitate[79] şi sporirea, prin aceasta, a legitimităţii şi eficacităţii sale. Problema este dacă marile puteri membre vor accepta sau nu, în final, extinderea sa numerică, intrarea unor noi state în componenţa acestuia, fapt ce ar moderniza şi democratiza una din cele mai importante structuri ale organizaţiei, însă ar slăbi pârghia prin care membrii actuali îşi apără propriile interese. Or, o mai bună reprezentativitate ar permite să se evite dublul standard în deciziile şi măsurile de retorsiune.

Un rol mai consistent ar putea juca prima organizaţie mondială, dacă ar adopta principiul responsabilităţii protejării populaţiilor contra genocidului, crimelor de război, purificării etnice şi crimelor contra umanităţii şi, atunci când guvernele nu sunt dispuse sau nu sunt în măsură să o facă, ar uza la nevoie de forţă. Totuşi, acest principiu nu trebuie să însemne o portiţă de acceptare a intervenţionismului interesat, de invadare a unui teritoriu străin, fără mandat O.N.U., motivată de „responsabilitatea de a proteja populaţia" respectivă.

În spaţiul dens al crizelor internaţionale şi în condiţiile perpetuării unilateralismului, sistemul Naţiunilor Unite va continua să se afle în criză, dacă nu i se va trasa o perpectivă nouă, mult mai pragmatică, asupra construcţiei păcii, cu accentul principal pe prevenirea conflictelor, lupta împotriva sărăciei şi inegalităţilor sociale, apărarea drepturilor individuale şi colective, un nou raport între pace şi

[79] Marie BOETON, *ONU: l`impossible reforme,* în capitolul La reforme du Conseil de sécurité, din Politis de joi, 22 septembrie 2005, la http://www.politis.fr/ article1456.html.

democraţie, ca şi o nouă viziune asupra violenţei, formelor de opresiune, teroare şi rezistenţă, a condiţiilor de monopol al violenţei[80].

O asemenea perspectivă se va sprijini mai ales pe instituţiile puternic democratizate ale O.N.U., pe transparenţa, controlul şi participarea tuturor statelor la decizii, ca fundament necesar al funcţionării acestor instituţii. Iar aceasta, se consideră, va impune crearea unui Consiliu de Securitate economic şi social, instituţie ce va armoniza la nivel mondial problematica domeniilor menţionate, dar şi asigurarea independenţei financiare reale a instituţiilor internaţionale, reînnoirea Cartei O.N.U. – reforme de fond[81], care ar implica pe larg, în transformarea O.N.U., statele membre, opinia publică, coaliţiile, alianţele, mişcarea anti mondialistă.

Se speră, în prezent, că deciziile Summit-ului mondial din 2005 asupra reformei O.N.U. vor fi îndeplinite, ceea ce va face ca, nu foarte târziu în timp, organizaţia mondială să se revitalizeze, să funcţioneze la noi parametri, superiori. Totodată, şi deficitul democratic al O.N.U. va fi înlăturat, cred federaliştii europeni, prin crearea unei Adunări Parlamentare a Organizaţiei Naţiunilor, ce va asocia la funcţionarea organizaţiei societatea civilă mondială.

O revitalizare reală a O.N.U. depinde însăşi de ceea ce propune fostul său secretar general, Kofi Annan, în informarea „Un concept mai amplu de libertate“: recomandări care să ajute la apărarea instituţiilor organizaţiei – „libertate pentru a trăi fără mizerie“, „libertate pentru a trăi fără teroare“ şi „libertate pentru a trăi cu demnitate“ - optimizând capacităţile statelor membre în a respecta şi promova dezvoltarea, securitatea şi drepturile omului, democraţia şi statul de drept.

N.A.T.O.

O previzionare corectă a viitorilor 10 – 15 ani ai organizaţiei euro-atlantice realizează Directiva politică globală adoptată de şefii de stat şi de guvern ai celor 26 de state membre, la Summit-ul N.A.T.O. din noiembrie 2006, de la Riga[82], care conturează reperele strategice ale transformării sale militare de perspectivă.

Studiind cu atenţie orientările în materie de capacităţi ale Alianţei, limitele în care se execută transformarea organizaţiei, a mijloacelor şi capacităţilor sale, restructurarea planificării apărării, se poate concluziona că documentul respectiv impulsionează şi dă o orientare mai pregnantă programului de transformare a N.A.T.O., ce a fost lansat la Praga, în 2002.

Analiza pe care, uând de probabilităţi, o întreprinde noua Directivă politică globală83 asupra viitorului mediu de securitate aşează transformarea N.A.T.O. în următorii 10 -15 ani pe primul loc în preocupările oficialilor. Opţiunea respectivă se sprijină pe argumente care cuprind:

-complexitatea mediului în schimbare;

-extensia în viitor a terorismului şi a armelor de distrugere în masă la nivel mondial;

-instabilitatea generată de statele eşuate sau în curs de eşuare;

-crizele şi conflictele regionale, cauzele şi efectele lor;

-răspândirea din ce în ce mai mare a armamentului convenţional sofisticat;

---

[80] Gustave MASSIAH, *La reforme de l`ONU et le mouvement altermondialiste,* 15 martie 2005, în http://www.reseau-ipam.org/article.php3?id-article=465.

[81] Ibidem, p. 21. Asupra reformei instituţiilor ONU, a se vedea şi site-ul Consiliului de Securitate, ca şi *L`Afrique et la reforme des Nations Unies,* de D. Lecoutre, Le Monde Diplomatique, în http://www.monde-diplomatique.fr/2005/07/LECOUTRE/12441.

[82] *Comprehensive Political Guidance*, document de la care se aşteaptă, potrivit motivaţiei deciziei de iniţiere a sa, luată la Summit-ul NATO de la Istanbul, din 23 iunie 2004, să vină „în sprijinul conceptului strategic pentru ansamblul problemelor de capacităţi, discipline de planificare şi activităţi de învăţământ ale Alianţei, care răspund nevoilor Alianţei în forţe interoperabile şi desfăşurabile, capabile de a duce operaţii majore, ca şi operaţii de mai mică anvergură, concomitent, dacă e necesar, şi de a opera întrunit într-un mediu de securitate complex“.

[83] Directive politique globale entérinée par les chefs d'État et de gouvernement de l'OTAN, Riga, Letonia, 29 nov. 2006, http://www.nato.int/docu/basictxt/b061129f.htm.

-folosirea greşită a tehnologiilor emergente;

-influenţarea negativă a fluxului de resurse vitale, considerată a fi unul din principalele riscuri şi provocări probabile la adresa Alianţei în această perioadă.

În perimetrul capacităţilor, se proiectează ca linii directoare:

-nevoia de agilitate şi supleţe, pentru a înlătura pericolele complexe şi imprevizibile ce pot să survină departe de frontierele statelor membre şi după un scurt preaviz;

-aranjamente eficace pentru împărţirea surselor de informaţii şi a informaţiilor;

-capabilitate de a lansa şi purta simultan operaţii interarme de mare anvergură şi operaţii de mică amploare, pentru apărarea colectivă şi răspunsul la crize, pe teritoriul său, la periferie şi la distanţă strategică;

-capacitate conservată de a duce operaţii la scară mare şi de mare intensitate;

-structură de comandament şi control permiţând planificarea şi ducerea unei campanii cu realizarea unui obiectiv strategic sau operaţional, prin combinarea corespunzătoare a elementelor aeriene, terestre şi maritime;

-forţe structurate, echipate, dotate şi antrenate pentru operaţii expediţionare;

-nevoia de a avea suficiente forţe terestre în întregime desfăşurabile şi sustenabile, ca şi elemente aeriene şi maritime corespunzătoare, precum şi o angajare suficientă a resurselor, cu creşterea investiţiilor în capacităţi esenţiale.

Viitoarele forţe N.A.T.O. vor trebui să deţină un set de capacităţi şi aptitudini importante care să le permită: ducerea unor operaţii expediţionare interarme multinaţionale departe de teritoriul naţional, pe perioade prelungite, cu un sprijin redus sau nul din partea ţăriigazdă[84].

Ca proces complex, multidirecţional, strict necesar, transformarea va asigura conservarea capacităţii N.A.T.O. de a îndeplini un evantai complet de misiuni, de la cele de înaltă la cele de joasă intensitate, concentrându-se asupra operaţiilor cele mai probabile, răspunzând nevoilor operaţionale actuale şi viitoare şi fiind capabilă să execute operaţiile cele mai pretenţioase.

Pe de altă parte, liderii Alianţei, analizând viitorul acesteia, apreciază că organizaţia euro-atlantică trebuie să se afirme mai degrabă ca instanţă ce permite schimbul de vederi asupra ameninţărilor şi provocărilor viitoare, decât ca instrument de constituire a forţelor.

Uniunea Europeană

Perspectiva U.E., ca organizaţie de valoare globală, economică şi de securitate, care a suscitat ample dezbateri în cadrul instituţiilor comunitare şi în rândul opiniei publice, după votul negativ din 2005 al Franţei şi Olandei la proiectul de Constituţie, se construieşte pe terenul accidentat al realităţilor lumii globalizate. Acest edificiu necesită, ca atare, eforturi comune, corente şi perseverente, pe multiple planuri.

Mai întâi, dacă luăm ca reper Tratatul Constituţional, putem estima că, în viitor, U.E. va proceda, în sfera securităţii, la:

-dezvoltarea activităţii Agenţiei europene de apărare, prin creşterea numărului de proiecte comune;

-crearea unui serviciu european de acţiune externă, care să facă mai eficiente şi coerente activităţile organizaţiei în domeniu;

-crearea unui post de ministru al afacerilor externe al U.E., care să reprezinte mai bine, pe plan internaţional, politica externă şi de securitate comună (PESC);

-extinderea misiunilor politicii europene de apărare;

-stabilirea principiului asistenţei între statele membre (în special în cazul atacului terorist);

-sporirea posibilităţii de angajare a cooperărilor consolidate.

În sfera prevenirii conflictelor, U.E. va realiza, estimăm:

-o amplificare a coordonării în domeniu cu O.N.U., N.A.T.O., O.S.C.E., Consiliul Europei;

---

[84]*Global NATO: Overdue or Overstretch?* Speech by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer, at the SDA Conference, Brussels, 6 November 2006, în http://nids.hq.nato.int/docu/speech/2006/s061106a.htm.

-o creştere a rolului său, prin folosirea mai bună a instrumentelor civile, militare şi politice în prevenirea conflictelor;

-intervenţia mai rapidă în cazul unor crize, pentru a pune capăt escaladării conflictelor sau a furniza o prezenţă stabilizantă în activităţile politice, economice şi de dezvoltare din zonele respective;

-integrarea deplină a prevenirii conflictelor în politicile şi instrumentele comunitare;

-perfecţionarea aspectelor care vizează mecanismul reacţiei rapide;

-intensificarea cooperării internaţionale pentru gestionarea crizelor;

-creşterea rolului planificării globale, al reformei sectorului de securitate şi al mobilizării, dezarmării şi reintegrării[85].

O perspectivă foarte bună va cunoaşte politica europeană de vecinătate, în cadrul căreia U.E. lărgită va consolida prosperitatea şi securitatea statelor de la graniţele sale, atât în Est (cu Rusia, Ucraina, Moldova şi Belarus), cât şi în Sud (cu statele mediteraneene), întărindu-şi astfel propria securitate. Se estimează că acordurile semnate cu acestea în domeniile comerţului, cooperării politice, protecţiei mediului şi colaborării ştiinţifice şi culturale vor ajuta la fortificarea gestiunii frontierelor, la blocarea imigraţiei clandestine, a traficului de droguri şi fiinţe umane etc.

În context, este de aşteptat ca acţiunile noii forţe de intervenţie rapidă la frontiere, propusă să fie creată în primul semestru al anului 2007, prin decizia din 15 decembrie 2006, pentru a ajuta statele din sudul Europei să facă faţă valurilor de imigranţi provenind din Africa de Nord şi de Vest (de cinci ori mai mulţi în anul trecut, decât în 2005), să asigure în viitor o gestionare mai bună a graniţelor exterioare ale U.E..

Viitorul misiunilor internaţionale ale U.E. este foarte promiţător, dacă luăm în calcul finalizarea de către organizaţie, în 2006, a primei operaţii de gestionare a crizelor (iniţiată în 2003) în contextul PESC, Misiunea poliţienească în Bosnia şi Herţegovina – EUPM, ca şi a altor cinci misiuni: EUPAT (Echipa poliţienească de consultanţă a U.E. în Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei), EUSEC (Misiunea U.E. de reformare a sectorului de securitate în Republica Democratică Congo), EUPOL Kinshasa (Misiunea poliţienească a U.E. în Kinshasa), EUBAM Rafah (Misiunea U.E. de Asistenţă la graniţă în punctul de trecere Rafah, în Teritoriile Palestiniene) şi EUJUST-Lex (Misiunea integrată a U.E. pentru un stat de drept în Irak). La acestea pot fi adăugate alte şase misiuni – patru ce au fost continuate şi două iniţiate anul trecut: Eufor – ALTHEA (Operaţia militară a U.E. în Bosnia şi Herţegovina), ce continuă misiunea SFOR; AMIS II (Asistenţa acordată de către U.E. Acordului umanitar de încetare a focului de la N`djamena, Sudan), acţiune de sprijin, cu componentă militară şi civilă; EUPOL COPPS (Misiunea poliţienească a U.E. în Teritoriile Palestiniene), preconizată a se încheia în 2009 şi AMM (Misiunea de monitorizare a Aceh), ce monitorizează implementarea Acordului de pace dintre guvernul indonezian şi Mişcarea Aceh, respectiv: Forţele destinate sprijinului misiunii O.N.U. (MO.N.U.C) pe timpul alegerilor din R. D. Congo, din luna iunie 2006 – EUFOR (Forţa U.E. în Republica Democrată Congo) şi Echipa de planificare a unei potenţiale operaţii U.E. de gestionare a crizelor în Kosovo – EUPT (Echipa U.E. de planificare)[86].

Se poate conta pe o şi mai bună participare cu trupe a U.E. la operaţii de gestionare a crizelor, în condiţiile în care va fi încheiată, în acest an şi în cei următori, constituirea, potrivit programului, a grupărilor tactice de luptă, compuse din militari ai unei sau mai multor naţiuni. Un impact puternic va avea şi decizia Comitetului Militar din ianuarie a.c., prin care se doreşte creşterea numărului şi importanţei misiunilor de securitate ale Uniunii, reorganizarea misiunii din Bosnia (reducerea de la 6500 la 2500 a numărului de militari), cu divizarea în unităţi mai mici, denumite echipe de observare şi legătură, ce vor staţiona aici (transformare ce va începe în a doua parte a anului), ca şi asigurarea echipamentului necesar grupărilor de luptă cu reacţie rapidă pentru acţiunile „air and maritime lift“, ce sunt considerate punctele slabe ale U.E. în domeniul gestionării crizelor şi misiunilor de pace din afara teritoriului acesteia. În plus, este foarte promiţătoare şi decizia lansării unui program de cercetare pe 7 ani, în valoare de 1,4 miliarde euro, pentru dezvoltarea tehnologiilor necesare asigurării „homeland security“.

Estimăm că vor fi întărite, în continuare, relaţiile transatlantice ale U.E. cu SUA şi Canada,

---

[85] Vezi, pentru aceasta, *Le rôle de l`UE dans la prévention des conflits,* notă de sinteză asupra lucrărilor reuniunii parlamentare „L`avenir de l`Europe: de la réflexion a l`action“,

[86] Surse: http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=268&lang=EN& mode=g; http://www.mapn.ro.

apropierea de China, Japonia, India, Coreea de Sud, dar şi relaţiile parteneriale cu statele Americii Latine, cu comunitatea andină şi cu America Centrală, dar şi parteneriatul cu Africa, în lupta cu seceta şi deşertificarea, cu SIDA şi maladiile transmisibile, pentru securitatea alimentară şi drepturile omului, democraţie, ca şi lupta cu terorismul.

U.E. va avea, credem, un rol securitar internaţional şi mai mare, pe măsura statutului său economic, relaţia sa individuală înnoită cu cei 78 parteneri din Africa, Caraibe şi Pacific (Grupul ACP) în sfera comerţului şi ajutorului pentru dezvoltare rămânând un model de asistenţă a ţărilor bogate în favoarea celor sărace. Analiza arată că politica U.E. în sprijinul populaţiilor mai puţin avansate economic va reduce sursele de vulnerabilitate ale acestora: proasta alimentaţie şi aprovizionare cu apă, lipsa accesului la educaţie, nevoile de sănătate, minusurile din infrastructură şi mediu, urmările catastrofelor naturale sau induse de om şi ale conflictelor sângeroase etc. De altfel, susţinerea cu putere a obiectivelor de dezvoltare stabilite de Naţiunile Unite în septembrie 2000, la Summit-ul Mileniului, va face ca U.E. să consolideze nu numai securitatea continentului, ci şi a lumii.

Cât priveşte extinderea U.E., statele membre apreciază că noua opţiune, pentru o integrare graduală a Turciei, va duce la aplicarea în viitor a concepţiei unei integrări europene pe niveluri diferenţiate, ce ar putea servi fondării unei adeziuni dinamice pe niveluri multiple, fără a provoca colapsul instituţional[87].

Se consideră că o asemenea strategie va veni în sprijinul securităţii europene, iar în cazul Turciei va creşte influenţa politică – prin aplicarea PESC şi PESD – în Orientul Mijlociu, în problemele kurdă, a crizei din Irak, a luptei cu terorismul internaţional şi a resurselor de petrol din Golf şi Marea Caspică. În acelaşi timp, va reduce substanţial costurile necesare unei integrări depline în Uniune şi va da răgazul necesar unei întăriri a instituţiilor.

Blocajele provocate de Rusia în aprovizionarea cu energie a Europei au grăbit luarea unei decizii comunitare privind garantarea securităţii energetice pe termen lung, prin: ameliorarea cooperării cu principalele ţări producătoare, consumatoare şi de tranzit; realizarea unei pieţe interne de energie interconectate, transparente şi nediscriminatorii, dotate cu reguli armonizate; întărirea cooperării pentru a face faţă situaţiilor de urgenţă, ca în cazul perturbării aprovizionărilor; extinderea principiilor care reglează piaţa internă de energie la ţările vecine, în cadrul tratatului instituind Comunitatea energiei şi a politicii europene de vecinătate; dezvoltarea surselor de energie interne, surse regenerabile, ca şi a noilor tehnologii ale domeniului.

O.S.C.E.

Adaptată mai bine la provocările de perspectivă, O.S.C.E. va ajuta statele în soluţionarea problemelor cu care se confruntă - de securitate, economice şi politico-militare -, îşi va spori corespunzător activitatea din domeniul bunei guvernări şi al drepturilor omului. Strategia O.S.C.E. cu privire la ameninţările la adresa securităţii şi stabilităţii în secolul XXI, adoptată la Reuniunea ministerială de la Maastricht din 2003, încă în actualitate, va coagula mai mult preocupările statelor participante în a înlătura „consecinţele destabilizatoare ale dezvoltărilor ce intervin în dimensiunile politico militară, economică, ecologică şi umană, decât cele care derivă dintrun conflict armat major“[88].

În condiţiile în care reformele şi democratizarea statelor din estul spaţiului O.S.C.E. nu vor căpăta un ritm mai alert, aceasta ar putea da naştere la noi pericole, riscuri şi ameninţări la adresa securităţii regiunii, la noi crize şi conflicte, la noi elemente de tensiune şi insecuritate. O mai mare implicare a organizaţiei va fi, în acest caz, extrem de necesară, în special pe dimensiunea dezarmării, controlului armamentelor şi măsurilor de încredere şi securitate, a găsirii unor soluţii prin mijloace coordonate politic de către toate statele O.S.C.E., aşa cum prevede Carta Europeană a Securităţii, adoptată la Istanbul, în 1999.

---

[87] Camal KARAKAS, *UE – Turcia: l`hypothèse de l`intégration graduelle,* în Politique Etranjere, Heft 70, Nr. 3/2006, s. 663-673, la adresa http://www.abhaber.com.

[88] The OSCE Strategy to Address Threats to Security and Stability in the Twenty-First Century, adopted at the 2003 Maastricht Ministerial Meeting.

Probabil că organizaţia va fi, în continuare, tributară lipsei unor mecanisme de implementare a deciziilor proprii şi, de asemenea, dependentă de interesele diverselor state membre, care ar putea să-i blocheze unele acţiuni, ar putea să o facă să aibă un rol mai redus sau chiar limitat în prevenirea unor conflicte. Ea însă trebuie să-şi afirme pe mai departe rolul în: promovarea normelor democratice, monitorizarea alegerilor, facilitarea dialogului între diferitele comunităţi etnice sau religioase, reforma sistemului educaţional, elaborarea unor măsuri de întărire a securităţii şi încrederii între părţile implicate în conflict, elaborarea recomandărilor pentru detensionarea relaţiilor dintre diverse comunităţi etc.

Organizaţia va necesita să aducă mai prompt la cunoştinţa comunităţii internaţionale aspectele ce afectează securitatea regională, iar în spaţiul de acţiune comun cu alte organizaţii internaţionale de securitate, ca N.A.T.O. sau U.E., să nu se suprapună cu acestea, ci să-şi concentreze eforturile doar asupra unei probleme, cooperând cu acestea în anumite zone de interes, în lupta contra terorismului, pentru protecţia minorităţilor şi împotriva traficului de fiinţe umane, elemente generatoare de conflicte în spaţiul O.S.C.E..

Chestiunile complexe ale securităţii incumbă o angajare fermă a structurilor O.S.C.E. în tratarea multilaterală a securităţii (militară, politică, economică şi umană), atragerea la aceste eforturi a tuturor statelor, aplicarea consecventă a principiilor, normelor, valorilor şi standardelor comune, ca şi a unor instrumente, mecanisme şi experienţă unică în domeniul diplomaţiei preventive.

Şi pe viitor, aportul O.S.C.E. va depinde decisiv de dinamismul său, bazat pe angajarea membrilor-cheie în implementarea politicilor stabilite şi sporirea capacităţii de aplicare a deciziilor la nivelul organizaţiei, pe armonizarea acţiunilor proprii cu cele ale N.A.T.O., pornind de la măsurile specifice asumate de aceasta.

Preşedinţia (spaniolă) din 2007 a O.S.C.E. are posibilitatea să sporească eficienţa activităţii acesteia, acţionând în cadrul unui sistem multilateral de structuri de securitate, alături de O.N.U., N.A.T.O. şi U.E., optimizând cooperarea, ameliorând funcţionalitatea şi adecvând cadrul normativ la realităţi. **Este o condiţie imperativă pentru a putea atinge obiectivele prioritare ale noii preşedinţii a organizaţiei: întărirea luptei cu terorismul şi pentru mediu, combaterea ameninţărilor numeroase din mediul de securitate, gestionarea conflictelor îngheţate din Caucaz şi Moldova, ca şi consolidarea democraţiei, fără de care „proiectul Europa ar fi incomplet".**

Escalada conflictelor din 2006, apreciază unii analişti[89], demonstrează slăbiciunile funcţionării organizaţiei. Or, soluţionarea conflictelor îngheţate depinde în mai mare parte de voinţa actorilor implicaţi de a găsi un compromis. În noile moduri de guvernare şi cooperare ale lumii globalizate, din secolul XXI, O.S.C.E. va trebui să-şi găsească un loc al său, care săi permită să-şi aducă o contribuţie reală, să-şi conserve existenţa, serios şubrezită în ultimii ani, şi să-şi ocupe un loc mai vizibil în rândul instituţiilor internaţionale de securitate.

Organizaţii internaţionale de securitate de importanţă secundară

Organizaţiile internaţionale de importanţă secundară sunt acele organizaţii care, conform metodei propuse în primul capitol al acestui studiu, nu răspund la toate criteriile de analiză. În subcapitolul 1.2. am arătat că organizaţii precum Comunitatea Statelor Independente (CSI), GUAM, Organizaţia pentru Cooperare de la Shanghai (OCS) şi Asociaţia Naţiunilor Sud-Est Asiatice (ASEAN) nu îndeplinesc în totalitate cele cinci condiţii principale pentru a intra în categoria „principale organizaţii internaţionale de securitate". Deşi toate cele patru organizaţii au scop declarat în sfera securităţii şi acoperă o arie geografică vastă, ele nu au un număr mare de membri, printre aceştia nu sunt aşa-numiţi „mari actori ai lumii" şi nu desfăşoară misiuni de pace pe termen lung. Astfel, putem conveni să le numim, pe cele menţionate şi pe cele similare lor, „organizaţii internaţionale de securitate de importanţă secundară".

Chiar dacă existenţa organizaţiilor de acest tip nu este determinantă pentru evoluţia sistemului mondial, ea este foarte importantă pe plan regional, uneori cu repercusiuni asupra comportamentului

[89] Vezi *Bilan critique de la Présidence belge de l`OSCE – Coalition des ONG,* la adresa http://209.85.129.104/searsh?q=cache:WnQIKA09f98J:storage.paxchristi.net/EUR22F06 .pdf, p. 6.

actorilor la nivel global. Din acest motiv, considerăm că este necesară o analiză succintă a viitorului câtorva dintre organizaţiile internaţionale de securitate de acest tip, precum cele amintite anterior.

Comunitatea Statelor Independente (CSI)

Iniţial având 12 state semnatare[90], CSI a înregistrat în ultimii doi ani două „pierderi" ce indică starea prezentă: retragerea Turkmenistanului în august 2005 din postura de membru în cea de membru asociat şi retragerea Georgiei din Consiliul Miniştilor Apărării, în februarie 2006.

Noile caracteristici ale mediului de securitate de la începutul de secol XXI au determinat CSI să reanalizeze statutul şi rolul său în cadrul sistemului mondial. Viitorul organizaţiei este, chiar şi în prezent, un subiect deosebit de controversat, întrucât opinia generală, susţinută prin voci ruseşti şi ucrainene, este că rolul său iniţial, de instrument pentru un „divorţ civilizat" al fostelor republici sovietice este acum complet inutil, fiind nevoie de o organizaţie care să acorde atenţie exclusiv integrării economice, fără a interfera cu politica statelor membre.

Aşadar, viitorul CSI rămâne incert.

Cu toate că specialiştii în relaţii internaţionale au afirmat că summit-ul din 2005, din Rusia (Kazan, august 2005), va şi ultimul pentru organizaţie, în anul 2006 s-a încercat o revenire în forţă, prin declararea acestuia drept „anul CSI" şi lansarea Uniunii Vamale, formată iniţial din Rusia, Belarus şi Kazahstan.

În ciuda acestor încercări de refacere a imaginii organizaţiei, nici una dintre încercările sale de extindere nu a fost încununată de succes. Realizarea Uniunii Vamale nu înseamnă în mod necesar că Spaţiul Economic Comun va fi realizat în curând, mai ales că Ucraina a refuzat semnarea documentelor de aderare. În ceea ce priveşte Tratatul de Securitate Colectivă, deşi a fost extins şi redenumit Organizaţia Tratatului pentru Securitate Colectivă (octombrie 2002), activitatea s-a limitat la câteva exerciţii militare.

Lovitura cea mai grea pentru viitorul CSI este dată de posibila continuare a proceselor de extindere a N.A.T.O. şi U.E.. Consiliul Nord-Atlantic a făcut deja paşi importanţi în această direcţie: a aprobat primul Plan individual de acţiune pentru parteneriat cu Republica Moldova, a oferit Georgiei un Parteneriat intensificat şi a lansat un Dialog intensificat cu Ucraina.

Se observă că tendinţa statelor membre este de a se orienta spre un viitor european şi euro-atlantic, ridicându-se astfel mari semne de întrebare asupra capacităţii Rusiei de a menţine un grad de coeziune înalt în regiune, situaţie ce este în detrimentul Comunităţii.

GUAM

GUAM[91], în formă iniţială, a fost creată pentru a contracara întro oarecare măsură influenţa Rusiei în regiune. Deşi la un moment dat organizaţia părea că stagnează, ultimii ani au fost marcaţi de unele semne de revitalizare: a fost adoptată Declaraţia Comună „În numele democraţiei, stabilităţii şi dezvoltării", prin care este confirmată decizia statelor membre de a contribui împreună la susţinerea păcii şi stabilităţii, prin dezvoltarea cooperării politice şi militare şi a operaţiilor de pace; a fost modificată structura sa, fiind create trei comitete specializate ale Adunării Parlamentare (Comitetul pentru probleme politice şi juridice, Comitetul pentru probleme economice şi comerciale şi Comitetul pentru ştiinţă, cultură şi educaţie), şi, nu în ultimul rând, a fost anunţată intenţia de a crea forţe proprii de menţinere a păcii.

Un pas decisiv în sensul reafirmării organizaţiei pe plan internaţional este redenumirea sa drept „GUAM – Organizaţia pentru Democraţie şi Dezvoltare Economică" (Kiev, mai 2006). Noua sa misiune

[90] Comunitatea Statelor Independente a fost creată la 21 decembrie 1991 de 11 state semnatare: Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Kazahstan, Kyrgyzstan, Rusia, Tadjikistan, Ucraina, Uzbekistan şi Turkmenistan. În anul 1993, s-a alăturat şi Georgia.

[91] GUAM a fost creată, la 10 octombrie 1997, de către Georgia, Ucraina, Azerbaidjan şi Moldova. În 1999, Uzbekistan s-a alăturat acestei organizaţii, însă numai pentru şase ani, deoarece în 2005 a decis să se retragă.

informală se referă la transformarea organizaţiei într-o anticameră la N.A.T.O. şi U.E., toate statele componente declarând că principalul lor obiectiv este constituit de integrarea euro-atlantică. Totuşi, trebuie subliniat faptul că nici unul dintre statele membre nu doreşte ca organizaţia să se substituie Comunităţii Statelor Independente şi nici să fie îndreptată împotriva acesteia, mai ales că toate patru deţin şi statutul de membru al CSI.

Rolul real al GUAM în regiune şi chiar în lume este însă mult mai important decât au declarat membrii săi. Organizaţia are importanţă strategică atât pentru securitatea transportului de gaze şi ţiţei dinspre regiunea Mării Caspice şi a Asiei Centrale spre Occident, cât şi pentru transformarea Mării Negre într-o zonă de stabilitate. Viitorul organizaţiei depinde preponderent de orientarea sa spre aceste scopuri, corelat cu crearea unei strategii coerente de transformare şi întărire a statutului internaţional.

Organizaţia pentru Cooperare de la Shanghai (OCS)

Organizaţia pentru Cooperare de la Shanghai[92] îşi are originea în Grupul Shanghai-Cinci, fiind, în opinia multor analişti, destinată contracarării influenţei N.A.T.O.. Principalul scop al OCS vizează securitatea statelor membre şi a spaţiului central-asiatic, adesea descris ca fiind caracterizat de terorism, separatism şi extremism.

Chiar dacă prezenţa organizaţiei în regiune nu poate fi considerată puternică, există indicatori că ea va creşte.

În primul rând este vorba despre creşterea numărului statelor ce i s-au alăturat în ultimii ani ca observatori: Mongolia (2004), Iran (2005), Pakistan (2005) şi India (2005). Primele trei ţări au optat deja pentru statutul de membru deplin al OCS, sperând că organizaţia se va extinde în curând. Acest lucru este dificil, întrucât nu există deocamdată un mecanism clar de lărgire. Totuşi, deoarece este nevoie de accentuarea statutului OCS în regiune, soluţia ar putea fi extinderea rolului statelor cu statut de observator.

În al doilea rând, se poate vorbi despre o puternică tendinţă de militarizare a organizaţiei, concretizată în sporirea investiţiilor în forţele armate şi creşterea numărului exerciţiilor militare întrunite, având drept principală motivaţie lupta împotriva terorismului islamist. Un astfel de exerciţiu este deja planificat să se desfăşoare în 2007 lângă Munţii Ural, cu participarea forţelor aeriene ale Rusiei şi Chinei şi cu folosirea armamentului de precizie ghidat[93]. Aceste exerciţii pot fi considerate şi o „desfăşurare de forţe" pentru a demonstra Statelor Unite ale Americii că nu sunt singura putere militară prezentă în regiune, deşi organizaţia nu a reuşit să influenţeze retragerea forţelor militare americane din Afganistan, Irak şi Uzbekistan.

Aceste tendinţe reflectă trei dinamici diferite: relaţiile dintre Rusia şi China, noua prezenţă americană în regiune şi ameninţarea terorismului islamist. Moscova şi Beijingul doresc extinderea şi întărirea organizaţiei pentru a putea controla evoluţia politică şi economică a regiunii, în special în contextul creşterii în amploare a violenţelor şi terorismului islamist. Totuşi, prezenţa americană în regiune subliniază slăbiciunea OCS, reuşind să îndepărteze statele central-asiatice de Moscova şi Beijing.

Aşadar, variabila-cheie pentru viitorul OCS este reprezentată de forma şi rolul prezenţei americane în Afganistan, după ce acest conflict se va stinge. Dacă SUA se vor retrage, relaţiile ruso-chineze se vor dezvolta, iar ameninţarea islamistă, probabil manipulată de liderii regionali, va determina statele central-asiatice să menţină relaţii strânse cu Rusia şi China. Dacă SUA vor păstra o prezenţă puternică în regiune şi vor demonstra că o vor proteja în faţa ameninţării islamiste, atunci este posibil ca sfera de influenţă a Rusiei şi Chinei să se reducă dramatic, astfel fiind pus sub semnul întrebării şi viitorul OCS.

Asociaţia Naţiunilor Sud-Est Asiatice (ASEAN)

[92] Organizaţia pentru Cooperare de la Shanghai a luat naştere la 14 iunie 2001, prin aderarea Uzbekistanului la grupul Shanghai-Cinci (26 aprilie 1996, componenţă: Kazahstan, China, Kyrgyzstan, Rusia, Tadjikistan) şi redenumirea acestuia.

[93] http://news.xinhuanet.com/english/2006-04/26/content_4476403.htm.

Dintre cele patru organizaţii selecţionate pentru analiză în categoria „organizaţiile internaţionale de importanţă secundară”, ASEAN[94] are cea mai slab dezvoltată componentă de securitate, în special securitate militară, deşi unul dintre scopurile creării sale este promovarea păcii şi stabilităţii regionale[95]. Componenta de securitate a ASEAN se referă la o securitate comprehensivă, în care accentul este pus pe dimensiunea nonmilitară, în special pe securitatea umană. În ceea ce priveşte dimensiunea militară a securităţii, subiectele centrale de dezbatere sunt terorismul şi criminalitatea transnaţională, însă acţiunile în sensul prevenirii acestor două fenomene nu sunt consistente.

Viitorul ASEAN va putea fi la fel de plin de succes dacă organizaţia îşi va dezvolta componenta de cooperare şi va da curs cererii Timorului de Est de a deveni membru (şi-a depus candidatura în anul 2006 şi va fi supus unui proces de accedere de 5 ani), incluzând această ţară în zona de solidaritate deja creată, concomitent cu atragerea Australiei, care şi-a manifestat interesul pentru o posibilă candidatură. De asemenea, întrucât ţările membre nu dispun de capacităţi militare deosebite, este importantă dezvoltarea componentei de securitate umană, ca element-cheie al promovării scopurilor ASEAN stabilite prin Declaraţia de la Bangkok.

Se observă că aceste organizaţii internaţionale de securitate de importanţă secundară deţin un rol decisiv pentru menţinerea păcii şi stabilităţii în regiunile în care activează. Ca şi în cazul celor mai importante organizaţii prezentate în cel de-al doilea capitol al studiului, viitorul lor depinde în mare măsură atât de dezvoltarea cooperării, în toate dimensiunile securităţii, în cadrul şi în afara organizaţiei, cât şi de extinderea lor, astfel încât să dispună în permanenţă de noi resurse ce vor fi alocate problemelor ce apar, menţinând gradul de coeziune la un nivel acceptabil.

[94] ASEAN a fost creată la 8 august 1967, pe bazele Asociaţiei Asiei de Sud-Est, formată din Filipine, Malaysia şi Thailanda, cărora li s-au alăturat Indonezia şi Singapore. Mai târziu, organizaţia s-a extins, prin aderarea următoarelor state: Brunei (1984), Vietnam (1995), Laos (1997), Mianmar (1997) şi Cambodgia (1999)

[95] *Declaraţia ASEAN*, 8 august 1967, Bangkok, http://www.aseansec.org/1212.htm.

Competenţele Uniunii Europene în materie de securitate şi apărare

Uniunea Europeană, actor economic şi politic major pe scena internaţională

După anii 1950, Comunităţile Europene au dezvoltat legături economice puternice între statele lor membre şi cu restul lumii. Uniunea Europeană, cu cele 27 de state membre ale sale, acoperă o parte însemnată a Europei şi are o populaţie de 500 milioane de locuitori, adică mai mult decât SUA şi Rusia la un loc. Din acest punct de vedere, ea constituie o forţă demnă de luat în seamă. În acelaşi timp, ca organizaţie interguvernamentală internaţională, Uniunea Europeană vizează să edifice o societate echitabilă, în interiorul său, şi să joace un rol activ şi responsabil pe scena mondială. Aceste aspiraţii au un temei real în progresele sale din domeniul economic, care i-au permis să atingă, începând cu anii 1990, un anumit nivel de integrare şi să dezvolte puternice relaţii comerciale cu numeroase ţări şi regiuni, în termeni de cooperare în dezvoltare, de asistenţă umanitară şi de ajutor la reconstrucţie. Într-adevăr, comunitatea europeană şi statele membre furnizează astăzi mai mult de jumătate din fondurile pentru asistenţă internaţională în dezvoltare şi mai mult de 50% din ajutorul umanitar mondial. Ele finanţează o treime din ajutorul mondial din Orientul Mijlociu (50% pentru teritoriile palestiniene, aproape 60% în Rusia, în republicile apărute după destrămarea URSS, 40% din efortul de reconstrucţie în Bosnia-Herţegovina[96].

Altfel spus, Uniunea Europeană este un gigant economic, ce dispune de o economie competitivă şi prosperă, în care s-au creat locuri de muncă noi şi cele mai bune oferte de calificare pentru cetăţenii săi. Totodată, în parteneriat cu vecinii săi apropiaţi, ea acţionează sistematic pentru a răspândi prosperitatea şi democraţia dincolo de frontierele sale. Sub aspect economic, se poate afirma că Uniunea Europeană este o veritabilă reuşită. Pe parcursul a 50 de ani de existenţă, ea a realizat un nivel de viaţă pentru cetăţenii săi fără precedent. UE are organizată o piaţă internă fără frontiere între statele membre, are o monedă unică (euro). Practic, Uniunea Europeană reprezintă o mare putere economică şi campionul lumii la ajutorul pentru dezvoltare, ce întreţine relaţii de bună vecinătate, chiar amicale, cu statele vecine[97]. Totodată, în statele membre este organizată o protecţie socială adecvată, ţinând seama tot mai mult de efectele îmbătrânirii populaţiei lor.

Toate statele membre ale UE, indiferent de gradul lor de bogăţie şi de diversitatea lor, sunt unite în angajamentul lor comun în favoarea păcii, democraţiei, al primordialităţii dreptului şi respectului drepturilor omului. Toate acţionează în direcţia răspândirii acestor valori peste tot în lume şi a creării prosperităţii, precum şi a exercitării unei influenţe colective eficace pe scena mondială.

Viaţa împreună a celor 500 milioane de locuitori ai UE este bine organizată şi condusă, prin metode democratice. De fapt, Uniunea Europeană a creat condiţiile necesare şi suficiente ca cetăţenii săi să înveţe să se cunoască şi să-şi dezvolte sentimentul apartenenţei la o comunitate europeană. Mulţi dintre locuitorii săi, de exemplu, îşi petrec concediile de odihnă pe teritoriul altui stat membru, studiază sau/şi lucrează unde doresc, circulă liber în spaţiul comunitar, învaţă cel puţin o limbă străină europeană într-un cadru organizat. În acelaşi timp, europenii împărtăşesc aceleaşi speranţe şi nelinişti. Astfel, într-un „Eurobarometru" datând din toamna anului 2004, 8 din 10 cetăţeni europeni au declarat că sunt destul de satisfăcuţi de modul lor de existenţă. Cea mai mare parte dintre ei sunt optimişti în privinţa viitorului[98].

Reprezentând o forţă economică, dar şi demografică, Uniunea Europeană tinde să-şi dezvolte şi o componentă militară, care să-i permită să-şi sporească rolul activ pe arena internaţională, îndeosebi în ceea ce priveşte prevenirea crizelor şi conflictelor, a asigurării păcii şi stabilităţii, pe propriul continent, dar şi în lume. Uniunea Europeană nu este un pitic politic şi capacitatea sa de acţiune externă nu este neglijabilă. Totuşi, rămâne ca această organizaţie să-şi lărgească numeroase paliere. Printre acestea se

---

[96] Cf. Politique Etrangère et de Sécurité Commune (PESC). Politique européenne de Sécurité et de Défense (PESD). Notions de base (Source: Conseil de l'Union européenne, http://ue.eu.int/pesc), p.4.

[97] Vezi *Présentation de l'Union européenne* în http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,1&_dad=portal& schema=PORTAL).

[98] Ibidem, p.4.

află: ***adoptarea proiectului Constituţiei; clarificarea relaţiei cu SUA; întărirea dimensiunii strategice a Politicii Externe şi de Securitate Comune (PESC); ameliorarea sistemului instituţional; abandonarea definitivă a neutralităţii pentru anumite state membre; întărirea capacităţii militare şi întărirea voinţei politice fără care nu este nimic posibil***[99].

De fapt, Uniunea Europeană se află în plin proces de punere la punct a PESC, care cuprinde o dimensiune militară - Politica Europeană de Securitate şi Apărare (PESA). În acest context, dificultăţile şi neajunsurile nu lipsesc.

Astăzi, când condiţiile interne, dar mai ales externe, s-au modificat substanţial, Uniunea Europeană îşi constituie propriul instrument eficace şi adecvat cât mai bine scopului propus, acela de a juca un rol crescut ca importanţă pe scena lumii prezente şi viitoare. Acest instrument pare a fi Politica Europeană de Securitate şi Apărare.

Necesitatea unui instrument adecvat al Uniunii Europene pentru a-şi activa statutul înalt pe care îl deţine pe arena mondială rezidă în: *modificarea peisajului geopolitic european* şi mondial ce a condus la modificarea intereselor strategice; *pericolul unui atac armat masiv în Europa a scăzut simţitor* odată cu dezintegrarea URSS şi cu desfiinţarea Pactului de la Varşovia; *posibilitatea izbucnirii unor conflicte intrastatale*, de tipul celor din ex-Iugoslavia, fapt ce a dus la conştientizarea de către oamenii politici şi opinia publică a unui astfel de pericol pe continentul european; *amplificarea riscurilor şi ameninţărilor, îndeosebi asimetrice, de securitate.*

Prin urmare, se constată că nevoile de apărare în Europa s-au schimbat în prezent, iar Uniunea Europeană, ca actor internaţional, a decis să-şi asume un rol mult mai activ în materie de apărare şi securitate. În aceste condiţii, Uniunea a hotărât că trebuie să fie capabilă să acţioneze autonom în gestionarea crizelor şi să poată interveni pentru prevenirea conflictelor - încercând să atace cauzele şi să contribuie la reconstrucţie şi la stabilizare -, un domeniu în care comunitatea şi statele sale membre duc deja acţiuni semnificative.

Totodată, lupta împotriva terorismului este mai mult ca niciodată un obiectiv politic major al Uniunii: un număr însemnat de măsuri legislative şi operaţionale au fost concepute mai ales în vederea stopării finanţării terorismului şi a reacţiei la ameninţările cu utilizarea armelor biologice sau chimice.

Politica Externă şi de Securitate Comună a Uniunii Europene

Într-o formă concisă de exprimare, Politica Externă şi de Securitate Comună reprezintă unul dintre pilonii UE.

După Tratatul de la Roma, construcţia europeană s-a concentrat pe aspectele economice, adică pe crearea unei pieţe comune, chiar dacă exista deja ideea unei cooperări în domeniul politicii internaţionale. Pe parcursul construcţiei europene, expresia „politică externă comună" nu şi-a găsit locul în tratatele semnate de către statele europene. Din octombrie 1970, statele membre ale Comunităţii europene cooperau şi se străduiau să se concentreze asupra marilor probleme politice internaţionale. Dar aceasta se făcea la nivel interguvernamental, în cadrul „cooperării politice europene".

În 1986, Actul Unic European a oficializat această cooperare interguvernamentală, fără a schimba natura sau modalităţile ei de exercitare. Transformarea a avut loc la Maastricht, unde pentru prima dată statele membre au înscris în tratat obiectivul unei „politici externe comune". După intrarea în vigoare a tratatului la 1 noiembrie 1993, Uniunea Europeană, în calitate de forţă ce şi-a putut face auzită vocea pe scena internaţională, a exprimat poziţia sa asupra conflictelor armate, a drepturilor omului sau a oricărui alt subiect legat de principiile fundamentale şi valorile comune ce stau la baza Uniunii şi pe care ea s-a angajat să le apere.

Dispoziţiile PESC au fost reavizate de Tratatul de la Amsterdam, care a intrat în vigoare în 1999. De atunci, articolele 11 şi 28 ale Tratatului asupra Uniunii Europene sunt expres consacrate PESC (anexa nr.3, Actorii PESC).

---

[99] Fabien TERPAN, *Politique étrangère, sécurité, défense: la lente progression de l'Europe politique*, în http://www.euractiv.com/fr/securite/politique-europenne-securite-defensepesd/article-120304, p.1.

Ce reprezintă PESA?

Politica Europeană de Securitate şi Apărare (PESA) are drept obiectiv să permită Uniunii dezvoltarea capacităţilor sale civile şi militare de gestionare a crizelor şi prevenire a conflictelor la nivel internaţional. Astfel, contribuţia sa la menţinerea păcii şi a securităţii internaţionale, potrivit Cartei ONU, ar spori considerabil, adică pe măsura forţei sale economice şi demografice. De la început trebuie menţionat că ***PESA nu implică crearea unei armate europene***, ci ea evoluează de o manieră compatibilă şi coordonată cu Organizaţia Atlanticului de Nord.

Ideea unei apărări europene autonome a suscitat, în cadrul UE, discuţii controversate, legate, în principal, de slăbiciunea structurilor existente şi a complexităţii rolului lor, dar şi de angajamentul american pe solul Vechiului Continent. Consensul apărut în jurul voinţei de a „europeniza" apărarea a disimulat în realitate numeroase contradicţii şi discordii, cu privire la aspectele strategice, militare şi instituţionale ale unei astfel de securităţi. De asemenea, o absenţă a armonizării concepţiei statelor membre asupra finalităţilor şi modalităţilor unei apărări europene a făcut multă vreme ca instituţiile create în acest scop să se dovedească puţin eficace. Apărarea Europei se sprijină astăzi, încă, în mare parte pe prezenţa, din anii '50, pe continent, a trupelor americane şi a armelor nucleare cu efect descurajator. Dar această situaţie, în care 230 milioane de americani sunt însărcinaţi să apere 500 milioane de europeni, pare anacronică şi nu se poate pereniza, din motive politice, strategice şi economice. Disensiunile în sânul statelor membre ale UE favorabile unei apărări pur europene sau chiar unui pilon european al Alianţei Nord-Atlantice şi celelalte dornice să rămână sub protecţia întreagă a NATO, au apărut în plină lumină, după schimbările intervenite în Est, după Războiul din Golf şi din Bosnia şi Kosovo[100].

Oricare ar condiţiile dificile de naştere a PESA, aceasta din urmă se caracterizează prin faptul că ea rămâne cu o anume fragilitate, căci este *colectivă* şi constituie un *proces,* înainte de a fi un *fapt împlinit*. Ea este *colectivă,* în sensul că s-a decis în comun ce conţinut concret va avea PESA. Practic, PESA este rezultatul acordurilor semnate de către statele membre de-a lungul timpului. În fine, este vorba de un *proces,* în sensul că, de acum înainte, capacităţile europene, prin adoptarea unui obiectiv ţintă -*headline goal* -, sunt în centrul proiectului de apărare europeană. Pentru a depăşi aceste provocări şi a asigura buna tranziţie a structurilor militare tradiţionale către noi structuri de apărare şi securitate europene, precum şi pentru a duce la bun sfârşit noua etapă a ridicării puterii PESA, vor trebui să se modifice structuri naţionale şi proceduri de cooperare ce s-au convenit prin acorduri bilaterale sau multilaterale.

Patruzeci de ani de integrare europeană au sfârşit prin a da o dublă identitate, naţională şi europeană, care nu şi-a găsit încă în mod sigur toate expresiile sale, în special în domeniul apărării. De aceea, ***PESA poate însemna o specializare pe funcţii militare***[101]. O asemenea propunere a fost făcută de americani europenilor din NATO, dar nu avea şi o dimensiune politică, ca aceea pe care o are UE. Specializarea constă în a plasa fiecare stat al Uniunii, care va fi dispus să o facă, pe domeniul de care el dispune în totalitate sau doar de o parte a tehnologiei şi priceperii sale militare. Avantajul unei astfel de construcţii ar fi, din punct de vedere militar, evitarea risipirii şi diluării mijloacelor. Această idee are nevoie să se maturizeze, şi statele europene sunt încă la stadii diferite de reflecţie. În aceste condiţii, se cuvine ca PESA să facă de acum înainte obiectul unei cooperări întărite. Această necesitate de cooperare întărită se impune, mai mult ca niciodată, odată cu aprofundarea viitorului PESA. Totuşi, vor fi situaţii în care toate statele membre vor fi dispuse să participe la cooperări, dar este posibil ca unele să nu fie în măsură să le facă faţă. În acest din urmă caz, cei care doresc pot folosi instrumentul cooperării întărite pentru PESA. ***În acelaşi timp, PESA exclude orice formă de apărare teritorială***[102]***.*** Aceasta rămâne în competenţa exclusivă a statelor naţionale şi a NATO. Constituţia pentru Europa a prevăzut o clauză de solidaritate în caz de agresiune armată, dar ea nu va intra în vigoare decât dacă

---

[100] Vezi Joëlle le MORZELLEC, *Defense européenne***,** în http://www.cremoc.org/articles/defense-euro2001.pdf, p1.

[101] Yves BOYER (Directeur adjoint de la Fondation pour la recherche stratégique), *La politique de sécurité et de défense de l'Union européenne; bilan d'étape*, în http://www.afri-ct.org/article.php3?id_article=468, p. 7.

[102] Vezi Federico SANTOPINTO, *op. cit.*, p.2.

acest document va fi ratificat de statele membre.

Procesul constituirii PESA

Într-un anume fel, ideea de apărare europeană nu este nouă . Ea a apărut imediat după război. Astfel, în cadrul Uniunii Europei Occidentale (UEO), a fost pusă la punct o structură militară integrată, cu un efemer comandament comun, încredinţat mareşalului Montgomery. Absenţa mijloacelor şi urgenţa de a face faţă ameninţării sovietice vor face zadarnică însă această primă tentativă. Organizarea apărării Europei Occidentale va fi atunci încredinţată de fapt unui stat aliat (SUA), dar nu şi european, singurul ce poseda capacităţile de a echilibra potenţialul militar sovietic. Din 1948 până în 1989, în ciuda unui cadru definit în funcţie de raportul de forţe de după cel de-al Doilea Război Mondial, ideea unei apărări a Europei rămânea totuşi prezentă şi va continua să-şi facă drum sub forma diferitelor transformări: CEA, plan Fouchet etc. Condiţiile nu erau totuşi reunite pentru ca aceste proiecte să se finalizeze. La sfârşitul anilor 1980, în timpul bulversărilor excepţionale ce anunţau sfârşitul taberei socialiste care se destrăma, membrii Comunităţii Economice Europene (CEE) se decideau să accelereze procesul de apropiere a lor. Totuşi, pentru membrii cei mai vechi, aproape 35 de ani de integrare europeană le impuneau să aprofundeze apropierea lor, dându-i un conţinut politic asortat cu mecanisme de adoptare a deciziei politico-militare[103].

Astfel, de exemplu, în 1987, cu ocazia „programului" de la Haga, ţările membre ale UEO recunoşteau că, de fapt, construcţia europeană va rămâne incompletă atâta timp cât ea nu priveşte securitatea şi apărarea. Tratatele de la Maastricht şi Amsterdam vor reprezenta, câţiva ani mai târziu, un avans considerabil, deoarece vor deschide Uniunii Europene perspectiva construirii unei politici de apărare comună. Semnificaţia avansului respectiv consta în plasarea acestui nou şantier al construcţiei europene într-un context politic. Crearea şi creşterea în putere a Politicii Europene de Securitate şi Apărare sunt, din acest punct de vedere, de o natură diferită de încheierea unei alianţe tradiţionale între state ca NATO. Ele vizează, într-adevăr, termenii Tratatului asupra UE cu definirea progresivă a unei politici de apărare comune care ar putea conduce la o apărare comună.

Totuşi, trebuie constatat că decizia de a pune în practică PESA nu se face decât de circa zece ani, şi măsurile concrete luate în acest sens doar de câţiva ani. Pentru ca PESA să ia avânt, se cuvine ca europenii să se angajeze la o muncă lentă de evidenţiere a dimensiunii strategice militare a securităţii. Din acest punct de vedere, cu rare excepţii aproape, ei au de depăşit obiceiurile deprinse pe durata a peste 40 de ani de tutelă a lor în materie de securitate: *tutelă acceptată de Vest şi impusă prin forţă în Est*. Această obedienţă va avea consecinţe pe termen lung asupra materializării PESA.

În acelaşi timp, se cuvine luat în seamă prestigiul considerabil de care se bucură SUA în Europa Centrală şi Orientală, ca reacţie la dominaţia sovietică. Modelul cultural strategic american în aceste state europene exercită o seducţie puternică, ceea ce ar putea complica dezvoltarea PESA. De altfel, americanii uzează de această situaţie pentru a-şi justifica prezenţa în zonă şi a se manifesta ca „putere indispensabilă". Ei sunt, în special, activi în punerea în practică a unor instituţii de stabilitate destinate să acompanieze dispariţia blocului sovietic şi apariţia noilor state europene şi integrarea lor progresivă în comunitatea democraţiilor. Acest amestec de instituţii şi mecanisme noi plasează Washingtonul în centrul eşichierului Vechiului Continent, şi aceasta, cu atât mai uşor cu cât importante comunităţi originare din Europa Centrală şi Orientală, ca americano-polonezi (5 milioane), americano-ucraineni (1,5 milioane) şi americano-lituanieni (850 de mii), influenţează autorităţile americane pentru a acţiona favorabil în privinţa ţării lor de origine[104]. Cele mai multe dintre noile state, într-o situaţie de mare precaritate şi slăbiciune economică, politică şi socială, văd în iniţiativele americane o cale de salvare la care se raliază fără ezitare. Ele o fac cu atât mai mult cu cât potenţialul lor uman şi nivelul de dezvoltare nu le lasă, din punctul de vedere al securităţii lor externe, în afara apartenenţei la NATO sau la UE, ca posibilitate de dezvoltare a unei reţele de legături bilaterale de orice natură cu SUA prin participarea la

[103] Ibidem, p. 2.

[104] Vezi Federico SANTOPINTO, *op.cit.*, p.3.

structuri de cooperare ad-hoc sau în cadrul Parteneriatului pentru Pace.

Acest loc central oferă Washingtonului o serie de pârghii de acţiune pe care doar el le posedă. În acest context, SUA şi-au putut dezvolta influenţa în zonele bogate în materii prime (Bazinul caspic) sau cu potenţiale mari de dezvoltare economică, ca de exemplu în Baltica, care regrupează o piaţă de 100 milioane de persoane şi unde anumite state cunosc o creştere economică deosebită. SUA le apar ţărilor din această zonă a Europei ca furnizor de securitate. Este posibil ca aceste relaţii să constituie un oarecare obstacol în calea edificării rapide şi fără probleme a PESA.

Concomitent cu procesul de extindere al NATO, UE, potrivit deciziei adoptate la Consiliul European de la Copenhaga, primea noi membri, din care opt erau din Europa Centrală şi Orientală. Aceste fapte vor avea într-o mare măsură, în timp, efecte diverse şi asupra PESA. De altfel, SUA nu sunt dezinteresate de preocuparea UE în materie de apărare. Politica americană constă într-o primă etapă în circumscrierea amploarei PESA, căutând să o integreze într-un cadru NATO. Aceasta se face, mai întâi, într-o manieră indirectă, încercând să dea NATO o „raţiune de a fi" după Războiul Rece. Un ritm ridicat al întâlnirilor la nivel înalt ale Alianţei, pe durata deceniului 1990, permite, în parte, doar găsirea răspunsurilor la această chestiune prin intermediul amendamentelor succesive aduse funcţionării, structurii militare şi obiectivelor Alianţei. Miza acestor Summit-uri evoluează gradual, între 1990 şi 1994, ele fiind focalizate asupra transformărilor interne şi externe ale Alianţei şi, mai ales, asupra modalităţilor de cooperare cu ţările din ex-URSS; începând cu mijlocul deceniului, ele iau o turnură mai existenţială. Supravieţuirea organizaţiei era considerată la Washington ca dependentă de capacitatea sa de lărgire şi de a fi capabilă de noi misiuni[105]. Dezbaterile asupra acestor noi misiuni s-au blocat mult timp, în măsura în care serioase divergenţe între Washington şi aliaţi au apărut rapid, ca mărturie a reacţiilor negative exprimate în Europa faţă de ceea ce ar putea fi un balon de încercare: raportul Blackwill/Sturmer din noiembrie 1997, care sugera un rol lărgit al NATO incluzând mai ales protecţia zonei golfului arabo-persic. Direcţia prioritară era fixată pentru americani, care vor sfârşi prin a găsi, cinci ani mai târziu, prilej de satisfacţie în deciziile luate la Summit-ul de la Praga, la care erau primiţi şase noi membri, şi amorsa extinderea câmpului de acţiune militară a Alianţei. Tot acum se anunţa crearea Forţei de Reacţie Rapidă. Această hotărâre va afecta PESA.

În acelaşi timp, cu apariţia acestor diferenţe de comportament, afirmarea voinţei europenilor de a dezvolta PESA vine să perturbe planurile americane şi să pună, obiectiv, în discuţie monopolul NATO pentru folosirea forţei în rezolvarea crizelor ce afectează securitatea europeană. Se pare că PESA, pentru SUA, reprezintă o sporire a contribuţiei militare a Europei la NATO, în timp ce europenii o percep ca pe o creştere în putere a Uniunii Europene.

De fapt, Tratatul de la Maastricht (1992) a fost primul ce a cuprins prevederi privind responsabilitatea Uniunii Europene în termeni de securitate şi asupra eventualităţii unei politici comune de apărare. Ca urmare a intrării în vigoare a Tratatului de la Amsterdam (1999), noi misiuni au fost incluse în Tratatul asupra UE (cap.V). Această inovaţie importantă priveşte misiunile umanitare şi de evacuare, misiunile de menţinere a păcii, ca şi forţele de luptă pentru gestionarea crizelor, inclusiv misiunile de restabilire a păcii (misiunile numite de la Petersberg). La aceste misiuni de gestionare a crizelor civile şi militare se adaugă componenta prevenirii conflictelor a PESA: Comitetul politic şi de securitate (COPS), Comitetul militar al UE (CMUE) şi statul major militar al UE (StMUE). De fapt, punerea în practică a PESA se face cu ajutorul unor actori şi instrumente PESC . De altfel, Consiliul European de la Helsinki (decembrie 1999) a instaurat „obiectivul global", adică puterea Uniunii de a desfăşura, într-un interval de 60 de zile şi în mai puţin de un an, până la 60.000 oameni.

În timpul reuniunii de la Goteborg (iunie 2001), Consiliul European şi-a manifestat voinţa de a ameliora capacităţile UE în domeniile prevenirii conflictelor şi gestionării crizelor cu mijloace militare şi civile. Tratatul de la NISA (2001) a atribuit COPS sarcina operaţiunilor de gestionare a crizelor, întotdeauna sub responsabilitatea Consiliului.

Constituţia europeană, pe cale de a fi ratificată, indică clar obiectivul de a ajunge la punerea în practică a unei adevărate apărări comune europene. Ea prevede aplicarea misiunilor Petersberg şi

[105] Yves BOYER, *op. cit.,* p .4.

introducerea a două clauze: **o clauză de apărare reciprocă şi o clauză de solidaritate în caz de atac terorist sau de catastrofă naturală sau umană**. În plus, ea prevede posibilitatea încredinţării unei sarcini militare unui grup de state membre sau să se stabilească o „cooperare structurată permanentă" în domeniul apărării. Aceste măsuri ar permite anumitor state membre să se apropie rapid de obiectivul unei apărări comune europene.

Misiunile şi obiectivele PESA

În mod formal, misiunile atribuite PESA sunt definite prin cele trei sarcini de la Petersberg ce au fost adoptate în 1992 de UEO şi au fost inserate în Tratatul UE. Acestea sunt: ***misiuni umanitare şi de evacuare a resortisanţilor, misiuni de menţinere a păcii, misiuni de luptă pentru gestionarea crizelor şi/sau operaţii de restabilire a păcii.***

Această formulare permite o interpretare largă a misiunilor pe care UE poate să le întreprindă. În cursul anilor, misiunile PESA au fost mai bine definite. În 2002, o declaraţie a Consiliului European a afirmat în mod expres că lupta împotriva terorismului era inclusă în obiectivele PESA. De atunci, Politica Europeană de Apărare nu mai este doar o proiecţie externă, ci a dobândit şi o dimensiune internă - protejarea cetăţenilor care trăiesc în Europa.

În decembrie 2003, adoptarea Strategiei Europene de Securitate (SES) de către Consiliul European a contribuit la clarificarea şi mai mult a obiectivelor PESA, ca şi a rolului său[106]. Acest document este, într-adevăr, o doctrină a UE în materie de politică externă, o doctrină ce nu exclude recursul la forţă în cazurile extreme şi care rămâne ambiguă în ceea ce priveşte noţiunea de acţiune preventivă.

Misiunile Petersberg au fost mai bine definite în tratatul constituţional. Astfel, Constituţia anunţă că PESA trebuie să asigure „menţinerea păcii, prevenirea conflictelor şi întărirea securităţii internaţionale"[107]. Prin urmare, Constituţia adaugă celor trei misiuni Petersberg deja enunţate în actualul tratat, ***patru misiuni*** ce nu trebuie totuşi interpretate ca noi competenţe, ci mai degrabă ca o punere la punct a sarcinilor preexistente la Petersberg. Astfel, PESA include următoarele şapte domenii: misiuni umanitare şi de evacuare; misiuni de menţinere a păcii; misiuni de forţe luptătoare pentru gestionarea crizelor; ***misiuni de dezarmare (C); misiuni de consiliere şi asistenţă militară (C); misiuni de prevenire a conflictelor (C); operaţiuni de stabilizare la finele conflictelor (C).***

În fine, Tratatul constituţional precizează că toate misiunile pot să contribuie la lupta împotriva terorismului.

Obiectivele PESA nu pot fi totuşi definite doar pe baza singurelor articole ale tratatelor europene care le privesc direct. Într-adevăr, ele se deduc, plecând de la principiile generale pe care UE le-a adoptat în calitate de organizaţie, pe de o parte, şi de la finalităţile globale atribuite PESC, pe de altă parte. Astfel, articolele Tratatului privind UE ce se referă la PESC (care include PESA) statuează ca acţiune externă a Uniunii Europene, în afară de faptul că apără interesele şi valorile europene, promovarea ***drepturilor omului, cooperarea internaţională, dezvoltarea şi democraţia în lume*****.** Deci, se poate conchide că misiunile PESA trebuie să se facă întotdeauna din această perspectivă. Acest aspect nu trebuie să fie considerat o simplă formalitate, căci, în cele mai multe cazuri, în constituţiile naţionale, statele nu îşi leagă explicit politica externă de promovarea unor astfel de valori în lume.

În fine, se pune problema mandatului misiunilor PESA în raport cu ONU. De aici, apariţia unei dileme, şi anume: misiunile militare ale UE trebuie să fie aprobate de Consiliul de Securitate al ONU, întotdeauna, sau pot exista şi excepţii? Desigur, numeroase state membre doresc stabilirea unei legături strânse între orice acţiune a PESA şi ONU. Dar, de exemplu, criza din Kosovo a răspuns acestei întrebări: acţiunile militare ale UE pot să se facă fără nici o relaţie de subordonare faţă de Consiliul de

[106] Vezi Federico SANTOPINTO, *op.cit*., p.2.

[107] Vezi *Traite établissant une Constitution pour l'Europe,* în http://europa.eu.int/constitution/download/print-fr.pdf, art.I-16, I-17 şi I-18.

Securitate? De altfel, în formularea sa vagă, Strategia Europeană de Securitate lasă poarta deschisă la eventuale misiuni preventive, fără a preciza modul în care acestea se raportează la O.N.U.

Instrumentele gestionării civile şi militare a crizelor

Crearea PESA a impus necesitatea identificării mijloacelor civile şi militare pe care Uniunea Europeană le pune în aplicare atunci când lansează o misiune de gestionare a crizelor. Capacităţile necesare îndeplinirii obiectivelor Politicii Europene de Securitate şi Apărare sunt atât militare, cât şi civile.

A) Capacităţile militare ale PESA

Procesul de identificare şi punere la dispoziţie a capacităţilor militare ale PESA reprezintă o provocare majoră pentru UE (anexa nr.4. Organe militare ale UE). Atunci când PESA a fost lansată, în 1999, Consiliul European fixase un obiectiv pe care ea se angaja să-l atingă în 2003, în materie de capacităţi militare: *Obiectivul global de la Helsinki*. Acest obiectiv se inspiră de la NATO, care era prezentă în Bosnia în 1999, cu 600.000 de oameni. „Obiectivul global" al UE consta în punerea la dispoziţie, la sfârşitul anului 2003, a unei forţe de 50.000-60.000 de oameni furnizaţi de statele membre (corespunzând la un corp de armată), putând fi desfăşurat într-un interval de timp de 60 de zile şi pentru o perioadă de un an pe un teatru îndepărtat (în realitate, numărul necesar pentru atingerea acestui obiectiv este de 180.000, dacă se ia în calcul necesitatea garantării a trei rotaţii pe an)[108]. Potrivit obiectivului global, aceste forţe trebuie să fie în măsură să îndeplinească misiunile Petersberg şi trebuie să fie, din punct de vedere militar, auto-suficiente. În această calitate, ele pot fi sprijinite prin mijloace logistice, aeriene şi navale necesare. Se cuvine amintit, totuşi, că ***„Obiectivul global" nu-l constituie crearea unei armate europene***. Este vorba mai mult de unităţi naţionale, la care Consiliul European poate recurge, dacă decide, în unanimitate, să intervină într-o regiune a lumii.

Totuşi, punerea în practică a „**Obiectivului global"** se caracterizează prin numeroase dificultăţi. În noiembrie 2000, o „Conferinţă de ofertă a angajamentelor în materie de capacităţi" a stabilit un catalog al forţelor pe care fiecare ţară acceptă să le destine pentru atingerea scopului fixat. Obiectivul cantitativ a fost facil de atins. Statele membre au pus la dispoziţie o „rezervă" de peste 100.000 de oameni, 400 de avioane şi 100 de clădiri şi s-au angajat să identifice alte capacităţi militare, în consens cu „**Obiectivul global plus**"[109]. Dar, sub aspect calitativ, s-au ivit numeroase probleme. Într-adevăr, Catalogul a evidenţiat existenţa unor grave insuficienţe în termeni de transport şi de comandament (state majore desfăşurabile).

În noiembrie 2001, miniştrii europeni ai Apărării au lansat un „Plan de acţiune european privind capacităţile" (PAEC) care trebuia să identifice lacunele Catalogului de către grupuri de experţi conduse de unul sau două state. Planul a arătat că, dacă anumite lacune puteau fi acoperite de noile contribuţii din partea statelor membre, altele priveau capacităţile care, pur şi simplu, nu existau. Aceasta înseamnă că statele membre trebuiau să creeze noi capacităţi, mai ales în domeniul desfăşurării şi mobilităţii forţelor. Pe termen scurt, soluţia în domeniul desfăşurării nu putea să treacă decât prin mari proiecte de achiziţii şi de investiţii. În timpul celei de-a doua „Conferinţe de oferte de angajamente în materie de capacităţi", în mai 2003, grupuri de lucru administrate de un stat au fost create cu scopul de a pune în practică proiecte concrete menite să rezolve lacunele identificate în faza precedentă. Aceste proiecte concrete aveau menirea să conducă la cumpărarea coordonată a unui nou material din partea

[108] Federico SANTOPINTO*, op.cit,* p.3.

[109] Ibidem, p.4.

membrilor.

În 2003, PESA dispunea de un nou catalog, în care, totuşi, persistau numeroase lacune. În ciuda eforturilor depuse, catalogul PESA pus în practică în 2005 nu dispune de mijloace suficiente pentru a asigura mobilitatea trupelor şi pentru a garanta susţinerea lor logistică îndepărtată. În plus, sistemele de comandament şi de comunicaţii rămân modeste la nivel colectiv. Distanţa dintre obiectivele declarate de UE şi capacităţile reale a fost ironic denumită ***ecart de credibilitate,*** în timpul unei conferinţe organizate de grupul liberal european în noiembrie 2002. În ceea ce priveşte misiunea militară organizată sub egida Franţei în 2003 (operaţiunea Artemis), adesea citată ca exemplu de primă misiune militară a PESA pe un teatru îndepărtat, se cuvine amintit că era vorba de o acţiune de foarte scurtă durată şi limitată doar la oraşul Bunia. Problema capacităţilor rămâne, deci, intactă şi trimite la chestiunea delicată a bugetelor militare europene şi la restructurarea lor.

O a doua sarcină ce revenea capacităţilor militare PESA o reprezintă *„**Headline Goal 2010”** şi **grupările tactice**.* În timp ce UE dezvolta „Obiectivul global” de la Helsinki, noi ameninţări de tip netradiţional au apărut, antrenând cu ele noi exigenţe în materie de capacităţi militare. Cea mai mare parte a armatelor europene sunt încă structurate ca pe timpul Războiului Rece, adică pe apărarea teritoriului european împotriva unei eventuale invazii armate. „**Obiectivul global**” definit la Helsinki în 1999, care nu a fost încă atins în realitate, a fost inspirat de Războiul din Kosovo, care, în final, era mai curând un conflict clasic şi apropiat de teritoriul european. UE rămâne totuşi incapabilă să efectueze misiuni îndepărtate de natură înalt specializată. Într-adevăr, dacă statele membre numără aproximativ 1,8 milioane de soldaţi, doar 12% dintre ei pot fi desfăşuraţi în străinătate[110]. Or, în ciuda eforturilor realizate, PESA nu dispune mereu de mijloace suficiente pentru mobilitatea trupelor şi pentru a garanta susţinerea lor logistică îndepărtată.

Necesitatea de a dispune de forţe de reacţie rapidă înalt specializate şi foarte mobile, în măsură să intervină pe teatre îndepărtate, se impune cu necesitate pentru PESA. Această capacitate, implicit evocată în Strategia europeană de securitate colectivă adoptată în decembrie 2003, a fost inserată în noul obiectiv fixat de UE în materie militară: *„**Obiectivul global 2010**”.* La rândul său, „Obiectivul global 2010” îşi propune înainte de orice să adopte o serie de ameliorări cu scopul de a acoperi lacunele ivite în cadrul obiectivului de la Helsinki. Totodată, el introduce conceptul de „**Grupări tactice**”, inspirându-se dintr-o iniţiativă a Franţei, Germaniei şi Regatului Unit adoptată în aprilie 2003. Scopul acestei iniţiative este să pună la dispoziţia PESA o serie de forţe compuse fiecare din câte 1.500 de oameni, putând fi desfăşurate într-un timp de 15 zile în zone îndepărtate şi în special dificile. Aceste grupări tactice vor trebui să dispună de toate elementele de susţinere necesare pentru îndeplinirea misiunilor lor, inclusiv de mijloace de transport strategic. De asemenea, ele vor trebui să fie în măsură să efectueze atât misiuni autonome, cât şi acţiuni necesare pregătirii intervenţiilor de mai mare anvergură. **Calendarul fixat de „Obiectivul global 2010” comportă crearea a 30 de prime batalioane în primul semestru al anului 2006. Din punct de vedere organizaţional, *Grupările tactice* pot fi compuse din structuri militare dintr-un stat membru sau mai multe state membre care furnizează trupele sau materialul necesar.**

În fine, în materie militară,a fost adoptată în decembrie 2004. Atunci, într-un consiliu informal, miniştrii Apărării din Franţa, Spania, Italia, Portugalia şi Ţările de Jos au propus crearea unei ***Forţe europene de jandarmerie*** de 3000 de bărbaţi şi femei, putând fi desfăşurată în străinătate în 30 de zile[111]. Această Forţă ar trebui să se distingă de alte iniţiative militare prin caracterul său hibrid civilo-militar. Ea răspunde, într-adevăr, unei nevoi din ce în ce mai presante a comunităţii internaţionale, şi anume aceea de a integra o dimensiune civilă (mai ales în domeniul întăririi poliţiei şi statului de drept) în misiunile de gestionare militară a crizelor. Forţa de jandarmerie, care trebuia să fie în măsură să intervină din 2006, va fi pusă la dispoziţia misiunilor PESA ca şi a OSCE, NATO şi ONU.

---

[110] Ibidem, p.4.

[111] Ibidem, p. 4.

B) Capacităţile civile ale PESA

După lansarea procesului de creare a PESA în 1999, statele membre şi-au dat repede seama că gestionarea crizelor nu ar putea fi doar militară. Întărirea statului de drept, mai ales crearea unei poliţii oneste şi a unui sistem judiciar eficace, începe să fie percepută ca o componentă esenţială a oricărei acţiuni de restabilire a păcii. Misiunile de gestionare civilă au fost integrate PESA în anul 2000, în timpul Consiliului European de la Feira. Acesta privea patru sectoare: poliţia, întărirea statului de drept, administraţia civilă şi protecţia civilă.

În mod concret, statele membre se angajează să pună la dispoziţia misiunilor civile ale PESA o rezervă de 5000 de poliţişti, 200 de judecători, mai mult de 2000 experţi în diverse domenii civile şi, în fine, echipe de evaluatori ce pot fi desfăşurate pe teren în cel mai scurt timp. Identificarea şi punerea la dispoziţie a capacităţilor civile utilizabile de PESA a fost relativ rapidă. UE a dobândit o oarecare pricepere în domeniu, intervenind în multe ţări (Balcani, Georgia, Congo, Irak, Palestina, Sudan). În sectorul civil, se constată, totuşi, lacune în materie de capacităţi (mai ales în sectorul personalului de justiţie în domeniul financiar şi al logisticii). În afara domeniului militar, un „Obiectiv global civil" a fost identificat, pentru a întări capacităţile civile în 2008.

Misiunile civile ale PESA pun totuşi o problemă de coordonare cu politica de cooperare în dezvoltare, gestionată de Comisia Europeană în cadrul competenţelor supranaţionale şi comunitare ale UE (primul pilon). Politica de cooperare europeană, într-adevăr, cuprinde numeroase programe ce intervin în domeniile statului de drept, al democraţiei şi al reconstrucţiei după conflict. În plus, în ansamblul său, ajutorul de dezvoltare este perceput ca un preţios instrument susceptibil de a contribui la înlăturarea tensiunilor sociale şi structurale ale ţărilor din sud. Ea este considerată ca un instrument de prevenire a conflictului în sine. Pe frontul civil, atunci când ea face faţă conflictelor, UE intervine pe baza a două politici distincte şi separate între ele: PESA şi cooperarea în dezvoltare (la care trebuie adăugat ajutorul umanitar, de asemenea prerogativă a Comisiei şi a primului pilon). Probleme de coordonare şi de coerenţă între cele două sfere de acţiune sunt puse în numeroase rânduri.

Viitorul PESA

De la crearea sa, în 1999, PESA a făcut progrese importante şi neaşteptate, impunându-se ca o realitate de netăgăduit a procesului de integrare europeană. Drumul de parcurs rămâne totuşi lung şi întortocheat. Astăzi, dezbaterea privind dezvoltarea viitoare a PESA comportă numeroase mize, printre care se pot cita***: problema coerenţei între mijloacele civile şi mijloacele militare, relaţia dintre PESA şi NATO, problema controlului democratic din partea Parlamentului european, chestiunea finanţării PESA, problema capacităţilor militare a UE şi bugetele naţionale pentru apărare.*** În realitate, aceste mize revin la o chestiune de fond care este, în sine, destul de simplă şi care priveşte calitatea integrării europene în domeniul apărării şi al politicii externe. Deosebit de semnificative pentru redefinirea fizionomiei viitoare a Uniunii Europene sunt relaţiile PESA cu NATO şi problema capacităţilor militare şi civile ale Uniunii.

Odată PESA creată, problema relaţiei sale cu NATO s-a pus deosebit de acut dintr-o serie de motive. Printre acestea din urmă se numără: ***definirea clară a cadrului intervenţiei statelor europene şi anume sub egida NATO sau în afara Alianţei Nord-Atlantice; stabilirea riguroasă a valorii adăugate de PESA în raport cu NATO.*** În acest context, riscul creării funcţiilor duble a împins UE şi NATO să conceapă un acord „Berlin plus" (decembrie 2002), în scopul clarificării relaţiei între cele două organizaţii. Acordul „Berlin plus" a definit maniera în care UE poate să folosească capacităţile NATO în materie de planificare şi comandament în cadrul propriilor misiuni. Preluarea operaţiunilor SFOR ale NATO în Bosnia de PESA, de exemplu, s-a făcut în termenii dispoziţiilor Acordului „Berlin plus". Relaţia dintre PESA şi NATO, totuşi, nu poate fi redusă la o simplă problemă de coordonare. Ea priveşte, desigur, o miză mai importantă, care este cea a autonomiei militare şi, deci, politice a UE în raport cu

SUA. O autonomie ce ar putea modifica statutul Europei în lume şi antrena o oarecare rivalitate strategică între cele două continente. Pe acest plan, statele europene se divizează între atlantişti şi europenişti. În 2003, în plină criză irakiană, voinţa de a demarca PESA de NATO a împins Franţa, Germania şi Belgia să propună crearea unui cartier general al UE total independent de organizaţia atlantică. Această idee, evident, a întâlnit opoziţia Marii Britanii. Un acord a fost apoi găsit: din 2004, o celulă de planificare a fost creată în cadrul SHAPE a NATO (cartierul general al puterilor aliate în Europa) pentru a pregăti misiunile PESA ce apelează la mijloacele NATO potrivittermenilor „Berlin plus". În paralel, o celulă de planificare civilomilitară a fost creată în cadrul Consiliul UE, în scopul planificării operaţiunilor autonome ale UE care nu au recurs la suport din partea NATO. Relaţia PESA – NATO nu este definitiv stabilită. Crearea progresivă a PESA a fost acompaniată de o critică neîncetată a capacităţilor militare ale Europei, în special atunci când se confruntă cu aliatul american. Cum s-a putut vedea, „Obiectivul global" şi „Obiectivul global 2010" au reprezentat ocazia de a identifica lacunele forţelor europene în materie de tehnologie, de transport, de desfăşurare şi de comandament. Astfel, pentru a acoperi aceste lacune, în mediile politice, militare şi industriale europene numeroase voci s-au ridicat pentru a reclama o mai mare susţinere în industrie şi în cercetarea tehnologică în materie de armament. Acest obiectiv este considerat ca prioritar în cadrul PESA. Decidenţii europeni par să se orienteze spre două căi. În prezent, Germania are 280.000 de soldaţi, Italia 194.000, Franţa 259.000, Belgia 41.000, Marea Britanie 207.000 de soldaţi[112]. Dacă, la nivel naţional, astfel de cifre au un sens anume, adunându-le la nivelul UE, se strâng aproape 2 milioane de bărbaţi şi femei în armată (SUA are 1,433 milioane de oameni în armată). În perspectiva unei politici europene comune, această cifră este inutil de mare şi implică o risipă de resurse umane şi financiare considerabile. Experţii în materie militară reclamă un transfer de resurse de personal spre industria de armament şi spre cercetarea tehnologică, în cadrul unei armonizări şi a unei raţionalizări la nivel european. O astfel de întărire a industriei europene ar trebui să permită UE să dispună de capacităţi mai bune pentru misiunile de gestionare a crizelor. PESA îşi propune înainte de toate promovarea unei mai mari complementarităţi şi a unei mai bune coordonări între diferitele politici naţionale de apărare, pentru a evita dublarea funcţiilor la nivel european. Promovarea unei restructurări a bugetelor militare a statelor membre, raţionalizarea resurselor existente, o mai bună coordonare în materie de echipamente, o deschidere timidă a pieţelor apărării reprezintă obiective importante pentru realizarea PESA. De fapt, asemenea ambiţii au ca scop întărirea capacităţilor militare astăzi prea fragmentate şi favorizarea investiţiilor mai importante în domeniul apărării. Această miză poate să fie ilustrată prin intermediul problemei reechilibrării între cheltuielile pentru personal (ce corespunde în medie la jumătate din bugetele militare europene) şi cheltuielile de investiţii (în general, mai puţin de un sfert). Politica Europeană de Securitate şi Apărare, totuşi, nu se limitează doar la ambiţia de a raţionaliza capacităţile militare şi bugetele apărării ale statelor membre într-o optică a integrării europene. Prin intermediul PESA, UE pare să vrea promovarea, de asemenea, a unei creşteri a bugetelor militare şi, pe termen scurt, o reînarmare a Europei. De la naşterea sa, într-adevăr, PESA s-a impus ca un loc împrejmuit în cadrul căruia sunt vehiculate puternice presiuni pentru creşterea potenţialului militaro-industrial al statelor membre. Dezbaterea desfăşurată în jurul capacităţilor militare necesare UE pentru a putea să îndeplinească misiunile sale nu se limitează la o simplă chestiune de integrare şi armonizare a legislaţiei şi bugetelor naţionale destinate apărării.

Statele europene cheltuiesc în medie 1,9% din PNB pentru apărare, în timp ce, pe durata Războiului Rece, această medie era mai mult de 3,5%[113]. Dorinţa de a reveni la valorile de odinioară a fost exprimată în numeroase rânduri de decidenţii europeni.

În proiectul Constituţiei pentru Europa, creşterea bugetelor militare ale statelor membre este departe de a fi o simplă dorinţă. Aceasta prevede dispoziţii discrete, dar incisive, pe această temă. Textul constituţional stipulează că statele cele mai virtuoase în materie de apărare pot lansa o „cooperare structurată permanentă", la care celelalte state membre nu vor putea adera decât dacă cresc bugetele militare. Odată instituită, cooperarea întărită, probabil, se va impune ca un veritabil

[112] Ibidem, p.8.

[113] Ibidem, p.9.

motor al politicii externe a UE. Pentru a participa la aceasta, statele membre vor trebui să respecte criteriile de convergenţă ce vor comporta o creştere a cheltuielilor militare. Deşi Constituţia nu este încă adoptată, aceste dispoziţii ilustrează perfect orientările actuale ale PESA.

Uniunea Europeană în materie de apărare şi securitate poate evolua fie printr-o aprofundare a integrării europene, fie prin creşterea bugetelor militare naţionale. Desigur, nu se exclude nici o variantă. Importantele progrese înregistrate de PESA până în prezent rămân strict circumscrise unei dimensiuni pur interguvernamentale. Astfel, Europa ar putea, în viitor, să crească bugetele militare ale fiecărui stat membru fără ca să existe o integrare europeană efectivă în termeni calitativi. Or, dacă statele membre se găsesc mai înarmate fără a fi în paralel mai bine integrate, ele vor fi inevitabil mai puţin interdependente. Altfel spus, fiecare stat va avea mai puţină nevoie de celălalt pentru a fi influent în lume.

Actualităţi şi perspective în politica europeană de securitate şi apărare

Mediul de securitate European

Putem aprecia că mediul de securitate european a cunoscut, în ultima jumătate a secolului XX şi începutul secolului XXI, trei stări majore: cea care a urmat imediat celei de-a doua conflagraţii mondiale, caracterizată în special de confruntarea est-vest, în ceea ce s-a numit Războiul Rece. Principala ameninţare era constituită în atacuri masive declanşate între cele două părţi cu arme convenţionale şi nucleare;

în perioada ulterioară încheierii Războiului Rece, mediul de securitate european a fost modelat de conflictele din spaţiul fostei Iugoslavii şi măsurile adoptate în direcţia rezolvării acestora prin cooperarea dintre principalii actori europeni şi NATO.

În ceea ce priveşte spaţiul ex-iugoslav, trebuie să menţionăm că, în prezent, regiunea imediat învecinată României este mai stabilă şi mai sigură decât în anii trecuţi[1][114]. Dezintegrarea Iugoslaviei a condus la crearea de noi state independente, al căror număr va spori, probabil, cu încă două:

− *Muntenegru* - în luna mai 2006 a fost prevăzut un referendum, iar toate prognozele indică dorinţa de independenţă faţă de Serbia;

− *Kosovo* - statutul provinciei rămâne, încă, incert fără o decizie clară. O eventuală decizie pentru independenţă poate crea un precedent periculos pentru alte regiuni aflate în situaţii similare, gen Cecenia şi Transnistria. Se apreciază că, în cadrul particular la Balcanilor de Vest, independenţa acestor două state ar putea însemna un sprijin real pentru sporirea stabilităţii regiunii şi, poate, un motiv pentru Serbia de a coopera într-un mod mai puţin reţinut.

Din punct de vedere al stabilităţii, statele din regiune pot fi împărţite în trei categorii:

− România şi Bulgaria, care sunt deja membre NATO şi le mai desparte doar o "jumătate de pas" de accederea în Uniunea Europeană, este primul grup de state, cel mai stabil.

− Al doilea grup, constituit de state precum: Croaţia, Macedonia şi Albania.

− Cel mai sensibil grup de state dintre toate este cel în care putem include Serbia şi Bosnia-Herţegovina. Aici trebuie concentrată toată atenţia şi eforturile, acest grup nefiind unul stabilizat complet – Bosnia se află în cel de al zecelea an sub conducere internaţională pe propriul teritoriu, iar această perioadă este, în opinia multor specialişti, una destul de mare. Trebuie notat, deci, că acest ultim grup deţine cel mai mare potenţial de instabilitate în zonă.

• atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001, de pe teritoriul SUA, şi, mai apoi, atentatele de pe continentul european, de la Madrid şi Londra, au constituit factorii principali ce au dus la recunoaşterea în spaţiul european a unor noi tipuri de ameninţări. Prin urmare, apariţia unor răspunsuri adecvate din partea factorilor decizionali a devenit o necesitate prioritară.

Procesul globalizării aduce cu sine atât răspândirea valorilor democratice, cât şi perspectiva unor ameninţări combinate, precum: dezvoltarea terorismului, în condiţiile preexistenţei conflictelor regionale, organizaţii criminale ce achiziţionează arme de distrugere în masă, posibile conlucrări între elemente fundamentaliste, colaboraţioniste şi organizaţii criminale internaţionale etc.

Astăzi, problemele demografice ale lumii contemporane, impunerea şi menţinerea păcii, răspândirea inegală a resurselor, dezvoltarea şi proliferarea tehnologiei şi armelor ce dispun de o mare

[114] Nu trebuie să uităm faptul că zona sud-estică a continentului a fost considerată vreme îndelungată "butoiul cu pulbere al Europei", aici găsindu-se nu numai sursa unor crize regionale de durată, dar şi a unor conflagraţii mondiale.

capacitate de distrugere, crima organizată, terorismul şi, nu în ultimul rând, problemele de mediu sunt provocări ce le considerăm majore pentru actuala stare a mediului de securitate, cu atât mai mult cu cât acestea pot constitui factori favorizanţi ai conflictelor regionale.

Putem aprecia că suntem şi vom fi martorii unei explozii demografice fără precedent. Populaţia planetei, estimată la nivelul anului 1600 la 545 milioane, a crescut la 2,4 miliarde de locuitori în 1950, ajungând în 2005 la peste 6 miliarde de indivizi, iar pentru anul 2050 se apreciază că va creşte cu până la 50%[2][115].

Această evoluţie, coroborată cu răspândirea inegală a resurselor, va provoca, probabil, dezechilibre la nivelul securităţii, prosperităţii şi stabilităţii, din cauza mişcărilor de populaţie dinspre zone lipsite de resurse către alte regiuni ce dispun de rezerve suficiente. Studiile ce analizează legătura directă dintre tendinţele demografice şi starea de stabilitate[3][116] au indicat o corelaţie între gradul de prosperitate şi rata natalităţii. Astfel, în statele cu un grad ridicat de prosperitate şi securitate se înregistrează, paradoxal, o scădere a populaţiei (de exemplu, Germania are cea mai scăzută rată a natalităţii: 8,45 naşteri la mia de locuitori).

Lupta pentru accesul şi controlul resurselor şi pieţelor mondiale a fost deseori generatoare de tensiuni şi conflicte. Alături de această competiţie, manifestările de intoleranţă în ceea ce priveşte aspectele religioase sau etnice constituie alte surse de instabilitate, în special la nivel regional, în condiţiile în care procesul de globalizare conduce spre formarea unor medii multiculturale. Aşadar, creşterea influenţei unei anumite culturi, depăşind spaţiul de origine, poate naşte o serie de resentimente. După părerea noastră, cele trei mari religii monoteiste (creştină, islamică şi iudaică) pot fi adesea transformate în cauze ale unor conflicte, deşi adevărata raţiune pare a fi, mai degrabă, diversitatea interpretărilor aduse textelor religioase ale fiecăreia.

Riscul unor conflicte interreligioase există, însă nu poate fi ignorată nici apariţia unor tensiuni între denominaţii mai vaste, cum ar fi susţinătorii religiei şi cei ai secularismului, influenţa curentelor seculare asupra vieţii "cetăţii" înregistrând creşteri semnificative în ultimele decenii, în special în Europa. Drumul spre conflict este uşor de parcurs atunci când sunt implicate aspecte identitare, sensibile la orice influenţă externă percepută drept agresivă. În alte cazuri, drepturile fundamentale ale omului sunt lezate în mod direct, mai ales acolo unde ideologiile totalitare încă există, precum ţările aflate în vecinătatea estică a frontierelor actualului spaţiu euro-atlantic. Acest fapt duce la menţinerea unor tensiuni între diferite segmente minoritare şi cel major de populaţie, mărindu-se astfel riscul apariţiei unor conflicte ce pot afecta securitatea şi stabilitatea construcţiei europene.

Crima organizată reprezintă o ameninţare imediată la adresa securităţii Europei. "Sindicatele drogurilor", prin extinderea activităţilor în zona traficului de arme, de materiale nucleare, pot dezvolta facil legături cu organizaţii teroriste. Pentru a lupta eficient împotriva crimei organizate şi a terorismului care a cauzat tragediile din New York, Istanbul, Madrid sau Londra, trebuie extinsă cooperarea dintre guvernele democratice. Accesul comun la informaţiile privind activităţile criminale sau teroriste, cooperarea între organele judiciare şi forţele de poliţie precum şi monitorizarea comunicaţiilor şi a tranzacţiilor monetare sunt esenţiale pentru asigurarea succesului în această luptă4[117].

Procesul de extindere constituie o parte a răspunsului Uniunii Europene la provocările contemporane, un efort de consolidare a stabilităţii politice şi securităţii economice. Dezechilibrele existente la momentul actual în lume pot fi corectate prin furnizarea unui nivel mai înalt de securitate, prosperitate şi stabilitate, astfel încât manifestări de genul crimei organizate sau terorismului să fie cât mai rar sau deloc prezente.

Cu toate că principalul actor, ca formă de organizare, pe scena internaţională este statul-naţiune, majoritatea provocărilor amintite anterior acţionează, prin natura lor, la nivel supranaţional. Prin urmare, planul discuţiei se mută de la nivelul instituţiilor şi organizaţiilor de securitate statale la

---

[115] www.theglobalist.com/StoryId.aspx?StoryId=4629.

[116] Sarcinschi, Alexandra, *Security between objective and subjective. The social representation of security in Romania and Europe*, comunicare susţinută în cadrul celei de a 4-a Conferinţe Internaţionale "Strategy 2005" organizată de Institutul Elen de Studii Strategice, Atena, 3-4 noiembrie 2005.

[117] Mureşan, Mircea, *Strategii inteligente de contracarare a terorismului*, în Impact Strategic, nr. 3, 2005, p. 12

nivelul celor internaţionale: ONU, NATO şi UE.

ONU se află, încă, într-un proces de reflecţie asupra menirii sale, dorindu-se îndepărtarea de imaginea arbitrului pasiv pentru asumarea rolului de forţă operaţională. Îi lipseşte, însă, o structură managerială adecvată şi implicarea politică a naţiunilor membre pentru a furniza resurse şi instrumente în scopul îndeplinirii acestui rol.

NATO rămâne piatra unghiulară a stabilităţii euroatlantice, apărarea colectivă constituind nucleul de care depinde securitatea spaţiului. UE s-a dovedit până acum un bun model de organizare cu formă supranaţională de guvernare, deşi s-au manifestat unele carenţe la nivelul cetăţeanului. Procesele de extindere în paralel ale acestor două organizaţii au dus la lărgirea spaţiului european, astfel încât la frontierele sale se află Ucraina, Republica Moldova, ţările fostului spaţiu iugoslav, regiunea Caucazului, a Mării Caspice şi un segment important al Orientului Mijlociu Extins. Întreg acest spaţiu este departe de a fi unul stabil, care să poată contribui la securitatea şi stabilitatea europeană. Această realitate a dus la necesitatea stabilirii unei agende de securitate cu elemente comune a celor două organizaţii, fiecare având punctele sale forte şi reuşind să ofere avantaje specifice. Plasarea în vecinătatea imediată a spaţiului european şi euro-atlantic a acestor regiuni instabile face absolut necesară conlucrarea celor două organizaţii, în scopul realizării obiectivelor politico-strategice comune.

Necesitatea unei Politici Europene de Securitate şi Apărare

Politica de securitate europeană a fost dezvoltată, după anii ’90, în cadrul Uniunii Europei Occidentale (UEO), NATO şi UE, atunci când UEO adoptă misiunile de tip “Petersberg”, în scopul gestionării unor eventuale destabilizări în Europa de Est. Acest tip de misiuni le includ pe cele umanitare şi de salvare, de menţinere a păcii şi cele ale forţelor combatante în gestionarea crizelor, inclusiv impunerea păcii[118].

La Summit-ul NATO de la Berlin (1996) s-a decis crearea unei Identităţi Europene de Securitate şi Apărare, un “stâlp” european în cadrul NATO, ce permitea ţărilor europene să acţioneze militar acolo unde NATO ar fi fost limitată. Pentru aceasta, UE avea posibilitatea de a utiliza capabilităţile militare ale NATO (Acordul Berlin-plus6[119]).

Mai mult, prin Tratatul de la Maastricht (1992)[120] se pun bazele Politicii Externe şi de Securitate Comune (PESC), baze aprofundate, în 1999, prin Tratatul de la Amsterdam[121]. Obiectivele comune ale PESC întăreau dorinţa şi voinţa UE de a: apăra interesele fundamentale şi independenţa Uniunii; întări securitatea Uniunii; păstra pacea şi întări securitatea internaţională şi, nu în ultimul rând, consolida democraţia, domnia legii şi respectarea drepturilor omului. Procesul decizional în cadrul PESC era astfel îmbunătăţit, furnizându-se strategii comune în domenii unde statele membre aveau interese majore.

Semnarea Tratatului de la Maastricht a dus la crearea unei forţe armate comune, prin semnalul dat de Germania şi Franţa, care înfiinţau EUROCORPS[122], considerat un prim pas spre edificarea unei apărări europene autonome. Tratatul de la Amsterdam a produs schimbări pragmatice, prin crearea unei Celule de planificare şi analiză politică, înfiinţarea poziţiei de Înalt Reprezentant pentru PESC şi acordul pentru implementarea măsurilor şi extinderea cooperării între UE şi UEO în domeniul managementului crizelor. S-a considerat că aceste măsuri restrâng aria PESC de răspuns la crize, preferându-se disocierea diplomaţiei de aspectele pur militare.

În septembrie 2001, Parlamentul european a elaborat o rezoluţie ce prevedea stabilirea unei politici europene comune în materie de securitate şi de apărare, care includea şi misiunile de tip “Petersberg”. S-a manifestat, însă, tendinţa de estompare a distincţiei dintre securitate şi apărare, prin reafirmarea conceptului de apărare, în sensul apărării teritoriale, eliminându-se, în acest fel, orice interpretare în sensul unei eventuale concurenţe cu NATO, care rămâne, după cum am afirmat mai sus,

---

[118] Vezi articolul 17 al Tratatului Uniunii Europene, http://europa.eu.int/eurlex/en/ treaties/selected/livre106.htm

[119] www.nato.int/shape/news/2003/shape_eu/se030822a.htm

[120] Vezi Tratatul de la Maastricht (sau Tratatul UE), http://europa.eu.int/eurlex/en/treaties/dat/EU_treaty.html.

[121] Vezi Tratatul de la Amsterdam, http://europa.eu.int/eur-lex/lex/en/treaties/ dat/11997D/htm/11997D.html.

[122] EUROCORPS -A Force for The European Union and The Atlantic Alliance, www.eurocorps.org.

fundamentul apărării colective.

În asemenea condiţii, s-a simţit nevoia implementării unei Politici Europene de Securitate şi Apărare (PESA) comune, care să permită UE să se afirme ca actor major în politica internaţională. În acest sens, unele state membre au luat măsuri de restructurare a forţelor armate şi de înzestrare cu echipamente adecvate, chiar comune, în perspectiva înfiinţării unei Forţe de Reacţie Rapidă europeană, aşa cum s-a hotărât în cadrul consiliilor europene de la Cologne şi Helsinki.

Conferinţa asupra angajării capacităţilor din anul 2000 constituie prima etapă concretă în acest sens. Aici se afirmă faptul că o politică europeană comună în materie de securitate şi apărare nu constituie un scop în sine, ci un instrument de politică externă al UE. Astfel, eventualele crize trebuie soluţionate în primul rând prin mijloace civile, fără a se exclude, însă, utilizarea forţei armate, atunci când mijloacele diplomatice şi-au atins limitele. Apelul la instrumentul militar trebuie să se facă în acord cu principiile fondatoare ale UE şi cu constituţiile statelor membre, precum şi cu principiile Cartei ONU sau ale OSCE. Mai mult, în conformitate cu dreptul internaţional, utilizarea forţei armate necesită un mandat ad-hoc al Consiliului de Securitate al ONU. În cazul absenţei mandatului, posibil din cauza unui blocaj în cadrul Consiliului de Securitate, se consideră că Uniunea Europeană nu poate interveni militar, cu excepţia unor cazuri de urgenţă, la apelul expres al secretarului general al Naţiunilor Unite.

Elemente componente ale PESA

Principalele elemente ale PESA care contribuie la fundamentarea şi operaţionalizarea dimensiunii de securitate şi apărare a Uniunii Europene sunt:

• Agenţia Europeană de Apărare (European Defence Agency - EDA);

• Forţa de Reacţie Rapidă Europeană (European Rapid Reaction Force - ERRF);

Forţa de Jandarmerie Europeană (European Gendarmerie Force - EGF);

Grupurile de luptă ale UE (European Union battle groups);

• Institutul UE pentru Studii de Securitate (European Union Institute for Security Studies - EUISS).

Ca organisme politice şi militare permanente au fost stabilite:

Comitetul Politic şi de Securitate – compus din reprezentanţi permanenţi cu rang de ambasadori, ce are competenţa de a trata ansamblul problemelor PESA. În cazul unor operaţii militare de gestionare a crizelor, sub autoritatea Consiliului, Comitetul va exercita controlul politic şi va stabili direcţiile strategice ale acestora;

Comitetul Militar al UE – alcătuit din şefii de state majore ale armatelor, reprezentaţi prin delegaţii lor permanenţi. Atribuţiile principale ale acestuia vizează: acordarea avizului militar şi formularea de recomandări destinate COPS (*Comitetul Politic şi de Securitate)*, furnizarea de instrucţiuni militare pentru Statul Major al UE. Preşedintele Comitetului va asista la sesiunile Consiliului, atunci când se iau decizii cu implicaţii în domeniul apărării;

Statul Major Militar al UE – cu competenţe militare în sprijinul PESA, îndeosebi în ceea ce priveşte conducerea operaţiilor militare de gestionare a crizelor, conduse de UE. Acesta este însărcinat cu analiza situaţiilor şi planificarea strategică pentru misiuni de tip “Petersberg”, inclusiv cu identificarea forţelor europene naţionale şi multinaţionale.

Implicaţii în domeniul PESA după apariţia strategiei de securitate şi a constituţiei europene

Strategia de Securitate Europeană[123], elaborată de Înaltul Reprezentant al PESC, Javier Solana, este documentul ce trasează liniile directoare ale strategiei de securitate internă şi internaţională a Uniunii Europene. Cunoscută şi sub numele de "O Europă sigură într-o lume mai bună", strategia a fost aprobată, în 12 decembrie 2003, de către Consiliul European de la Bruxelles. Privit de către mulţi specialişti drept un răspuns la Strategia de Securitate Naţională a SUA din septembrie 2002, documentul afirmă că, pentru asigurarea unei securităţi europene eficiente, într-o lume din ce în ce mai mult cuprinsă de procesele globalizării, este imperios necesară existenţa unei cooperări strânse atât în cadrul european, cât şi dincolo de acesta, deoarece "nici o naţiune nu este astăzi capabilă de a face faţă provocărilor complexe"[124]. **Aspectul provocărilor este punctual, strategia identificând drept ameninţări majore la adresa Europei:**

− terorismul;
− proliferarea armelor de distrugere în masă;
− conflictele regionale;
− statele decăzute;
− crima organizată.

Uniunea Europeană va acţiona activ pentru asigurarea securităţii şi promovarea propriilor valori, prin:

extinderea zonei de securitate în vecinătatea Europei;
întărirea ordinii internaţionale;
adoptarea de răspunsuri adecvate la ameninţările enunţate.

Putem afirma **că PESA** a fost definită şi dezvoltată pe bazele provocărilor şi ameninţărilor (aşa cum au fost) evaluate la nivelul anilor '90. Însă, de la acel moment, multe concepte din domeniul securităţii au suferit modificări. După 11 septembrie 2001, ameninţările majore la adresa securităţii nu mai sunt definite în Europa după criteriul riscului de conflict între state sau grupuri etnice, ci de nivelul insecurităţii globale, unde se manifestă riscuri mult mai greu de definit, de identificat, cum ar fi cele legate de organizaţii teroriste internaţionale, folosirea armelor de distrugere în masă etc. Acestea pot produce mutaţii, devieri de la sensul tradiţional al misiunilor duse în managementul crizelor.

Mai mult, proiectul de **Constituţie europeană**[125] nu lărgeşte aria misiunilor de tip "**Petersberg",** acestea rămânând concentrate în sfera misiunilor umanitare ce au ca scop evitarea apariţiei unor conflicte regionale. Propunerile de a adăuga operaţiile de dezarmare şi asistenţă militară, pentru prevenirea conflictelor şi a stabilizării post-conflict, par mai degrabă clarificări aduse misiunilor de tip "Petersberg", şi nu extinderi ale acestora. De asemenea, planurile promovate în timpul preşedinţiei spaniole pentru reconfigurarea PESA au fost contestate, în mod repetat, atât de Marea Britanie, cât şi de alţi membri, în opinia cărora lupta armată împotriva terorismului trebuie să rămână, în continuare, responsabilitate NATO. Astfel, contraterorismul nu a fost adăugat misiunilor de tip "Petersberg", ci a fost redactat un pasaj în cadrul Constituţiei, conform căruia misiunile de acest tip "pot contribui la lupta împotriva terorismului"[126].

Aşa cum reiese şi din Strategia de Securitate Europeană, Uniunea nu doreşte să folosească forţa armată împotriva terorismului, drept acţiune în scop preventiv. UE se pronunţă mai degrabă în favoarea flexibilităţii, ce ar permite unor mici grupuri de luptă să ducă operaţii militare punctuale şi eficiente. Aspectul flexibilităţii a condus şi la ideea unei cooperări structurate între membri, în funcţie de capabilităţile militare ale fiecăruia şi adecvarea acestora la misiunile de îndeplinit. Aplicarea acestui principiu, care prezintă similitudini cu Forţa de Răspuns a NATO, trebuie finalizată până în anul 2010.

---

[123] European Security Strategy, A Secure Europe in a Better World, Brussels, 12 December 2003, ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf..

[124] Ibidem, p. 1

125, Treaty establishing a Constitution for Europe http://europa.eu.int/eurlex/lex/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:EN:HTML.

[126] Constituţia Europeană, în Secţiunea a II-a "The Common Security and Defence Policy", articolul III-309(1)

Unii specialişti presupun că această cerinţă va fi realizată cu 2-3 ani mai devreme, pentru a servi drept stimul şi model pentru membri care sunt în proces de dezvoltare a capabilităţilor.

Managementul diferenţelor in realizarea securităţii mării negre

Diferenţa, ca resursă de dezvoltare

Managementul activităţilor pentru gestionarea diferenţelor

În anul 1771, **Diderot** ajungea la concluzia: „**Dacă un om raţionează rău, este pentru că nu are date să raţioneze mai bine”.** Atunci, ca şi acum, noţiunea de „**date”** se referea, îndeosebi la ceea ce nu se ştia, la noutăţi într-un domeniu sau altul, adică la informaţii, dar şi la cunoştinţe.[127] Cu cât un om era mai bine informat, cu atât judecata sa era mai raţională, mai apropiată de realitate. Se spune că Immanuel Kant (1724-1804) era unul dintre cei mai informaţi oameni ai epocii sale, deşi autorul **Criticii raţiunii pure** nu a depăşit niciodată mai mult de 60 km în jurul oraşului Königsberg, oraşul în care s-a născut[128]. Dar el invita în fiecare zi la prânz, între trei şi nouă persoane foarte bine informate, cu care discuta, în timpul dejunului, preţ de o oră şi jumătate. Nu oricine putea face asta. Kant, însă, o făcea, pentru că, dincolo de faptul că era un om extrem de punctual şi de ordonat (se spune că locuitorii din Königsberg îşi potriveau ceasurile după cum trecea el spre Universitate), avea şi acea calitate, destul de rară chiar şi în zilele noastre, de a identifica, remarca, cunoaşte, recunoaşte şi valorifica diferenţele.

Este drept că, atunci, în secolul al XVIII-lea, cunoaşterea era ceva mai redusă. Dicţionarele aveau cam o treime din cuvintele pe care le avem noi azi.

Pentru a ne potenţa raţionamentele, cantitatea enormă de date şi informaţii de care dispunem acum, le-am adunat în „Baze de date”, „Megabaze de date” sau în „Bănci de date”.

Totuşi pentru a **„raţiona mai bine**”, nu este de-ajuns să ai cunoştinţe sau acces la bazele de date. Trebuie să fii în măsură să păstrezi aceste date, să le actualizezi, să le accesezi rapid, să le compari, adică să gestionezi diferenţele.

Managementul nu este un cuvânt chiar la îndemână, deşi a devenit unul dintre cele mai întrebuinţate cuvinte de pe planetă. De-a lungul ultimelor decenii, oamenii şi-au format o cultură a managementului, care, în esenţa ei, constă în capacitatea de a folosi una sau mai multe baze de date pentru a compara şi valorifica, în sens util, diferenţele.

Aşadar, orice management este, în primul rând, un management al diferenţelor. Un mare lingvist american afirmă, în legătură cu acest subiect, că „observatorii nu văd aceeaşi imagine a universului, dacă antecedentele lor lingvistice nu sunt asemănătoare”.

În domeniul managementului, aceasta se traduce printr-o foarte mare imprecizie de limbaj: japonezii nu au, la această dată, un cuvânt pentru a traduce expresia „luarea unei decizii”. Francezii nu au încă echivalente valabile pentru a traduce din engleză un mare număr de noi concepte cum ar fi: marketing, management, leadership, Internet etc. Nici limba română nu dispune de cuvinte care să echivaleze cu aceste concepte şi, de aceea, şi le însuşeşte ca atare.

Unele dintre concepte, rămase neschimbate în limbile lor de origine şi pentru care s-a încercat să se găsească sinonime, şi-au schimbat complet semnificaţia. Unul dintre aceste cuvinte este vocabula „gestiune”. Mai sunt şi altele: comunicaţie, participare, client, calitate, adevăr, justiţie, publicitate etc. Vorbim de „gestiunea personalului” şi de „managementul resurselor umane”, de „publicitate” şi de „relaţii publice”, de „studii de piaţă” şi de „studii de marketing” etc.

S-a ieşit de mult din „datele” de care vorbea Diderot şi s-a intrat în domeniul extrem de complex al informaţiilor. Aici lucrurile s-au complicat. De exemplu, dificultăţile de limbaj. Ele stau la originea proastei înţelegeri a problematicii ştiinţelor umane, îndeosebi a celor ce se referă la management. Cea mai mare parte a întreprinderilor sunt, în acelaşi timp, supra-comandate şi sub-dirijate.[129] Această

---

[127] Mohamed Moncef KACHOURI*, Gestion et Management. Quelles différences?,* 17/11/2006 05:57 - ©2007 webmanagercenter.com

[128] Azi – Kaliningrad.

[129] H. POINTILLART şi D.XARDEL, **Megabaza: Le marketing du toucher-juste**, Ed. Village Mondial, Paris, 1996, p15

problematică abia de este înţeleasă, foarte puţin oameni fiind în măsură să sesizeze diferenţele. Ea priveşte toate formele de organizare, inclusiv statele-naţiuni. Peter Drucker[130] afirma, referitor la şefii de state şi la maniera lor de a conduce, următoarele: „nu există ţări subdezvoltate, nu există decât ţări prost conduse". În unele întreprinderi mai puţin performante (ca, de altfel, în oricare altă entitate, inclusiv în cele militare), unde se manifestă excelente aptitudini de gerare[131]a activităţilor cotidiene, există şi persoane care nu se îndoiesc de necesitatea gerării rutiniere. Totuşi, este o mare diferenţă între „a gera" şi „a manaja", chiar dacă ambele activităţi sunt absolut necesare pentru rentabilitatea respectivei întreprinderi sau a oricărei alte entităţi unde se desfăşoară activităţi umane.

„A gera" constă în a comanda, a controla, a provoca, a îndeplini, a-ţi asuma responsabilităţi. „A manaja" (a conduce) înseamnă a influenţa, a ghida, a orienta, a mobiliza, a coagula. Distincţia este fundamentală:

-gestionarii consideră activitatea lor ca o sursă de energie şi se adresează, înainte de toate, braţelor, forţei de muncă;

-managerii consideră activitatea lor ca o sursă de inteligenţă care se adresează imaginaţiei.

Prima este o activitate de rutină. Cea de a doua este creaţie.

Cei care gerează se numesc gestionari şi trebuie să ştie „**ce trebuie să facă ei**", adică ce au ei de făcut, şi îşi concentrează efortul asupra modului „**cum trebuie să facă ce au de făcut**?".

Cei care conduc, managerii sau liderii, ştiu „**ce trebuie făcut**" şi îşi orientează eforturile pentru a răspunde la întrebarea: „**cum să se facă ce este de făcut**?"[132]

Diferenţa poate fi rezumată astfel:

gestionarii îşi orientează activitatea spre îndeplinirea sarcinilor, managerii îşi concentrează activitatea spre rezultate;

gestionarii se mulţumesc să rezolve probleme, managerii descoperă adevăratele probleme pentru a le asocia, apoi, soluţii originale;

gestionarii se mulţumesc să dea ordine, managerii (liderii) „arată calea";

gestionarii îşi petrec cea mai mare parte a timpului comandându-i pe alţii, managerii, în schimb, au ca deviză: „îndrumă-i pe ceilalţi, comandă-te pe tine";

eforturile gestionarilor sunt centrate pe stăpânirea activităţilor curente şi vizează, înainte de toate, eficienţa, în timp ce eforturile managerilor sunt concentrate asupra viziunii şi vizează eficacitatea.

Managerii nu se mulţumesc să ducă mai departe ceea ce alţii deja au făcut. Ei creează noi idei, noi politici şi noi metodologii.

Managerii înţeleg, inovează, creează continuu. Întreprinderea performantă de azi este, prin excelenţă, „formatoare" şi „inovatoare". **Această nouă filozofie a întreprinderii (aproape a oricărei instituţii) este determinată de schimbarea radicală a orientării şi finalităţii profitului, astfel**:

-odinioară, fiecare întreprindere profita de producţia ei şi, ca atare, trebuie să fie preocupată să-şi gestioneze în mod corect şi eficient resursele;

-astăzi, profitabilitatea întreprinderii este tributară nu numai productivităţii, ci mai ales inovaţiei, deci managementului (şi nu doar gestionării resurselor).

Problemele economice ale lumii de azi nu pot fi rezolvate fără întreprinderi şi instituţii performante, iar acestea nu pot fi performante fără un leadership eficace. In extenso: nici un gen de structură umană nu poate supravieţui fără un leadership corespunzător.

---

[130] Peter Drucker, născut în Austria, în 1909, scriitor, profesor universitar şi consilier de management, autor a 39 de cărţi de specialitate. Decedat în SUA, în 2005.

[131] A administra pe socoteala şi în locul altuia (Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", **DEX. Dicţionarul Explicativ al Limbii Române**, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1998, p.419).

[132] Dr. Gheorghe VĂDUVA, **Războiul haotic**, Editura Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I", Bucureşti, 2007, p. 128.

Aceasta impune ca, în viitor, orice entitate organizatorică să fie condusă de lideri, şi nu de gestionari.

Filozofia şi fenomenologia diferenţei

Diferenţa, ca termen filozofic, a fost un concept uzitat des în filozofia antică. Platon şi Aristotel, alături de mulţi alţi filozofi greci, au folosit din plin, în operele lor, termenul de diaphora. Semnificaţia lui iniţială reprezenta distincţia dintre animale şi plante, dintre om şi celelalte vieţuitoare.

Cu timpul, conceptul primeşte noi semnificaţii. Azi, diferenţa este definită prin deosebire, lipsă de asemănare, nepotrivire[133]. Din această perspectivă, diferenţa presupune un tip de relaţie între doi sau mai mulţi termeni. Ei se pot afla într-o contingenţă situată între conjuncţie şi disjuncţie.

Teoreticienii moderni au dezvoltat enunţuri privind funcţiile sociale ale diferenţelor. La sfârşitul secolului XIX, se ajunsese la concluzia că, în mecanismele diferenţierii, există o forţă propulsivă[134].

Ea a fost evidenţiată, în secolul următor, printr-o abordare conflictuală a diferenţelor. Istoria consemnează o exacerbare urmată de o gestionare beligenă a diferenţelor socio-culturale, şi nu numai. Atât cele Două Războaie Mondiale, urmate de un Război Rece, cât şi nenumăratele războaie locale, unde tragismul evenimentelor din fosta Iugoslavie deţine primatul, conduc la concluzia că exploatarea conflictuală a diferenţelor a constituit laitmotivul etapei istorice.

Începutul mileniului trei aduce o abordare nouă a subiectului. Diferenţele sunt folosite, în principal, ca resurse de dezvoltare. Astăzi, diferenţa a generat un limbaj şi o metodologie prin care să înţelegem şi să ne proiectăm toate activităţile.

În ultimii ani, România a ştiut să trateze cu grijă şi să rezolve cu maturitate asperităţile apărute între diferenţe. Este de apreciat efortul făcut de ţara noastră pentru a evita explozia beligenă a diferenţelor etnice şi religioase. Totuşi, mai sunt paşi de făcut pentru îmbunătăţirea managementului nenumăratelor altor diferenţe: de vârstă, sex, rezidenţă şi habitat, de posesie etc.

La nivel internaţional, managementul diferenţelor este realizat în mod diferit. În cadrul Uniunii Europene, politicile publice sunt întemeiate pe un ansamblu de proceduri prin care diferenţele sunt identificate, monitorizate şi gestionate pentru ca potenţialul constructiv al diferenţelor să fie stimulat şi potenţat, iar consecinţele negative ale acestora să fie identificate şi anulate[135].

În bazinul Mării Negre, încă nu fiinţează un sistem coerent de management al diferenţelor, cu toate că acestea nu sunt puţine. Studiul de faţă îşi propune să întreprindă câţiva paşi în această direcţie.

Plănuim să pornim de la indubitabilul fapt că inovaţia (creaţia) – funcţia de bază a oricărui management – se bazează aproape în exclusivitate pe cunoaşterea şi înţelegerea diferenţelor, pe asocierea de semnificaţii ce dau dinamica unui sistem sau proces, utilitatea şi profitul (câştigul) pe care-l presupune totdeauna creaţia, găsirea de noi semnificanţi.

Din studiul lucrărilor de specialitate apărute în ultimii ani, reiese că ***managementul diferenţelor reprezintă un sistem complex de activităţi de descoperire, identificare, analizare, evaluare, prognozare şi valorificare a deosebirilor ce există între elemente, sisteme, procese şi acţiuni, de evaluare a rezultatelor ce se conturează pe măsură ce aceste sisteme şi procese sunt puse în relaţie, de stabilire de noi „atribuţii", funcţii şi posibile utilităţi în funcţie de rezultatele dorite.***

Rezultatele managementului

Aproape toate conceptele noi ce se folosesc azi în activitatea omenească îşi au sorgintea în

---

[133] Academia Română, **DEX**, p.301.

[134] Herbert SPENCER, **Essays Scientific, Political & Speculative,** Editura Williams and Norgate, 1891, pp.1-7. [9] Vezi Commission of the European Communities, **Black Sea Synergy – a New Regional Cooperation Initiative**, Brussels, 2007.

[135] Vezi Commission of the European Communities, **Black Sea Synergy – a New Regional Cooperation Initiative**, Brussels, 2007.

procesul de management al diferenţelor din anumite sfere. În ultimii ani, managementul diferenţelor din domeniul securităţii şi apărării, tinde să obţină primatul. El se manifestă la toate nivelurile – politic, strategic, operativ şi tactic – şi cuprinde, de fiecare dată, sesizarea diferenţelor sau a specificităţilor şi valorificarea acestora. Procesul de sesizare a diferenţelor este complex. El presupune analize riguroase, cunoştinţe temeinice, folosirea unor algoritmi performanţi de cunoaştere şi de reducere la forme normale minime, iar rezultatele sunt cât se poate de diversificate.

Din această perspectivă, deosebit de important este modul în care se gândeşte şi se acţionează pentru constituirea relaţiei dintre termenii diferenţei de coordonat şi cum se concepe viitorul acesteia. Atunci când relaţia este convergentă şi coezivă, procesele care se desfăşoară conduc la îmbunătăţirea sistemului de securitate a spaţiului supus atenţiei. În schimb, când relaţia este antagonică şi conflictuală, zona devine insecurizată. La nivelul actorilor individuali (state, coaliţii, alianţe) securitatea zonei lor de responsabilitate este direct proporţională cu rezultatele gestionării diferenţelor din interior şi diferenţele de conexiune ce rezultă din raporturile cu ceilalţi actori. De exemplu, se cuvin a fi observate fluxurile de integrare ale României în UE. Ţara noastră are o experienţă îndelungată şi a obţinut rezultate notabile în gestionarea diferenţelor specifice ei. Ca membră a UE, pune în operă politicile de integrare care, de fapt, sunt politici de gestionare a diferenţelor. Dar securitatea europeană nu poate fi obţinută dacă nu se ţine cont de raporturile Europei cu Alianţa Nord-Atlantică, cu statele din vecinătatea ei, cu lumea globală.

La nivelul lumii globale, insecuritatea este rezultanta evoluţiei conflictuale a diferenţelor dintre actorii internaţionali individuali şi/sau colectivi. Sistemul internaţional de securitate devine sigur şi stabil doar atunci când managementul diferenţelor se realizează pe baza coeziunii umane, conlucrării instituţionale şi cooperării internaţionale. În concluzie, se poate sublinia faptul că gradul de realizare a securităţii unui areal (inclusiv cel al Mării Negre) este intrinsec condiţionat de capacitatea actorilor internaţionali locali sau interesaţi de a participa cât mai cooperant la realizarea unui management al diferenţelor.

Securitatea mării neagre în ecuaţia securităţii internaţionale

Securitatea Mării Negre între globalizare şi regionalizare

În ultimul timp, fenomenului globalizării i se oferă spaţii largi în lucrările de specialitate şi nu numai. Cu toate acestea, încă nu s-a reuşit o armonizare a discursului asupra tuturor subiectelor ce îl incumbă, unele rămânând destul de controversate. Printre acestea: stabilirea momentului apariţiei fenomenului (unii autori îl plasează în secolul XV[136], alţii la jumătatea secolului XX[137], iar cei mai mulţi după încetarea Războiului Rece); folosirea unei terminologii comune cu care să se opereze, pornind chiar de la denumire (francezii preferă termenul „mondializare”, alţii „globalizare regională”[138]); sintetizarea unei definiţii unanim acceptate pentru conceptul de globalizare etc.

Depăşind lungul şir al discuţiilor contradictorii pe unele teme care mai necesită o înţelegere congruentă, globalizarea există şi se manifestă independent de voinţa noastră. Ea este rezultatul unui fenomen multidimensional care a început să se manifeste în noile condiţii de creştere continuă a integrării economiilor lumii, datorată, în special, fluxurilor comerciale şi financiare, cu consecinţe imediate: permeabilizarea frontierelor datorită mişcărilor de capital, de cunoştinţe tehnologice şi de populaţie în căutare de muncă.

În competiţia pentru stăpânirea de pieţe de desfacere şi pentru posedarea şi exploatarea materiilor prime şi a forţei de lucru ieftine, se poartă o nouă luptă în care accesul la informaţii şi deţinerea exclusivităţii lor sunt surse de putere[139].

---

[136] www.sas.upenn.edu/~dludden/global1.html

[137] en.Wikipedia.org/wiki/globalization

[138] http://www.romaniainlume.net/?p=10

[139] Jean-Francois LYOTARD, **Condiţia postmodernă**, Editura Babel, 2005, p. 21.

Noul câmp deschis pentru strategiile industriale şi comerciale constituie debutul unui nou front pentru cele politice şi militare. Este teatrul confruntărilor dintre instanţele economice şi cele statale. Istoria recentă a bazinului Mării Negre ne oferă suficiente exemple în care entităţi economice locale sau externe, interesate prin politici şi strategii necorelate cu autorităţile politice şi administrative, au fost în stare să pună în pericol securitatea şi stabilitatea naţională, sau chiar regională.

Redeschiderea pieţei mondiale pentru statele din jurul Mării Negre, falimentul economiei socialiste, dispariţia hegemoniei exclusive a Rusiei, a CAER-ului şi Tratatului de la Varşovia au permis reluarea unei competiţii economice susţinute. Toate acestea, ca şi mulţi alţi factori, au adus statele în situaţia de a-şi revizui serios rolul pe care se obişnuiseră să-l joace în protejarea, dirijarea şi chiar planificarea investiţiilor.

În acest context, apare paradigma dezvoltării socio-spaţiale cu cei doi termeni opuşi: individualizarea şi globalizarea. Aceasta din urmă, în ultimii ani, a suscitat un mare interes, majoritatea discursurilor nefiind centrate asupra definirii conceptului, ci asupra abordării problematicii foarte diferite a acestui fenomen.

Globalizarea este un proces ce lărgeşte cadrele determinante ale schimbării sociale la nivelul lumii, ca întreg. Astfel, în timp ce schimbarea socială a fost iniţial abordată în cadre locale, regionale şi naţionale, acum focalizarea se mută asupra internaţionalizării şi globalizării. A crescut interesul în explicarea relaţiilor dintre unităţile teritoriale şi lumea ca întreg, discuţiile purtându-se asupra problemelor cu privire la: descentralizare-centralizare; legătura micro-macro; raportul local-global şi la analize multi-nivel. În ciuda creşterii accentuate a interdependenţei economice şi culturale, sistemul mondial este caracterizat prin inegalităţi şi divizat într-un mozaic de grupuri care nu au întotdeauna interese comune. Aceasta nu face decât să întârzie stabilirea şi proiectarea tuturor dimensiunilor globalizării şi punerea lor în operă.

Din această perspectivă, globalizarea va determina o nouă restructurare a vieţii internaţionale. Probabil va apărea o linie de demarcaţie, din ce în ce mai fermă, între statele care sunt integrate politic, economic, militar şi de altă natură şi celelalte state. Aceasta va fi determinată de decizia politică a statelor neintegrate, care fie că nu găsesc resursele necesare îndeplinirii normelor integrării, fie că se opun unei noi ordini globale.

Mai mult, există o puternică rezistenţă la globalizare, care se manifestă pe cel puţin două paliere: afirmarea puternică a identităţilor, globalizarea fiind, din această perspectivă, o integrare de identităţi; accentuarea procesului de fragmentare, care, pe de o parte, „agresează" globalizarea şi, pe de altă parte, menţine şi accentuează starea de haos.

Departe de a fi un proces liniar, cu o dezvoltare uniform accelerată, procesul de globalizare este însoţit de numeroase efecte secundare, care, nestăpânite la timp, pot destabiliza, chiar iremediabil, sistemul. Riscurile, pericolele şi ameninţările la adresa procesului, care apar brodate pe vulnerabilităţi greu de intuit şi eliminat în timp oportun, generează o stare de nesiguranţă, de insecuritate, a dezvoltării lui. Astfel, globalizarea conţine şi motorul amplificării insecurităţii ei. Aceasta datorită faptului că procesul „nu numai că a transformat caracteristicile riscurilor, pericolelor şi ameninţărilor deja existente, ci a creat unele noi, specifice"[140].

Din această perspectivă, apare, ca o condiţie sine qua non a reuşitei globalizării, globalizarea securităţii procesului. Pentru a nu afecta ireversibilitatea fenomenului sunt necesari anumiţi paşi în direcţia finalizării lui fără sincope. Unul dintre aceştia îl constituie realizarea securităţii la nivel de regiune, iar zona Mării Negre se pretează din plin la o astfel de acţiune.

Departe de a fi o simplă metaforă, regionalizarea securităţii Mării Negre presupune un răspuns local nu numai la riscuri, pericole şi ameninţări, ci şi la cerinţele de gestionare a acestora şi de monitorizare şi reducere a vulnerabilităţilor de orice natură care se manifestă pe eşichier.

Totuşi, nu ne putem cantona hic et nunc la nivelul regiunii, izolând-o de contextul internaţional al devenirii ei. Încercările de regionalizare, ca o contrapondere a globalizării, pot înregistra succese în unele domenii, precum cel economic sau cultural, dar mai puţin în cel al securităţii, în care competiţia,

---

[140] Alexandra SARCINSCHI, **Globalizarea insecurităţii: factori şi modalităţi de contracarare**, Editura UNAp „Carol I", Bucureşti, 2006, p.31.

respectiv, lupta pentru putere, este mult mai directă şi are reverberaţii în întregul sistem, mai ales în regiunea Mării Negre, care este placa turnantă a Occidentului şi Orientului lumii moderne.

Rezultatele acţiunilor celor două componente contradictorii ale securităţii în plan regional au determinat, în ultimii ani, creşterea interdependenţelor dintre actorii internaţionali. Aceasta a impus cooperarea din ce în ce mai accentuată a riveranilor, chiar dacă încă nu au fost găsite cele mai bune soluţii pentru reducerea decalajelor de dezvoltare, protecţia mediului de convieţuire, funcţionarea democratică a statelor, eliminarea barierelor artificiale din economia regiunii, a diferenţelor de potenţial militar etc.

Mediul de securitate internaţional este, în prezent, încărcat de riscuri şi ameninţări grave – terorism şi teroare a armelor de distrugere în masă, dispute interetnice şi rivalităţi religioase, crimă organizată transfrontalieră, stări de tensiune şi conflict întreţinute de forţe destabilizatoare în multe zone ale lumii, tulburări interne, ca şi unele evenimente neprevăzute, precum inundaţii, cutremure, secete etc., fiecare în parte şi toate la un loc constituind riscuri de instabilitate şi insecuritate pentru comunitatea internaţională. Asigurarea securităţii colective este, de aceea, obiectivul care a reunit eforturile ONU şi ale celorlalte organizaţii internaţionale, care a sporit solidaritatea statelor lumii, cooperarea şi colaborarea lor, ducând la reglementări comune, structuri, proceduri şi capacităţi de combatere a provocărilor secolului XXI, la un răspuns eficient la crize şi la ameninţările şi instabilităţile regionale şi globale.

În perioada post-Război Rece, preocuparea de întărire a solidarităţii statelor pentru creşterea securităţii globale s-a intensificat, atât din partea marilor puteri, cât şi a principalelor instituţii internaţionale: ONU, NATO, UE, OSCE. Demersul marilor puteri, îndeosebi SUA, s-a centrat pe crearea unui nou mediu de securitate, a unor organizaţii regionale şi subregionale, concomitent cu reformarea şi întărirea organizaţiilor existente, în vederea iniţializării şi adâncirii procesului de cooperare în domeniu.

Din păcate, competiţia instituţiilor de securitate şi a statelor ce le compun, mai ales a marilor puteri, şi absenţa unei coordonări reale în mediul de securitate complex şi încărcat de riscuri şi ameninţări numeroase au grevat asupra acestui proces generos, făcându-l încet şi, adesea, irelevant.

Mediul global de securitate, complex şi divers, cu un număr mare de actori internaţionali, evidenţiază în prezent scăderi importante la capitolul solidaritate. Deşi acesta este definit de concepte noi, ca de exemplu “interlocking institutions“ (elaborat la nivelul OSCE şi care situează organizaţia respectivă în centrul arhitecturii de securitate europene) sau “Mutually Reinforcing Institutions“ (folosit de NATO, în ideea ca statele NATO să creeze o nouă arhitectură de securitate în Europa, bazată pe principiile stabilite în Carta Naţiunilor Unite, în care NATO, OSCE, UE şi Consiliul Europei să se completeze reciproc şi în care aranjamentele regionale de cooperare să joace un rol important)[141], totuşi, evoluţia reală a instituţiilor de securitate este sincopatică şi cu multe scăderi în plan securitar.

Constituirea statelor din jurul Mării Negre într-o regiune distinctă, nu cu mult timp în urmă, a avut drept scop obţinerea unei serii de avantaje printre care pot fi evidenţiate:

sensibilizarea lumii, în general, şi a Occidentului, în special, asupra faptului că un grup de state, mai mari sau mai mici, doreşte să coopereze în vederea ridicării statutului lor internaţional;

stabilirea unor formule mai simple de cooperare, cu respectarea specificului local;

amplificarea modalităţilor de mobilizare a resurselor, printr-un sistem personalizat. Un exemplu concludent îl constituie Organizaţia pentru Cooperare Economică la Marea Neagră (OCEMN);

stimularea luptei comune împotriva crimei transfrontaliere.

Literatura de specialitate ne prezintă suficiente exemple pentru a putea afirma că nu orice grup de state poate forma o regiune sau regiuni de sine stătătoare. Sunt unele regiuni, constituite în ultima perioadă de timp, care cunosc un recul al activităţii lor. Una dintre acestea este spaţiul fostei Iugoslavii, care, prin aplicarea Pactului de Stabilitate pentru Balcani, se urmăreşte aducerea regiunii în parametrii

---

[141] Heiko BORCHERT, Daniel MAURER, *Co-operation, Rivalry or Insignificance? Five Scenarios for theFuture of Relations Between the OSCE and the EU,* în Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg (ed.), **OSCE Yearbook 2003,** Baden-Baden 2004, pp. 403-417.

securităţii şi stabilităţii tradiţionale europene. Mare parte din obiectivele Pactului nu au putut fi puse, deocamdată, în operă. În consecinţă, globalizarea se numără printre cele mai mari şi mai profunde provocări cu care se confrunta lumea contemporană. Statele din jurul Mării Negre caută să rezolve în paralel şi dilema regionalizării. Nenumăratele diferenţe existente sau emergente]n cadrul statelor supuse atenţiei şi dintre acestea sunt multiple, iar unele chiar antagonice. Pentru managementul lor este nevoie de un sistem sigur şi stabil de securitate în care acţiunile concrete desfăşurate pe multiple planuri asigură reuşita procesului. S-a dovedit că în raportul complex globalizare – securitate, solidaritatea este esenţială, primordială. Ea constituie liantul oricărei acţiuni.

Extinderea către est

Începutul noului mileniu consacră o nouă dinamică a politicii mondiale în general, unde politica europeană joacă un rol principal. Mai sunt, desigur, şi multe necunoscute ale celor două procese, regionalizarea ca şi globalizarea aducând în prim plan, şi ameninţări la adresa securităţii. Percepţia este diferită de cea dominantă din perioada Războiului Rece, deoarece şi sursele sunt diferite.

În anumite zone ale lumii, printre care şi Europa, ameninţarea militară a dispărut, iar cele de natură economică, socială, culturală etc. se manifestă în mod diferit, în funcţie de interesele statelor sau grupărilor socio-culturale.

Din nefericire, schimbările geopolitice care s-au produs la sfârşitul mileniului trecut au intervenit şi în procesul de accentuare a diferenţelor etnice, religioase, culturale, spirituale şi de altă natură.

După experienţa însângerată a Iugoslaviei, preocuparea pentru statutul minorităţilor a devenit o componentă importantă a construcţiei europene.

Dorinţa de a prezerva valorile de cultură şi civilizaţie specifice, create de-a lungul veacurilor de diferite comunităţi, azi majoritare sau minoritare, generatoare de identitate spirituală este absolut firească şi trebuie încurajată. Percepţia asupra cât este prea mult sau prea puţin în procesul de stimulare a identităţii grupurilor socio-culturale creează surse de ameninţare la adresa securităţii. Gestionarea acestora a trecut din patrimoniul naţional în cel internaţional, cu toate avatarurile conceptelor de securitate ce decurg de aici.

Necesitatea înţelegerii comune a acţiunilor desfăşurate de fiecare actor internaţional pentru realizarea securităţii sale a generat un număr mare de polemici, unele chiar virulente, privind principiile şi modul de abordare a securităţii naţionale în raport cu cea internaţională. Rolul ONU în gestionarea crizelor şi conflictelor, legitimitatea operaţiilor de stabilitate şi sprijin, moralitatea loviturii preventive etc. sunt doar câteva din subiectele predilecte ale dezbaterilor actuale din sesiunile parlamentare şi ştiinţifice.

Se conturează o nouă hartă geopolitică a lumii în proiectarea căreia relaţia transatlantică joacă un rol esenţial. Europa unită a reuşit, după mai puţin de două decenii, să şteargă graniţa dintre est şi vest.

România, stat membru NATO şi UE, pe lângă avantajele ce decurg din acest dublu statut are şi obligaţii specifice. Ele nu ţin doar de loialitate şi de oportunitatea unor relaţii în cadrul unor mari entităţi internaţionale din care facem şi noi parte, alături de marile naţiuni care, efectiv, pot fi benefice pentru ţară, ci misiunile respective decurg dintr-o necesitate obiectivă a acestor vremuri şi reprezintă cea mai eficientă modalitate de a construi, stabiliza şi gestiona acel mediu de securitate care să prevină războiul şi conflictul armat şi să ţină sub control crizele şi tensiunile de tot felul. Astfel, apărarea colectivă – definită riguros şi ferm în documentele NATO şi în cele ale Uniunii Europene (respectiv, apărarea comună) îşi mută centrul de greutate spre securitate comună. În acest proces sunt puternic implicate atât strategiile directe de distrugere a centrelor vitale generatoare de terorism, de crize şi conflicte, cât şi strategiile indirecte de descurajare a înarmării şi agresiunii armate.

Procesul de extindere a NATO şi UE a adus comunitatea euro-atlantică pe coasta de vest a Mării Negre, iar recentele evoluţii din Ucraina, Georgia sau chiar din Republica Moldova creează premise pentru extinderea procesului de democratizare a regiunii. Se modifică, astfel, concepţia conform căreia Marea Neagră este periferia Europei, a lumii civilizate.

Confluenţele, interferenţele şi influenţele care se manifestă azi în regiunea extinsă a Mării Negre conduc la imaginea existenţei a două curente contradictorii: eforturile Federaţiei Ruse, pentru a-

şi conserva vechile privilegii asupra spaţiului, printre care şi menţinerea unei prezenţe militare în baze terestre înaintate (Transnistria, Abhazia şi Osetia de Sud), precum şi în cele navale din Marea Neagră, concomitent cu dorinţa statelor din zonă de eliberare de influenţele Moscovei şi de accedere în NATO şi UE.

Experienţa ultimilor ani evidenţiază că apropierea frontului valurilor de extindere de bazinul Mării Negre a condus la instaurarea valorilor occidentale nu numai în statele candidate, dar şi în cele care aspiră la accederea în NATO şi UE. Aceasta a schimbat mentalul populaţiilor din zonă, dând posibilitatea acceptării conlucrării cu toţi vecinii pentru realizarea unor proiecte comune.

Din această perspectivă, s-a constatat o creştere a interesului NATO şi UE pentru stabilizarea şi sporirea securităţii zonei. Iniţiativele, programele şi politicile adoptate în ultimii ani pentru fortificarea mediului de securitate, de cele mai multe ori, şi-au demonstrat utilitatea, chiar dacă, în unele situaţii, finalităţile se mai lasă încă aşteptate.

Mai sunt unele probleme de rezolvat, printre care şi aşa-zisa „dilemă de securitate". Securitatea regională presupune multiplicarea contactelor, deschiderea unor noi puncte de trecere a frontierelor dintre UE şi statele din zonă, libera circulaţie a persoanelor, amplificarea relaţiilor comerciale, culturale şi de orice altă natură. În schimb, procedura comunitară de realizare a securităţii Uniunii impune securizarea frontierelor, controlul strict al accesului persoanelor şi al produselor comerciale extracomunitare. Ieşirea din dilemă nu poate fi săvârşită decât de UE împreună cu statele din zonă. Armonizarea diferenţelor, într-un timp cât mai scurt, va elimina hiatusurile şi întârzierile în realizare securităţii la Marea Neagră. Transformarea zonei Mării Negre într-un pol al stabilităţii şi prosperităţii, cu scopul extinderii climatului de pace şi securitate în spaţiile limitrofe, reprezintă o prioritate atât a statelor riverane, cât şi a NATO şi UE.

Universul diferenţelor din bazinul mării negre

Rolul experienţei

La începutul anilor '90, statele din regiunea Mării Negre se confruntau cu o multitudine de probleme, generate de noua lor situaţie oferită de sfârşitul Războiului Rece. Erau probleme născute din multiplele diferenţe de sorginte internă, ţinute în frâu de sistemele de guvernare şi management totalitare, instituţii şi proceduri care, odată devenite caduce, au dat frâu liber modalităţilor de rezolvare vindicative.

Paralel, diferenţele interstatale, bine cosmetizate de sistemul „statelor frăţeşti", s-a transformat în diferende generate fie de problemele istorice nicicând închise, fie de discrepanţe economice şi de diferenţe de potenţial militar, apărute ca urmare a împărţirii arbitrare şi forţate a moştenirii fostului URSS, a fostului Tratat de la Varşovia, a fostului CAER şi multe altele.

Era perioada în care conduita statelor a fost prea puţin condiţionată de morală şi de drept. Conta doar tendinţa de apărare a propriilor interese, fapt ce punea în evidenţă o realitate dramatică: „cooperarea reprezenta excepţia, iar competiţia regula"[142]. În acea situaţie, managementul diferenţelor se impunea mai mult ca oricând. Europa devenea din ce în ce mai unită, mai coerentă în discursul despre stabilitate şi securitate continentală, ori situaţia statelor din jurul Mării Negre determina ca orice perspectivă de aderare la valorile occidentale să pară cel puţin utopică.

Pentru rezolvarea rapidă şi durabilă a situaţiei, probabil, ar fi fost recomandat un model de management a diferenţelor practicat cu succes în alte părţi ale lumii. Aceasta reclama şi organisme internaţionale cu valoare incontestabilă care să-l pună în operă. Dar ONU se confrunta cu rezolvarea marilor problemelor ale lumii după dispariţia bipolarităţii, NATO şi UE îşi concentraseră atenţia spre

[142] Pierre LORRAIN, **Incredibila alianţă. Rusia – Statele Unite**, Editura Lider, Bucureşti, 2004, p.234.

flancurile Europei. La nord, se urmărea desprinderea statelor baltice de sub controlul Federaţiei Ruse şi integrarea lor în spaţiul euro-atlantic, iar la sud, oprirea confruntărilor sângeroase din Balcani şi cultivarea esenţelor democraţiei şi statului de drept. În aceste condiţii, actorii internaţionali situaţi în bazinul Mării Negre nu puteau face altceva decât să-şi armonizeze singuri diferenţele inter- şi intra-statale.

Era o bătălie începută cu sute de ani în urmă şi reluată de fiecare dată când diferenţele nu construiau, ci distrugeau. În situaţii precum cea în care s-a prăbuşit sistemul comunist din Europa, diferenţele au devenit rupturi, s-au transformat în acţiuni de construcţie prin distrugere sau prin acaparare. Toată lumea a căutat să profite de pe urma prăbuşirii URSS şi a sistemului socialist. Regiunea Mării Negre n-a fost marginalizată, ci doar „reeşalonată" pentru mai târziu. Crearea acestui concept de „regiune a Mării Negre" sau de „regiune extinsă a Mării Negre" are rolul de a transforma diferenţele acaparatoare şi, în principiu, distructive, în arhitecturi constructive, în primul rând, în spaţiul economiei, în cel al politicii şi în cel al securităţii.

Deşi s-a consumat foarte multă energie şi s-au investit speranţe şi bani, lipsa unei experienţe îndelungate, practicate în condiţiile şi cu cerinţele societăţii mileniului trei, a generat unele greşeli care au prelungit procesul.

O analiză, fie şi succintă, asupra statelor din zona Mării Negre conduce la concluzia că acestea nu sunt la fel dimensionate, nu au atins acelaşi nivel de progres şi dezvoltare, nu au acelaşi nivel de organizare, conducere şi conduită democratică, iar lista diferenţelor poate continua. Nici nu trebuie să fie aliniate la aceleaşi caracteristici. Diferenţele sunt absolut necesare. Ele dau individualitate şi personalitate. Ele rezultă din acumularea valorilor, din personalitatea statelor şi a entităţilor care creează în spaţiul activităţii omeneşti. Problema nu este cea a diferenţelor, ci a modului în care acestea separă sau unesc. Din multitudinea acestora, într-o primă fază, studiul îşi propune să prezinte pe cele mai semnificative în perioada actuală.

Diferenţe de natură economică

Ultimul deceniu şi jumătate a adus nenumărate transformări în zona Mării Negre. Statele, în lupta lor pentru afirmare, au desfăşurat o competiţie susţinută pentru promovarea intereselor lor naţionale. În cadrul acesteia, interesele de natură economică au fost promovate şi protejate cu deosebită grijă. După o lungă perioadă de economie centralizată, existentă în aproape toate statele din zonă (mai puţin în Turcia), acum economiile fiecăreia dintre cele nouă state analizate reprezintă nu doar un univers în sine, ci entităţi ce tind să devină puternice, stabile, performante şi competitive. Şi chiar dacă, deocamdată, acestea sunt doar tendinţe şi nu realizări de mare anvergură, nu încape nici o îndoială că, în scurt timp, economiile din ţările aflate în zona Mării Negre vor avea un rol important în cadrul economiei europene şi chiar în economia mondială. Zona Mării Negre are resurse, potenţial uman deosebit, creativ şi capacitatea de a ieşi din efectele întunecate ale unor veacuri de bătălii sau confluenţe tensionate între imperii.

Din punct de vedere economic, diferenţele principale dintre statele dispuse în bazinul Mării Negre constau în trei mari indicatori: produsul intern brut, resursele energetice şi investiţiile străine directe.

Tabelul 1 încearcă să prezinte, cu ajutorul cifrelor, diferenţele semnificative dintre PIB-urile realizate[143], în anul 2006, de statele supuse studiului. Federaţia Rusă are cea mai mare valoare a produsului, iar Azerbaidjanul a cunoscut cea mai mare rată de creştere.

Dacă analizăm în ce condiţii economice au fost realizate aceste valori, ajungem la concluzia că diferenţele au fost hotărâtoare.

Zona Mării Negre cunoaşte economii de subzistenţă, arhaice (Armenia, Republica Moldova),

[143] Produsul intern brut (PIB) reprezintă valoarea bunurilor şi serviciilor produse şi prestate într-o economie naţională, într-o perioadă de timp definită, de regulă un an, destinată consumului final (http://www.idd.era.ubbcluj.ro/interactin/cursuri/Mircea Mann/sect3html/)

economii de tip subextensiv (Ucraina, Georgia), economii de producţie extensivă (Azerbaidjan – bazată pe exploatarea petrolului şi gazelor naturale) şi economii mixte – caracterizate printr-un ritm alert de prefacere, prin schimbări rapide de mentalitate economică, de la structurile clasice la cele de tip informatic (F. Rusă, Turcia, România, Bulgaria).

Poate nicăieri în lume economiile statelor nu depind aşa de mult de resursele energetice ca cele din jurul Mării Negre. Economia mondială, în general, şi cea europeană, în special, sunt strâns legate de materiile prime energetice.

Asistăm la mutarea centrului de gravitate al producţiei mondiale de mixt energetic dinspre Nordul industrializat (SUA, Rusia, Canada, Mexic, Venezuela) spre Sudul în curs de dezvoltare (statele din jurul Mării Caspice, Iran, Irak, Arabia Saudită, Angola, Nigeria)[144].

Tabelul nr. 1. Indicatorii economici ai statelor din zona Mării Negre

State	Produs Intern Brut*		Resurse energetice**		Investiţii străine directe*** (mld. USD)
	Valoare (mld. USD)	Rata de creştere (%)	**Petrol** (mld. barili)	**Gaze naturale** (mii mld. m^3)	
Armenia	6,41	13,4	-	-	0,220
Azerbaidjan	19,82	31,0	7,000	30,000	1,680
Bulgaria	30,61	6,2	0,015	0,200	2,223
Georgia	7,83	9,0	0,035	0,300	0,450
Moldova	3,24	4,0	-	-	0,225
România	121,90	7,7	0,600	2,225	6,388
F. Rusă	979,05	6,7	60,000	1.680,000	14,600
Turcia	392,42	5,5	0,300	0,300	9,681
Ucraina	106,07	7,1	0,395	39,000	7,808

* International Monetary Fund, *World Economic Outlook Database*, April 2007 (datele sunt corespunzătoare anului 2006)

** Energy Information Administration, *World Proved Reserves of Oil and Natural Gas, Most Recent Estimates*, January 9, 2007 (datele sunt corespunzătoare anului 2006)

*** UNCTAD, World Investment Report 2006, www.unctad.org/fdistatistics (datele sunt corespunzătoare anului 2005)

Din această perspectivă asistăm azi la o luptă acerbă pentru accesul la resursele zonei Mării Negre, fapt ce domină geopolitica eşichierului. Aceasta este marcată, cel puţin, de două aspecte majore: monopolul de producţie al mixtului energetic practicat de Rusia şi monopolul de tranzit al lor utilizat de Ucraina – ceea ce duce, după cum s-a văzut în ultimii ani, la ameninţări directe la securitatea energetică a Europei.

Totuşi, nu toate statele din jurul Mării Negre dispun de resurse energetice. Armenia şi R. Moldova sunt lipsite de surse de petrol şi gaze naturale proprii. În schimb, Federaţia Rusă deţine primul loc în lume în rezervele de gaze naturale şi locul doi mondial, atât la producţia de petrol, cât şi la exportul acestuia[145].

Diferenţe există şi în modul de prelucrare al materiilor prime. Azerbaidjanul se situează pe locul doi în regiune, dar nu dispune de suficiente capacităţi de prelucrare, fapt pentru care este nevoit să exporte petrol şi gaze în stare brută. România dispune de capacităţi de rafinare mai mari decât posibilităţile de extracţie, pe care le completează prin importuri.

---

[144] US Department of Energy estimează că procentul din producţia mondială de petrol care revine producătorilor din Nord va scădea de la 27%, în 2004, la 18%, în 2025, în timp ce producţia celor din Sud va creşte de la 50 la 61% (www.eia.doe.gov/oiaf/archieve/ieo04/appendixes.html)

[145] Cf. Cristian BĂHNĂREANU, **Resursele energetice şi mediul de securitate la începutul secolului XXI**, Editura Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I", Bucureşti, 2006, p.27.

Transportul mixtului energetic şi „jocul conductelor" sunt problemele cele mai analizate în orice relaţie a zonei cu spaţiile adiacente. Consumatorii doresc ajungerea materiilor prime energetice la timp, în cantitatea cerută şi cu preţuri cât mai mici. Producătorii, chiar dacă pot asigura aceste cerinţe, consumatorii finali depind, în cele din urmă, de transportatori.

Acum diferenţele devin frapante: se aplică politici discreţionale de stabilire a preţurilor, se reduc cotele şi se închid robineţi în funcţie de interesele de moment. Peste toate acestea, spectrul unui atac terorist planează asupra alimentării ritmice a marilor industrii cu hidrocarburile necesare.

Tabelul nr. 2. Rute de transport petrolier în bazinul Mării Negre[20]*

Nume locație	Ruta	Capacitate de transport	Lungime	Costul estimativ al investiției
Integrarea Adria-Drujba	Conducta de export rusească Drujba, conectată la conducta Adria (sens de curgere inversat) la terminalul din Omisalj (Croația)	13.368,98 tone/zi în primul an de operații complete; creștere la 40.106,95 tone/zi	3.197,75 kilometri în total	20 milioane dolari pentru a se moderniza Adria, integrarea conductelor și schimbarea sensurilor de curgere existente
Conducta de petrol albanezo-macedoniano-bulgărească (AMBO)	De la Burgas (Bulgaria) prin Macedonia la Vlore (Albania) pe coasta adriatică	100.267,37 tone/zi (poate fi extinsă la 133.689,83 de tone/zi)	901,23 kilometri	850 milioane dolari până la 1,1 miliarde dolari
Rusia + Grecia + Bulgaria Burgas-Alexandropoulis (Conducta de petrol Trans-Balcanică)	De la Burgas la Alexandropoulis (Grecia) pe coasta Mării Egee	Propus 80.213,9 tone/zi spre 106.951,87 tone/zi	286,46 kilometri	600 milioane dolari
Conducta Constanța-Trieste	De la Constanța (România) prin Ungaria, Slovenia și/sau Croația la	40 milioane tone/an	1.375,98 kilometri	2,26 miliarde dolari

146

[146] Sursa: www.ela.doe.gov

	Trieste (Italia) pe coasta Mării Adriatice. Omisalj (Croaţia) a fost de asemenea propus ca terminal			
Nabucco	Turcia-Bulgaria-România-Ungaria-Austria	De la 8 miliarde m^3/an în 2011 spre 31 miliarde m^3/an în 2030	3.282 kilometri	5,8 miliarde dolari
Linia Sud-Est Europeană (SEEL)	De la Constanţa prin Pancevo (Iugoslavia) şi Omisalj la Trieste. Omisalj a fost de asemenea propus ca terminal	88.235,29 tone/zi	1.207 kilometri	800 milioane dolari
Conducta Odesa-Brody	De la Odesa (Ucraina) la Brody (Ucraina), unindu-se cu conducta sudică Drujba; opţional se întinde către linia Drujba de nord la Plotsk (Polonia) şi/sau la Gdansk pe coasta Mării Baltice	66.844,91 tone/zi	643,73 kilometri de la Odesa la Brody	750 milioane dolari pentru conductă şi terminalul Pivdenny
Conducta Marea Neagră – Marea Nordului[21]	Azerbaidjan, prin conductele existente în vestul Ucrainei la Gdansk (Polonia)	14 milioane tone/an	Conductă noua – 490 kilometri	500 milioane euro

147

- Mai puţin prin strâmtorile Bosfor, Dardanele

În ultimul deceniu, capitalul străin a pătruns, în mod substanţial, în zona Mării Negre, întrucât a fost creată o fereastră de oportunitate generată de o legislaţie permisivă.

A devenit posibilă predictibilitatea mediului economic. Este şi motivul principal pentru care s-a constituit Organizaţia Economică din zona Mării Negre.

Ceea ce se întâmplă acum în zona Mării Negre înseamnă începutul ieşirii dintr-o perioadă de haos economic. Ţările încep să-şi dezvolte strategii economice coerente, în consonanţă cu cele europene, cu cele asiatice şi cu cele mondiale.

Studiile de specialitate avansează ideea că fiscalitatea redusă va face ca o parte însemnată din investitorii străini să-şi mute sediul central în statele din zona Mării Negre. Momentul pare să se apropie, fiindcă atracţia Estului deja îi deranjează pe vestici. Preşedintele Franţei, Nicolas Sarkozy, a declarat că Uniunea Europeană ar putea reanaliza necesitatea acordării de subvenţii ţărilor care au fiscalitate redusă, dacă acestea sunt atât de bogate încât să-şi poată permite acest sistem.

În acest cadru general, dezvoltarea inegală din punct de vedere economic a statelor care alcătuiesc regiunea are efecte negative în transformarea lor în parteneri economici credibili

pentru investiţiile din Occident. Aceasta conduce la existenţa unei discrepanţe evidente între volumul investiţiilor străine directe din fiecare ţară (Armenia - 0,220 miliarde dolari, Rusia - 14,60 miliarde dolari).

Desigur, Armenia nu se poate compara, ca dimensiune şi resurse cu Rusia, dar, păstrând proporţiile, diferenţele există.

Mai mult, accentul de până acum s-a pus pe reconfigurarea lumii pe baza unor parteneriate

147 www.rigzone.com/news/article.asp?a_id=51286

strategice

îndeosebi între ţările puternice, sau, în primul rând, între ţările puternice, cu economii performante, cu resurse sau cu mijloace strategice. Este timpul să se treacă de la parteneriate bilaterale puternice şi coerente la parteneriate regionale stabile, sigure şi eficiente. La acestea vor avea acces şi ţările care nu sunt deocamdată atât de bogate încât să-şi poate garanta eventualele credite occidentale. Ţările din zona Mării Negre pot să facă însă acest lucru.

Diferenţe etnico-religioase

Într-o perioadă în care modul de derulare a procesului de globalizare asigură suficiente argumente în favoarea desfăşurării lui ascendente, religia, alături de etnic, constituie încă motivaţii de delimitare şi borduire a comunităţilor umane.

Europa, în general, şi sud-estul ei, în special, după consolidarea creştinismului, a cunoscut o macrodivizare pe baze religioase: Vestul catolic, protestant şi anglican, Estul ortodox şi musulman. Occidentul în războaie expediţionare denumite în epocă „cruciade creştine", Orientul în apărarea

entităţilor statale şi confesionale de „năvălirile" migratorilor şi expansiunea Imperiului Otoman.

Mai târziu, naţiunea - înţeleasă ca unitate de teritoriu, viaţă economică, limbă şi credinţă - a dat un imbold dezvoltării „Bătrânul Continent", dar a adus şi o pleiadă de manifestări exclusiviste şi exagerări rasiste, care au alimentat motoarele confruntărilor sângeroase dintre state.

Istorie şi actualitate, memorie afectivă şi raţiune sunt principalele elemente de afirmare şi susţinere ale individualizării etnice şi religioase ale fiecărei entităţi.

Diferenţele etnice şi religioase ale popoarelor din bazinul Mării Negre se manifestă la toate nivelurile: interpersonal, intragrupal, intergrupal, intrastatal, interstatal, intraregional şi interregional.

În fond, conştiinţa etnică este liantul şi catalizatorul care ajută grupurile umane să depăşească situaţiile de criză.

Enciclopedia Britanică defineşte grupul etnic drept un grup social care este coagulat de comunitatea de rasă, limbă, naţionalitate şi cultură[148].

Deşi diversitatea etnică era recunoscută în Europa modernă ca o formă a complexităţii sociale, în zona Mării Negre de religie, alături de apartenenţa etnică, au depins motivaţiile unei stări beligene continue, care a oferit suficiente argumente pentru ca subregiunea să fie tratată alături de Balcani drept „Butoiul cu pulbere al Europei".

În zilele noastre, situaţia nu s-a schimbat prea mult. De religios şi etnic depind motivaţiile majorităţii acţiunilor desfăşurate în spaţiul social şi politic. Ambele nu numai că fac eşichierul deosebit de vulnerabil, dar şi stau la baza tuturor riscurilor, pericolelor şi ameninţărilor la adresa zonei[149].

Confruntările armate sângeroase şi purificările etnice în masă din Transnistria, Abhazia sau Osetia şi din alte zone din spaţiul fost sovietic au şi motivaţii etnice şi confesionale, rezultate din diferenţele de această natură dintre locuitori.

Unele deosebiri sunt reale, au existat şi înainte de instaurarea puterii sovietice. Pentru înăbuşirea lor a funcţionat un puternic aparat represiv. Azi, diferenţele etnice şi religioase din zonele de conflict îngheţat sunt cultivate cu grijă, conform principiului „dividi et impera", a cărei eficienţă a fost verificată de nenumărate ori în istorie.

---

[148] http://www.britannica.com/eb/article-9033136/ethnic-group

[149] Universitatea Naţională de Apărare „Carol I", Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate **Ameninţări la adresa securităţii**, Editura UNAP, Bucureşti, 2004, p.11

Tabelul nr. 3. Structura etnică şi religioasă a statelor din zona Mării Negre[24]

ŢARA	STRUCTURA ETNICĂ		STRUCTURA RELIGIOASĂ	
	Denumire	Procentaj	Denumire	Procentaj
BULGARIA	bulgari turci romi alţii	83,6% 9,5% 4.6% 2.3%	ortodocşi musulmani, alte confesiuni creştine alte religii, evrei	83,8% 12,2% 12,1% 1,2% 3.3% 0,8%
TURCIA	turci kurzi	89% 20%	musulmani alţii	98,2% 0,2%
REPUBLICA MOLDOVA	moldoveni/ români ucraineni ruşi găgăuzi bulgari alţii	78.2% 8.4% 5.8% 4.4% 1.9% 1.3%	ortodocşi evrei neoprotestanţi	98% 1.5% 0.5%
UCRAINA	ucraineni ruşi bieloruşi moldoveni tătari din Crimeea bulgari maghiari romani polonezi evrei alţii	77.8% 17.3% 0.6% 0.5% 0.5% 0.4% 0.3% 0.3% 0.3% 0.2% 0.1%	ortodocşi ucraineni(Kiev) Ortodocşi ortodocşi ucraineni(Moscova) greco-catolici alţii şi atei	19% 17% 9% 6% 38%
ROMÂNIA	români maghiari	89.5% 6.6%	creştini ortodocşi protestanţi	86.8% 7.5%
	ţigani ucraineni germani ruşi turci alţii	2.5% 0.3% 0.3% 0.2% 0.2% 0.4%	romano-catolici alţii-în majoritate musulmani atei	4.7% 0.9% 0.1%
FEDERAŢIA RUSĂ	ruşi tătari ucraineni ciuvaşi baschiri bieloruşi moldoveni alţii	81,5% 3,8% 3% 1,2% 0,9% 0,8% 0,7% 8,1%	ortodocşi musulmani romano-catolici protestanţi budişti evrei alţii fără afiliere	71,8% 5,5% 1,8% 0,7% 0,6% 0,3% 0,9% 18,9%
AZERBAIDJAN	azeri daghestani ruşi armeni alţii	90% 3,2% 2,5% 2% 2.3%	musulmani ortodocşi ruşi ortodocşi armeni alţii	93,4% 2,5% 2,3% 1,8%
ARMENIA	armeni azeri ruşi kurzi	93% 3% 2% 2%	apostolici armeni alte confesiuni creştine zoroastieni	94% 4% 2%
GEORGIA	georgieni armeni ruşi azeri oseţi abhazi alţii	70,1% 8,1% 6,3% 9,7% 3% 1,8% 5%	ortodocşi musulmani ortodocşi ruşi apostolici armeni nedeclaraţi	65% 11% 10% 8% 6%

[150]

După destrămarea URSS şi remodelarea statelor independente, au apărut şi nenumărate

[150] Surse: www.cia.gov/librarz/publications/the world-factbook/index; http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/cshome.html;http://en.wikipedia.org/wiki/List_ of_countries

problemele legate, în principal, de trasarea graniţelor dintre acestea şi împărţirea zestrei comune. Diferenţele au determinat ca unele etnii să solicitate dreptul la teritoriu propriu, la sistem autocefal de guvernare religioasă şi politico-economică.

De regulă, în pledoaria fiecărei grup care a revendicat ceva, religia constituia cel mai puternic factor identitar. Când argumentele au fost susţinute de grupuri cu aceeaşi confesiune, alături de religie s-a introdus şi elementul etnic, ori aceasta îi făcea de neînduplecat faţă de cererile celorlalţi parteneri.

Dacă solicitările nu au fost rezolvate, în scurt timp s-au cristalizat grupări politico-religioase, care au trecut la luptă armată sângeroasă, contrar preceptelor de pace şi iubire a aproapelui, propovăduite, fără excepţie, de religia fiecărei părţi aflate în conflict. Dar războiul nu a avut şi nu are caracter de cruciadă, religia a fost şi este doar un pretext şi un pseudo-simbol în jurul căruia s-au concentrat taberele, în lupta lor desfăşurată pentru acapararea a cât mai mult teritoriu şi a câtor mai multe obiective economice rămase disponibile după colapsul URSS.

Spre deosebire de conflictele desfăşurate în alte zone ale lumii (Orientul Mijlociu, Afganistan, Războiul împotriva terorismului - în general), în spaţiul ex-sovietic factorul religios nu a stat la baza cauzelor şi nici a obiectivelor războiului. El a acţionat doar ca un potenţator al factorului etnic.

Se poate generaliza faptul că această situaţie este specifică întregii Europe de Sud-Est, unde religia nu este mai puternică decât conştiinţa apartenenţei la un grup etnic, dar constituie principalul generator de motivaţie şi de putere al acesteia. Ipostaza dă posibilitatea să afirmăm că, aici, religia nu este unul dintre elementele majore de disensiune, dar le poate inflama în anumite momente, fapt pentru care nu poate fi absolvită în totalitate de păcatul incitării la eliminarea oponentului şi distrugerea bunurilor acestuia.

Pe ţărmul de sud şi de vest al Mării Negre, naţiunile sunt bine constituite. La formarea unei puternice conştiinţe naţionale religia a contribuit în mod substanţial. Ierarhiile religioase respectă normele de funcţionare ale statelor laice, moderne, reuşind să gestioneze raporturile dintre ele şi cu statul.

Nordul şi estul Mării Negre dispun încă de un potenţial beligen remarcabil. Azi, conflictele îngheţate constituie punctele nodale al acestei conflictualităţi. Suportul ei îl reprezintă separatismul etnic, potenţat de acţiunile fundamentaliste de orice natură. Pentru mâine, o prognoză pesimistă - care trece dincolo de orice soluţie avansată de comunitatea internaţională, dar care ia în calcul, printre altele, şi o reactivare a componentelor inflamante ale fundamentalismului religios, poate afirma că, sub un pretext sau altul, este posibil ca o mare criză să se transforme în conflict armat deschis. Aceasta depinde de măiestria cu care comunitatea internaţională va gestiona în continuare situaţia. Construcţia europeană va fi influenţată în mod hotărâtor de evoluţiile din zona Mării Negre.

Modalităţi de management a diferenţelor

Statele din arealul Mării Negre au depăşit perioada suspiciunii şi discursului belicos. Evenimentele ultimilor ani şi necesităţile lor curente şi de perspectivă le-au determinat să înţeleagă că nu se pot dezvolta în siguranţă şi nu pot prospera, fără vecini şi, în nici un caz împotriva acestora. Ele depind tot mai mult unele de celelalte.

Nenumăratele riscuri, pericole şi ameninţări care s-au abătut asupra zonei, brodate pe vulnerabilităţile ei interne, unele ca urmare a diferenţelor existente între state, altele a celor care se manifestă între arealul respectiv şi alte regiuni, au condus la ideea că este necesar un sistem propriu de management. Diferenţele de natură politică, economică, culturală etc. pot fi mai bine supravegheate, aplanate şi eliminate disonanţele într-un cadru mai omogen, deschis dialogului, unde să existe o anumită coeziune şi o experienţă, chiar şi a altora. Regiunea a avut puterea să ofere cadrul propice pentru găzduirea unui sistem poliarticulat de management al diferenţelor, în ambientul mecanismelor de cooperare existente. **Există cel puţin două modalităţi importante de management:**

endogenă (interioară), fundamentată pe o arhitectură care să includă toate ţările din zonă, cu toate organizaţiile lor guvernamentale şi nonguvernamentale;

exogenă (din exterior), bazată pe contribuţia instituţiilor internaţionale, al marilor puteri, al statelor şi ONG-urilor interesate.

Metodologia de abordare, tratare şi rezolvare a problemelor care rezultă din diferenţele existente şi din cele de perspectivă în zona Mării Negre nu poate fi alta decât acea extrasă din practicile şi tendinţele din mediul economic, ştiinţific, militar etc. şi corelată cu ele. Aceasta permite dezvoltarea şi aplicarea unor sisteme de analiză specifice şi a unor procedee de lucru eficiente cum ar fi: benchmarking-ul, intelligence-ul competitiv, managementul strategic, reengineering-ul[151] etc. Dar tehnicile de management şi sistemele de analiză, oricât de perfecţionate şi adecvate scopului ar fi, nu pot asigura rezultatele scontate, decât în condiţiile lucrului în echipă.

Randamentul şi veridicitatea produsului acestor echipe, obligatoriu multinaţionale, formate din persoane cu abilităţi de management, nu pot fi obţinute în afara organizaţiilor şi instituţiilor regionale şi internaţionale din al căror obiect de activitate face parte şi Marea Neagră.

Metodologia de cercetare are cu preponderenţă caracter normativ şi este constituită din principii teoretice, metode şi tehnici de culegere a datelor, metode şi tehnici de prelucrare a datelor şi procedee logice de analiză şi generalizare. Abordările din managementul diferenţelor ar putea fi asumate prin recursul la unul dintre sistemele metodologice deja clasice. **Astfel, o translatare a modelelor de referinţă în cercetarea din alte domenii în cea a diferenţelor ar putea cuprinde cinci modalităţi principale de abordare (Dumitru Zaiţ):**

1. ***Sistemul formal deductiv*** (Descartes şi Leibnitz) se bazează pe reflecţii teoretice exploratorii şi construcţii logico-matematice (formale) elaborate prin respectarea unor principii logice ale domeniului de referinţă şi a unor reguli de inferenţă. Acest demers este aplicabil problemelor care se pretează la structurare pentru a fi transpuse prin succesiuni de operatori logici. Descriptorii modelelor trebuie să fie cantitativi sau cuantificabili.
2. ***Sistemul consensual – inductiv*** (Locke) propune culegerea de opinii şi judecăţi ale specialiştilor în domeniu, prin care se poate apoi ajunge la formalizarea unei problematici necesare generării de date şi informaţii. Demersul este recomandat pentru cercetări în probleme a căror natură a fost acceptată prin consens şi pentru abordarea cărora se poate apela la cercetători diferiţi, ale căror poziţii pot fi acceptate ca fiind obiective.
3. *Sistemul reprezentării sintetice* (Kant) presupune construcţia şi operarea pe două modele alternative concurente, dintre care ar trebui ales cel mai potrivit. Este un demers prin care se pot obţine ipoteze şi idei noi şi pertinente la un cost ridicat.
4. ***Modelul dialectic-conflictual*** (Hegel) aduce esenţa abordărilor la nivelul dezbaterilor menite a lămuri caracteristicile şi natura unei probleme. Demonstrarea şi argumentarea joacă aici rolul principal pentru clarificarea aspectelor propuse, punctele de vedere oferite fiind în mod necesar şi normal diferite[152].

Pentru a exemplifica, putem folosi diferenţele de natură politico-economică. La realizarea unui management al acestora, orientat spre rezultate, se poate acţiona asupra următoarelor subiecte:

- statele mai bogate din regiune trebuie să le asiste pe cele mai puţin bogate prin ajutoare financiare şi investiţii; statele mai dezvoltate sau care sunt membre ale unor importante organizaţii internaţionale (UE, NATO, OMC) să le susţină şi să facă lobby pentru cele mai puţin dezvoltate;
- din punct de vedere energetic, se impune liberalizarea pieţei, prin deschiderea accesului la sursele energetice din zonă şi eliminat monopolul deţinut de F. Rusă;
- statele riverane să-şi armonizeze interesele, eliminând rivalităţile şi problemele istorice deschise; conflictele îngheţate din zonă pot fi soluţionate prin negocieri între actorii direct implicaţi. Se impune asistenţa instituţiilor internaţionale de securitate;
- realizarea consonanţei între dezvoltarea independentă a statelor din regiune şi liberul acces la resursele energetice ale zonei şi menţinerea influenţei Federaţiei Ruse cu ocuparea unei poziţii cât mai avantajoase în economia ţărilor respective;

---

[151] Silviu NATE, **Tendinţe în managementul de securitate naţională**, Editura Universităţii Lucian Blaga, Sibiu, 2005, p.1.

[152] Apud Dumitru ZAIŢ, **Managementul intercultural, Valorificarea diferenţelor culturale**, Editura Economică, Bucureşti, 2002, p.144.

- regiunea Mării Negre, cu statele care se află aici, poate constitui liantul care să consolideze şi dezvolte relaţiile UE-Rusia la nivel politic, economic etc.;
- crearea unei pieţe atractive în regiune, printr-o legislaţie adecvată, pentru marii investitori şi capitalul străin;
- constituirea unei baze economice solide prin multiplicarea contactelor, facilitarea schimburilor comerciale şi comerţului între ţări;
- identificarea şi susţinerea de către toate statele din regiune a caracteristicilor zonei Mării Negre ca regiune geopolitică specifică;
- armonizarea priorităţilor specifice statelor din zonă, pentru punerea în operă a iniţiativelor de cooperare. Totuşi, formulele de cooperare şi colaborare regională vor fi greu de realizat şi dezvoltat din cauza intereselor divergente în anumite probleme punctuale ce ţin de istorie, influenţă, populaţie, teritoriu, cultură etc. (vezi cazul iniţiativei româneşti „Forumul Mării Negre pentru Dialog şi Parteneriat", ce a fost ignorat de Rusia şi Turcia).

Interesele României la Marea Neagră

România şi Marea Neagră reprezintă două entităţi geografice inseparabile. Fără Marea Neagră, România ar fi ca o întindere de uscat neîmplinită; fără România, Marea Neagră ar fi precum o nemărginire fără identitate. Importanţa Mării Negre pentru România este dependenţa de conceptul de regiune a Mării Negre, care reprezintă astăzi interesele vitale ale statelor Uniunii Europene în accesul facil la resursele energetice caspice, nevoia de creare a unui mediu de securitate stabil, predictibil şi coerent în imediata vecinătate a frontierelor spaţiului european comun.

Regiunea Extinsă a Mării Negre cuprinde atât statele riverane cât şi Republica Moldova şi statele din zona Caucazului de Sud, Armenia şi Azerbaidjan.

Regiunea Extinsă a Mării Negre = zonă de intersecţie a două sisteme interactive: cel al comunităţii euro-atlantice, reprezentată de UE şi NATO şi cel alcătuit de CSI şi OTSC sub influenţa Rusiei.

Din perspectiva Europeană, trei ţări sunt state membre ale UE – Grecia, România şi Bulgaria; o ţară este candidată la integrare în UE – Turcia; cinci ţări sunt partenere PEV – Republica Moldova, Ucraina, Georgia, Armenia şi Azerbaidjan; o ţară beneficiază de un parteneriat strategic cu UE – Federaţia Rusă.

Coasta românească a Mării Negre oferă României ieşire liberă la oceanul planetar prin Bosfor, Dardanele apoi prin Marea Egee şi Marea Mediterană prin Strâmtoarea Gibraltar la Oceanul Atlantic şi de aici spre restul lumii. **Această deschidere spre 71% din suprafaţa planetei are consecinţe de o valoare inestimabilă asupra României**:

a) accesul la resursele nelimitate ale oceanului;

b) o situaţie geostrategică favorabilă;

posibilitatea dezvoltării oraşelor costiere;

posibilitatea dezvoltării unei reţele de transport;

posibilitatea dezvoltării unui turism variat şi complex.[153]

Din perspectiva şi în afirmarea acestei unităţi indivizibile, România este obligată să îşi promoveze interesele care îi garantează existenţa. Pentru aceasta, România trebuie să îşi exercite rolul de putere maritimă regională, în contextul în care această conduită statală este realizată, ea trebuie să fie gestionată doctrinar de ***Strategia de Securitate a României***. Din acest punct de vedere, România nu se poate sustrage responsabilităţilor regionale în afirmarea unui climat de stabilitate şi securitate în Regiunea Extinsă a Mării Negre.

Interesele României la Marea Neagră şi în Regiunea Extinsă a Mării Negre*:*

nu sunt o problemă conjuncturală;

nu sunt o chestiune istorică;

nu sunt o chestiune a evoluţiei situaţiei geopolitice.

Într-o Europă care tinde spre propria sa integralitate teritorial-continentală, interesele României devin, în proporţiile specifice ale indivizibilităţii strategice, interesele Uniunii Europene, interese pentru care România acţionează ascendent şi consistent.

Marea Neagră unul din cele mai vechi sisteme geopolitice din Europa, de o însemnătate strategică deosebită pentru România, a redevenit o realitate pentru comunitatea Euroatlantică după terminarea războiului rece.

După dispariţia Imperiului Ţarist şi Imperiului Otoman, sistemul geopolitic s-a divizat iniţial în centrul Balcanilor şi Caucazului, apoi în patru, adăugându-se Centrul nord-pontic şi cel Anatolian. În prezent interesele Turciei şi Rusiei se intersectează mai puţin în bazinul Mării Negre şi mai mult în zona republicilor turcofone-musulmane din Asia Centrală, mijloacele de influenţă ale Turciei în zonă fiind net superioare vis-a-vis de cele ale Rusiei împotriva Turciei.

[153] Constantin Anechitoae – Geopolitica sistemelor maritime – note de curs. Editura Militară 2008, p. 180-190

Aceste atuuri oferă României rolul de poartă comercială sud-estică.[154]

Interesele politice şi economice ale României la Marea Neagră şi în Regiunea Extinsă a Mării Negre[155]

Sunt aproape profetice ideile şi tezele lui Nicolae Titulescu, care, în august 1934, în plin efort pentru crearea Înţelegerii Balcanice, sublinia convingător: ***"Misiunea construirii unei Europe extinse şi libere nu va fi completă până când ţările din zona Mării Negre nu vor fi pe deplin acceptate de către comunitatea euroatlantică. Regiunea se mândreşte cu anticile sale legături cu civilizaţia europeană, aşa cum o arată tot mai mult intensele cercetări istorice şi arheologice. Importanţa strategică a zonei a fost vizibilă încă de pe vremea grecilor şi a romanilor, căci această regiune se află la răscrucea Europei cu Asia Mică şi Caucazul. Astăzi avem ocazia de a veni în întâmpinarea acestor ţări şi de a le include în comunitatea euroatlantică. In plus, consolidând democraţia şi stabilitatea pe ţărmurile acestui bazin istoric, putem contribui la revigorarea străvechiului nume al Mării Negre, făcându-l mai actual ca niciodată: Pontus Euxinus, «Marea Ospitalieră»".***

Începutul secolului XXI readuce în prim plan proiecţiile marelui diplomat român. În prezent, România este angajată în proiectarea, afirmarea şi gestionarea propriilor sale interese în bazinul Mării Negre şi, implicit, în Regiunea Extinsă a Mării Negre, Marea Neagră însemnând, de fapt, centrul de gravitaţie geopolitică al unui spaţiu extins până la limita încetării oricăror determinări ale ***Pontus Euxinus***.

În acest context, arealul Mării Negre, în care România îşi "joacă" interesele, este subsumat cadrului geopolitic internaţional prin propriile sale specificităţi definitorii[156], precum:

a) implicarea externă a statelor riverane Mării Negre, în mod continuu, în procesul de implementare şi de asigurare a unei stabilităţi democratice a sustenabilităţii economice şi prosperităţii sociale în *Marele Orient Mijlociu*;

b) asigurarea unei platforme adiţionale destinată cooperării dintre SUA şi UE într-o regiune în care interesele lor strategice, practic, sunt complementare, fapt ce ar putea duce la reuşita demersurilor lor;

c) întărirea capacităţii Alianţei Nord-Atlantice de a se angaja în operaţii militare în afara zonei, foarte posibil în Marele Orient Mijlociu, şi, în acest caz, asigurarea sprijinului unora dintre partenerii din afara NATO;

d) angajarea pozitivă a Rusiei, pe fondul luării în consideraţie a intereselor sale legitime de securitate, care pot fi mai eficient îndeplinite în condiţiile unei vecinătăţi stabile şi prospere decât în climatul generat de jocurile cu sumă nulă;

e) încurajarea dezvoltării şi a asumării unei identităţi regionale a Mării Negre ca partener de sine stătător Occidentului, fapt realmente posibil prin politici înţelepte desfăşurate concomitent de către NATO-UE-SUA.

În acest context geopolitic, România şi-a afirmat intenţia, dar şi vocaţia şi posibilitatea de a fi un vector de stabilitate, democraţie şi de promovare a valorilor euroatlantice în regiune.

România, promovându-şi deschis şi fără echivoc propriile interese, poate fi, un vector al intereselor fundamentale ale UE în această regiune, mecanismul proceselor internaţionale subliniind, în ultimă instanţă, faptul că interesele României sunt şi ale Europei. Care ar fi, pe fond, interesele României ca stat riveran la Marea Neagră, cu o zonă litorală de 245 km ?

Interesele naţionale ale României pot fi promovate în regiunea Mării Negre prin:

1) valorificarea oportunităţilor economice:

a) dezvoltarea cooperării economice multilaterale cu finalitate în integrarea economică a

---

[154] Constantin Anechitoae – Geopolitica sistemelor maritime – note de curs. Editura Militară 2008, p. 189-190.

[155] Regiunea Extinsă a Mării Negre reprezintă spaţiul ocupat de următoarele ţări: Albania, Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Bulgaria, Georgia, Grecia, Macedonia, Moldova, România, Rusia, Serbia, Muntenegru, Turcia, Ucraina.

[156] Sergiu Celac, director la Centrul internaţional de Studii asupra Mării Negre, Atena, august 2005.

regiunii şi în dezvoltarea sa durabilă;

b) participarea la reabilitarea şi dezvoltarea infrastructurii maritime, ca "jucător", dar şi ca stat-tranzit al traseelor strategice de transport al resurselor energetice din bazinul caucaziano-caspic spre centrul şi estul Europei;

c) însănătoşirea şi învigorarea sistemului financiar-bancar asumat de către cele unsprezece ţări membre ale forumului *Cooperării Economice la Marea Neagră - CEMN prin crearea şi funcţionarea Băncii de Dezvoltare şi Comerţ a Mării Negre*, astfel încât aceasta să devină un stat financiar al cooperării regionale[157];

2) asumarea constructivă a oportunităţilor culturale:

a) să contribuie la transformarea diversităţii culturale din cauza tensiunilor şi a conflictelor, într-un convingător potenţial de afirmare a dezvoltării teritoriale durabile;

b) protecţia patrimoniului cultural naţional, în contextul patrimoniului cultural regional;

c) utilizarea patrimoniului cultural naţional ca factor de dezvoltare şi de eficientizare a celorlalte angajamente naţionale în regiunea Mării Negre;

3) implicarea în domeniul educaţiei şi al dezvoltării sociale din regiune:

a) încurajarea şi dezvoltarea cooperării regionale în domeniul educaţiei (în sensul reformării sistemelor educaţionale, optimizării standardelor de educaţie, oferirea de şanse egale şi crearea de oportunităţi pentru adaptarea potenţialului creator la transformările rapide şi profunde ce se petrec în domeniile economic, social şi tehnologic);

b) promovarea intereselor sale multiple prin intermediul *Reţelei de Universităţi a Mării Negre – RUMN;*

c) promovarea unor politici sociale care să stopeze declinul standardelor de viaţă, creşterea ratei şomajului şi proliferarea sărăciei în sectoare largi ale populaţiei;

d) cooperarea în domeniul sănătăţii (sănătatea fiind apreciată un drept fundamental al omului, un factor decisiv al dezvoltării societăţii);

4) combaterea corupţiei, a crimei organizate şi a terorismului;

5) transformarea regiunii Mării Negre într-un vector de solidaritate şi cooperare, ca determinare a coeziunii sociale a Europei.

Toate acestea sunt posibile în contextul în care România va deveni, practic, **o *putere maritimă regională*,** potenţialul general de afirmare în această direcţie configurând, practic, coordonatele strategice ale interesului naţional la regiunea Mării Negre.

România - putere maritimă regională, interes naţional major

Nu numai importanţa în dezvoltare a regiunii Mării Negre (în contextul extrem de complex şi, nu de puţine ori, contradictoriu al acestui început de secol) ci însuşi faptul că România beneficiază de o ieşire la mare (245 de kilometri) reclamă afirmarea statului nostru ca putere maritima regională în contextul geopolitic şi geostrategic al acestui spaţiu. Aceasta, deoarece problematica Mării Negre reprezintă o chestiune de interes naţional pentru România, situarea în vecinătatea proximă a Mării Negre şi, în acest fel, "conectarea" la Oceanul Planetar reprezentând un atu strategic, care trebuie valorificat la maxim. În regiunea Mării Negre se produce fluxul de materii prime strategice dinspre Orient spre Europa unională, regiunea reprezentând un spaţiu frecvent de cooperare economică, politică şi militară iar prin mutaţiile geopolitice şi geostrategice produse, un spaţiu care antrenează implicarea activă a marilor actori internaţionali şi a organismelor internaţionale ce au vocaţia arhitecturii globale.

De altfel, modul şi măsura în care România îşi promovează şi îşi apără interesele în regiunea Mării Negre sunt nemijlocit dependente de puterea sa maritimă, în acest sens interesele majore ale

[157] Recomandarea 65/2002 a Adunării Băncii de Dezvoltare şi Comerţ a Mării Negre.

ţării noastre fiind determinate de:

1) aprovizionarea cu materii prime pe căile de comunicaţii maritime şi fluviale;
2) exploatarea subsolului marin;
3) dezvoltarea explorării şi exploatării submarine;
4) promovarea şi dezvoltarea activităţilor economice ce se desfăşoară pe mare şi pe fluviu;
5) promovarea imaginii sale pe glob prin intermediul drapelului naţional pe mările şi oceanele lumii;
6) implicarea în activităţi de sorginte euroatlantică desfăşurate în Regiunea Extinsă a Mării Negre.

Or, toate aceste interese, sunt posibile în contextul coagulării şi afirmării puterii maritime, esenţa acesteia la nivelul unui stal riveran fiind reliefată de gradul de exprimare a posibilităţilor de folosire cât mai eficientă a bogăţiilor şi facilităţilor maritime în propriul său interes şi de capacitatea sa de a interzice potenţialilor adversari folosirea mării în spaţiul de legimitate naţională exclusivă.

Această definiţie reflectă, dar şi presupune, în fond, elementele constitutive ale puterii maritime[158]: forţele şi mijloacele navale militare, aviaţia maritimă şi infanteria marină; marina comercială; infrastructura şi resursele logistice, acestea cuprinzând: bazele, porturile, punctele de aprovizionare şi depozitele, şantierele navale, atelierele de reparaţii nave şi aeroporturile; sistemul de învăţământ de marină; ligile şi asociaţiile profesionale în domeniu; componentele specializate ale mass-mediei; şantierele şi firmele de profil naval; firmele, instalaţiile şi navele specializate în cercetarea şi exploatarea resurselor maritime, a celor fluviale, precum şi a subsolului marin; firmele şi asociaţiile care promovează turismul pe mare şi fluviu, precum şi mijloacele din dotarea acestora; institutele de cercetare care activează în domeniul cercetării mediilor acvatice şi logistica acestora.

Viabilitatea operaţională a elementelor constitutive ale puterii maritime a statului român este esenţial determinată de ansamblul condiţiilor oferite de:

1) poziţia şi configuraţia geografică a teritoriului naţional, sens în care, în principal, avem în vedere: configuraţia fizică; întinderea teritorială; lungimea litoralului; existenţa golfurilor şi a poziţiilor favorabile pentru amenajarea porturilor şi adăpostirea navelor pe timp de furtună; existenţa şi natura apelor interioare care permit navigaţia maritimă sau fluvială;
2) *politica maritimă a statului român*, ca ansamblu coerent de teze, idei, principii şi norme prin intermediul cărora îşi promovează interesele în regiunea Mării Negre şi, in extenso, în Oceanul Planetar. Din această perspectivă reiese indisolubilitatea, dar şi codeterminarea dintre politica maritimă angajată, promovată şi evoluţia economică generală a României, o Românie dezvoltată durabil pe întinderea de timp a secolului XXI nefiind posibilă fără o Românie care să se afirme, regional, ca putere maritimă. Aceasta, deoarece interesele maritime şi fluviale ale României sunt, organic, parte a intereselor naţionale, alături de celelalte componente ale acestuia: economice, politice, sociale, culturale, demografice şi de altă natură. "Pachetul" de interese maritime ale României, astfel configurat, se apără de către Forţele Navale ale României, cărora le revine misiunea să proiecteze puterea statului român în marea liberă, cu scopul îndeplinirii obiectivelor economice, al protejării comunicaţiilor maritime şi fluviale, oricând şi oriunde interesele naţionale le cer, dar, în aceeaşi măsură, şi interesele Alianţei şi cele ale Uniunii Europene.

Pe fondul acestor deziderate cu caracter principial, România este interesată la modul vital de:

1) păstrarea şi asigurarea integrităţii sale teritoriale în limitele frontierelor sale, terestre, maritime şi fluviale;
2) păstrarea neafectată a accesului pe Dunăre în Marea Neagră, prin braţele fluviale, dar şi pe Canalul Dunăre-Marea Neagră;
3) asigurarea condiţiilor pentru impunerea şi păstrarea zonelor maritime de interes, cu scopul exploatării economice şi al desfăşurării nestânjenite a activităţilor în acest spaţiu;
4) asigurarea stabilităţii în regiune;
5) gestionarea constructivă a libertăţii de mişcare pe căile de comunicaţie fluviale şi

[158] Doctrina pentru operaţii a Forţelor Navale

maritime;

6) protecţia şi, eventual, apărarea infrastructurii din spaţiul naţional riveran Mării Negre;

7) protecţia, în limite care să excludă insecuritatea şi pericolele, a mediului maritim, a celui fluvial, dar şi a Deltei Dunării;

8) participarea la acţiunile militare navale ale aliaţilor, precum şi la cele angajate prin relaţii de parteneriat.

Pe fondul acestor consideraţii, atât pe termen mediu, cât şi pe termen lung, România trebuie să fie în măsură, singură sau alături de aliaţii săi, să îşi apere şi să îşi promoveze interesele maritime în Marea Neagră, dar şi în celelalte spaţii maritime, deziderat care nu poate fi împlinit fără ca România să devină, din perspectivă geopolitică, dar şi geostrategică, o putere maritimă regională.

Strategia de securitate a României. Determinări ale stării de securitate din Regiunea Extinsă a Mării Negre

Principalii factori de risc identificaţi în regiunea Mării Negre sunt:

1) Factorii de risc de natură economică:

a) decalajele economice dintre statele din zonă şi promovarea unor strategii economice inadecvate;

b) miza economică declanşată de exploatarea şi transportul petrolului prin Marea Neagră, care poate contribui direct, fie la aplanarea unor conflicte, fie la acutizarea şi diversificarea acestora;

c) eludarea drepturilor statelor de a-şi exploata bogăţiile naturale de pe teritoriul lor sau din zona economică maritimă ce le aparţine.

2) Factori de risc de natură politico-militară:

a) menţinerea stării conflictuale şi acutizarea diferendelor teritoriale, exacerbarea naţionalismului şi a tendinţelor separatiste, cât şi instabilitatea internă din statele formate după destrămarea Uniunii Sovietice;

b) poziţia reticentă a Rusiei faţă de extinderea Alianţei Nord-Atlantice spre est, inclusiv în statele limitrofe Mării Negre şi, implicit, a includerii bazinului Mării Negre în zona de responsabilitate al flancului sud-estic al Alianţei. O nouă extindere spre est a NATO ar sensibiliza şi mai mult Rusia care vede în aceasta o intenţie a SUA de a transforma procesul de integrare în NATO într-un element de control al situaţiei din zonele „fierbinţi", adiacente Mării Negre, cu consecinţe nefaste pentru ea, ca izolarea şi ameninţarea poziţiei de mare putere şi de factor de influenţă în zonă;

c) lupta pentru resursele energetice reprezintă, deocamdată, dimensiunea cea mai importantă dintre statele care au interese în această zona. Ea poate contribui direct, fie la aplanarea unor dispute, fie la acutizarea sau diversificarea acestora. Astfel de situaţii pot acţiona ca o frână în calea investiţiilor în zonă (cu excepţia domeniului petrolier din spaţiul Mării Caspice) sau pot limita sfera de acţiune a programelor de asistenţă, create de diferite instituţii europene şi internaţionale, necesare unei dezvoltări regionale susţinute. Se poate aprecia că în viitorul apropiat stabilitatea în zona Mării Negre va depinde considerabil de extracţia şi dirijarea petrolului şi gazelor naturale din spaţiul Mării Caspice. Prin darea în exploatare a canalului Rhin-Main, care leagă Marea Nordului de Marea Neagră, iar în perspectivă şi cu Marea Baltică, prin canalul Main-Elba, Dunărea se constituie în principala magistrală navigabilă a Europei, permiţându-se astfel, accesul mai rapid spre pieţele asiatice, precum şi spre zona Mării Caspice, în vederea trecerii la exploatarea pe scară largă a importantelor rezerve petroliere existente;

d) criminalitatea transfrontalieră, conexiunile cu crima organizată, în special privind aspectele legate de traficul de arme, droguri şi persoane. Astfel, în ultima perioadă, acest spaţiu este traversat de mai multe rute de tranzit al drogurilor provenite din Orientul Mijlociu şi Asia Centrală, în special din Afganistan,

către pieţele de consum din Federaţia Rusă şi statele europene.

3) Factorii de risc de natură militară:

a) existenţa unor conflicte militare interne în derulare sau a unor conflicte militare între statele din zonă;

b) dezintegrarea armatelor unor state federale şi folosirea armatelor naţionale formate ulterior pentru obţinerea unor avantaje politice, economice şi teritoriale în noile condiţii;

c) schimbarea raportului de forţe pe plan subregional datorită creării unor armate noi;

d) realizarea unor noi alianţe militare;

e) redimensionarea potenţialelor militare;

f) posibilitatea apariţiei unor discrepanţe considerabile în ceea ce priveşte gradul de protecţie a statelor; în perspectiva aderării la Uniunea Europeană, unele state din estul şi sud-estul Europei vor beneficia de o protecţie triplă (OSCE, NATO, UE), altele dublă (OSCE, NATO), iar a treia categorie de un singur nivel de protecţie (OSCE);

g) producerea unor decalaje de potenţial militar între state în etapele procesului de reducere a armamentului convenţional şi a efectivelor militare;

h) neparticiparea în proporţii egale a tuturor statelor la aprofundarea măsurilor de întărire a încrederii şi securităţii în zonă şi la regimul „cer deschis";

i) implicarea, sub diferite forme, a unor organisme non- guvernamentale, firme particulare şi mercenari în conflictele existente sau potenţiale.

Marea Neagră şi statele riverane acesteia, în ansamblu, reprezintă o zonă de interes politic, economic şi militar, de o sensibilitate aparte, dată de factorii de risc specifici şi ameninţările posibile la adresa securităţii acestui spaţiu, ce pot apare ca urmare a gestionării deficitare a riscurilor.

Prin poziţia geografică, riscurile şi ameninţările existente şi avantajele oferite privind cooperarea politică, economică şi militară, în ultimii ani, zona Mării Negre a atras tot mai mult interesul organizaţiilor europene şi transatlantice, dar şi al principalelor puteri, determinând o abordare mai atentă a problemelor cu care se confruntă acest spaţiu.

Evoluţiile de securitate în zona Mării Negre sunt direct conectate la transformările securităţii globale, la creşterea oportunităţilor de stabilitate în logica integrării, iar pe de altă parte, la creşterea necesităţii de gestionare a provocărilor şi riscurilor de securitate din zonă.

Evaluările asupra sistemului de securitate pot aborda o viziune extinsă asupra Mării Negre, de vreme ce evoluţiile din această regiune sunt intrinsec legate de graniţa UE şi NATO, dar şi de schimbările în mediul de securitate din Balcani - de la fosta Iugoslavie la Albania şi Grecia; din Caucaz - cu Georgia, Armenia şi Azerbaidjan; din Orientul Apropiat şi Mijlociu - de la Turcia la Irak şi Iran.

În viitor regiunea Mării Negre ar putea juca un dublu rol: ca platformă pentru proiectarea forţei militare către Orientul Mijlociu şi Asia Centrală şi ca zonă-tampon împotriva riscurilor asimetrice pentru securitatea europeană.

Anihilarea factorilor favorizanţi dezvoltării riscurilor şi ameninţărilor în plan regional a fost şi rămâne în atenţia statelor riverane Mării Negre şi a organismelor europene şi internaţionale. Cu toate măsurile întreprinse, aceşti factori continuă să menţină riscurile şi ameninţările şi chiar să genereze altele noi.

Complexitatea situaţiei de securitate din statele riverane Mării Negre este rezultatul însumării efectelor conflictelor separatiste, interetnice, religioase, a traficului ilegal de arme, droguri, persoane şi a altor forme de criminalitate transfrontalieră. Această stare de fapt, coroborată cu ineficienţa autorităţilor locale din statele vizate în gestionarea situaţiilor, reprezintă un cadru propice pentru desfăşurarea de acţiuni ce ar putea destabiliza echilibrul regional.

Cu toate deosebirile şi asemănările existente faţă de alte zone, un fapt rămâne cert: riscurile de criză şi conflict din estul Europei sunt complementare celor de pe întregul continent. Vidul de securitate apărut în zonă după destrămarea U.R.S.S. este în curs de a fi înlocuit, în primul rând de Occident, fiind evidentă intensificarea activităţilor militare ale NATO în bazinul Mării Negre.

Prin poziţia sa geografică şi oportunităţile de cooperare economică, tehnică şi militară,

zona Mării Negre are un rol deosebit pentru dezvoltarea ţărilor sud-est europene în perspectiva integrării acestora în organismele europene.

Statele riverane Mării Negre sunt interesate de crearea unui climat de stabilitate şi securitate care să permită promovarea proiectelor de cooperare şi dezvoltare economică şi socială.

Noul statut de parteneriat al Federaţiei Ruse şi, parţial, al Ucrainei în relaţiile cu NATO, UE şi SUA facilitează abordări mai constructive într-un cadru multilateral al problemelor ce au incidenţe directe asupra securităţii regionale, cum ar fi:

a) combaterea ameninţărilor asimetrice sau neconvenţionale;
b) anumite aspecte ale reformei organismului militar;
c) siguranţa energetică.

Deşi redusă ca pondere la statutul unei puteri regionale, Federaţia Rusă continuă să joace un rol semnificativ în zonă atât prin exercitarea unei influenţe directe, cât şi prin potenţialul său de acţiune în domeniul geopoliticii energiei. Emergenţa Ucrainei, Georgiei şi a altor state rezultate din destrămarea fostei URSS, ca actori statali, capabili să articuleze şi să promoveze interese proprii, reprezintă, de asemenea, un element nou în configuraţia strategică a regiunii.

Atmosfera politică mai favorabilă în raporturile dintre Grecia şi Turcia a reprezentat deja un factor dinamizator al colaborării regionale şi a contribuit decisiv la soluţionarea rezonabilă a problemei Ciprului prin accederea la Uniunea Europeană. Persistă însă unele incertitudini în legătură cu menţinerea rolului strategic atribuit până acum Turciei, în condiţiile în care SUA îşi operaţionalizează şi alte opţiuni.

Consecinţele geopolitice şi strategice ale schimbării de regim din Irak vor fi, profunde şi de durată, cu ramificaţii substanţiale şi în zona Mării Negre.

Pe plan militar, situaţia din bazinul Mării Negre se caracterizează printr-o relativă stabilitate. Importanţa strategică a forţelor navale ale ţărilor riverane tinde să se modifice în urma atenuării rolului tradiţional de apărare teritorială, dobândind funcţiile principale de combatere, prin cooperare, a riscurilor asimetrice şi de proiecţie a forţei în zona Mării Negre şi în afara zonei Mării Negre.

Potenţarea previzibilă a colaborării multilaterale în bazinul Dunării, ca magistrală navigabilă transeuropeană contribuie substanţial la punerea în valoare a căilor de transport maritime şi fluviale în întreaga zonă a Mării Negre, inclusiv racordarea la bazinul Mării Caspice prin sistemul Volga-Don.

Dezvoltarea comerţului reprezintă, în continuare, un factor primordial de convergenţă integratoare a statelor din regiune. Obiectivele urmărite sunt accelerarea pregătirii pentru statutul de economie de piaţă funcţională, încurajarea zonelor de liber schimb, clarificarea statutului.

Evoluţia relaţiei strategice est-vest şi deschiderea economică provocată de lărgirea Uniunii Europene şi a N.A.T.O. impun clarificarea unor teme strategice, ce vizează transformarea Marii Negre într-un pol al stabilităţii politice şi al creşterii economice, cu scopul extinderii climatului de pace şi securitate spre spaţiul Balcanic şi mai departe spre Caucaz şi Asia Centrală.

Există trei teme strategice, în care acest proces intră în contact cu provocările şi oportunităţile din zona Mării Negre, şi anume:

1) Extinderea liberalismului instituţional în regiune şi succesul tranziţiei către democraţie a ţărilor riverane.

2) Modificarea importanţei militare a Mării Negre. Regiunea ar putea juca un dublu rol: ca platformă pentru proiectarea forţei militare către Orientul Mijlociu şi Asia şi ca zonă-tampon împotriva riscurilor asimetrice pentru securitatea europeană.

3) Necesitatea de a dezvolta şi asigura securitatea rutelor energetice de la zonele de extracţie din Caspică şi Asia Centrală până la pieţele europene.

Admiterea României în Alianţa Nord-Atlantică şi în Uniunea Europeană a crescut responsabilităţile statului român referitoare la securizarea convingătoarea a frontierei de sud-est a Europei. De ce ? Întrucât responsabilităţile frontaliere ale României, parte acum a celor ale Europei unionale, dar şi ale Alianţei Nord-Atlantice, sunt în postura unei duble afirmări operaţionale, cu determinare reciprocă**: *responsabilităţile României privind securizarea frontierelor nord-vestice ale regiunii Mării Negre sunt, deopotrivă, şi ale Alianţei, şi ale Uniunii Europene, după cum, în logica activă a determinării reciproce, responsabilităţile astfel specificate ale României subsumează implicit pe cele ale organizaţiilor din care face parte, respectiv NATO şi UE.***

De altfel, edificarea unei Românii profund europene, a unei Românii pe deplin şi convingător euroatlantice, ţară democratică, sigură şi prosperă, este dezideratul general transmis Strategiei de Securitate Naţională a României[159].

Din perspectiva analitică a acestui document, vom sublinia în continuare rolul şi interesul strategic al României de a se afirma ca vector dinamic al securităţii şi prosperităţii în regiunea Mării Negre, acestei problematici alocându-i-se, în economia documentului, un capitol distinct.

Din perspectiva astfel invocată, se apreciază că România, "ca stat de graniţă al Uniunii Europene şi ca membră a NATO, are interesul major de a se învecina cu state stabile, democratice şi prospere, deoarece numai acestea sunt capabile să menţină pacea şi buna înţelegere în relaţiile dintre ele, să creeze comunităţi regionale pluraliste, şi să aibă un comportament predictîbil în domeniul securităţii", considerânclu-se că, în actualul context geopolitic şi geostrategie, "construirea unui climat de securitate şi prosperitate în zona Mării. Negre reprezintă o direcţie distinctă de acţiune a acestei strategii".

De fapt, România are interesul strategic ca Regiunea Mării Negre şi Regiunea Extinsă a Mării Negre să fie stabilă, democratică şi prosperă, strâns conectată la structurile europene şi euroatlantice. Subsumat acestui interes, obiectivul strategic - vector dinamic al securităţii democratice, stabilităţii şi prosperităţii economice - este de a stimula o implicare europeană şi euroatlantică mai puternică în regiune.

Argumentele interesului strategic al României pentru regiunea Mării Negre rezidă, în principal, în următoarele considerente:

a) localizată la interferenţa a trei zone de importanţă deosebită - Europa, Orientul Mijlociu şi Asia Centrală -, regiunea Mării Negre este o zonă principală de tranzit pentru resurse energetice şi, totodată, un spaţiu important de manifestare a unor riscuri asimetrice şi focare de conflict, având un impact semnificativ asupra securităţii euroatlantice. Departe de a fi considerată o simplă zonă-tampon sau periferică, regiunea Mării Negre este un *coridor de importanţă strategică*, situat pe coridorul ce leagă comunitatea euroatlantică (în calitate de furnizor de securitate şi consumator de energie) de arealul Orientul Mijlociu -Regiunea Caspică - Asia Centrală (în calitate de furnizor de energie şi consumator de securitate). Din punct de vedere energetic, regiunea Mării Negre este principalul spaţiu de tranzit şi - într-o măsură importantă - o sursă pentru energia ce se consumă în Europa, în timp ce prognozele întrevăd creşterea substanţială a ponderii sale în următoarele decenii;

b) din punctul de vedere al provocărilor de securitate, regiunea este o oglindă fidelă a noilor riscuri şi ameninţări şi un virtual poligon periculos pentru experimentarea lor. În rândul acestora trebuie menţionate: terorismul internaţional; proliferarea armelor de distrugere în masă şi a mijloacelor de transport la ţintă; conflictele locale; traficul ilegal de armament, muniţii şi explozivi; traficul de droguri; migraţia ilegală şi traficul de fiinţe umane; guvernarea ineficientă, minată de corupţie endemică şi criminalitate organizată, caracterizată prin deficit democratic şi incapacitatea exercitării corespunzătoare a atribuţiilor conferite statelor suverane;

c) regiunea Mării Negre este cea mai bogată parte a Europei în conflicte separatiste, stări tensionate, dispute şi, probabil, una dintre cele mai dense de pe glob. Conflictele separatiste din estul Republicii Moldova (regiunea nistreană), estul şi nordul Gcorgiei (Abhazia şi Osetia de Sud), vestul Azerbaidjanului (Nagorno-Karabah), sudul Federaţiei Ruse (Cecenia şi alte republici sau regiuni autonome din Caucazul de Nord), alte mişcări separatiste de mică amploare şi intensitate, precum şi stările de tensiune legate de unele dispute teritoriale sau de frontieră, reprezintă grave ameninţări la adresa securităţii regiunii şi creează pericolul declanşării sau reizbucnirii unor conflicte violente;

d) criminalitatea transfrontalieră constituie o realitate a regiunii. Activităţile infracţionale de această natură se desfăşoară pe uscat şi pe apă, au conexiuni cu grupările teroriste internaţionale şi sunt favorizate de regimurile separatiste şi de prezenţa ilegală a unor trupe străine pe teritoriul noilor democraţii. Criminalitatea transfrontalieră riscă să afecteze grav guvernarea unor state din regiune, să genereze instabilitate şi anarhie, să favorizeze manifestările violente şi să creeze pericolul întreruperii fluxurilor vitale de aprovizionare cu energie;

e) contracararea acestor riscuri şi ameninţări este o responsabilitate primordială a statelor

[159] Document adoptat în şedinţa CSAT, din 17 aprilie 2007, prin Hotărârea nr.62.

riverane Mării Negre. Acestea trebuie să fie, în primul rând, conştiente de existenţa acestor pericole şi sunt obligate să dezvolte politici interne, externe şi de securitate capabile să neutralizeze fenomenele negative în interiorul propriilor graniţe şi *să se abţină de la sprijinirea, în orice fel, a mişcărilor separatiste, a organizaţiilor extremiste sau teroriste, a activităţilor infracţionale*. Ţările riverane Mării Negre trebuie să coopereze activ şi eficient, să promoveze măsuri destinate creşterii încrederii în regiune şi să-şi îndeplinească cu bună credinţă obligaţiile privind reducerea armamentelor convenţionale şi retragerea forţelor militare staţionate ilegal pe teritoriul altor state.

În sensul celor susţinute, pornind de la caracterul indivizibil al securităţii în spaţiul euroatlantic în acord cu cerinţele globalizării, de la nevoia unui tratament egal pentru toate entităţile care au interese în zonă -inclusiv NATO şi Uniunea Europeană -, România apreciază că regiunea Mării Negre este un spaţiu geopolitic deschis comunităţii democratice internaţionale, în cadrul căruia se pot manifesta plenar statele aliate, partenere şi prietene.

În acest scop, România promovează activ ideea necesităţii unei strategii euroatlantice pentru regiunea Mării Negre, luând în considerare experienţa abordării concertate NATO-UE în procesul de stabilizare din Europa de Sud-Est şi nevoia unui echilibru apt să favorizeze opţiunea democratică a statelor, să preîntâmpine agravarea riscurilor şi ameninţărilor şi să contribuie eficient la soluţionarea conflictelor şi a stărilor de tensiune. Extinderea responsabilităţilor Uniunii Europene în stabilizarea şi reconstrucţia regiunii, consolidarea prezenţei şi a contribuţiei Alianţei Nord-Atlantice şi a Programului de Parteneriat pentru Pace la procesele de promovare a democraţiei, păcii şi securităţii, ca şi prezenţa unor capacităţi operaţionale americane în regiune, reprezintă factori capabili să contribuie la fundamentarea unei astfel de strategii.

Rolul României în afirmarea unui climat de stabilitate şi securitate în Regiunea Extinsă a Mării Negre; promovarea intereselor României la Marea Neagră

Strategia de Securitate Naţională a României reafirmă vocaţia statului român de contributor activ substanţial şi predictibil la securitatea internaţională şi regională, de ţară cu un profil strategic distinct în cadrul NATO şi al **UE**[160]. În acest sens, *rolul formal pe care şi-l asumă România în afirmarea unui climat de stabilitate şi securitate în* Regiunea Extinsă a Mării Negre este parte inseparabilă a unui *proiect naţional*, care, pe de o parte, va integra, în spiritul său, filozofia şi reperele nodale ale documentelor programatice ale Alianţei Nord-Atlantice şi ale Uniunii Europene şi, pe de altă parte, va fi integrat organic dezideratelor de stabilitate şi securitate pe care NATO şi Europa unională şi le-au asumat cu privire la Regiunea Extinsă a Mării Negre[161].

Regiunea Extinsă a Mării Negre, România îşi dezvoltă constructiv capacitatea de reacţie şi adaptare la fenomenele distructive din acest spaţiu, în sensul în care poate realiza/asuma, în concordanţă cu documentele strategice ale Alianţei şi cu politicile specifice ale UE, capacitatea de previzionare şi de acţiune proactivă.

În *definirea rolului* pe care îl joacă în ecuaţia geopolitică şi geostrategică de proiectare a unui climat de stabilitate şi securitate în Regiunea Extinsă a Mării Negre, România pleacă, evident, de la elementele care construiesc edificiul interesului naţional, acesta determinând ansamblul de acţiuni care o personalizează şi impun.

Regiunea Mării Negre este[162]: o prioritate regională a României, o sursă continuă de inspiraţie şi investiţie politică; o zonă vitală pentru diversificarea traseelor energetice, ca punct de legătură şi spaţiu de tranzit al rutelor intre Marea Caspică şi Europa, altfel zis, între state producătoare şi state consumatoare; o zonă unică în lume, din perspectiva ecosistemelor, mai cu seamă dacă avem în vedere Delta Dunării; importantă pentru peisajul geopolitic global, datorat, în principal, poziţionării acesteia ca

[160] Document adoptat în şedinţa CSAT din 17 aprilie 2007, prin Hotărârea nr.62

[161] Sorin Vicol – Geopolitică şi geostrategie în Regiunea Extinsă a Mării Negre – Editura CTEA 2008

[162] Alocuţiunea preşedintelui României, Traian Băsescu, la Institutul Nobel, 7 noiembrie 2007.

spaţiu de întâlnire, confluenţă sau, posibil, ciocnire sau înfruntare a principalelor realităţi ale lumii de azi; spaţiul care, prin conexiunea cu Fluviul Dunărea, se învecinează cu Balcanii de Vest, asigurând şi conexiunea cu centrul Europei prin culoarul Rin-Main-Dunăre; regiunea care, prin legătura cu Mediterana, este, de fapt, zona de întâlnire a civilizaţiei europene, cu cea a Africii de Nord, precum şi a Orientului Mijlociu; spaţiu de intersecţie între lumea dezvoltată şi lumea aflată în curs de dezvoltare. In acelaşi timp, este necesar să avem în vedere că regiunea Mării Negre constituie leagănul cultural şi religios în care convieţuiesc de multe secole multiple confesiuni creştine; reprezintă o zonă de confluenţă între lumea creştină şi cea musulmană; se află la intersecţia dintre axa est-vest a zonei euro-asiatice şi axa nord-sud a spaţiului definit de Marea Baltică, la nord, şi Marea Mediterana, la sud.

România poate activa cu rol important în asigurarea securităţii energetice a Europei, din acest punct de vedere România susţine cu prioritate două proiecte energetice pentru a fi realizate în regiunea Mării Negre - Nabucco şi PEOP (Constanţa-Trieste), care valorifică potenţialul coridorului transcaspic - trans-Marea Neagră, consituind rute directe şi sigure şi contribuind decisiv la dezvoltarea economică a statelor din regiune şi la crearea unui climat de cooperare favorabil stabilităţii şi prosperităţii.

In altă ordine de idei, plecând de la realitatea că bazinul Mării Negre este un areal unitar care se confruntă cu un set omogen de provocări, că regiunea este fragmentată de graniţe politice, economice şi culturale, care, prin transformarea diferenţei în clivaj şi separare, îi frânează progresul, România consideră că avem nevoie nu doar de soluţii sectoriale la problemele enumerate, ci, mai cu seamă, de voinţă politico-statală pentru a construi un mediu propice dezvoltării durabile, securităţii şi conectării acestei regiuni la comunitatea de valori şi interese europene şi euro atlantice.

In acelaşi context, România îşi afirmă rolul: contribuind la promovarea oportună a regiunii Mării Negre pe agenda UE şi a NATO ori de câte ori realităţile impun acest lucru; sprijinind Uniunea Europeană în construcţia unor parteneriate credibile şi solide, întemeiate pe acţiuni de colaborare în domenii cât mai diverse; promovând dimensiunea estică a Politicii Europene de Vecinătate în special în relaţia cu Republica Moldova, Ucraina, Georgia, Armenia şi Azerbaidjan; intensificând dialogul cu ţările din zona Mării Caspice şi Asia Centrală, angajând, în acest sens, şi dezvoltând relaţii strategice de parteneriat energetic; insistând, prin dialogul pe teme regionale, pentru apropierea percepţiilor şi a obiectivelor statelor din regiune, mai cu seamă pe cele ale Federaţiei Ruse şi Turciei, actori deosebit de importanţi la Marea Neagră; încurajând activ dezvoltarea unei relaţii pragmatice şi constructive între UE şi Federaţia Rusă, care să plaseze interdependenţa noastră sub auspiciile predictibilităţii, reciprocităţii, încrederii şi, nu în ultimul rând, al lecţiilor învăţate din istorie.

În acelaşi context, România îşi aduce o contribuţie stabilă, convingătoare şi concretă la impunerea şi conservarea unui climat de securitate în regiune prin:

a) activităţi specifice desfăşurate în Grupul Naval de Cooperare în Marea Neagră - BLACKSEAFOR, în care participă la exerciţii maritime comune, la organizarea şi desfăşurarea de operaţii de căutare-salvare (SAR), de asistenţă umanitară (HA) şi de luptă antimină (MCM), precum şi la acţiuni întreprinse pentru asigurarea protecţiei mediului înconjurător. Eficienţa acestor acţiuni la care România este parte denotă: afirmarea unui mediu de securitate mai stabil; linii de comunicaţie mai sigure; descurajarea activităţilor ilegale pe mare; posibilitatea dezvoltării cooperării cu alte organizaţii internaţionale decât cele din care face parte;

b) o foarte semnificativă relevare a rolului României în afirmarea unui climat convingător de stabilitate şi securitate în regiunea Mării Negre s-a produs cu prilejul Summitului Forumului Mării Negre pentru Dialog şi Parteneriat, 5-7 iunie 2006. În cadrul lucrărilor au fost evidenţiate intenţia, poziţia şi acţiunile României centrate si/sau orientate pe/spre: transformarea pragmatismului în moneda comună a statelor din regiune; accelerarea proceselor de construcţie regiune, mai cu seamă pe cele ale Federaţiei Ruse şi Turciei, actori deosebit de importanţi la Marea Neagră; încurajând activ dezvoltarea unei relaţii pragmatice şi constructive între UE şi Federaţia Rusă, care să plaseze interdependenţa noastră sub auspiciile predictibilităţii, reciprocităţii, încrederii şi, nu în ultimul rând, al lecţiilor învăţate din istorie.

Prin toate aceste acţiuni, România doreşte să valorifice şansa de a deveni un partener atrăgător pentru principalele centre de putere economică, în măsura în care convinge că este capabilă să se transforme dintr-o sursă de probleme într-o generatoare de soluţii în context european şi global.

Zona Mării Negre şi a Balcanilor

Evoluţie

De-a lungul secolelor, din punct de vedere geopolitic, geoeconomic şi geostrategic, importanţa Mării Negre s-a bazat în principal pe rolul pe care regiunea l-a avut la intersecţia dintre fostele puteri şi imperii (elen, roman, bizantin, otoman, rus)[163]. Ea a fost simultan o punte de legătură şi o frontieră, o zonă-tampon şi una de tranzit între Vest şi Est, între Sud şi Nord. În plus, Marea Neagră a reprezentat şi reprezintă un punct de legătură pentru circuitele comerciale şi regiunile bogate în resurse energetice[164]. Zona a prosperat cel mai mult în perioadele când nu a fost izolată şi s-a aflat ancorată la comerţul mondial.

În prezent, zona Mării Negre şi a Balcanilor parcurge încă o etapă istorică caracterizată prin despărţirea lungă şi dureroasă de comunism şi de apartenenţa la sfera de influenţă sovietică, de tranziţie de la o societate şi economie închise spre valorile democraţiei şi ale economiei de piaţă. Acum, unele state din regiune se află în pragul integrării în NATO sau aderării la UE sau sunt angajate în procesul de îndeplinire a condiţiilor cerute, altele au devenit deja membre ale acestor organizaţii. În schimb, Rusia încearcă să refacă fostul bloc politico-militar şi economic şi luptă pe toate planurile pentru a redeveni un partener important al marilor puteri ale lumii. Evoluţiile din regiunea Mării Negre sunt indisolubil legate de schimbările intervenite, în ultimii ani, în mediul de securitate din Balcani, considerat în continuare „butoiul de pulbere al Europei", din Caucazul de Sud şi din fostele state sovietice, schimbări ce vor fi tratate mai jos.

Principalii actori ai regiunii

Actori naţionali

Principalii actori naţionali ai complexului economic şi de securitate al Mării Negre sunt Federaţia Rusă şi Ucraina, atât ca ex-componente ale fostului imperiu sovietic, cât şi ca având relaţii şi parteneriate speciale cu NATO şi UE, precum şi Turcia, ca punte de legătură între Balcani şi Orientul Apropiat şi Mijlociu şi controlor al ieşirii din Marea Neagră. România şi Bulgaria, piloni şi promotori ai valorilor euroatlantice, constituie factori stabilizatori şi catalizatori ai acordurilor de cooperare regională.

Federaţia Rusă s-a confruntat în ultimul deceniu cu o criză provocată de pierderea statutului de a doua superputere mondială. Iniţial, în 1990-1991, Moscova a pledat pentru un „*directorat*" al Marilor Puteri în Balcani şi în favoarea menţinerii R.S.F. Iugoslavia. Se lucrase atunci şi la un fel de Alianţă Balcanică sub egida Kremlinului agreată, până la un moment dat, de Paris şi Berlin. Cu timpul, concomitent cu evoluţiile crizei iugoslave şi cu implicarea serioasă a SUA în regiune, Moscova a renunţat la pretenţiile de hegemonie politică în Europa de Sud-Est. Analiştii consideră că Rusia de astăzi se concentrează asupra problemelor restructurării societăţii şi întăririi CSI, concomitent cu diversificarea parteneriatelor cu SUA şi UE şi a relaţiilor cu statele din Extremul Orient. Parteneriatul Federaţia Rusă-SUA este perceput la Moscova ca o posibilitate de înţelegere globală, iar parteneriatul Federaţia Rusă-NATO, reînnoit în mai 2002, priveşte tematica combaterii terorismului, criminalităţii transfrontaliere şi proliferării armelor nucleare.

---

[163] Vezi R. Bruce Hitchner, *Marea prietenoasă cu străinii: istorie şi realizarea strategiei euro-atlantice pentru Marea Neagră*, în Ronald D. Asmus, Konstantin Dimitrov, Joerg Forbrig (editori), „O nouă strategie euro-atlantică pentru regiunea Mării Negre", Editura IRSI, Bucureşti, 2004, pp. 27-32.

[164] George Cristian Maior, *Noii aliaţi şi dinamica de securitate în zona Mării Negre*, în Observatorul Militar, nr. 9/2004.

Iniţial, Federaţia Rusă a privit cu ostilitate vădită integrarea Balcanilor şi a spaţiului Baltica-Marea Neagră în structurile euroatlantice. Cu timpul, din 2000-2001, Vladimir Putin şi echipa sa au înţeles că procesele în curs sunt ireversibile şi au adoptat o strategie de acomodare, sub semnul pragmatismului. Astfel, în condiţiile în care Europa de Sud-Est evoluează pe traiectoria integrării în NATO şi UE, Federaţia Rusă rămâne, pe mai departe, foarte activă din punct de vedere cultural şi economic în Balcani. Între altele, Moscova s-a străduit: să consolideze relaţiile de ansamblu cu UE, în sistemul de la „bloc la bloc", proiect fără şanse reale de reuşită; să amplifice raporturile bilaterale cu statele din regiune, fără a ţine cont de reglementările juridico-economice ale UE; să ocupe poziţii economice strategice pe pieţele est-europene înainte de integrarea lor în UE şi NATO, în principal pe pieţele de transport, distribuire şi prelucrare de petrol şi gaze naturale; să îşi consolideze influenţa în Republica Moldova şi Ucraina; să speculeze revendicările populaţiei rusofone din Republica Moldova şi Ucraina etc. Acţiunile Federaţiei Ruse se bazează pe calculul simplu că nimeni nu-i poate contesta în regiune „hegemonia energetică".

Ucraina, cea mai mare ţară est-europeană, cu excepţia Federaţiei Ruse[165], are relaţii speciale cu UE şi NATO şi, din 2003, face parte din Spaţiul Unic Economic, dar şi din GUUAM. Din 2002, a solicitat aderarea la NATO şi, în prezent, participă cu peste 1500 militari la acţiunile de stabilizare din Irak. Pe plan intern, Ucraina se confruntă cu numeroase tensiuni de ordin religios, iar pe plan extern are diferende cu Federaţia Rusă pentru Peninsula Crimeea (populaţie majoritar rusă, autonomă din 1999).

Comerţul exterior este orientat spre Federaţia Rusă şi Occident. Kievul controlează tranzitul de petrol şi gaze al Federaţiei Ruse spre Occident (conductele Drujba şi Odessa-Brodii). În vestul Ucrainei se manifestă o persistentă influenţă vest-europeană (germană şi poloneză); o importantă emigraţie ucraineană există în UE (Germania), SUA şi Canada. Tradiţia unor relaţii de apropiere de Germania a supravieţuit regimului comunist, ca şi rivalităţile cu Polonia şi Rusia pentru controlul tranzitului dintre Baltica şi Marea Neagră şi dintre Răsărit şi Occident. UE şi SUA sunt interesate de conectarea Ucrainei la structurile cooperării în Marea Neagră şi la tranzitul petrolier din Caucaz şi Marea Caspică. Moscova nu poate accepta pierderea influenţei sale asupra Kievului, deoarece la Kremlin supravieţuiesc încă raţionamente ce conferă apropierii Ucrainei de Occident semnificaţia „excluderii" Rusiei din Europa. După „Revoluţia Portocalie" scade probabilitatea ca Rusia să influenţeze politica Ucrainei.

Turcia ocupă cea mai mare parte a Asiei Mici şi zona de sud-est a Peninsulei Balcanice, iar teritoriul său face legătura între regiunile Europa de Sud-Est, Caucaz, Asia Centrală şi Orientul Mijlociu. Are o poziţie strategică remarcabilă, potenţialul său uman şi cel militar făcând din Turcia un „pilon" NATO şi euroatlantic. Guvernul musulman moderat se află în echilibru fragil cu armata, însă pe fondul criticilor europene, armata a permis instalarea guvernului Erdogan.

În calitate de stat candidat la aderarea în UE (din 1999), republica ar trebui să îndeplinească criteriile de la Copenhaga, care se referă la democratizare şi la respectarea drepturilor omului. Stabilitatea ţării a început să depindă tot mai evident de SUA, UE, FMI, Banca Mondială - SUA au acordat pachetul de ajutorare în valoare de 8 mld. dolari[166]. Relaţiile solide cu UE şi prezenţa politico-militară masivă a SUA în Orientul Apropiat şi Mijlociu garantează un mediu internaţional favorabil Turciei. Astfel, în timpul Războiului Rece, Ankara a fost pilonul sudestic al NATO şi una dintre „ancorele" strategice ale Occidentului. Ulterior, Turcia a susţinut politicile americane în Balcani, Caucaz şi Asia Centrală. După atentatele de la 11 septembrie 2001, republica s-a solidarizat cu SUA, pentru combaterea terorismului internaţional. În Balcani, rivalitatea greco-turcă rămâne o problemă persistentă. Diferendul are rădăcini istorice profunde şi se referă, printre altele, la delimitarea platoului maritim sau la statutul insulei Cipru, din Mediterana de Est. Adâncirea unei cooperări greco-turce şi a implicării Turciei în procesele integratoare din Balcani sunt obligatorii pentru securitatea rutelor terestre şi navale de aprovizionare a Occidentului cu petrol şi gaze din Bazinul Caspic, Irak şi Iran. Turcia a recunoscut Macedonia şi a dezvoltat relaţii de cooperare cu acest stat. De asemenea, Ankara s-a implicat în operaţiunile de menţinere a păcii în regiune. Nu în ultimul rând, a susţinut aderarea României şi a Bulgariei la NATO.

---

[165] *CIA – The World Factbook 2004*, www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/up.html.

[166] Institute for Security and International Studies (ISIS), *Black Sea Basin Regional Profile*, Sofia, 2004.

Dezacorduri se manifestă şi între Turcia şi Federaţia Rusă pe tema războaielor din Cecenia, drepturilor musulmanilor din Federaţia Rusă şi a atitudinii Moscovei în problema kurdă. Astăzi, Ankara încurajează majoritatea noilor state din spaţiul CSI, în scopul consolidării independenţei acestora. Pe plan mai larg, Turcia sprijină economic şi prin asistenţă militară Azerbaidjanul şi Georgia.

România şi Bulgaria evoluează pe calea democraţiei şi sunt considerate pilonii politicii UE şi NATO în regiune. **România** şi-a definit viziunea asupra spaţiului Mării Negre, în Carta Albă a Securităţii şi Apărării Naţionale. Astfel, „spaţiul Mării Negre reprezintă în acelaşi timp o oportunitate şi o sursă de risc, aflându-se la interferenţa a două axe strategice: Marea Neagră–Marea Mediterană, respectiv flancul sudic al NATO, zonă de importanţă strategică pentru Alianţa Nord-Atlantică, afectată în principal de riscuri transfrontaliere; Marea Neagră– Caucaz–Marea Caspică – spaţiu de tranzit pentru resursele energetice ale Asiei Centrale, influenţat de anumite forme de instabilitate subregională reverberându-se dinspre zona Asiei Centrale”[167]. Prin urmare, România acţionează şi va acţiona ca un actor important în stabilizarea mediului regional de securitate prin rolul său de catalizator al politicilor de cooperare, asigurarea unui climat de stabilitate în Balcani şi promovarea efectelor pozitive ale cooperării multinaţionale din sud-estul Europei spre zona Mării Negre şi Caucaz.

Georgia este dependentă de importurile de energie. Din 1995 beneficiază de asistenţa FMI şi a Băncii Mondiale[168]. După 1991, au rămas trupe ruse în câteva baze militare, ca trupe de menţinere a păcii în Abhazia şi Osetia de Sud – zone ieşite de sub autoritatea guvernului de la Tbilisi, ca şi Adjaria. În ciuda conflictelor etnice, ţara continuă drumul către o economie de piaţă reală şi integrare în instituţiile occidentale, sub conducerea proamericanului Mihail Saakashvili. Speranţele Georgiei pe termen lung sunt legate de apropierea de NATO, UE, SUA; dezvoltarea coridorului internaţional de transport prin porturile Batumi şi Poti de la Marea Neagră.

Actori internaţionali

Cei mai importanţi actori cu vocaţie globală şi organizaţii internaţionale ce se manifestă în zona Balcanilor şi a Mării Negre sunt: Statele Unite ale Americii (SUA), Uniunea Europeană (UE), Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE) şi Comunitatea Statelor Independente (CSI). Alte instituţii care acţionează aici sunt: GUUAM, Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, Procesul de Cooperare a Statelor din sud-estul Europei (SEECP), Iniţiativa de Cooperare în sud-estul Europei (SECI) şi Conferinţa miniştrilor apărării din Europa de Sud-Est (SEDM).

SUA sunt interesate de democratizarea şi stabilizarea regiunii, preşedintele George W. Bush fiind un promotor ferm al extinderii „robuste” a Alianţei şi al întăririi flancului sudestic al acesteia. De altfel, încă din 1999, SUA au jucat un rol primordial în proiectarea şi implementarea unei „reţele complexe de securitate şi stabilitate” dincolo de vechea „Cortină de Fier”, fixată pe raporturi NATO, NATO-PfP, UE, OSCE etc. Pe de o parte, Washingtonul are acum controlul politico-militar regional şi impulsionează programele de integrare a statelor din spaţiu în NATO şi UE, iar pe de altă parte, se preocupă îndeaproape de consolidarea cooperării regionale, democratizarea societăţii, combaterea corupţiei şi a crimei organizate. Balcanii şi Marea Neagră reprezintă pentru SUA o zonă cu importanţă strategică deosebită pentru lupta declanşată contra terorismului, o stavilă în calea elementelor teroriste şi a altor ameninţări. De asemenea, problemele energetice reprezintă o prioritate pe agenda guvernului american, de la crearea unui sistem regional integrat, la gestionarea viitoarelor trasee de petrol şi gaze din Caucaz şi Orientul Apropiat şi Mijlociu. În plus, se conturează tendinţa de cristalizare a unei aşa-numite „zone de influenţă” SUA în tamponul tradiţional dintre Rusia şi UE (Germania, Franţa).

În 2007, graniţa **Uniunii Europene** se va muta la Marea Neagră, odată cu integrarea României şi Bulgariei şi acceptarea candidaturii Turciei, cu tendinţe de înglobare a Ucrainei şi Moldovei. Astfel, Uniunea va avea de luptat cu numeroasele tensiuni şi conflicte, mai ales cele din nord-vestul Mării Negre, dar va avea şi numeroase avantaje economice, ştiindu-se dependenţa acesteia de importurile de

[167] Guvernul României, *Carta Albă a Securităţii şi Apărării Naţionale*, Bucureşti, 2004, p. 3.

[168] G. Raballand, *Géoeconomie du Bassin Caspien*, Institut français des relations internationales (IFRI), iunie 2003.

petrol. În Balcani, prin preluarea unor misiuni de menţinere a păcii (Macedonia, Bosnia-Herţegovina), UE încearcă să-şi formeze o armată complementară forţelor NATO şi să menţină sub control focarele conflictuale din Europa.

NATO, alianţă politico-militară globală, continuă, pe de o parte, aşa-numita politică de „îndiguire" a Federaţiei Ruse, şi pe de altă parte, întărirea cooperării din Consiliul NATO-Rusia. România şi Bulgaria, flancul sudic-estic al Alianţei, au constituit o rampă de lansare a operaţiunilor din Irak, ceea ce joacă un rol major în hotărârea SUA de amplasare a unor baze militare în zonă.

OSCE se bucură de credibilitate în sudul Caucazului, dar nu are puterea şi mijloacele necesare pentru soluţionarea marilor probleme ale regiunii, ci joacă rolul de observator. În viziunea Moscovei, OSCE este o organizaţie destinată prevenirii conflictelor.

CSI nu mai are aceeaşi soliditate iniţială, Ucraina şi Republica Moldova privind tot mai insistent spre Europa. Rusia caută prin toate mijloacele politice, economice şi de altă natură să-şi menţină statutul de lider şi să creeze un bloc politicomilitar şi economic, ce se vrea o continuare a fostei Uniuni Sovietice.

Tendinţe în regiune

Europa se află într-o perioadă plină de provocări derivate nu numai din transformările ce se desfăşoară în mediul de securitate naţional, zonal, regional, global, ci din reconfigurările instituţionale de mare amploare. Zona Mării Negre şi Balcanii reprezintă principala ţintă a tuturor proceselor în desfăşurare sau care sunt prognozate şi, din aceste motive, evaluarea vulnerabilităţilor, dar şi a riscurilor, pericolelor şi ameninţărilor la adresa securităţii regionale constituie punctul de plecare pentru formularea politicilor regionale ale actorilor statali şi suprastatali.

Într-o astfel de analiză este necesar să urmărim o serie de indici şi indicatori ai stabilităţii şi securităţii regionale, dintre care cei mai importanţi considerăm a fi: stabilitatea politică internă; dezvoltarea economiei de piaţă; alocarea resurselor; accesul la resurse strategice; respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale; calitatea vieţii; realizarea controlului civil democratic asupra forţelor armate; stadiul reformei organismului militar; implicarea în conflicte armate (la nivel naţional, zonal, regional sau global); posesia, folosirea sau producerea de armament nuclear, biologic sau nuclear; diferenţele de natură culturală între valorile naţionale şi cele ale vecinilor; participarea şi colaborarea în plan regional şi global; degradarea mediului etc.

Vulnerabilităţile regiunii

Principala vulnerabilitate[169] a regiunii este constituită de diferenţele dintre ţările ce o compun. Este vorba aici nu numai despre varietatea culturală şi politică, ce caracterizează regiunea Mării Negre şi Balcanii, ci, mai ales, despre stadiile diferite de dezvoltare în care se află ţările din spaţiul analizat. Într-un scenariu pesimist al evoluţiei regionale, aceste diferenţe ar potenţa incapacitatea statelor de a coopera, având efecte negative asupra procesului de integrare europeană şi euroatlantică.

În general, vulnerabilităţile regiunii sunt cele specifice statelor aflate în tranziţia de la totalitarism la democraţie:

-apartenenţa majorităţii ţărilor din regiune la blocul comunist, a cărui prăbuşire le-a aruncat într-un „vid" geostrategic, din care au încercat să iasă prin iniţierea unui proces dificil de tranziţie atât la nivel intern, cât şi la nivel extern;

-nefinalizarea acestui proces în nici unul dintre domeniile vieţii societăţii (economic, politic, social). Analizele economice[170] demonstrează că, cel puţin în partea de est a zonei Mării Negre şi

[169] Vulnerabilitatea, după cum am definit-o şi în alte lucrări ale Centrului de Studii Strategice de Apărare şi Securitate, reprezintă, pe larg, rezultatul combinării riscurilor existente la adresa unei societăţi cu capacitatea acesteia de a face faţă şi de a supravieţui situaţiilor de urgenţă internăşi externă.

[170] Apud Akinci, Halil, *Dezvoltarea unei noi strategii euroatlantice pentru regiunea Mării Negre: constrângeri şi*

Balcani, calitatea vieţii locuitorilor este cu mult sub nivelul atins în timpul existenţei Uniunii Sovietice;

-marea varietate etnică, culturală şi religioasă a regiunii. De exemplu, Turcia este vulnerabilă la instabilitatea regiunii din cauza legăturilor sale etnice cu georgienii, azerii şi abhazii;

-lipsa unui cadru juridic coerent necesar combaterii fenomenului corupţiei;

-lipsa unui cadru juridic coerent referitor la combaterea crimei organizate, a traficului de droguri şi de fiinţe umane; existenţa, în regiune, a unor ţări care nu şi-au definitivat opţiunile vis-à-vis de integrarea europeană şi euroatlantică (o parte importantă a oficialilor din Ucraina şi Republica Moldova au făcut declaraţii împotriva potenţialei aderări la organizaţiile europene şi euroatlantice);

-existenţa concomitentă a unor jocuri de interese ce urmăresc instaurarea hegemoniei Rusiei în regiune şi a tendinţelor de integrare europeană şi euroatlantică a statelor de aici;

-dependenţa ţărilor din regiune de resursele energetice ale Federaţiei Ruse.

Se observă că regiunea Mării Negre şi Balcani nu este lipsită de vulnerabilităţi semnificative. Majoritatea acestora îşi au rădăcinile în istoria statelor şi, din acest motiv, integrarea lor în instituţiile europene şi euroatlantice se dovedeşte a fi un test important pentru noile concepţii geopolitice şi geostrategice.

Riscuri, pericole şi ameninţări la adresa securităţii regionale şi globale

Pornind de la premisa că riscul este cauzat de nedeterminare, de imposibilitatea de a cunoaşte cu certitudine evenimentele viitoare, observăm că acesta reprezintă o stare potenţială, care, în anumite condiţii, poate deveni efectivă. **La nivelul analizei aplicate, identificăm următorii factori ce se concretizează în riscuri la adresa securităţii regiunii Mării Negre şi Balcani, cu extensie spre nivelul global de realizare a securităţii:**

-tranzitul elementelor teroriste şi ale crimei organizate către Europa Centrală şi de Vest prin regiunea Mării Negre şi Balcani;

-fluxurile migratorii masive dinspre Asia şi Africa spre Europa Centrală şi de Vest;

-vecinătatea a uneia dintre cele mai instabile regiuni ale lumii: Asia Centrală;

-vecinătatea apropiată a Caucazului şi a Balcanilor – zone caracterizate de tensiuni şi conflicte;

-existenţa unor relaţii de neîncredere istorică între ţările regiunii (de exemplu, între Grecia şi Turcia);

-existenţa presiunilor islamice asupra uneia dintre cele mai importante ţări ale regiunii: Turcia;

-lipsa compatibilităţii dintre soluţiile militare şi cele civile pentru rezolvarea unor conflicte deja existente, cum ar fi cel din nordul Caucazului, în care logica militară cere ca civilii să fie trataţi ca inamici, în timp ce dreptul internaţional condamnă această abordare;

-absenţa instrumentelor de legislaţie internaţională recunoscute de către toate statele din regiune necesare rezolvării paşnice a cererilor de autonomie sau suveranitate ale minorităţilor etnice locale;

-dorinţa Rusiei de a reface ordinea hegemonică anterioară sfârşitului Războiului Rece;

-tradiţionala luptă pentru poziţia de lider în Marea Neagră între Turcia şi Rusia;

-jocurile de interese şi presiunile asupra Republicii Moldova şi asupra malului nord-vestic al Mării Negre;

-dezinteresul faţă de degradarea mediului, cauzată de industrializarea excesivă a fostelor ţări comuniste.

Pericolele la adresa securităţii regional şi globale, definite drept caracteristici ale unei acţiuni sau inacţiuni de a aduce prejudicii valorilor unei societăţi, persoanelor sau bunurilor acestora, pot fi sintetizate astfel:

-conflict între Rusia şi fostele state sovietice asupra unor chestiuni etnice, teritoriale sau legate de resurse, în special în Kazakhstan;

-dispute între China, pe de o parte, şi Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tadjikistan sau Rusia, pe de altă

---

perspective, în Ronald D. Asmus, Konstantin Dimitrov, Joerg Forbrig (editori), „O nouă strategie euro-atlantică pentru regiunea Mării Negre", Editura IRSI, Bucureşti, 2004, pp. 57-64.

parte, cauzate de separatismul etnic în cadrul populaţiei de aceeaşi etnie din provincia Xinjiang;

-conflict între Afghanistan şi Tadjikistan, Turkmenistan şi Uzbekistan, dacă se va ajunge în situaţia în care destrămarea Afghanistanului să conducă la reconfigurarea graniţelor naţionale în funcţie de dispunerea etniilor;

-conflict între Iran, Azerbaijan şi Turkmenistan asupra unor probleme etnice, de tipul implicării iraniene în afacerile internaţionale azere;

-intensificarea conflictului diplomatic între România şi Ucraina cauzat de construirea canalului Chilia-Bâstroe, concomitent cu modificarea rutelor fluviale pe Dunăre şi afectarea florei şi faunei Deltei Dunării;

-potenţialitatea ca regiunea Mării Negre şi Balcani să devină o ţintă pentru terorismul intern şi internaţional din cauza conflictelor interne provocate de tendinţele separatiste şi naţionaliste (surse ale terorismului), de lipsa tradiţiei democratice a transferului puterii în unele ţări ale regiunii şi de acumulările masive de armament, moştenite din perioada Războiului Rece;

-apariţia unei diviziuni între civilizaţii, cauzată de participarea ţărilor din regiune la lupta împotriva terorismului;

-eşecul proiectelor occidentale ce urmăresc relaţionarea resurselor energetice caspice şi central asiatice cu pieţele europene, ca urmare a creşterii gradului de instabilitate în regiune;

-desfăşurarea simultană de conflicte în Balcani şi în nordul Caucazului (Albania, respectiv Cecenia);

-neintegrarea europeană şi euroatlantică a ţărilor din regiune din cauza eşecului în adoptarea standardelor impuse de organizaţiile internaţionale care au iniţiat aceste procese;

-divizarea regiunii între sfera de influenţă occidentală şi cea euroasiatică.

Ameninţările[171] la adresa securităţii regionale sunt, în mare parte, de natură militară. Amploarea acestui tip de ameninţări apare în absenţa unei ordini prestabilite, care să întărească sau să dea naştere la reglementări general-acceptate privind folosirea sau ameninţarea cu folosirea forţei militare. În acest context, observăm că securitatea regională este ameninţată de elemente nu numai interne, ci şi externe precum:

-prezenţa militară nedorită a Rusiei în Cecenia;

-conflictul din Osetia de Sud;

-conflictul din Transnistria;

-conflictul dintre Armenia şi Azerbaijan în enclava Nagorno-Karabach;

-nefinalizarea conflictului din Bosnia-Herţegovina;

-campania împotriva terorismului din Afghanistan;

-războiul din Irak;

-economia subterană, corupţia etc.

Cum pot fi contracarate riscurile, pericolele şi ameninţările la adresa securităţii regionale şi globale?

Răspunsul la această întrebare este dificil, în contextul în care, după cum am arătat anterior, complexitatea naturii riscurilor, pericolelor şi ameninţărilor la adresa securităţii regionale şi globale este deosebit de ridicată. În ansamblu, perspectivele securităţii zonei Mării Negre şi Balcani sunt determinate pe de o parte de succesul tranziţiei interne a ţărilor din regiune, iar pe de altă parte de includerea acesteia în complexul euroatlantic de securitate. **În acest sens, toate ţările riverane la Marea Neagră au stabilit relaţii formale cu NATO şi UE:** -

România şi Bulgaria au devenit în 2004 membre ale NATO şi vor adera la UE în 2007, cel târziu 2008, conform declaraţiilor recente ale oficialilor Uniunii;

-Rusia, Ucraina şi Georgia au semnat acordurile de parteneriat cu UE, în 1996, şi documentul de aderare la Parteneriatul pentru Pace, în 1994;

-Turcia, în prezent, are mari şanse să se integreze în UE, deşi există încă multe probleme în acest sens;

---

[171] Spre deosebire de riscuri şi pericole, a*meninţarea* are indicatori mult mai concreţi, reprezentând o declarare a unei intenţii de a pedepsi sau a răni o persoană, în special în cazul în care aceasta nu doreşte un semn sau o avertizare asupra unui posibil necaz, pericol etc.

-Consiliul NATO-Rusia şi Comisia NATO-Ucraina subliniază importanţa pe care o deţin aceste ţări în regiune;

-oficiali din Ucraina, Georgia, dar şi Republica Moldova au declarat intenţia ţărilor lor de a strânge relaţiile cu NATO şi UE.

Mai mult, ţările din regiune fac parte şi din alte organizaţii internaţionale ce au drept scop oficial menţinerea păcii şi stabilităţii, aşa cum am arătat şi în capitolul anterior: OSCE, Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, CSI, GUUAM, OCEMN, SECI, SEDM etc. Totuşi, în condiţiile noilor transformări politice, economice şi militare, regimul juridic al Mării Negre nu se schimbă, el fiind reglementat, în principal, de Convenţia ONU asupra Dreptului Mării (1982).

Există numeroase voci care susţin că este imposibilă stabilirea unei strategii comune pentru regiunea Mării Negre şi Balcani, însă comunitatea internaţională şi-a stabilit deja principalele direcţii de acţiune pentru atingerea scopului integrării europene şi euroatlantice[172]: gestionarea şi soluţionarea conflictelor, dezvoltarea economică şi instituţională a ţărilor din regiune, întărirea suveranităţii naţionale, îmbunătăţirea standardelor guvernării etc. **Atingerea acestui scop presupune aplicarea unei strategii, denumită SIMN, bazată pe şapte elemente de bază**[173]:

- crearea unui spaţiu legitim al NATO pentru a acţiona în zonă;
- atragerea Rusiei ca partener;
- coordonarea eforturilor şi intereselor comunităţii
- euroatlantice;
- stabilizarea statelor mai puţin dezvoltate, prin
- democratizare şi dezvoltare instituţională;
- mobilizarea iniţiativei şi participării societăţii civile;
- dezvoltarea cooperării regionale;
- transmiterea experienţei de democratizare dinspre Europa Centrală şi de Est spre ţările din zona Mării Negre.

Reuşita Strategiei SIMN, propunere a Institutului de Studii Regionale şi Internaţionale din Sofia, ar putea eşua din cauza varietăţii culturale mai sus-menţionate. Într-adevăr, aşa cum susţin autorii săi, efortul de integrare în spaţiul euroatlantic poate servi drept instrument de mobilizare a opiniei publice faţă de priorităţile transformării democratice şi economice a regiunii, însă nu trebuie să subestimăm importanţa riscurilor, pericolelor şi ameninţărilor la adresa securităţii regionale şi internaţionale care pot impieta orice proces de integrare. De asemenea, trebuie luat în calcul şi faptul că unele dintre ţările din regiune încă nu şi-au definitivat opţiunea internaţională, în ciuda mesajelor transmise prin mass-media (de exemplu, facţiuni din Ucraina şi Republica Moldova).

Mult mai concrete şi cu potenţial de succes sunt strategiile NATO şi UE pentru stabilizarea, dezvoltarea şi integrarea regiunii. În ultimii ani, NATO a început un proces de revizuire a programului Parteneriatul pentru Pace, astfel că, la Summit-ul de la Praga (2002), a lansat un nou program intitulat Planul de Acţiune pentru Parteneriatul Individual (PAPI), ce are rolul de a stabili priorităţile, de a armoniza şi organiza toate aspectele relaţiei dintre Alianţă şi partenerii săi. Conform creatorilor săi, PAPI este un instrument de transformare care, dacă va produce schimbări reale, poate oferi şanse reale de integrare ţărilor, mai ales celor din regiunea Mării Negre şi Balcani (Georgia, Azerbaidjan, Armenia sunt deja membri, iar Ucraina a transpus principiile PAPI în relaţia sa cu NATO). Tot la Praga, NATO a propus şi Planul de Acţiune pentru Parteneriat (PAP) – un instrument ce poate fi aplicat în cazul problemelor specifice fiecărei regiuni.

În ceea ce priveşte Uniunea Europeană, aceasta se află într-un proces de dezvoltare a unui *nou instrument al vecinătăţii*, ce oferă ţărilor de la noua frontieră lărgită a UE statutul de membre ale „Europei Extinse", inclusiv Ucrainei şi Republicii Moldova. De asemenea, există şi opinia conform căreia acest program ar trebui lărgit şi în Caucazul de Sud, Georgia, Armenia şi Azerbaijan fiind principalii

---

[172] Vezi Minchev, Ognyan; Marin Lessenski şi Plamen Ralchev, *Strategia transatlantică pentru stabilizarea şi integrarea zonei Mării Negre (Strategia SIMN)*, în Ronald D. Asmus, Konstantin Dimitrov, Joerg Forbrig (editori), „O nouă strategie euro-atlantică pentru regiunea Mării Negre", Editura IRSI, Bucureşti, 2004, pp. 85-99.

[173] Idem

susţinători ai ideii. Politica vecinătăţii europene nu oferă, însă, o concepţie coerentă asupra integrării Rusiei, deoarece deşi afirmă că este inclusă şi Federaţia, UE doreşte crearea a patru *spaţii comune*, ce se suprapun multor zone din această concepţie de vecinătate. Tot în cadrul UE, statele din regiunea riverană au adoptat, la 26 noiembrie 2001, o *Declaraţie privind apa şi legătura dintre apăşi ecosistemele în Regiunea extinsă a Mării Negre*, document ce subliniază dorinţa UE de a susţine cooperarea în zona extinsă a bazinului Mării Negre şi sprijinul efectiv oferit ţărilor candidate pentru accelerarea procesului de implementare a legislaţiei comunitare.

De asemenea, există şi ale instituţii regionale ce furnizează statelor cadrul necesar cooperării şi dezvoltării - OCEMN, Consiliul Mării Negre, GUUAM, CSI –, însă oferta acestora nu este suficientă, fiind nevoie să fie completată de eforturile ţărilor din regiune. De exemplu, în cadrul OCEMN, în plan regional, a fost aprobat de către miniştrii de externe ai statelor riverane Documentul privind măsuri de creştere a încrederii şi securităţii la Marea Neagră, la 25 aprilie 2002 şi a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2003.

Tendinţe geopolitice, geoeconomice şi geostrategice regionale

Tendinţe geopolitice

În lumina noilor dezvoltări ale lumii în care trăim, poziţia strategică a unui stat la Marea Neagră devine din ce în ce mai importantă. De la Alfred Thayer Mahan[174], care considera stăpânirea mărilor o condiţie pentru obţinerea poziţiei dominante, şi până în zilele noastre, când se consideră că aşezarea unui stat la litoralul maritim creează condiţii favorabile pentru dezvoltarea sa şi a zonei adiacente, zona maritimă a unui stat a avut o influenţă covârşitoare în evoluţia statului respectiv. După cum susţin şi Aymeric Chauprade şi Francois Thual, „marea prin ea însăşi nu poate avea o funcţiune geopolitică importantă decât dacă există legături între cele două maluri”[175]. Într-adevăr, statele riverane la Marea Neagră (România, Ucraina, Federaţia Rusă, Georgia, Turcia şi Bulgaria), nu numai că colaborează activ în domeniul economic (vezi OCEMN), dar sunt interesate de realizarea unui mediu de securitate stabil şi a unui climat ecologic sănătos.

În regiunea Mării Negre şi Balcanilor se înregistrează două curente contradictorii: includerea statelor acestui spaţiu în UE şi NATO şi sporirea atractivităţii organizaţiilor respective, îndeosebi în Republica Moldova şi Ucraina; efortul Federaţiei Ruse de a îngloba Ucraina şi Republica Moldova în blocul său politico-militar şi economic, de a-şi menţine un cuvânt hotărâtor în problemele „vecinătăţii imediate” şi de a conserva o prezenţă militară semnificativă în Transnistria şi Marea Neagră.

Extinderea UE constituie o contribuţie de seamă la pacea şi securitatea în Balcani, ca şi lărgirea NATO. După intrarea în vigoare a Tratatului de la Amsterdam (1997), s-au definitivat principiile şi etapele extinderii UE: un prim val a cuprins statele baltice şi cele central-europene, inclusiv Slovenia şi Cipru; cel de-al doilea val va fi alcătuit din România şi Bulgaria, care vor adera în 2007. În cele din urmă, Bruxellesul va integra toată Europa de Sud-Est. O situaţie aparte o are Turcia, membră NATO, care se confruntă – după aprecierile UE – cu o serie de probleme de natură diplomatică şi de politică internă. Oricum, o Uniune Europeană ar fi mult mai slabă fără Turcia, pilon al stabilităţii şi modernizării în Orientul Apropiat şi Mijlociu. Dependenţa energetică a statelor de la Marea Neagră favorizează planurile ruse de recreare a fostului său bloc. Însă, Rusia trebuie să ţină seama de faptul că principalele sale conducte de petrol şi gaze tranzitează Ucraina şi Polonia, tranzitul de resurse energetice spre Occident fiind practic controlat de actori regionali asupra cărora Moscova exercită un control nesigur sau un slab control. În plus, tendinţa de cristalizare a unei aşa-numite „zone de influenţă” SUA în „tamponul” tradiţional dintre Rusia şi Germania complică ecuaţia politico-economică în zona Balcani-Marea Neagră. Putem aduce în discuţie aici şi o serie de organizaţii şi tratate, întreţinute de Rusia, precum Comunitatea Statelor Independente, Tratatul de Securitate Colectivă[176] etc.

În afara celor două tendinţe majore care se manifestă în zonă, în ultima perioadă au mai existat câteva evenimente ce au periclitat, într-o oarecare măsură, stabilitatea regiunii. De exemplu, controversatul canal Bâstroe a constituit, înainte de alegerile din cele două ţări aflate în dispută, România şi Ucraina, un punct intens dezbătut de politicieni, mass-media şi opinia publică. S-a vorbit despre degradarea ecosistemului Deltei Dunării, Tratatul dintre România şi Ucraina privind regimul frontierei de stat româno-ucrainene, colaborarea şi asistenţa mutuală în problemele de frontieră[177], despre zonele economice etc. Probabil, totul a fost numai o chestiune de susţinere a poziţiei în vederea câştigării alegerilor. Acum, problema se află în „stand-by”, urmând ca UE sau ONU să realizeze un studiu

---

[174] Alfred Thayer Mahan, Influenţa puterii maritime în istorie (1660-1783), 1890.

[175] Aymeric Chauprade, Francois Thual, *Dicţionar de geopolitică*, Grupul Editorial Corint, Bucureşti, 2003, p. 452.

[176] Col. (r) Vasile Popa, Relaţiile Alianţei cu statele din Estul, Sud-Estul şi Bazinul Mediteranean, în Impact Strategic, nr. 3-4/2003 [8-9], p. 77.

[177] Tratatului dintre România şi Ucraina privind regimul frontierei de stat româno-ucrainene, colaborarea şi asistenţa mutuală în problemele de frontieră, semnat la Cernăuţi la 17 iunie 2003, http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act?ida=48942

asupra impactului canalului asupra ecosistemului din jur.

Tot legat de Ucraina, ca urmare a contestării câştigării alegerilor de către fostul prim-ministru Viktor Ianukovici, simpatizanţii lui Viktor Iuscenko au manifestat zile în şir – existând la un moment dat pericolul unor grave tulburări sociale. Comunitatea internaţională a recunoscut frauda şi şi-a dat acordul pentru organizarea unui nou scrutin, astfel încât liderul pro-american Iuscenko a fost ales preşedinte.

O altă problemă o reprezintă ambiguitatea opţiunii politice a Ucrainei şi Republicii Moldova, care încă nu s-au angajat decisiv pe drumul racordării complete la valorile euroatlantice.

Tendinţe geoeconomice

Din punct de vedere al teoriei relaţiilor internaţionale, pentru a beneficia de avantaje economice, statele riverane Mării Negre ar trebui să ţină seama de următoarele aspecte:

-controlul ţărmului maritim (mărimea faţadei maritime, adâncimea şenalului navigabil – canalul Dunăre-Marea Neagră, Volga, Don);

-controlul rutelor maritime;

-controlul locurilor de trecere maritimă (strâmtorile) – cazul Bosfor şi Dardanele ce fac legătura Mării Negre cu Marea Mediterană.

Din punct de vedere practic, statele regiunii Mării Negre şi Balcanilor depind în mare măsură de asistenţa economică occidentală, asistenţă ce este esenţială pentru stimularea proceselor de prefacere a bazei economico-socială a acestor state şi democratizarea lor accentuată. Peste tot, în proporţii diferite, se înregistrează obstacole importante: mentalităţi vechi; slabe tradiţii democratice; corupţie; relaţii cu organizaţiile criminale internaţionale; trafic ilegal de droguri, arme, „carne vie” cu reţelele din Ucraina, Federaţia Rusă, Asia Centrală etc.

Referitor la resursele energetice, statelor regiunii analizate depind major, din punct de vedere energetic, de livrările de petrol şi gaze din Federaţia Rusă, vulnerabilitate deosebit de importantă. Astfel, Occidentul, cu susţinerea statelor de pe malul vestic al Mării Negre, caută să deschidă accesul spre sursele energetice de la Marea Caspică şi Orientul Apropiat şi Mijlociu, ceea ce ar reduce pe termen mediu dependenţa Europei de Est – a UE în general – de Federaţia Rusă. Totuşi, participarea companiilor ruse (Gazprom, Lukoil) la o competiţie economică regională este grevată de: obligaţia ca ele să respecte regulile UE şi să-şi liberalizeze propria piaţă energetică; necesitatea modernizării tehnologice; costurile ridicate ale transportului pe conducta Drujba, pe calea ferată sau pe conducta Odessa-Brodii etc. Până la urmă, Federaţia Rusă trebuie să accepte parteneriatul occidental şi cooperarea marilor companii transnaţionale şi să renunţe la relaţiile de pe poziţii de forţă cu statele din imediata sa vecinătate.

În tot acest joc, Ucraina are o poziţie avantajoasă, folosind conducta Odessa-Brodii cu scopul de a obţine avantaje din partea Federaţiei Ruse şi UE, transformându-se într-un fel de dispecer petrolier regional. Pe de o parte, Federaţia Rusă încearcă să blocheze accesul petrolului caspic pe această conductă, iar pe de altă parte UE a alocat fonduri pentru prelungirea sa spre Baltica. Totodată, de poziţia Kievului depinde şi transportul pe conductele ce unesc Ucraina de România şi Bulgaria.

Pentru a-şi menţine poziţia de lider energetic al zonei şi a reduce avantajele de poziţie ale Ucrainei, Moscova stăruie în direcţia proiectelor conductei Novorossisk-Balcanii de Est şi a gazoductul subacvatic din Marea Neagră, cu terminalul la Istanbul. O altă direcţie de acţiune a Federaţiei Ruse o reprezintă „ofensiva” companiilor energetice ruse în Europa de Est şi Sud-Est, cu intenţia de a „cumpăra tot ce se poate cumpăra”. Controlând o serie de complexe moderne de prelucrare în străinătate, reţele de benzinării şi de transporturi de petrol şi gaze, ruşii s-ar putea adapta, în afara frontierelor proprii, la normele UE de activitate. Un alt stat esenţial pentru realizarea proiectelor de transport al petrolului şi gazelor naturale dinspre Marea Caspică spre Europa, ocolind Rusia, este Turcia. Ankara este interesată de gestionarea tranzitului de petrol şi gaze din Orientul Mijlociu, Caucaz şi Marea Neagră. Astfel, începând cu 1994, Ankara a devenit unul dintre promotorii proiectului Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC), ca alternativă la „Ruta Nordică”, propusă de Moscova. Competiţia nu exclude, însă, şi cooperarea, în anumite limite. Turcia importă masiv gaz natural din Federaţia Rusă, deşi încearcă să-şi diversifice sursele de aprovizionare (gazoductul „Nabucco”, dintre Iran, Balcani şi Europa Centrală). La scurt timp

după inaugurare, Ankara a întrerupt livrările prin conducta „Blue Stream", provocând pierderi companiei Gazprom (martie 2003). Negocierile s-au prelungit până în noiembrie, când Turcia şi Rusia au încheiat un acord pentru reluarea livrărilor. Conductele Baku-Tbilisi-Ceyhan şi Baku-Erzurum vor oferi Turciei o sursă energetică alternativă şi vor spori importanţa strategică a acesteia.

În toată această ecuaţie, România poate avea un important rol strategic în circuitele economice internaţionale, atât pentru tranzitul de petrol din Federaţia Rusă sau bazinul Mării Baltice spre zona consumatoare din vestul Europei (de exemplu, proiectul Constanţa-Belgrad-Trieste), cât şi în calitate de exportator de electricitate şi produse petroliere.

Dezvoltarea inegală din punct de vedere economic a acestor state are efecte negative în transformarea lor în parteneri economici credibili pentru investiţiile din Occident. De aceea, în scopul întăririi cooperării şi colaborării regionale, statele din zona Mării Negre au înfiinţat o serie de organizaţii, precum OCEMN, sau sunt membre ale altora - CSI, GUUAM. Cea mai importantă pentru zona Mării Negre se dovedeşte a fi Organizaţia de Cooperare Economică la Marea Neagră (OCEMN). Organizaţia a luat fiinţă la 25 iunie 1992 (Istanbul), odată cu semnarea Declaraţiei de Cooperare Economică la Marea Neagră. Printre membrii fondatori s-au aflat şi Bulgaria, Georgia, Federaţia Rusă, România, Turcia, Ucraina, care, de altfel au cele mai mari interese în zonă. Principiile sale sunt cooperare, nu confruntare şi angajare, nu izolare. Un fapt important pentru dezvoltarea acestei organizaţii a fost solicitarea Uniunii Serbia-Muntenegru şi F.R.I. a Macedoniei de a fi primite ca membre cu drepturi depline. În prezent, pe lângă cooperare economică în regiune, obiectivul principal al organizaţiei constă în realizarea unui spaţiu de securitate, stabilitate şi prosperitate, mărturie fiind Documentul privind măsuri de creştere a încrederii şi securităţii la Marea Neagră – ce vizează cooperarea în domeniul militar naval (intrat în vigoare la 1 ianuarie 2003).

Tendinţe geostrategice

Din punct de vedere geostrategic, zona Balcanilor şi, mai ales, cea a Caucazului de Sud se caracterizează prin numeroase tensiuni şi conflicte (Cecenia, Osetia de Sud, Transnistria, Nagorno-Karabach, Abhazia etc.), în soluţionarea cărora organizaţiile internaţionale de securitate depun eforturi importante. În cele ce urmează, credem că se impune o scurtă caracterizare a celor mai importante dintre acestea, precum şi o prezentare a ultimelor evoluţii.

Cecenia. Antagonismele ruso-cecene îşi au originea încă din secolul al XVIII-lea. Cecenia, preponderent musulmană, şi-a câştigat independenţa în 1990-1991. Puterea a fost preluată de generalul sovietic Djohar Dudaev, considerat de Moscova „naţionalist-extremist".

Conflictul armat a fost reluat în septembrie 1999, odată cu încetarea campaniei NATO împotriva Iugoslaviei. Deşi au instalat o administraţie locală (în 2000), trupele ruse se confruntă în continuare cu gherilele cecene (în rândul lor luptă talibani, membri Al-Qaida, fundamentaliştii comandantului saudit Hattah, iranieni, palestinieni etc.). La finele anului 2001, liderii separatişti ceceni (Aslan Mashadov) l-au solicitat pe Eduard Sevardnadze să medieze un acord cu Moscova (care controlează ferm numai nordul Ceceniei). Rebelii propun o reglementare de tip Kosovo. Alegerile din august 2004 au permis instalarea unei administraţii pro-ruse. Cu toate acestea, la 24 august, două avioane de pasageri ruseşti s-au prăbuşit după ce două femei cecene au detonat încărcături explozive la bord – 89 morţi, iar la 1 septembrie rebelii ceceni au luat ostateci peste 1200 de copii într-o şcoală din Beslan (Osetia de Nord) – 339 morţi[178], ceea ce a întărit parteneriatul SUA-Rusia de luptă contra terorismului. Cecenia rămâne pe mai departe un „butoi de pulbere". Moscova este preocupată, îndeosebi, de conducta Baku-Novorossisk, motiv pentru care nu poate ceda Cecenia. În acelaşi timp, ea încearcă să-şi extindă controlul în Georgia şi să-şi consolideze dispozitivul din Daghestan. În prezent, conflictul este departe de a fi soluţionat, dar există anumite semnale de îmbunătăţire a situaţiei.

Osetia de Sud. Separatiştii osetieni au început lupta armată în 1990-1991. Zeci de mii de georgieni au fost ucişi sau au părăsit provincia. În iunie 1992 (Acordul de la Soci), Boris Elţîn a mediat

[178] Institute for Security and International Studies (ISIS), *Black Sea Regional Profile: The security situation and the region-building opportunities*, July – September 2004, Sofia, 2004, p. 7.

încetarea focului şi a deplasat o forţă de pace de 1700 oameni. S-a constituit şi un grup de negociere a viitorului provinciei (OSCE, Federaţia Rusă, Georgia şi Osetia de Nord). În ultima perioadă s-a implicat şi UE. În august, OSCE a decis să trimită mai mulţi observatori în zonă, ca o etapă a realizării unei mai mari stabilităţi şi a unei mai rapide soluţionări a tensiunilor. Schimbările recente de la Tbilisi şi o atitudine activă a SUA vor deschide probabil noi perspective de negociere; oricum, Georgia nu acceptă secesiunile din Abhazia, Osetia de Sud şi Adjaria; se susţine o soluţie de integritate teritorială, cu largă autonomie locală şi retragerea forţelor ruse de pace.

Transnistria, la est de Nistru, s-a proclamat independentă în 1990. Transnistria constituie un factor de destabilizare internaţională şi „centru al crimei organizate" esteuropean. SUA, alături de UE şi OSCE, susţin revendicarea retragerii bazelor militare ruse din Transnistria, însă Federaţia Rusă o consideră un fel de „bază înaintată" a sa. Rusia oferă suport Armatei 14, ce trebuia evacuată încă din 1999, conform angajamentelor sale faţă de OSCE. Conflictul se află într-o fază de oarecare acalmie, probabil datorită implicării tot mai active a organizaţiilor internaţionale de securitate.

Spaţiul de securitate balcanic etalează o puternică prezenţă militară NATO şi nord-americană datorită importanţei sale strategice. De altfel, complexul de securitate din Europa de Sud-Est – tradiţională arenă de confruntare între marile puteri europene moderne (Germania, Rusia, Marea Britanie şi Franţa) şi între superputerile postbelice (SUA, URSS) – trece printr-un proces profund de restructurare politică, economică şi militară. SUA şi NATO, în cadrul ONU şi OSCE şi în afara acestor instituţii, controlează cele mai semnificative evoluţii locale, orientate în direcţiile: prevenirii, stopării şi gestionării conflictelor armate şi politice; democratizării ţărilor balcanice; dezvoltării economiilor de piaţă şi societăţii; integrării în structuri regionale, europene şi euro-atlantice de securitate. În prezent, situaţia din Kosovo, Bosnia-Herţegovina şi Macedonia este sub controlul autorităţilor internaţionale (aici staţionând forţe de poliţie şi militare ONU şi NATO şi un contingent UE de menţinere a păcii).

Pe lângă aceste tensiuni şi conflicte majore ce macină eforturile de stabilizare şi securizare, în zonă se manifestă o serie de alte aspecte ce impietează asupra procesului de transformare democratică a regiunii Mării Negre şi Balcanilor. O problemă este reprezentată de traficul cu arme strategice şi vectorii de producere a acestora, arme ce au rămas din perioada URSS, care, combinate cu fenomenul terorist şi al crimei organizate, dau o imagine nu tocmai atractivă. Asupra acestor probleme comunitatea internaţională s-a angajat să lupte cu toate mijloacele (*Strategia NATO de Combatere a Terorismului*).

Nu mai puţin interes suscită problema flotei statelor riverane la Marea Neagră. Ele au creat, la 2 aprilie 2001, un organism de cooperare navală, numit Grupul Naval de Acţiune Comună în Marea Neagră (BLACKSEAFOR), având ca obiectiv cunoaşterea reciprocă, consolidarea încrederii şi securităţii în Marea Neagră, acţiunile fiind îndreptate pe probleme umanitare, de căutare-salvare, împotriva minelor, poluării ş.a.m.d. Ea va putea fi folosită ca forţă în Marea Neagră, dar la cerere, poate interveni şi în afară, în concordanţă cu acordul statelor participante[179]. Există o puternică prezenţă militară rusă în Crimeea, ceea ce a adus anumite neînţelegeri între Rusia şi Ucraina asupra statutului flotei la Marea Neagră şi a bazei strategice de la Sevastopol (acordul din iunie 1995 privind flota la Marea Neagră aloca 81.7% Rusiei şi 18.7% Ucrainei[180]). Conform doctrinei militare, flota rusă a Mării Negre va asigura apărarea coastelor proprii, va menţine capacităţi pentru executarea blocadei şi va fi capabilă să execute o operaţie de desant maritim la distanţa maximă[181].

Totuşi, odată cu aderarea României şi Bulgariei la NATO, raportul de forţe s-a schimbat în sensul unei aşa-zise egalităţi. Acum sunt trei membre NATO (cele două plus Turcia) şi trei nemembre (Rusia, Ucraina, Georgia), dar care sunt partenere sau beneficiază de acorduri speciale cu Alianţa. De menţionat achiziţionarea de către România a încă două fregate, îndeplinind astfel cerinţa NATO de flotă formată din trei nave de acelaşi tip, ceea ce permite desfăşurarea de trupe aliate în zona mării

---

[179] Guvernul României, *Carta Albă a Securităţii şi Apărării Naţionale*, Bucureşti, 2004, p. 24.

[180] Gwendolyn Sasse, *Conflict-Prevention in a Transition State: The Crimean Issue in Post-Soviet Ukraine*, în 'Nationalism and Ethnic Politics', Vol. 8, No. 2, 2002, p. 38, http://www.lse.ac.uk/collections/europeanInstitute/articles/sasse1.pdf.

[181] CSSAS, Impact Strategic, nr. 1-2-2003 [6-7], p. 156.

teritoriale. Astfel, împreună cu Bulgaria, care dispune de trei submarine (clasă mică), România va fi în continuare un promotor al politicii Alianţei în regiune.

Securitatea regională (zona mării negre şi balcani) – componentă fundamentală a securităţii internaţionale

Pornind de la securitatea individului uman şi trecând apoi la cea a grupurilor, putem afirma că fiecare nivel de realizare a acestei stări este important pentru cel superior. Astfel, stabilitatea internă a statului constituie un factor esenţial pentru capacitatea sa de a coopera în plan internaţional şi, mai mult, securitatea internă este un factor determinant al calităţii securităţii regionale. Există pericolul ca, în timp ce unele state îşi consolidează democraţia, altele să fie gestionate deficitar, astfel încât fie s-au fărâmiţat, fie au fost fărâmiţate sau au fost marginalizate sub presiunea externă a integrării europene şi euroatlantice.

În acelaşi timp, securitatea regională o influenţează direct pe cea globală, determinând organizaţiile şi instituţiile internaţionale să adopte politici de stabilizare, dezvoltare şi securizare a regiunii respective. Procesul se desfăşoară, aşadar, în ambele sensuri: regional – global –regional.

În cazul regiunii Mării Negre şi Balcani, războaiele din Kosovo şi Cecenia au contribuit la configurarea noului mediu de securitate internaţional: teritoriile, populaţiile şi resursele vaste ale puterilor din regiune nu mai constituie avantaje în geopolitica secolului XXI, în schimb, factori, precum războiul informaţional şi „efectul CNN" contribuie la stabilirea regulilor jocului în această regiune fragmentată.

În acelaşi timp, în noul mediu de securitate, harta Europei (vezi Figura 1) a suferit două schimbări esenţiale:

Figura 1 Sursa: Loucas, Ioannis, *The New Geopolitics of Europe and the Black Sea Region*, în „Security Dynamics of the Black Sea Region: Greek Geo-Political Perspectives", Coord: M. Sheehan, Conflict Studies Research Centre, 2000

1. o nouă structură internă, ca urmare a creşterii numărului statelor europene prin sfărâmarea Iugoslaviei, Cehoslovaciei şi a Uniunii Sovietice şi
2. o nouă percepţie vis-à-vis de frontiera estică a Europei, datorată lărgirii spaţiului euroatlantic către est.

În cadrul acestei noi realităţi, apar noi probleme majore ce se referă direct la identitatea politică, economică şi militară europeană. Este evident faptul că asemenea probleme sunt legate, pe de o parte, de extinderea NATO şi a UE şi, pe de altă parte, de transformările post-Război Rece suferite de statele din regiunea Mării Negre şi Balcani.

În celălalt sens, de la global la regional, restructurarea dinamicii geopolitice europene a avut două efecte principale asupra regiunii Mării Negre şi Balcani (vezi Figura 2):

Figura 2

Sursa: Loucas, Ioannis, *op. cit.*, 2000

Europa de Sud-Est nu mai este formată doar din Balcani, ci şi din Georgia, Armenia, Azerbaijan, Turcia şi Cipru şi, în schimb,

Balcanii formează o parte sudică a Europei Centrale, care, la rândul ei va fi divizată în patru geosisteme:

-geosistemul scandinav, format din Finlanda, Suedia, Norvegia şi Danemarca;

-geosistemul german, compus din Germania, Austria, Polonia, Ungaria, Republica Cehă, Slovacia, Slovenia şi Croaţia;

-geosistemul italian: Italia şi Malta;

-geosistemul balcanic: Bosnia-Herţegovina, Serbia-Muntenegru, Macedonia, Albania, România, Bulgaria şi Grecia.

Dintre aceste patru aşa-numite geosisteme, primele trei sunt caracterizate de o coerenţă geopolitică internă indiscutabilă, în timp ce ultimul reprezintă spaţiul de intersectare a intereselor a trei mari puteri: Statele Unite ale Americii, Germania şi Federaţia Rusă.

O altă dovadă a relaţiei reciproce dintre mediul de securitate regional şi cel global este şi noul concept de regiunea extinsă a Mării Negre.

Securitatea regională, componentă fundamentală a securităţii interaţionale, regiunea extinsă a marii negre

Regiunea Mării Negre extinse

În prezent, reuşita Uniunii Europene de integrare a 10 noi state, împreună cu iminenta înglobare a României şi Bulgariei şi mai apoi a Turciei, dar şi conştientizarea faptului că pericolele secolului XXI vin din Orientul Mijlociu, fac ca regiunea Mării Negre să fie tot mai mult în atenţia Occidentului. În viziunea europeană, zona Mării Negre reprezintă centrul de stabilitate al unui arc ce se întinde din Balcani până în Caucazul de Sud.

Definire, delimitare

Din păcate, nu există o accepţiune uniformă a delimitării geografice a regiunii extinse a Mării Negre. Dacă avem în vedere strict criteriul geografic atunci ea include cele 6 state riverane (România, Ucraina, Rusia, Georgia, Turcia şi Bulgaria). Totuşi, termenul de „extins" se referă mai degrabă la o regiune politico-economică, decât la una geografică, astfel încât nu putem să nu luăm în calcul importanţa politică, economică şi strategică a unor ţări precum Republica Moldova, Armenia, Azerbaidjan şi Grecia. Prin urmare, după părerea noastră, regiunea extinsă a Mării Negre se întinde de la Balcani până la Marea Caspică, devenind una din cele mai dinamice zone din perioada post-Război Rece şi post-Uniunea Sovietică. Ea este flancată la vest de Balcani şi la est de Caucaz, două spaţii cu un potenţial conflictual foarte ridicat, ce în anii '90 erau considerate periferia Europei. De asemenea, nu putem să omitem importanţa coridorului energetic euro-asiatic, ce uneşte marii consumatorii ai Occidentului de bogatele rezerve energetice din zona Mării Caspice şi din Asia Centrală. Conceptul are legătură şi cu aşa-numita „Europă Extinsă", menţionată în capitolul precedent.

Importanţa pentru actorii regiunii

În procesul de redefinire a Europei şi de transformare a Alianţei Nord-Atlantice, zona extinsă a Mării Negre nu numai că capătă noi valenţe geopolitice, geoeconomice şi geostrategice, dar reprezintă şi o provocare pentru Occident de a „remodela" această regiune (scop realizat deja în sud-estul Europei), în sensul securizării ei şi ancorării la idealurile şi valorile democratice, contribuind astfel la consolidarea păcii şi stabilităţii în lume.

Acceptarea Turciei drept candidată la aderare, împreună cu apropiata integrare a României şi Bulgariei, denotă politica de deschidere a UE spre estul continentului. Decizia UE de a extinde politica de vecinătate a Europei spre Armenia, Azerbaidjan şi Georgia face ca ţările din nord-estul Mării Negre să-şi consolideze şi diversifice relaţiile cu Uniunea. Interesul comunităţii europene este transformarea acestor state în societăţi democratice stabile, care, apoi, vor fi capabile să disipeze valorile occidentale către est şi sud[182]. Totuşi, recunoscută fiind dependenţa Uniunii de resursele energetice din Federaţia Rusă şi Orientul Mijlociu, interesele acesteia se referă şi la accesul la sursele de energie.

Pentru NATO, regiunea extinsă a Mării Negre a devenit noua linie de front a luptei împotriva traficului de arme, droguri, fiinţe umane etc. Politica Alianţei se confruntă şi cu aşa-zisele conflicte îngheţate, de felul celor din Transnistria, Cecenia, Osetia de Sud, Abhazia, de care nu poate face abstracţie în atingerea obiectivului său de proiectare a stabilităţii în Orientul Mijlociu. Astfel, în lumina campaniei contra terorismului desfăşurată în Afghanistan şi Irak şi extinderii atribuţiilor NATO în această zonă, regiunea extinsă a Mării Negre devine un element primordial al strategiei occidentale. Instalarea de baze militare SUA pe teritoriul României şi Bulgariei (recent şi Georgia s-a arătat disponibilă de a găzdui astfel de baze) reprezintă un alt factor de sprijin al campaniei de instaurare a securităţii şi democraţiei şi eradicare a fenomenului terorist.

[182] Ronald D. Asmus, Bruce P. Jackson, *The Black Sea and the Frontiers of freedom*, în Policy Review, spring 2004.

Identitatea regională Marea Neagră – Caucazul de Sud

Privitor la identitatea regională Marea Neagră-Caucazul de Sud, Rouben Shugarian[183] aduce în discuţie conceptul de europenizare stadială a ţărilor din regiune, ce depinde de tradiţiile politice, economice, sociale şi culturale a fiecărei ţări în parte. Scopul final al implicării UE în regiunea analizată ar fi acela de a realiza pe termen lung o Europă extinsă, fără frontiere. Discuţii pe această temă sunt şi vor mai fi, exemplu în acest sens fiind şi lungile discuţii privitoare la adoptarea unei Constituţii Europene (Turcia a insistat, în 2003, pentru renunţarea la menţionarea în Constituţie numai a originilor creştine ale UE). Un alt aspect care a suscitat multe dezbateri a fost şi ideea unei disipări a identităţii naţionale prin integrarea în comunitatea europeană.

Revenind la teza lui Shugarian, el spune că europenizarea stadială, referindu-se la Caucazul de Sud, ar putea fi realizată în mai multe faze. O primă fază ar fi transfigurarea politică a ceea ce era odată Trans-Caucazul, în Caucazul de Sud, în sensul că mai marea regiune geografică caucaziană este mai mică din punct de vedere geopolitic decât Caucazul de Sud. O a doua fază ar consta în integrarea unitară a Armeniei, Azerbaidjanului şi Georgiei în structurile europene şi euroatlantice. Acest proces este în logica noului mileniu, Caucazul de Sud ancorat la structurile euroatlantice, cu toate că are o legătură directă cu Iranul. Acest obiectiv este în derulare, ţările respective făcând parte din OSCE şi Consiliul Europei şi sunt membre active ale PfP. Totuşi, conflictele de natură etnică şi religioasă, care macină această zonă şi a căror rezolvare nu se întrezăreşte, impietează asupra conturării unei identităţi regionale.

Prin urmare, pentru o fundamentare a unei viitoare unităţi geopolitice este necesară împărtăşirea aceloraşi ţeluri şi eforturi conjugate ale ţărilor regiunii pentru accelerarea procesului de integrare europeană. În acest sens, trebuie folosită experienţa ţărilor baltice, care au încheiat cu succes acest proces de integrare.

Alte voci susţin că, datorită schimbărilor structurale ale sistemului politic internaţional, identitatea regiunii Marea Neagră-Caucazul de Sud ar trebui extinsă la zona cuprinsă între Balcani şi Marea Caspică. Astfel, în ultimul deceniu, campania globală de luptă împotriva terorismului a transformat rapid zonele Balcanilor, Caucazului şi a Mării Caspice într-o singură regiune geopolitică. De asemenea, interesele comune referitoare la rutele de transport ale resurselor energetice către pieţele vestice tind să integreze aceste zone. Nu e mai puţin adevărat că, din punct de vedere geostrategic, acest spaţiu constituie deja o singură regiune, mărturie stând campania NATO din Iugoslavia, statutul de membru al Alianţei al Turciei şi Greciei, lărgirea acesteia spre est, relaţiile speciale din cadrul Consiliului NATO-Rusia şi Comitetului NATO-Ucraina, cooperarea în cadrul PfP cu ţările regiunii Marea NeagrăCaucaz-Marea Caspică.

Principiile ce vor călăuzi formarea noii regiuni vor fi:

- principiul „paşilor incrementali”, ce reflectă logica lărgirii graduale a NATO şi UE, fără generarea de dezechilibre;

- principiul „echităţii şi incluziunii” în procesul de alocare a resurselor, adică împărţirea echitabilă a profitului[184].

Odată rezolvate aceste probleme, viitorul unei singure regiuni geoeconomice, geopolitice şi geostrategice, care se întinde de la Balcani la Marea Caspică, va fi securizat.

[183] Rougen Shugarian, De la străinătatea apropiată la noua vecinătate: Caucazul de Sud în drum spre Europa, în Ronald D. Asmus, Konstantin Dimitrov, Joerg Forbrig (editori), „O nouă strategie euro-atlantică pentru regiunea Mării Negre”, Ed. IRSI, 2004, pp. 48-49.

[184] Plamen Pantev, The Balkans and the Caucasus: Conceptual Stepping-Stones Towards the Formation of a New Single Geoeconomic, Geopolitical, and Geostrategic Region, Research Report nr. 13, ISIS, 2002.

„Arma energetică” în contextul relaţiilor internaţionale ale începutului de secol xxi

Principalii actori ai scenei energetice mondiale

Legătura dintre deţinerea, cererea, aprovizionarea şi utilizarea resurselor energetice, răspândirea geografică şi accesul la ele, pe de o parte, şi problemele de securitate, pe de altă parte, este evidentă. Controlul resurselor energetice – petrol, gaze naturale şi lichefiate, combustibili fosili – a devenit un obiectiv prioritar nu numai pentru actorii majori ai scenei mondiale (SUA, UE, Federaţia Rusă), ci şi pentru noile puteri în ascensiune (China şi India) sau „tigrii asiatici”. Un rol deosebit de însemnat pe scena energetică îl au şi diferitele organizaţii regionale sau internaţionale.

Actori statali

În acest subcapitol, vom încerca să demonstrăm prin cifre care sunt cei mai importanţi actori statali ce dispun de potenţial energetic şi deţin mijloacele de a folosi „arma energetică”. Menţionăm că datele folosite sunt cele vehiculate în sursele publice de informare (în special cele utilizate de agenţia americană Energy Information Administration - EIA[185]).

Astfel, din punct de vedere al rezervelor cunoscute de resurse energetice reiese următoarea situaţie:

Stat	Petrol[1] (mld. barili)	Gaze naturale[2] (mii mld. m³)	Cărbune[3] (mld. tone*)
F. Rusă	60,000	1.680,000	173,074
Iran	136,270	974,000	0,462
Qatar	15,207	910,500	-
Arabia Saudită	262,300	240,000	-
*EAU***	97,800	214,400	-
Canada	179,210	57,946	7,251
Venezuela	80,012	152,380	0,528
Irak	115,000	112,000	-
SUA	21,757	204,385	267,554
Nigeria	36,220	181,900	0,209
Algeria	12,270	161,740	0,044
Kuweit	101,500	55,000	-
Kazahstan	30,000	100,000	34,479
Indonezia	4,300	97,780	5,476
Turkmenistan	0,600	100,000	-
China	16,000	80,000	126,215
Libia	41,464	52,650	-
Norvegia	7,849	82,320	0,006
Malaysia	3,000	75,000	0,004
Uzbekistan	0,594	65,000	4,409
Egipt	3,700	58,500	0,023
Olanda	0,100	50,000	0,548
India	5,625	37,960	101,903
Ucraina	0,395	39,000	37,647
Azerbaidjan	7,000	30,000	-

Notă: * În cazul de faţă este vorba de „tona” folosită de americani, ce este egală cu 907,18474 kg.
** EAU – Emiratele Arabe Unite.

Surse: [1,2] PennWell Corporation, *Oil & Gas Journal*, Vol. 104, No. 47, December 18, 2006, www.eia.doe.gov/emeu/international/reserves.html.
[3] EIA, *World Estimated Recoverable Coal*, June 21, 2007, www.eia.doe.gov/pub/international/iea2005/table82.xls.

Dacă avem în vedere capacităţile de producţie şi export, rezultă că următoarele state au capacitatea să participe la competiţiile energetice moderne:

[185] Energy Information Administration, *International Data*, www.eia.doe.gov/ emeu/international.

Stat	Petrol[1] (mil. barili/zi)		Stat	Gaze naturale[2] (mld. m³/an)	
	Producție	Export		Producție	Export
Arabia Saudită	10,719	8,651	*F. Rusă*	23,167	7,843
F. Rusă	9,668	6,565	*SUA*	18,531	0,729
SUA	8,367	-	*Canada*	6,548	3,753
Iran	4,146	2,519	*Iran*	3,708	0,153
China	3,836	-	*Norvegia*	3,196	2,876
Mexic	3,706	1,676	*Algeria*	3,072	2,305
Canada	3,289	1,071	*Marea Britanie*	2,832	0,326
EAU	2,938	2,515	*Olanda*	2,730	1,849
Venezuela	2,802	2,203	*Indonezia*	2,613	1,282
Norvegia	2,785	2,542	*Arabia Saudită*	2,594	-
Kuweit	2,674	2,150	*Turkme-nistan*	2,234	1,596
Nigeria	2,443	2,146	*Malaysia*	2,218	1,070
Brazilia	2,163	-	*Uzbekistan*	2,216	0,406
Algeria	2,122	1,847	*China*	1,960	0,108
Irak	2,008	1,438	*Egipt*	1,865	0,293

Surse: [1] EIA, *Top World Oil Producers and Consumers*, www.eia.doe.gov/emeu/cabs/topworldtables1_2.htm.
[2] EIA, *World Dry Natural Gas Production*, September 7, 2007, www.eia.doe.gov/emeu/international/RecentNaturalGasProductionTCF.xls şi *World Dry Natural Gas Exports*, June 21, 2007, www.eia.doe.gov/pub/international/iealf/table44.xls.

Dacă luăm în considerare necesităţile de consum şi importurile făcute pentru acoperirea acestuia, avem o serie de state dependente, mai mult sau mai puţin, de surse şi resurse energetice externe:

Stat	Petrol[1] (mil. barili/zi)		Stat	Gaze naturale[2] (mld. m³/an)	
	Consum	Import		Consum	Import*
SUA	20,588	12,220	*SUA*	21,821	4,341
China	7,274	3,438	*F. Rusă*	16,598	1,381
Japonia	5,222	5,097	*Iran*	3,712	0,205
F. Rusă	3,103	-	*Germania*	3,637	3,203
Germania	2,630	2,483	*Canada*	3,283	0,346
India	2,534	1,687	*Marea Britanie*	3,225	0,583
Canada	2,218	-	*Japonia*	3,137	2,858
Brazilia	2,183	0,020	*Ucraina*	3,136	2,394
Coreea de Sud	2,157	2,150	*Italia*	2,984	2,594
Arabia Saudită	2,068	-	*Arabia Saudită*	2,594	-
Mexic	2,030	-	*China*	1,995	-
Franța	1,972	1,893	*Mexic*	1,978	0,358
Marea Britanie	1,816	0,147	*Uzbekistan*	1,766	-
Italia	1,709	1,558	*Franța*	1,759	1,731
Iran	1,627	-	*Olanda*	1,688	0,813

Notă: * Datele din coloana respectivă corespund anului 2005.
Surse: [1] EIA, *Top World Oil Producers and Consumers*, www.eia.doe.gov/emeu/cabs/topworldtables1_2.htm.
[2] EIA, *World Dry Natural Gas Consumption*, September 7, 2007, www.eia.doe.gov/emeu/international/RecentNaturalGasConsumptionBCF.xls şi *World Dry Natural Gas Imports*, June 21, 2007, www.eia.doe.gov/pub/international/iealf/table43.xls.

Fără îndoială că şi alţi actori energetici bogaţi în resurse energetice sunt foarte importanţi în

geopolitica şi geoeconomia jocurilor energetice pe plan mondial, prin prisma exporturilor de hidrocarburi (Libia, Angola, Kazahstan, Qatar, Trinidad-Tobago, Australia, Oman etc.), importurilor (Spania, Taiwan, Olanda, Singapore, Thailanda, Turcia, Belgia, Belarus etc.) sau al controlului exercitat asupra tranzitului şi rutelor energetice (Rusia prin sistemul său complex de transport şi distribuţie, Turcia prin strâmtorile Bosfor şi Dardanele, Iran prin strâmtoarea Ormuz, Ucraina, Azerbaidjan şi Georgia prin conductele ce tranzitează teritoriul acestora spre Vest etc.).

În paralel, marii actori statali sunt preocupaţi atât de definirea şi redefinirea politicii şi strategiilor energetice în funcţie de evoluţiile din domeniu, cât şi de promovarea, încheierea şi dezvoltarea unor parteneriate şi alianţe specifice cât mai benefice propriilor interese. Astfel, SUA, UE sau China – cei mai mari consumatori ai timpurilor moderne – au încheiat acorduri strategice cu Federaţia Rusă, actorul cu cele mai bogate resurse cumulate de hidrocarburi. În ultimii ani, au fost încheiate numeroase alte acorduri şi parteneriate energetice, ce pot crea anumite avantaje sau, chiar, presiune pe piaţa regională sau globală de petrol şi gaze naturale, precum: China-Iran,

Rusia-Kazahstan, Arabia Saudită-India, Rusia-Germania, Rusia-Japonia etc.

Actori non-statali

Cei mai de seamă actori non-statali implicaţi în jocurile de pe scena energetică a lumii, care pot exercita presiune asupra pieţelor, cotelor de producţie şi preţurilor şi pot controla la un moment dat fluxurile regionale şi internaţionale de hidrocarburi sunt: Organizaţia Statelor Exportatoare de Petrol (OPEC), Organizaţia Mondială a Comerţului (OMC), Uniunea

Europeană (UE) şi Organizaţia de Cooperare de la Shanghai (OCS).

Organizaţia Ţărilor Exportatoare de Petrol (OPEC)

OPEC a fost fondată în septembrie 1960 (Bagdad, Irak) în scopul de a unifica şi coordona politicile membrilor în domeniul petrolier. Miniştrii petrolului din statele membre se întâlnesc periodic pentru a discuta preţurile, iar din 1982 şi pentru a stabili cotele producţiei de petrol brut. Membrii iniţiali ai organizaţiei erau Iran, Irak, Kuweit, Arabia Saudită şi Venezuela. În perioada 1960-1975, OPEC s-a extins prin includerea: Qatarului (1961), Indoneziei şi Libiei (1962),

Emiratelor Arabe Unite (1967), Algeriei (1969), Nigeriei (1971) şi Angolei (2007). Ecuador şi Gabon au fost membri ai organizaţiei, retrăgându-se în decembrie 1992 şi, respectiv, ianuarie 1995.

Conform unor estimări recente[186], OPEC controlează circa ¾ (77,2%) din rezervele mondiale de petrol, 56% din acestea fiind contribuţia Arabiei Saudite, Iranului şi Irakului. De

asemenea, organizaţia controlează aproximativ 45% din producţia de petrol brut şi 54% din fluxurile comerciale internaţionale.

Unele opinii susţin că OPEC este o relicvă a perioadei de Război Rece şi că ar trebui înlocuit cu alte aranjamente internaţionale, controlate de marile puteri.

Organizaţia Mondială a Comerţului (OMC)

OMC a fost creată în ianuarie 1995 pentru a înlocui „Acordul general asupra tarifelor şi comerţului" (GATT). La 27 iulie 2007, organizaţia avea 151 de membri şi îngloba peste 90% din comerţul mondial. OMC este o organizaţie internaţională care supervizează un număr mare de acorduri ce definesc „regulile comerciale" dintre statele membre şi care militează pentru globalizare economică prin reducerea şi abolirea „barierelor" în comerţul internaţional.

[186] OPEC, OPEC Share of World Crude Oil Reserves (2006), www.opec.org/home/PowerPoint/Reserves/OPEC%20share.htm.

Multe dintre statele implicate în jocurile energetice mondiale nu sunt membre ale organizaţiei, ca de exemplu: Rusia, Iran, Irak şi multe din fostele republici sovietice şi state bogate în resurse din Africa. Rusia şi Iran nu au fost încă acceptate, din cauza problemelor privind liberalizarea economică sau a „dosarului nuclear".

Totuşi, organizaţia a fost acuzată în dese rânduri că sprijină marii actori economici - SUA, UE, Japonia -, ajutându-le să exercite o influenţă exagerată asupra statelor membre mai puţin puternice.

Uniunea Europeană (UE)

Momentul care marchează punctul de pornire al procesului de unificare a Europei este perfectarea la 18 aprilie 1951 a Tratatului de Constituire a Comunităţii Europene a Cărbunelui şi Oţelului. Semnarea Tratatului de la Maastricht (1992) marchează trecerea de la cooperare economică, în contextul unei pieţe unice, la realizarea unei integrări instituţionale pluridimensionale.

În prezent, Uniunea celor 27 de ţări membre reprezintă unul dintre cei mai mari consumatori de resurse energetice mondiali. Cu excepţia Norvegiei, toate celelalte state UE sunt dependente de importurile de hidrocarburi. La sfârşitul anului 2006, UE se afla pe locul 2, după SUA, cu un consum de petrol de circa 14,995 mil. barili/zi[187], şi pe locul 3, după SUA şi Federaţia Rusă, cu un consum de gaze naturale de 18,869 mld. m^3/an[188].

Organizaţia de Cooperare de la Shanghai (OCS)

Cei cinci membri ai fostului Grup de la Shanghai – China, Rusia, Kazahstan, Tadjikistan şi Kârgâstan – au decis, în 2001, să-l redenumească în „Organizaţia de Cooperare de la Shanghai" odată cu primirea Uzbekistanului. Prin această organizaţie se urmăreşte crearea unui puternic bloc economic în Asia, prin armonizarea intereselor în Asia Centrală şi Extremul Orient ale unuia dintre cei mai mari posesori de resurse energetice (Federaţia Rusă) şi unuia dintre cei mai mari consumatori de hidrocarburi (China). La această construcţie regională au aplicat deja Mongolia, Iran şi Pakistan, iar India, Kazahstan şi Belarus şi-au manifestat interesul pentru aderare.

Desigur, şi alţi actori pot să devină în viitor piese importante ale puzzle-ului energetic mondial, prin configurarea unor noi pieţe economice sau prin consolidarea zonelor de liber schimb la nivel regional, precum: Acordul Nord-American de Comerţ Liber (NAFTA), Asociaţia Statelor din Asia de Sud-Est (ASEAN), Cooperarea Economică Asia-Pacific (APEC), Comunitatea Statelor Independente (CSI), Agenţia Internaţională pentru Energie (AIE), Organizaţia Ţărilor Arabe Exportatoare de Petrol (OAPEC), Forumul Ţărilor Exportatoare de Gaze (GECF) etc. De asemenea, bursele şi pieţele paralele de stabilire a preţurilor internaţionale la petrolul brut pot deveni „arbitri" însemnaţi ai energiei mondiale, ca: New York Mercantile Exchange (NYMEX), Singapore International Monetary Exchange (SIMEX) sau Intercontinental Exchange (ICE Futures Europe) de la Londra.

În ultimul timp, se dezbate tot mai intens problematica contribuţiei Alianţei Nord-Atlantice (NATO) la asigurarea securităţii energetice internaţionale. Protecţia rutelor de aprovizionare, vitale pentru membrii organizaţiei, constituie una dintre priorităţile aflate pe agenda organizaţiei.

Cu toate acestea, centrul gravitaţional al competiţiei economice globale, proces complex şi dinamic, dus pentru acapararea de resurse, tehnologie şi pieţe, îl ocupă *marile corporaţii internaţionale*. Astfel, pe piaţa de hidrocarburi locală, regională sau mondială, cele mai importante companii energetice naţionale sau transnaţionale dezvoltă o puternică influenţă.

Pe de o parte, aceste companii constituie „vehiculul" prin care statele puternice îşi impun

---

[187] EIA, *World Petroleum Consumption, Most Recent Annual Estimates, 1980-2006*, www.eia.doe.gov/emeu/international/RecentPetroleumConsumption BarrelsperDay.xls.

[188] EIA, *World Dry Natural Gas Consumption, Most Recent Annual Estimates, 1980-2006*, www.eia.doe.gov/emeu/international/RecentNaturalGasConsumptionBCF.xls.

interesele (satisfacerea necesităţilor de energie) în zone bogate în resurse, dar mai puţin accesibile din punct de vedere politic. Pe de altă parte, astfel de companii exercită presiuni asupra guvernelor pentru a-şi atinge propriile obiective: acces la resursele de hidrocarburi ale planetei pentru a obţine profituri cât mai mari. La un moment dat, obiectivele celor două părţi se suprapun, astfel că interesele comerciale devin interese guvernamentale şi, mai apoi, chiar interese militare. În consecinţă, mecanismul este simplu: deschiderea accesului, prin corupere, arbitraj internaţional şi, în ultimă instanţă, intervenţie armată, la sursele de hidrocarburi; trecerea la identificarea, reîmpărţirea şi valorificarea „democratică" a resurselor şi exploatărilor, cu participarea preponderentă a marilor corporaţii energetice internaţionale.

Într-un clasament al celor mai dinamice şi active firme din domeniul energetic ar conduce, probabil, detaşat „colosul", înfiinţat în 1989, Gazprom OAO (din care statul rus deţine 50,002%). Activităţile companiei sunt centrate pe explorări geologice, producţie, transport, înmagazinare, procesare şi marketing în domeniul gazelor naturale şi altor hidrocarburi[189]. Compania rusă, ce controlează aproximativ 90% din producţia de gaze naturale a Federaţiei Ruse, reprezintă cel mai important extractor de astfel de resurse energetice din lume. Gazprom controlează circa 17% din resursele mondiale de gaze naturale, iar ca rezerve disponibile se situează pe locul al patrulea, imediat după Arabia Saudită, Canada şi Iran. Gazprom exportă gaze naturale în 32 de ţări din fosta Uniune Sovieticăşi din alte zone ale lumii. Compania rusă a devenit unul dintre cei mai importanţi furnizori de gaze naturale pentru Uniunea Europeană, acoperind 25% din necesităţile acesteia. Astfel, la sfârşitul anului 2004, Gazprom era singurul furnizor pentru Finlanda, Estonia, Slovacia, Letonia, Lituania, Bosnia şi Herţegovina sau Republica Moldova. De asemenea, asigura necesarul de consum în proporţie de circa: 97% pentru Bulgaria, 89% - Ungaria, 86% - Polonia, 75% - Cehia, 67% - Turcia, 65% - Austria, 40% - România, 36% - Germania, 27% - Italia şi 25% - Franţa[190]. Colosul de gaze rus este o companie în continuă extindere şi se află la un pas de a intra, în cadrul unor consorţii, pe piaţa americană a hidrocarburilor[191]. În acelaşi timp, compania reprezintă „braţul energetic" cu care Moscova acţionează în relaţiile politico-economice internaţionale.

Alte mari companii ce controlează o mare parte a resurselor energetice mondiale şi pot impune anumite preţuri şi comportamente pe pieţele internaţionale prin activităţile de exploatare, producţie, transport şi vânzare de petrol, gaze naturale şi produse petroliere, în ordinea profitabilităţii, sunt:

- ExxonMobil Corp. (SUA) – venituri de peste 335 mld. dolari şi un profit de 39,5 mld. dolari;
- Royal Dutch Shell (Marea Britanie) – venituri de 319 mld. şi un profit de 25,4 mld.;
- BP p.l.c. (Marea Britanie) – venituri de 266 mld. şi un profit de 22,3 mld.;
- Chevron Corp (SUA) – venituri de 195 mld. şi un profit de 17,1 mld.;
- Petrochina (China) – venituri de 68 mld. şi un profit de 16,5 mld.;
- ConocoPhillips (SUA) – venituri de 168 mld. şi un profit de 15,6 mld.;
- Total S.A. (Franţa) – venituri de 175 mld. şi un profit de 15,5 mld.;
- ENI SpA (Italia) – venituri de 114 mld. şi un profit de 12,2 mld.;
- Petrobras Brasileiro (Brazilia) – venituri de 74 mld. şi un profit de 12,1 mld.;
- Statoil ASA (Norvegia) – venituri de 68 mld. şi un profit de 6,5 mld.;

alte companii precum Lukoil (Rusia), EnCana (Canada), Valero Energy (SUA), Marathon Oil (SUA), Sinopec (China), Rosneft (Rusia) etc.

Pentru a face faţă dinamicii şi complexităţii pieţei energetice mondiale, companiile mai mari sau mai mici din domeniu pot realiza consorţii pentru anumite activităţi şi procese de exploatare a unor câmpuri bogate în hidrocarburi, procesare resurse energetice, construcţia de conducte de transport, reţele de distribuţie etc.

„Arma energetică" ca instrument de presiune

[189] *Gazprom today*, www.gazprom.com/eng/articles/article8511.shtml.

[190] Judy Dempsey, *Europe Worries Over Russian Gas Giant's Influence*, în "The New York Times", 3 October 2004.

[191] Răzvan Ciubotaru, *După Europa, Gazprom îşi întinde tentaculele în SUA*, în „Cotidianul", 25 august 2007.

Lumea în care trăim s-a transformat profund odată cu încheierea Războiului Rece şi dispariţia lumii bipolare. Astfel, în locul competiţiei politico-militare s-a afirmat din ce în ce mai mult competiţia politico-economică. Această nouă competiţie are loc pe un fundal de extindere a procesului de globalizare, ce presupune atât concurenţă tot mai intensă, cât şi cooperare din ce în ce mai diversificată. Precum prezicea Shintaro Ishihara, „Secolul XXI va fi un secol al războiului economic”[192], în care resursele energetice vor constitui un element de securitate sau de insecuritate pentru cei care le deţin/controlează, exploatează, distribuie sau utilizează.

Războiul economic

În general, războiul economic include folosirea instrumentelor economice pentru a constrânge adversarul să-şi schimbe politica ori comportamentul sau pentru a submina capacitatea statului respectiv de a întreţine relaţii normale cu celelalte state. Un astfel de război poate fi definit prin „folosirea agresivă a mijloacelor economice în vederea atingerii obiectivelor naţionale”[193]. Am putea adăuga şi ameninţarea cu folosirea acestor mijloace pentru a slăbi economia adversarului, ceea ce ar duce la reducerea puterii sale politice şi militare.

Războiul economic reprezintă, de fapt, o fază postconcurenţială în care concurenţa loială se transformă în concurenţă neloială, apoi în criză şi, în final, poate degenera într-un conflict în cadrul procesului de cucerire a pieţelor şi dominanţă în spaţiul resurselor[194].

Războaiele economice se caracterizează prin continuitate, desfăşurându-se atât în timp de pace, cât şi în timp de război. În 1939, André Piatier susţinea că „Războiul economic nu implică în mod obligatoriu starea de război, el este una din formele de luptă ale perioadei de pace. În cazul unui conflict, această luptă economică se amplifică: piaţa externă devine o armă politică cu atât mai eficace, deoarece însăşi statul conduce operaţiile” Războaiele economice, ca şi cele tradiţionale, sunt bazate pe surpriză, inducere în eroare şi spionaj pentru a obţine informaţii despre inamic şi implică un transfer rapid al acestor informaţii.

Prin urmare, strategia războiului economic este componentă a strategiei generale a unui stat sau grup de state aflate în conflict declarat ori nedeclarat.

Specialiştii în domeniu afirmă că creşterea economică necesită participarea activă la economia globală, prin integrarea economiei naţionale în comerţul şi circuitele internaţionale.

Prin urmare, eficacitatea războiului economic depinde de nevoia de comerţ a ţării ţintă. Statele care au nevoie de mijloacele necesare traiului propriilor cetăţeni (apă, hrană etc.) ori de materii prime brute sau cele care supravieţuiesc din vânzarea de resurse specifice sunt vulnerabile în faţa războiului

economic. Acele state care din motive ideologice sau geografice pot renunţa la comerţ sunt mai greu de afectat, iar intruziunea economică şi culturală are mai puţine şanse de reuşită.

În prezent, războiul economic se manifestă sub noi forme şi se duce între civilizaţia industrialo-agricolă şi cea informaţională, interesată de globalizarea afacerilor şi finanţelor. Confruntarea economică actuală este centrată într-o măsură mult mai mare pe deţinerea, cererea, aprovizionarea şi utilizarea materiilor prime şi resurselor energetice. Astfel, la începutul mileniului III, sistemul internaţional arată ca un organism în plin război economic, în care o regiune se află prinsă în competiţie cu alta, iar slăbirea acestei concurenţe e puţin probabilă în viitor. În centrul acestei competiţii economice globale se găsesc marii actori politico-economici (SUA, UE, China, Federaţia Rusă, Japonia, India), organizaţiile economico-financiare internaţionale şi corporaţiile transnaţionale ce caută să controleze sursele de materii prime şi resurse energetice, tehnologiile, pieţele şi preţurile, ceea ce dinamizează şi complică şi mai mult relaţiile internaţionale. De succesul sau eşecul lor depind pieţele mondiale, balanţele comerciale internaţionale, patronatul, statutul şi bogăţia naţională şi personală şi, mai ales, standardul de viaţă şi

[192] Shintaro Ishihara citat de C. Fred Bergsten în “Japan and the United States in the New World Economy”, Theodore Rueter (ed.), *The United States in the World Political Economy*, New York: McGraw-Hill, 1994, p. 175.

[193] DOD Dictionary of Military Terms, *Economic Warfare*, www.dtic.mil/ doctrine/jel/doddict/data/e/ 01830.html.

[194] André Piatier, *L’économie de guerre*, Librairie générale de droite et de jurissprendence, Paris, 1939, p. 189.

securitatea generaţiilor prezente şi viitoare.

De obicei, formele mai dure şi mai evidente de concurenţă între economii, sectoare sau companii sunt asimilate războiului economic, deoarece războaie economice distincte (în stare pură) aproape că nu există. Războaiele economice, fie se încadrează în războaiele politico-militare, fie sunt corelate perioadelor de tensiune şi criză dinaintea declanşării conflictelor armate. Chiar dacă ar exista în viitor, războaiele efectiv economice s-ar finaliza tot prin înfruntări militare.

Instrumente ale războiului economic

Actorii confruntării economice actuale utilizează o mare varietate de instrumente şi metode pentru a influenţa strategiile şi politicile unor guverne. Aceste „unelte", din punct de vedere al exigenţei aplicării şi efectelor, sunt: apelurile publice, demersurile politico-diplomatice, măsuri cu caracter jurisdicţional, sancţiunile non-economice, sancţiunile economice, acţiunea militară. De asemenea, manevrele şi procedeele folosite în cadrul războiului economic sunt diverse: de la embargouri, boicoturi, blocade, bariere vamale, redevenţe, cote de producţie sau import/export la politici de dumping şi monopol, alianţe, preluări şi fuzionări sau chiar spionaj, piraterie navală şi „terorism economic".

În virtutea capitolului VII al Cartei ONU[195], Consiliul de Securitate poate adopta unele măsuri de constrângere, economice sau de altă natură ce nu implică utilizarea forţei armate, pentru a menţine şi restabili pacea şi securitatea internaţională. Sancţiunile economice sunt definite, în general, ca „măsuri economice prohibitive aplicate de comunitatea internaţională asupra exportului şi/sau importului de bunuri materiale, servicii, resurse etc. către sau dintr-o anumită ţară"[196].

În opinia noastră, sancţiunile economice constituie orice restricţii sau ameninţarea cu restricţii impuse de către ţara emitentă în cadrul relaţiilor curente comerciale cu o ţară ţintă,

în scopul de a convinge guvernul acesteia să-şi schimbe politica. Aplicarea acestora se poate face unilateral sau concertat, împreună cu alte ţări, prin intermediul Consiliului de Securitate al Naţiunilor Unite sau cu ajutorul altor organizaţii internaţionale.

Cele mai cunoscute forme de sancţiuni şi măsuri de ordin economic bazate pe constrângere, prin care se încearcă forţarea paşnică a unui stat să pună capăt încălcării unor norme de drept internaţional sau a unor principii de politică economică, să revină asupra unor măsuri nedrepte pe care le-a luat şi să repare prejudiciul astfel creat sau să facă anumite concesii, sunt:

- *Boicot* – refuzul parţial sau total de participare a unei/unor ţări sau agenţi economici la tranzacţiile bilaterale de piaţă;
- *Blocadă* – izolarea totală sau parţială a statului ţintă pentru a-i submina la maximum potenţialul economic (împiedicarea legăturilor maritime şi aeriene internaţionale etc.), lipsindu-l de posibilitatea de a avea relaţii comerciale cu state neutre;
- *Embargo* – ruperea relaţiilor comerciale, prin interzicerea importurilor şi exporturilor, precum şi reţinerea, sechestrarea de către un stat a mărfurilor unui alt stat sau a navelor comerciale (împreună cu încărcătura lor), în porturile sau în apele sale teritoriale. El se poate aplica şi numai asupra unuia sau câtorva produse;
- *Linkage negativ (legătură negativă)* – relaţionarea politicii economice a unui stat cu un alt stat pentru acordarea de către acel stat a unor concesii de natură politică sau economică. Astfel, speranţa unui avantaj comercial sau financiar trebuie să determine statul ţintă să-şi modereze comportamentul adoptat în politica externă şi/sau internă;
- *Retorsiune* – măsuri luate de un stat, inclusiv economice, prin care se răspunde actelor neprieteneşti, contrare uzanţelor internaţionale, săvârşite de un alt stat.

Alte măsuri specifice cu caracter economic ce pot fi adoptate împotriva statului sau statelor

---

[195] Centrul de Informare ONU pentru România, *Carta Naţiunilor Unite*, www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/carta_natiunilor_unite.

[196] Colectiv, *Dicţionar de economie*, Ediţia a II-a, Editura Economică, Bucureşti, 2001, p. 394.

„delincvente", ce nu îşi rezolvă pe cale paşnică diferendele, sunt: retragerea asistenţei economice şi financiare acordate de comunitatea internaţională; limitarea sau restricţionarea investiţiilor; îngheţarea şi sechestrarea conturilor şi posesiunilor externe; stânjenirea liberei dezvoltări a schimburilor economice bi- şi multilaterale; declararea ca nule şi inoperante a unor acorduri şi tratate economico-financiare, bilaterale şi multilaterale, ce implică statul respectiv; nerespectarea unor drepturi şi obligaţii contractuale; excluderea din organizaţiile economico-financiare regionale şi internaţionale etc.

Toate aceste forme de acţiune vizează, în primul rând, excluderea statului vizat din circuitele şi schimburile economice internaţionale, interzicerea accesului pe anumite pieţe şi privarea lui de anumite bunuri, produse şi servicii, şi chiar izolare economică totală, cu scopul de a-l obliga să respecte anumite reguli, să înceteze anumite practici sau să se supună unei anumite voinţe.

Totuşi, aceste metode de sancţionare economică presupun costuri ridicate, care adeseori nu s-au reflectat în rezultatele obţinute. Utilizarea lor presupune o prognozare foarte judicioasă şi obiectivă a efectelor ulterioare asupra propriilor companii şi personalului acestora, furnizorilor şi consumatorilor, a activităţii economice în general.

„Arma energetică" în politica economică internaţională

Controlul resurselor energetice generează putere şi influenţă politică oriunde pe glob. Situaţia este inevitabilă, astfel că, de-a lungul vremii, numeroase au fost cazurile în care diferite „verigi" implicate în jocurile pe marginea acestor resurse au declanşat dispute şi crize energetice, ce au avut adesea efecte economice şi politice dezastruoase la nivel local, regional şi chiar global. Fără energie întreaga lume industrializată poate colapsa şi, prin urmare, infrastructura din agricultură, transporturi, tehnologia informaţiei, comunicaţii şi alte sectoare vitale trebuie să fie susţinută cu fluxuri constante de energie. Orice „scurtcircuit" pe piaţa şi reţelele energetice mondiale constituie un pericol major şi de aceea securitatea energetică este o componentă de seamă a strategiilor de securitate naţională şi de politică externă.

În aceste condiţii, energia a fost şi este folosită de cele mai multe ori ca instrument de presiune politică, economică, militară etc., cu scopul de a obţine unele avantaje strategice pe scena tot mai complexă şi dinamică a relaţiilor internaţionale. Adeseori, confruntările dintre competitori s-au angajat în mod indirect, marii actori trebuind să respecte, mai mult sau mai puţin formal, dreptul statelor la valorificarea independentă a hidrocarburilor.

Crizele petrolului

Prima criză (1973-1974)

Pe de o parte, opinia generală susţine că prima criză energetică cu care s-a confruntat o mare parte a economiilor dezvoltate a fost cauzată de faptul că majoritatea statelor arabe producătoare de petrol din OPEC (plus Egipt şi Siria) au boicotat furnizarea de ţiţei, ca răspuns la sprijinul acordat Israelului de către Occident şi Japonia în războiul de Yom Kippur[197]. În acea perioadă, ţările arabe au redus producţia de ţiţei cu 5 milioane barili/zi. Deşi alte state şi-au crescut producţia de petrol, în martie 1974 s-a ajuns la un deficit de 4milioane barili/zi. În plus, ca răspuns la scăderea drastică a fluxurilor de aprovizionare, OPEC a ridicat, în acelaşi an, preţurile petrolului brut la 12 USD/baril, faţă de nivelul de 3 USD/baril cât era în 1972, ceea ce a agravat şi mai mult criza energetică.

Pe de altă parte, specialişti avizaţi subliniază faptul că „şocul petrolier" a fost provocat de bancherii internaţionali. Aceştia au încheiat un acord cu conducătorii arabi ai OPEC pentru a creşte preţul petrolului prin embargoul OPEC-ului. Principiul era foarte simplu. Arabii câştigau prin faptul că preţul creştea, cumpărătorul plătea, iar companiile petroliere încasau. Concerne energetice ca Arco, Shell, Mobil, Exxon erau legate de grupul Chase Manhattan Bank. Acesta a înnoit acordul cu OPEC, conform căruia profiturile

[197] Sperînd să recâştige teritoriul pierdut în timpul celui de-al treilea război arabo-israelian, forţele armate egiptene şi siriene au lansat un atac calculat împotriva Israelului în ziua „Marii Iertări", cea mai sfântă dată a calendarului evreiesc.

pe următorii 30 de ani trebuiau plasate în această bancă pentru o dobândă de 7%. În sistemul respectiv, s-au acordat împrumuturi uriaşe ţărilor din lumea a treia ca Mexic, Brazilia şi Argentina.

A doua criză (1979-1981)

Cea de-a doua criză energetică a început în 1979, odată cu declanşarea revoluţiei din Iran, deşi până atunci preţurile petrolului se menţinuseră la un nivel acceptabil de 12-13 USD/baril. Acţiunile masive de protest au dus la dereglarea sectorului petrolier iranian, noul regim al ayatolahului Khomeini instalat la Teheran constatând inconstanţa exporturilor de petrol şi un deficit de producţie de 2-2,5 milioane de barili/zi. Arabia Saudităşi alte ţări membre ale OPEC şi-au sporit producţia de ţiţei pentru a acoperi acest declin, însă preţurile au crescut datorită panicii create.

Mai mult, când Irakul a invadat Iranul, în septembrie 1980, totalul combinat al exporturilor de ţiţei din cele două ţări nu depăşea 1 milion de barili/zi. Aceste pierderi imense pentru circuitele energetice mondiale au dublat, în scurt timp, preţurile petrolului brut de la 14 USD/baril în 1978 la 35 USD/baril în 1981.

A treia criză (august 1990 – februarie 1991)

Scurta criză a petrolului din acea perioadă a fost mult mai temperată în consecinţe faţă de precedentele două. Ea a apărut ca efect al primului război din Golf, desfăşurat de coaliţia internaţională condusă de SUA împotriva regimului de la Bagdad. La 1 august 1990, Irakul invadase şi anexase Kuweitul ca urmare a agravării unor dispute teritoriale (frontiere, acces la mare) şi petroliere (pânzele petrolifere comune, producţia prea mare de petrol a Kuweitului)[198].

Retragerea lui Saddam Hussein din Kuweit a coincis cu incendierea câmpurilor petroliere, ceea ce a cauzat mari distrugeri cu efecte asupra producţiei şi exporturilor kuweitiene. În timpul crizei, preţul petrolului brut a atins nivelul istoric de 40 USD/baril. La scurt timp după declanşarea crizei energetice, ţările arabe din OPEC au decis să intervină prin mărirea producţiei de ţiţei, stabilizând astfel piaţa mondială. Totuşi, potenţialele efecte pentru piaţa energetică şi economia internaţională ar fi putut destul de grave dacă reuşea tentativa lui Saddam Hussein de a controla o mare parte din rezervele mondiale de petrol.

Venezuela şi naţionalizarea industriei energetice

În pofida trendului internaţional de liberalizare a resurselor şi sectoarelor/pieţelor energetice, regimul lui Hugo Chavez[199]a impus un program de naţionalizare a resurselor de hidrocarburi şi a producţiei de petrol, prin emiterea unui set de reguli noi pentru companiile străine. Venezuela, ţară ce ocupă locul al şaselea în topul exportatorilor de petrol, îşi intensifică astfel lupta cu imperialismul şi marile corporaţii petroliere multinaţionale. Aceste măsuri au dus la ample mişcări de stradă, ce au culminat cu declanşarea unei greve generale. Greva din 2002 a paralizat sectorul energetic şi a oprit, practic, exporturile ţării, impulsionând creşterea preţurilor ţiţeiului pe piaţa mondială.

În mai 2007, procesul de naţionalizare s-a încheiat prin preluarea ultimului zăcământ privat de ţiţei din bazinul fluviului Orinocco. Printre companiile energetice care au cedat controlul zăcămintelor petroliere din Venezuela s-au numărat: ConocoPhillips, Exxon Mobil Corp. şi Chevron Corp. (SUA); BP p.l.c. (Marea Britanie); Total S.A. (Franţa); Statoil ASA (Norvegia) etc. Dacă modelul de revoluţie socială a lui Chavez se răspândeşte în întreaga Americă Latină, atunci capitalismul de tip american va avea zile grele. De altfel, Evo Morales, preşedintele Boliviei şi aliatul liderului venezuelan, a făcut primii paşi în acest sens prin solicitarea adresată armatei de preluare a controlului asupra câmpurilor de gaze naturale.

Prin acţiunile sale, Chavez a ameninţat permanent capitaliştii, în general, şi SUA, în special. Astfel, într-un discurs ţinut la Londra, preşedintele venezuelan spunea: „Dacă Statele Unite atacă Iranul, atunci

---

[198] Jean-Louis Durfour, *Crizele internaţionale. De la Beijing (1900), la Kosovo (1999)*, Editura Corint, Bucureşti, 2002, p. 192

[199] Preşedintele Hugo Chavez beneficiază de puteri speciale din partea Legislativului pentru a putea emite decrete în sectorul energiei.

printre alte lucruri, dragii mei prieteni englezi, precum şi restul clasei de mijloc din multe alte ţări, vor trebui să-şi parcheze vehiculele pentru că petrolul ar putea ajunge la preţul de 100 de dolari barilul sau chiar mai mult”[200]. De asemenea, el a anunţat retragerea Venezuelei din Banca Mondială şi din Fondul Monetar Internaţional, instituţii financiare „monopoliste” aflate în criză.

În ultimul timp, se poate observa o apropiere tot mai mare a liderului venezuelan de Iran, Bolivia, Rusia, ceea ce poate avea în viitor efecte dezastruoase pentru marii consumatori energetici.

Iran şi tranzacţiile petroliere

O lovitură pentru economia americană a venit din partea guvernului iranian. Acesta a ordonat băncii centrale să transforme toate rezervele statului din dolari în euro şi a decis să folosească euro ca monedă de schimb în comerţul exterior şi pentru activele sale din străinătate. Astfel, sursele externe şi veniturile petroliere vor fi calculate şi încasate în moneda europeană, pentru a pune astfel capăt dependenţei de dolar. Anterior, în noiembrie 2000, şi Irakul a renunţat la dolar şi a utilizat euro în tranzacţiile petroliere, măsură ce a fost anulată de campania militară condusă de SUA din 2003.

Pe undeva, această situaţie s-a datorat şi sancţiunilor impuse de SUA asupra investiţiilor şi comerţului american în Iran şi ruperii oricăror legături între băncile internaţionale şi statul iranian. Prin măsurile respective s-a încercat izolarea economico-financiară a regimului de la Teheran. În prezent, majoritatea băncilor străine au renunţat la dolar în tranzacţiile cu Iranul şi fac transferuri de fonduri în euro sau alte monede.

Totuşi, Washingtonul nu poate limita ori controla total fluxurile de dolari din Iran deoarece nu poate interzice vreunui stat să cumpere petrol iranian sau să-l achite în euro. Deşi nu a produs efecte imediate şi nu a reuşit să destabilizeze economia americană, gestul Iranului poate fi urmat şi de alte ţări bogate în resurse energetice. În alte state, precum Rusia, Venezuela, Emiratele Arabe Unite, Indonezia etc., ponderea dolarilor din rezervele valutare este diminuată într-un mod treptat. Pe termen lung, aceste tendinţe de înlocuire a dolarului cu euro pot avea repercusiuni grave asupra economiei SUA şi nu numai.

Campania militară din Irak

Cel de-al doilea război din Golf (februarie - mai 2003) declanşat de SUA împotriva regimului lui Saddam Hussein a avut puternice raţiuni economice, în sensul reîmpărţirii câmpurilor şi resurselor energetice ale Irakului. De fapt, s-a urmărit asigurarea accesului liber la rezervele energetice ale ţării, resurse ce sunt de calitate superioară şi a căror exploatare necesită costuri destul de mici. Mai mult, unii analişti susţin că Federaţia Rusă urmărea să devină prima putere petrolieră a lumii prin expansiunea energetică în Irak, Iran şi bazinul caspic.

Stabilizarea Irakului este strâns legată de succesul sau eşecul reconstrucţiei economice, care pe termen mediu este puternic dependentă de industria energetică. Cu toate acestea, începând cu anul 2004, producţia de petrol – ce nu mai este luată în considerare de OPEC – nu a mai atins cotele de dinainte de război (2,6 mil. barili/zi) şi, astfel, nu au putut fi acoperite nici ţintele de export. Cauzele sunt multiple, de la dificultăţile tehnice şi tehnologice, până la corupţie şi contrabandă. Oricum, infrastructura energetică învechită a Irakului avea nevoie stringentă de investiţii pentru modernizare şi dezvoltare. Desigur, în perioada ulterioară campaniei militare (2004-2006) preţurile petrolului brut au înregistrat o creştere abruptă, atingând niveluri istorice de peste 70 USD/barilul.

Deşi înainte de anul 2003, Bagdadul a cedat controlul asupra a circa jumătate din petrolul său (50 mld. barili) Federaţiei Ruse, Franţei, Germaniei etc., zăcămintele respective au revenit în administrarea autorităţilor irakiene. Washingtonul susţine că „petrolul aparţine poporului irakian” şi că accesul trebuie să fie permis, în primul rând statelor participante la Coaliţie. În prezent, oficialii parlamentului irakian caută să concesioneze drepturile de proprietate asupra unor exploatări petroliere şi gazifere în condiţii cât mai

[200] Duncan Campbell, Jonathan Steele, *Revolution in the Camden air as Chávez - with amigo Ken -gets a hero's welcome*, în „The Guardian”, 15 May 2006, www.guardian.co.uk/venezuela/story/0,,1774993,00.html.

avantajoase pentru economia şi industria energetică[201]. Astfel, se pare că s-a ajuns la un compromis de împărţire relativ echitabilă a câmpurilor energetice.

Prin urmare, energia şi nevoia de hidrocarburi a marilor actori occidentali au constituit un temei serios pentru modificarea prin mijloace militare a geopoliticii locale a petrolului şi, astfel, pentru câştigarea unui acces mai facil la resursele de aici.

Rusia şi şantajul energetic

Între politica energetică şi celelalte elemente ale politicii de securitate a Federaţiei Ruse există o legătură atât de cauzalitate, cât şi de reciprocitate, deoarece Moscova va utiliza energia ca instrument politic, chiar şi în situaţia în care nu-şi doreşte asta. Prin urmare, statul rus uzează în mod conştient de controlul resurselor energetice pentru a-şi asigura o influenţă în politica de putere din spaţiul ex-sovietic şi european sau la nivel internaţional.

Rusia, ţară ce controlează o mare parte a resurselor energetice mondiale şi conductelor de transport, a fost acuzată în repetate rânduri ca foloseşte energia pentru a-şi spori influenţa politică şi economică asupra statelor baltice şi a Poloniei. De altfel, Moscova a oprit sau a ameninţat adesea cu întreruperea livrărilor de gaze spre unele ţări ex-sovietice ca urmare a unor aspecte politice (mişcări de independenţă, atitudini pro-occidentale), economice (preţuri, datorii, cedare control energetic) sau chiar militare (retragerea trupelor ruse).

Folosirea de autorităţile de la Moscova a „armei energetice" datează încă din anul 1990, când a întrerupt furnizarea de energie spre ţările baltice într-o încercare inutilă de a înăbuşi mişcările de independenţă. Mai mult, ţările baltice au fost din nou, în 1992, ţinta armei energetice a Rusiei ca represalii la cererile de retragere a forţelor armate ruse rămase în zonă. În 1993-1994, Rusia a redus fluxurile de aprovizionare cu gaze naturale spre Ucraina, cu scopul de a presa autorităţile ucrainene să cedeze controlul asupra infrastructurii energetice şi flotei sale din Marea Neagră. Belarus, în mod direct, Polonia şi Lituania, în mod indirect, au fost la rândul lor, în 2004, victime ale reducerilor livrărilor de energie, acţiuni în mare parte motivate politic.

Criza cea mai gravă a apărut în decembrie 2005, când Ucraina a refuzat să plătească preţul cerut de Gazprom, mult mai mare decât practică Rusia pe plan intern. Sistarea livrărilor de gaze naturale a declanşat o întreagă dezbatere europeană asupra dependenţei energetice a UE faţă de Moscova. A urmat apoi Republica Moldova, în ianuarie 2006, motivul fiind acelaşi.

Nici în 2007, Rusia nu a ezitat să facă uz de „arma energetică". Astfel, în octombrie, Gazprom a ameninţat că va sista livrările de gaze naturale către Ucraina, ca urmare a unei datorii neachitate de peste 1,3 miliarde de dolari. De asemenea, ameninţările au vizat şi Belarus şi Georgia din cauza unor neînţelegeri în ceea ce priveşte preţurile şi tranzitul hidrocarburilor.

Prin toate aceste acţiuni, Rusia a afectat şi consumatorii vestici. Totuşi, dependenţa Europei de gazul rusesc are ca revers dependenţa Rusiei de veniturile obţinute din vânzările de gaze naturale pe piaţa europeană. Prin urmare, situaţia actuală incertă în ceea ce priveşte ritmicitatea fluxurilor de aprovizionare cu energie ar trebui să se sfârşească în viitorul apropiat printr-un compromis reciproc avantajos, în condiţiile în care resursele sunt la ruşi, iar banii la germani. Pentru UE este de preferat să fie dependentă energetic de o mare putere (Federaţia Rusă), care deşi este agresivă, este previzibilă, decât de un stat sau regiune instabilă.

Gazprom constituie „unealta" cea mai adecvată pentru „manevrele" energetice ale Rusiei. Colosul rusesc, deşi este un agent economic obişnuit, reprezintă un puternic instrument de presiune politică[202]. Gazprom livrează gaze naturale în Germania, Italia, Franţa, Turcia, Ungaria, Cehia, Slovacia,

Polonia, Austria, Finlanda, Belgia, Bulgaria, România, Serbia şi Muntenegru, Slovenia, Croaţia,

[201] Vezi EIA, *Upstream Petroleum Agreements in Iraq*, www.eia.doe.gov/ emeu/cabs/Iraq/images/upstream%20dev%20oil.gif şi *Upstream Natural Gas Development in Iraq* www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Iraq/images/gas_iraq.gif.

[202] Compania a primit dreptul exclusiv de a exporta gaze naturale, prin lege federală (20 iulie 2006).

Grecia, Elveţia, Olanda, Bosnia, Macedonia, Marea Britanie[203]. În tabelul următor sunt detaliaţi principalii beneficiari ai exporturilor de gaze naturale ruseşti din anul 2005.

Stat	Importuri (mld. m^3/an)	Procent din consumul intern
Germania	1,291	43
Italia	0,824	30
Turcia	0,630	65
Franţa	0,406	26
Ungaria	0,294	62
Cehia	0,252	84
Austria	0,246	70
Polonia	0,226	47
Slovacia	0,226	108
Finlanda	0,148	105
România	0,140	23
Fosta Iugoslavie	0,134	57
Bulgaria	0,101	89
Grecia	0,085	96
Elveţia	0,013	12
Ucraina	2,113	79
Belarus	0,710	100
Statele baltice	0,205	100
Azerbaidjan	0,120	36
Georgia	0,046	100

Sursă: EIA, *Country Analysis Briefs – Russia*, Aprilie 2007, www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/pdf.pdf.

Deşi, Moscova susţine că politica sa de preţuri este influenţată strict de condiţiile pieţei[204], există diferenţe mari între preţurile plătite pe piaţa internă sau de state considerate aliate, precum Armenia, şi cele plătite de state care au încercat să iasă de sub influenţa Rusiei, ca de exemplu Georgia. Prin urmare, furnizorul de gaze naturale, sub forma Gazprom, este statul rus, astfel încât putem considera că sistemul de stabilire a preţurilor este instrumentalizată politic. În tabelul ce urmează am încercat să reliefăm preţurile practicate de Rusia pe piaţa internă şi pentru exporturile sale de gaze naturale în diferite momente (datele prezentate sunt cele vehiculate în sursele publice de informare).

State	Preţ (USD/1000 m^3)			
	La începutul anilor 2000	2005	2006	2007
Rusia	27	32	40-45	52
Armenia	45-100	56	110	110
Azerbaidjan		60	110	230
Belarus		46,7	46,7	100
Georgia		68	110	235
R. Moldova		80	160	170
Ucraina		50	95	130
Statele baltice		85-95	120-125	230
Bulgaria	120-130	120-130	120-130	170-175
România	120	190-195	250-255	280-285
Turcia	75	100	243	243
Europa de Vest*	200-240	240	240	265

Notă: * Preţul reprezintă media preţurilor.

le23533.shtml.

lei (costul propriu-zis al gazului), preţ ce este apoi crescut
c ribuţie. În faza de distribuţie, preţurile sunt clasificate în
f ustriale sau pentru energie electrică.

Rusia creşte sau ameninţă că va creşte preţul gazelor naturale livrate în unele ţări din CSI şi din Europa de Est şi de Sud-Est cu scopul de a-şi menţine în aceste spaţii măcar influenţa economică. Deşi această măsură pare a fi un răspuns la atitudinea diferitelor capitale faţă de Moscova, impactul politic este departe de a avea rezultatele scontate. Astfel, Moscova contribuie acum, din plin, la apariţia unui mediu concurenţial uniform în regiune. Rusia nu face altceva decât să-şi distrugă partenerii de afaceri şi piaţa de desfacere din ţara respectivă, favorizând, în acelaşi timp, reorientarea ţării respective spre alţi furnizori de resurse şi, chiar, dezvoltarea unor trasee alternative de transport sau a altor forme de energie. Oricum Rusia nu îşi poate permite să ridice preţul mai mult decât preţul la care alţi furnizori de gaze naturale devin rentabili. În final, rezultatul s-ar putea să fie exact opus scopurilor Rusiei, adică ţara respectivă va fi din ce în ce mai puţin dependentă de gazele naturale ruseşti.

În consecinţă, putem spune că Rusia îşi va folosi toată capacitatea politică şi diplomatică pentru a-şi dezvolta economia şi, în ultimă instanţă, nu va pregeta să utilizeze „arma energetică" drept instrument de presiune. Această ultimă opţiune este pe deplin susţinută şi de populaţia rusă. Astfel, conform unui sondaj realizat de Centrul rus Levada[205], în perioada 10-13 august 2007, 59% din ruşii chestionaţi s-au declarat în favoarea utilizării de către autorităţile ruse a dependenţei ţărilor europene faţă de petrolul şi gazul rusesc pentru a-şi atinge obiectivele de politică externă, faţă de numai 20% împotrivă.

Alte dispute

Disputele pe marginea resurselor energetice sunt diverse şi implică interese multiple. Specialiştii în domeniu prognozează că, în scurt timp, gazele naturale (mai puţin poluante) vor înlocui petrolul ca resursă centrală de energie pentru activităţile economice. Astfel, Rusia încearcă să impună la nivel mondial un *OPEC al gazelor naturale*, care să includă producătorii şi exportatorii majori, menit a uşura întrebuinţarea „armei energetice" în disputele politico-economice regionale şi globale. Ţările care sunt agreate să facă parte din această grupare sunt: Rusia, Iran, Qatar, Venezuela, Algeria şi, posibil, Libia şi anumite ţări din Asia Centrală. Se speculează chiar că Forumul Ţărilor Exportatoare de Gaze (GECF) ar putea constitui baza acestui cartel.

Proiectul Moscovei de organizare a unui „OPEC al gazelor naturale" este încă departe de finalizare din cauza caracteristicilor speciale ale pieţei gazelor naturale, mult mai rigidă decât cea a petrolului. Impedimentele sunt multiple: contractele de livrare a gazelor naturale sunt în mare parte negociate prin acorduri bilaterale pe termen lung între beneficiari şi furnizori; piaţa gazelor naturale este foarte regionalizată din cauza faptului ca gazele naturale se transportă preponderent prin conducte; distribuţia pe distanţe mari, prin intermediului vapoarelor, necesită lichefierea gazelor naturale, proces extrem de costisitor etc. În Africa, *luptele interne* ce au bază anumite interese energetice sunt la ordinea zilei. Astfel, în ultimele decenii s-a înregistrat o interferenţă între ciocnirile locale şi amplificarea competiţiei internaţionale pentru resurse, în special, petroliere.

Marile companii internaţionale acţionează prin diferite mijloace de forţă: mituirea liderilor locali, sprijinul politic al unor regimuri etc. Astfel, populaţia din majoritatea ţărilor exportatoare de hidrocarburi beneficiază în mică măsură sau chiar deloc din veniturile încasate. O mare parte a profitului este acaparat

[205] *Ruşii, în favoarea utilizării armei energetice*, în „telegrafonline", 5 septembrie 2007, www.telegrafonline.ro/1188939600/pagini/9/politica_externa.html.

de minoritatea care deţine controlul politic. Nigeria şi Angola sunt exemple sugestive, ţări în care lipsa de transparenţă din partea statului şi a companiilor petroliere ascunde aproape totul în acest domeniu. Spre deosebire, liderii din Libia şi Gabon au reuşit să concentreze sub influenţa lor toate grupurile de interese, astfel încât populaţia a obţinut un anumit profit din punct de vedere economic şi al nivelului de trai.

Terorismul internaţional – factor de risc la adresa securităţii şi apărării naţionale

Pericole şi ameninţări teroriste la început de secol

La început de secol, pericolele şi ameninţările teroriste sunt, după cele prezentate de existenţa şi posibilitatea folosirii armelor de distrugere în masă, cele mai mari şi cele mai greu de înţeles, de acceptat şi de gestionat. Lumea este înmărmurită în faţa unor astfel de pericole şi ameninţări. Chiar şi instituţiile însărcinate cu asigurarea securităţii şi apărării persoanei, proprietăţii, ordinii şi legii nu au găsit încă soluţii pentru gestionarea fenomenului terorist. Este adevărat, acest fenomen face parte din tipologia crizelor politice, sociale, economice şi militare din toate timpurile, dar el nu poate fi încă gestionat şi dezamorsat. Oricât de mulţi şi importanţi paşi au fost făcuţi din 2001 până în prezent în investigarea şi combaterea acestui fenomen, inclusiv în România, prin elaborarea unei strategii naţionale împotriva terorismului, el rămâne încă un mare pericol pentru fiinţa umană, pentru societate, pentru economie ş instituţii.

Noi vulnerabilităţi ale populaţiilor, valorilor, statelor, instituţiilor, organizaţiilor şi organismelor naţionale şi internaţionale

Totdeauna, vulnerabilităţile sunt legate de pericole şi ameninţări. Nimeni nu poate şti care anume sunt vulnerabilităţile unui sistem, decât în măsura în care cunoaşte pericolele şi ameninţările care privesc sistemul respectiv. Or, pentru a identifica aceste pericole şi ameninţări şi a depista vulnerabilităţile societăţii la acestea, este nevoie de o foarte bună cunoaştere a situaţiei şi a dinamicii acesteia. La această investigaţie trebuie să participe nemijlocit toată lumea, adică toate ţările, indiferent că sunt sau nu sunt afectate de terorism. Or, cea mai mare vulnerabilitate este cea provocată de neputinţa de a investiga şi evalua cu precizie un sistem dinamic complex, cu foarte multe evoluţii periculoase, înstufate şi imprevizibile.

Vulnerabilităţi de sistem

Vulnerabilităţile sunt direct proporţionale cu pericolele şi ameninţările. Ele se asociază sistemelor ameninţate sau care pot fi afectate de anumite pericole şi devin caracteristici ale acestora. Sistemele sociale, economice, politice şi militare evoluează spre integralitate şi dinamism sporit. Cu cât creşte gradul de integralitate, cu atât sporeşte şi dinamismul sistemelor. Iar dacă sistemele sunt dinamice, şi vulnerabilităţile lor cunosc un dinamism specific. Din acest motiv, ele nu sunt uşor de identificat şi de redus. Fiecare dintre aceste sisteme îşi are setul său de vulnerabilităţi. Toate sistemele, indiferent cât de complexe ar fi, sunt vulnerabile la terorism. Dintre aceste vulnerabilităţi la terorism, cele mai importante se conturează a fi următoarele:

1. Vulnerabilităţile *sistemelor politice democratice* pot fi identificate chiar în caracteristicile acestora, astfel :

- transparenţa – vulnerabilitate la infiltrare;

respectul persoanei şi al opiniei – vulnerabilitate la terorismul ideologic;

respectarea drepturilor omului – vulnerabilităţi la terorism patogen, la terorism criminal, la terorism psihologic şi la alte forme de terorism la adresa persoanei, proprietăţii şi instituţiilor;

-sistemul alegerilor democratice – vulnerabilitate la terorismul de reţea şi la terorismul de

sistem[206]; autonomia instituţiilor fundamentale ale statului – vulnerabilităţi la terorismul de diversiune, la terorismul de falie şi la terorismul de reţea;
pluripartidismul – vulnerabilitate la infiltrarea în sistem a unor grupări şi organizaţii ale terorismului politic şi chiar la crearea unui sistem paralel sau a unor reţele ale terorismului politic.

2. Vulnerabilităţile *sistemelor economice şi financiare* la terorism se ivesc, de regulă, în filosofia contradictorie şi chiar conflictuală a intereselor, astfel:

-amploarea sistemelor economice şi financiare favorizează vulnerabilităţile de macrosisteme şi vulnerabilităţile de corporaţii la terorismul economic şi financiar de falie, al cărui obiectiv este subminarea, ruperea şi distrugerea structurilor-gigant, extrem de sensibile la diversiuni şi atacuri punctuale (ele însele generează diversiuni şi atitudini ofensive împotriva identităţilor economice mai slabe sau concurente);

- faliile care se ivesc între interese generează vulnerabilităţi la terorismul politic, precum şi la cel economic şi financiar;

- strategiile de conspirativitate, atât de frecvente în lumea economică şi financiară, generează vulnerabilităţi la terorismul criminal şi la cel specific tranzacţiilor murdare; dinamismul economic şi financiar favorizează apariţia unor vulnerabilităţi de stabilitate cu implicaţii în domeniul terorismului anti-sistem.

3. Vulnerabilităţile *comunităţilor sociale, religioase, culturale* sunt cele mai numeroase, cele mai dificil de gestionat şi creează foarte multe probleme. Ele se înscriu, în general, în următorul spectru:

- spiritul identitar creează o stare continuă de tensiune, de unde rezultă o serie de vulnerabilităţi la terorismul identitar desfăşurat de alte comunităţi sau de grupuri de interese;

- anomia socială este cea mai mare vulnerabilitate la terorismul infracţional;

- rigiditatea şi extremismul unor culte (secte, organizaţii fundamentaliste) generează vulnerabilităţi ale comunităţii respective la terorismul politic, la terorismul fundamentalist şi la terorismul identitar.

4. Vulnerabilităţile *instituţiilor publice şi altor instituţii* se generează şi regenerează din incompatibilităţile de sistem, mai ales în perioadele când acestea devin birocratice sau ating pragul de incompetenţă.

Instituţiile şi comunităţile sunt entităţile cele mai vulnerabile la terorismul de orice fel

5. Vulnerabilităţile *forţelor armate* la terorism sunt, în general, reduse, dar de aici nu rezultă că efectul lor este mai puţin important. Armatele sunt sisteme relativ integrate şi foarte bine protejate. Totuşi, nici ele nu sunt invulnerabile. Vulnerabilităţile de structură sau de sistem ale instituţiei militare se află, în general, în inflexibilitatea lor, în imobilitatea unora dintre infrastructuri şi în incapacitatea de a se adapta foarte rapid mediului anomic.

Vulnerabilităţi de proces

În societate, există sisteme de valori, care dau forţă şi stabilitate comunităţilor, dar şi un dinamism complex, care le asigură acestor entităţi sociale, economice, politice, religioase etc. o continuă devenire. Însă, aşa cum un om aflat în mişcare vede şi percepe mai puţine lucruri decât atunci când stă pe loc şi observă sau pândeşte, fiind deci mult mai vulnerabil în timpul deplasării, şi societăţile omeneşti, în mişcare (ele se află în mişcare tot timpul), devin mai vulnerabile. Acestea sunt vulnerabilităţi de proces, pe care teroriştii le exploatează la maximum. Dacă fiecare om, pentru a se feri de terorism, s-ar afla într-un adăpost, protejat printr-un sistem complet de filtre şi de scuturi de tot felul – de la cele informaţionale, la cele împotriva glonţului şi atacurilor cu CBRN –, vulnerabilitatea lui la atacurile teroriste ar fi minimă. Dar

[206] Terorismul de sistem este acel terorism care se asociază tuturor elementelor şi structurilor sistemului şi vizează crearea de disfuncţionalităţi, teamă, nesiguranţă şi neîncredere, prin care să se realizeze controlul şi distrugerea acestuia

aşa ceva nu se poate. Nici omul şi nici societatea în care trăieşte nu se pot baricada în adăposturi antiteroriste. De aceea, întrucât toate comunităţile omeneşti şi toţi oamenii se află în mişcare, angajaţi în procese de producţie, de creaţie, de realizare a unor scopuri şi obiective specifice universului omenesc, ele sunt tot timpul vulnerabile la atacurile teroriste. **Vulnerabilităţile de proces sunt cele mai mari şi mai greu de înlăturat. Acestea nu sunt, în general, o continuare a vulnerabilităţilor de sistem, ci se afirmă ca un alt tip de vulnerabilităţi, complementare celor de sistem. Ele se înscriu în general în următorul perimetru:**

-flexibilitatea şi procesualitatea facilitează vulnerabilităţi la infiltrarea şi proliferarea unor reţele teroriste în interiorul respectivelor comunităţi;

-procesul complicat al frontierelor (politice, economice, informaţionale, culturale, ştiinţifice etc.) în mişcare (delimitărilor mişcătoare) generează vulnerabilităţi la terorismul transfrontalier şi la cel de falie;

- caracterul probabil şi cel imprevizibil al unor evenimente lasă loc unor vulnerabilităţi la terorismul care generează terorism (terorismul generativ).

Dezvoltarea impetuoasă a societăţii, tehnologia de vârf, progresele din biologie, din chimie, numeroasele experimente de laborator creează unele vulnerabilităţi care ar putea genera un nou tip de terorism, mult mai periculos decât toate celelalte la un loc, *terorismul genetic*.

Vulnerabilităţi de disfuncţii

Sistemele şi procesele societăţii, în general, şi comunităţilor, în special, oricare ar fi acestea, cunosc o mulţime de disfuncţii. Unele dintre acestea se înscriu într-o marjă acceptabilă, în limitele de toleranţă ale sistemelor şi proceselor respective, altele însă duc la crize, conflicte şi chiar la războaie. Înseşi disfuncţionalităţile sunt vulnerabilităţi care nasc vulnerabilităţi şi, de aceea, ele sunt de două ori mai periculoase. De unde rezultă că:

- disfuncţionalităţile sociale, economice, politice şi chiar culturale (îndeosebi, cele religioase), mişcările sociale de tot felul, crizele şi conflictele generează vulnerabilităţi la toate categoriile şi formele de terorism;

- faliile, conflictele şi interferenţele dintre anomia socială şi rigiditismul unor secte, culte şi altor entităţi mai mult sau mai puţin cunoscute generează vulnerabilităţi căutate sau provocate de fenomenul terorist.

De aceea, disfuncţionalităţile, dacă nu sunt gestionate în mod corespunzător, necesită un efort dublu pentru punerea lor sub control. Pe de o parte, trebuie înlăturate cauzele care le produc şi, pe de altă parte, trebuie combătute efectele, inclusiv cele care se înscriu în sfera fenomenului terorist, ajutând fie la proliferarea lui, fie la propagarea lui.

Dinamica pericolelor şi ameninţărilor

O agresiune de mare amploare împotriva statelor europene, a Statelor Unite sau a altor state puternice este puţin probabilă, chiar imposibilă. Şi împotriva statului român o astfel de agresiune este puţin probabilă. Există însă noi tipuri de ameninţări, mai variate, mai puţin evidente şi mai greu de prevăzut. Cea mai periculoasă dintre acestea este *ameninţarea teroristă*.

Terorismul reprezintă o ameninţare strategică, nu doar pentru Statele Unite ale Americii şi pentru ţările Uniunii Europene, ci şi pentru Rusia, pentru China, pentru India şi pentru foarte multe ţări, inclusiv pentru România, angajate pe drumul modernizării economiei, informaţiei, vieţii sociale şi culturii. Deşi este dezavuat şi atacat din toate părţile şi prin toate mijloacele, terorismul dispune încă de resurse importante[207], comunică prin reţele electronice şi recurge la acţiuni din ce în ce mai violente. Mai mult, el se extinde la toate mediile şi cuprinde aproape toate activităţile omeneşti, întrucât acest fenomen este anti-valoare şi vizează distrugerea caracterului eficient al oricărei activităţi progresiste.

[207] http://www.iss-eu.org, *Stratégie européenne de sécurité*, L'institut d'Etudes de l'Union Européenne, decembre, 2003, p.7.

Terorismul contemporan are deja un caracter mondial. El se axează îndeosebi pe extremismul religios violent, pe extremismul politic şi pe efectele dezrădăcinării. Cauzele acestuia sunt complexe. Ele se află în dinamica crizelor economice, culturale şi sociale, în politica de alienare a tinerilor (îndeosebi musulmani) care trăiesc în străinătate, în reacţiile virulente la influenţele intrinseci pe care le exercită civilizaţia occidentală asupra zonelor încremenite în fantasme şi prejudecăţi, în recrudescenţa anomiei sociale, criminalităţii şi traficanţilor. De aici, o dialectică perversă a intereselor lumii interlope şi ale unor structuri predominant violente, generate de adâncirea faliilor strategice dintre lumea modernă şi lumea rămasă în mizerie, subdezvoltare şi neputinţă. Această lume chinuită nu produce terorism, însă ciocnirea unora dintre entităţile ei cu interesele civilizaţiei moderne generează şi întreţine fenomenul terorist.

Terorismul este extrem de periculos, datorită acţiunilor imprevizibile, în mozaic, îndeosebi asupra aglomerărilor urbane, locurilor publice şi instituţiilor. Însă rareori el reuşeşte să se transforme în război de gherilă sau în acţiuni armate de lungă durată şi de o amploare mai mare. Desigur, pe de o parte, pentru că nu are forţa şi resursa necesară şi, pe de altă parte, pentru că nu aceasta este fizionomia lui. Oricum, pe teritoriul statelor vizate de terorism, este extrem de dificil ca teroriştii să poată declanşa un război de gherilă. Nici pe teritoriul României nu este posibil un astfel de război declanşat de terorişti. Acest tip de război poate fi declanşat numai pe teritoriul statelor sfâşiate, în care există entităţi puternice aflate în relaţii de intoleranţă şi conflictualitate. Evenimentele actuale din Irak nu contrazic această afirmaţie, ci, dimpotrivă, o confirmă. Chiar dacă sunt surprinzătoare şi produc numeroase victime, atacurile teroriste din Bagdad sunt doar acţiuni în disperare de cauză. Este însă posibil ca grupurile şi reţelele teroriste să nu fie interesate în trecerea la un război de gherilă, întrucât nu au nici cum să-l conducă, nici cu ce să-l susţină. Un război de gherilă este altceva decât terorismul, chiar dacă apelează la mijloace şi acţiuni de tip terorist. Este însă posibil ca reţelele şi organizaţiile teroriste să prefere atacuri scurte, dar numeroase, cu obiective limitate, de tipul celor de la Madrid, din 11 martie 2004, inclusiv pe teritoriul României, care să producă pierderi de vieţi, distrugerea infrastructurilor şi să creeze panică şi nesiguranţă. Trecerea la războiul de gherilă de sorginte teroristă reprezintă altceva, fie o etapă superioară a terorismului, fie un scop al acţiunilor teroriste, fie o asociere la acestea.

Cea mai mare ameninţare potenţială la adresa păcii şi securităţii europene şi mondiale o constituie însă *proliferarea armelor de distrugere în masă*. Este adevărat că sistemele de control, acordurile şi tratatele de nonproliferare au încetinit cumva cursa înarmărilor nucleare, dar dezvoltarea şi perfecţionarea acestei arme se continuă. Deocamdată, datorită tehnologiei sofisticate şi dificultăţii realizării componentelor chimice, biologice, radiologice şi nucleare (CBRN), precum şi a vectorilor de transport la ţintă, aceste arme nu se află nici la îndemâna teroriştilor, nici a unor conducători de state care le-ar putea folosi fără să reflecteze prea mult asupra consecinţelor. Teroriştii, în acest moment, nu au acces la asemenea arme. Atacul cu sarin efectuat de Secta AUM, în metroul de la Tokio, în 1995, care a produs 12 morţi şi câteva mii de răniţi, şi, doi ani mai târziu, împrăştierea sporilor de Antrax pe o stradă din capitala japoneză reprezintă una dintre puţinele acţiuni de acest gen. Este însă posibil ca teroriştii să-şi croiască drum spre asemenea arme, fie atacând silozurile şi bazele militare care dispun de asemenea mijloace, fie procurându-le pe alte căi. Având în vedere nivelul de dezvoltare al chimiei, fizicii nucleare şi cercetării ştiinţifice în domeniul biologiei şi industriei farmaceutice atomice în România, precum şi uşurinţa cu care pătrund unele firme străine în economia românească, este posibil ca teroriştii să încerce să procure sau să producă astfel de mijloace şi în ţara noastră. Aceasta reprezintă cel mai mare pericol şi, totodată, cea mai mare posibilă ameninţare la adresa securităţii omenirii, cu consecinţe imprevizibile.

Nu trebuie să ne lăsăm convinşi de propaganda grupurilor islamiste radicale, potrivit căreia ei ar merge din victorie în victorie. Realitatea este cu totul alta, mult mai nuanţată. În multe ţări, în pofida activităţii lor, grupurile islamiste radicale sunt departe de a atinge stadiul de la care ar putea genera mişcări de gherilă[208]. Nici grupurile islamice din ţara noastră nu au aceste aptitudini, dar, de aici nu rezultă că fundamentalismul islamic nu-şi poate căuta şi la noi un refugiu sau o bază de acţiune. Este posibil ca, în viziunea unor organizaţii şi reţele teroriste, România să fie considerată un fel de spaţiu în rezerva strategică pentru eventuale acţiuni de mare frecvenţă împotriva unor ţări din UE, NATO, a Rusiei, a Ucrainei şi a Turciei.

[208] http://www.terrorisme.net/p/article_142.shtml, Colloque: réseaux de la terreur et réseaux contre la terreur

La aceste tipuri de ameninţări se asociază *conflictele regionale, delicvenţa unor state şi crima organizată*. Acestea apelează, de cele mai multe ori, la metode şi procedee teroriste şi este foarte greu să se facă distincţie între ele.

În Statele Unite ale Americii, spre exemplu, ameninţările teroriste erau cunoscute încă înainte de 1977. Existau temeri, în rândul înalţilor responsabili, de atentate teroriste cu bombe radioactive asupra marilor oraşe, în timp ce companiile aeriene şi apărătorii drepturilor cetăţeanului reclamau excesul de constrângeri, mai ales din cauza atenţiei care se acorda americanilor şi străinilor de origine arabă[209]. Robert Kupperman, director ştiinţific la Agenţia de Control Armamente şi Dezarmare (ACDA) avertiza că, dacă nu se iau măsuri, americanii vor continua să se afle pe marginea unei teribile prăpăstii. Potrivit raportului său, *Comisia guvernamentală de luptă împotriva terorismului* a lucrat mai bine de cinci ani la planul de protecţie a Statelor Unite împotriva acestei ameninţări. Această comisie a fost creată de Richard Nixon, în 1972, după asasinarea a 11 sportivi israelieni de către un comando palestinian la jocurile olimpice de la München. Experţii acestei comisii s-au reunit de două ori pe lună, timp de cinci ani. La vremea aceea, preşedintele Statelor Unite a precizat că americanii „trebuie să fie gata să acţioneze rapid şi eficace în cazul în care, în pofida eforturilor preventive, s-ar produce totuşi un act terorist împotriva americanilor, în interiorul Statelor Unite sau în afară“[210]. Însă, în lipsa unor atacuri teroriste majore, priorităţile guvernului american au devenit altele. Mai mult, ONU nu agrea ideea sancţiunilor internaţionale împotriva ţărilor care adăpostesc organizaţii teroriste, întrucât o astfel de afirmaţie este greu de demonstrat şi lasă loc la măsuri arbitrare.

Trebuie însă subliniat că specialiştii americani, cu mai bine de 20 de ani înaintea atacurilor teroriste de la 11 septembrie 2001, au identificat unele dintre ameninţările teroriste importante, precum şi vulnerabilităţile adiacente. Richard Kenedy arăta, în 1972, că bomba radiologică, denumită „bomba murdară“ reprezenta o ameninţare reală şi nu una science-fiction, iar William Rogers, şeful diplomaţiei, atrăgea atenţia, pe la jumătatea anului 1973, că „substanţele atomice ar putea să le ofere teroriştilor posibilităţi inimaginabile“[211]. În acelaşi timp, Comisia a reliefat vulnerabilităţile companiilor aeriene la terorism şi a propus, în 1972, întărirea controlului pasagerilor şi bagajelor. Industria aeriană nu a ţinut seama de aceste avertismente, iar companiile aeriene, în 1976, s-au opus acestor măsuri, pe motiv că, dacă le-ar respecta, ar intra în faliment. Experţii au prevăzut atacuri teroriste cu rachete portabile asupra avioanelor civile, atacuri asupra altor obiective, inclusiv asupra reţelelor de transport, de comunicaţii, de alimentare cu apă, asupra centralelor nucleare şi electrice etc. Ei au recomandat supravegherea străinilor care trăiesc sau tranzitează Statele Unite, îndeosebi a celor care provin din Orientul Mijlociu şi americanii de origine arabă şi au propus măsuri de protecţie a diplomaţilor şi oamenilor de afaceri americani care se aflau cu treburi în străinătate. Punctul slab al dispozitivului antiterorist se afla, potrivit acestei Comisii, în sistemul de coordonare între CIA şi FBI în legătură cu modul de obţinere a datelor şi informaţiilor, aşa cum avea să o constate şi George Bush, după două decenii.

De aici rezultă dificultatea înţelegerii şi evaluării fenomenului terorist şi a punerii în aplicare a măsurilor de protecţie a cetăţenilor şi instituţiilor, de prevenire a unor atacuri de acest fel şi de combatere a organizaţiilor şi reţelelor teroriste. Terorismul este un fenomen atipic, frustrant, care nu are nici o logică şi nici un fel de legătură cu civilizaţia modernă, în afară de faptul că este împotriva acesteia. El se prezintă ca un anacronism, ca un cancer care se infiltrează peste tot şi nu poate fi controlat decât prin măsuri ferme, care nu sunt şi nu pot fi agreate nici de societate, nici de firme, nici de instituţii, nici de individ. De fapt, şi acesta este unul dintre obiectivele terorismului: să creeze şi să regenereze imposibilitatea controlării sale.

La rândul ei, şi Rusia se confruntă cu numeroase ameninţări teroriste, cele mai multe venind din zona caucaziană, dar nu numai. Rusia consideră că ameninţarea teroristă cea mai directă, care afectează deopotrivă Rusia şi Georgia, vine de pe teritoriul georgian. După opinia Moscovei, monitorizarea ei internaţională s-a dovedit ineficace. De aceea, singura modalitate de a pune sub control şi dezamorsa

---

[209] http://www.edicom.ch/news/international/050124144947.mo.shtml, Frank Bass et Randy Herschaft ,*Terrorisme: les menaces étaient connues depuis les années 1970*

[210] Ibidem.

[211] Ibidem

această ameninţare o reprezintă o bună cooperare între serviciile secrete şi departamentele de frontieră. Oficialii ruşi consideră că aproximativ 250-300 de terorişti ceceni sunt prezenţi în trecătorile Pankissi din Georgia, în timp ce oficialii din această ţară afirmă contrariul. Realitatea este că teroriştii care se aflau în aceste locuri s-au dispersat de îndată ce au fost avertizaţi, după care au revenit în satele din zonă. După opinia ruşilor, separatiştii ceceni se refugiază frecvent în trecătorile din munţii Pankissi, care se află în proximitatea sectorului cecen de la frontiera ruso-georgiană. Tot prin aceste trecători se oferă ajutoare separatiştilor ceceni. Oricât de multe lucruri ar şti oficialii ruşi şi forţele speciale despre teroriştii care acţionează în spaţiul de interes pentru Rusia, dar mai ales în marile oraşe ale Rusiei sau în orăşelele de tip Beslan, este din ce în ce mai greu de anticipat, de supravegheat, de controlat, de gestionat şi de anihilat acest fenomen. De regulă, terorismul contemporan (care, la această oră, este de esenţă fundamentalist islamică şi separatist-etnică) afectează toate acele ţări care, într-o formă sau alta, atacă acest fundamentalism şi acel tip de identitarism bazat pe intoleranţă etnică şi religioasă.

Surse de generare

Principalele surse de generare a fenomenului terorist se află în configuraţia mereu schimbătoare şi nesigură a societăţii actuale, în starea de haos pe care o parcurge omenirea. Nu întâmplător, desigur, atacurile teroriste se îndreaptă împotriva Statelor Unite şi aliaţilor Americii, a Rusiei, Chinei, Indiei, Europei Occidentale şi chiar împotriva unor ţări islamice, considerate trădătoare, cum ar fi, spre exemplu, Turcia, care, într-o formă sau alta, sprijină lupta împotriva terorismului de acest tip. **Printre principalele surse de generare a terorismului contemporan se situează şi următoarele:**

- efectele contradictorii şi chiar conflictuale ale procesului de globalizare şi regionalizare, îndeosebi asupra unor comunităţi încremenite sau conduse în mod dictatorial;
- starea de haos care s-a declanşat în urma spargerii bipolarităţii şi efortului depus de marile puteri şi de comunitatea internaţională pentru stabilirea de noi echilibre, bazate pe alte principii decât cele ale forţei armelor;
- progresul tehnologic imens realizat de Statele Unite şi ţările Uniunii Europene, adâncirea faliei strategice dintre spaţiul euro-atlantic şi restul lumii, concomitent cu influenţa pe care o are civilizaţia occidentală asupra întregii lumi;
- prezenţa unei mase mari de tineri musulmani în societăţile occidentale şi starea de alienare şi disperare care se instalează în rândul acestora, ca urmare a faliei tot mai pronunţate dintre rigiditatea şi inflexibilitatea culturii de origine şi marea deschidere, pragmatismul şi eficienţa noii culturi tehnologice;
- efectele complexe, greu de controlat şi de anticipat, ale culturii de piaţă;
- recrudescenţa spiritului identitar extremist, intolerant şi agresiv, îndeosebi în rândul fundamentaliştilor islamici răspândiţi în ţările occidentale;
- starea de mizerie şi de înapoiere în care se află o mare parte a lumii
(45.000.000 milioane de oameni mor în fiecare an de foame şi de malnutriţie[212]);
- conflictualitatea lumii (după 1990, aproape patru milioane de oameni, dintre care 90 % civili, au murit în războaie, iar peste 18 milioane au fost nevoiţi să se refugieze[213]).

Proliferarea şi întreţinerea surselor de instabilitate, pericole şi ameninţări

Sursele de instabilitate, pericole şi ameninţări sunt direct proporţionale cu evoluţia societăţii, cu efectele pozitive, dar şi cu numeroasele efecte contradictorii, nocive şi perverse ale acesteia. Cu cât evoluţia este mai spectaculoasă, cu atât faliile dintre eşalonul întâi tehnologic şi informaţional şi celelalte eşaloane ale lumii se măresc şi se adâncesc, generând şi regenerând fenomenul terorist. Interesant este că terorismul nu este un produs al unei civilizaţii sau alteia, aşa cum se dă uneori de înţeles, ci al degradării condiţiei umane, al răului care se dezvoltă din ce în ce mai mult în interiorul lumii.

---

[212] http://www.iss-eu.org, *Stratégie européenne de sécurité*, L'institut d'Etudes de l'Union Européenne, decembre, 2003, p.6

[213] http://www.iss-eu.org, Ibidem, p. 5.

România nu este generatoare de instabilitate, dar se află în vecinătatea unor astfel de zone (Transnistria, Balcani, Caucaz, Orientul Apropiat) şi ar putea, în anumite condiţii defavorabile, să suporte efectul acestora. Teritoriul românesc ar putea fi vizat, iniţial, ca adăpost pentru unele grupări teroriste sau ca un nod de reţea, ulterior, ca bază de plecare pentru unele posibile atacuri împotriva unor ţări din zonă aflate pe falia islamică: Turcia, Bulgaria, Bosnia şi Herţegovina.

Riscuri posibile, riscuri asumate

Riscurile legate de fenomenul terorist sunt multiple şi în mozaic. Apar din toate părţile şi angajează toată lumea. Unele se asumă, altele se impun. Însă cel mai mare risc este acela de a ignora terorismul, a diminua măsurile de protecţie împotriva lui şi, în consecinţă, a-l accepta sau a-l tolera.

Atitudinea de indiferenţă sau de favorizare (prin neimplicare) a fenomenului terorist reprezintă unul dintre cele mai mari riscuri ale acestui început de secol. Nimeni nu poate rămâne indiferent, azi, la fenomenul terorist, pe motiv că pe el nu-l afectează sau în speranţa că, dacă are o atitudine indiferentă sau binevoitoare faţă de acest fenomen, va fi cruţat de atacuri teroriste. În faţa terorismului, omenirea trebuie să fie solidară, deşi însăşi solidaritatea este un risc. Este însă un risc necesar, deopotrivă, asumat şi impus.

Dinamica riscurilor

Riscul reprezintă o chestiune de atitudine şi, în acelaşi timp, de acţiune. El este un pericol posibil, care poate fi cunoscut, prevăzut şi, în consecinţă, asumat sau acceptat. Riscul unui pericol cunoscut sau posibil a fi prevăzut este, de regulă, asumat. Riscul unei ameninţări este, de cele mai multe ori, impus, deci acceptat sau ocolit. Riscul înseamnă totdeauna conştientizarea pericolelor sau ameninţărilor cărora li se asociază. În principiu, nu există riscuri date sau acceptate o dată pentru totdeauna, aşa cum, cu unele excepţii, nu există nici pericole sau ameninţări eterne. Toate se află într-o dinamică specială şi într-o schimbare continuă. De aceea, dinamica riscurilor este greu de evaluat, de controlat şi de gestionat.

Asumarea riscurilor

În ce constă asumarea riscurilor pe care le cere combaterea terorismului? Care sunt mecanismele de asumare? Cine şi în ce mod hotărăşte această asumare? Ce diferenţă există între asumare şi impunere? Trebuie să pornim de la premisa că foarte puţine lucruri sunt eterne pe lumea aceasta. Eternă este doar starea generală de pericol şi chiar de ameninţare şi, prin urmare, cea de risc continuu impus, asumat şi acceptat. Acest gen de pericole, de ameninţări şi de riscuri se referă, îndeosebi, la cele care ţin de geofizica pământului, deci de cutremure şi alte fenomene geofizice, de fenomene climaterice, cosmice şi chiar sociale. Într-un anume fel, şi acestea terorizează planeta. Este vorba de un „terorism natural“, pe care lumea trebuie să-l accepte şi să-şi asume riscurile adiacente. Dincolo de aceste fenomene, terorismul este un pericol produs al societăţii omeneşti, pe care omenirea, pe de o parte, îl respinge şi îl combate şi, pe de altă parate, îl acceptă, şi-l asumă, îl regenerează şi îl întreţine, asumându-şi, bineînţeles, şi toate riscurile care rezultă de aici.

Omenirea îşi asumă acele riscuri legate de terorismul-efect, de terorismul-produs al faliilor, disfuncţiilor, tensiunilor, crizelor şi conflictelor politice, economice, sociale, culturale, religioase, informaţionale şi militare, care au cauze complexe, greu de identificat şi de înlăturat. Şi le asumă, pentru că ele există, şi nu pot fi ocolite sau ignorate.

Această asumare nu înseamnă însă, *ab initio*, şi acceptare. Omenirea acceptă doar faptul că există terorism, dar niciodată nu poate accepta fenomenul ca atare. Îşi asumă doar riscul combaterii lui, acest risc fiind intrinsec, întrucât face parte din sistem, adică din modul nostru de viaţă.

Structura şi dinamica terorismului în zonele de

Interes pentru nato şi în zonele de interes ale României

Noile ameninţări – se precizează în documentul intitulat *Strategia europeană de securitate* – sunt dinamice. În epoca mondializării, ameninţările cele mai îndepărtate din punct de vedere teritorial produc tot atâta îngrijorare ca şi cele apropiate. De aceea, zonele de interes pentru NATO şi pentru Uniunea Europeană, ca şi pentru oricare altă ţară din cadrul acestor organizaţii, inclusiv pentru România, se extind, practic, la suprafaţa întregii planete. Teoria haosului atrage atenţia că variaţia condiţiilor iniţiale, care se regăseşte totdeauna în evoluţia sistemelor şi proceselor, nu cunoaşte nici reguli, nici limite teritoriale, spaţiale sau acţionale. În această epocă a globalizării, totul capătă dimensiuni şi implicaţii planetare. Totuşi, în ceea ce priveşte stabilitatea şi gestionarea situaţiilor de criză, prioritare sunt zonele de pe primul cerc, adică cele de la contactul frontalier nemijlocit. Este unul dintre motivele pentru care UE doreşte să se înconjoare de un cerc de securitate, fapt pentru care a realizat sau este în curs de a realiza, cu toţi vecinii, acorduri de bună vecinătate sau parteneriate strategice. Unul dintre obiectivele acestor acorduri şi parteneriate îl reprezintă protecţia împotriva atacurilor teroriste şi, respectiv, combaterea terorismului. În ceea ce priveşte însă lupta împotriva terorismului, nu există priorităţi şi nu există graniţe. Ţările UE participă, alături de Statele Unite, de ţările NATO şi de alte ţări, la coaliţia antiteroristă. Deşi nu s-au elaborat încă pe deplin strategiile cele mai eficiente de combatere a terorismului, acţiunile coaliţiei împotriva acestui flagel nu rămân fără rezultate. Una dintre prevederile strategiei europene de securitate este acea că prima linie de apărare se va situa, adesea, în străinătate, departe de frontierele proprii. Cât de mult seamănă acest precept cu doctrina apărării înaintate din vremea războiului rece!

Pentru România, în afară de zona de interes care se contopeşte cu întreaga planetă, de zona din imediata vecinătate a UE şi NATO (România fiind ţară frontalieră pentru NATO şi, în viitorul apropiat, pentru UE), este profund interesată de vecinătatea apropiată şi mai ales de zona conflictuală din Transnistria, de problemele de frontieră de la graniţa cu Ucraina, de zona Mării Negre şi de impactul posibil asupra mediului de securitate din această zonă, de terorismul caucazian şi de cel care se manifestă şi se dezvoltă în Turcia şi în Orientul Apropiat.

General şi specific în dinamica terorismului contemporan

Fără a avea structuri şi infrastructuri de mare anvergură şi baze de susţinere complexe şi ultramoderne, teroriştii au dovedit, totuşi, că sunt în măsură să opereze în lumea întreagă. Ei acţionează în Asia Centrală, în Asia de Sud-Est, în Japonia, în China, în Rusia, în Caucaz, în Balcani, în Turcia, în Irak, în Orientul Apropiat, în Africa, în Europa Occidentală, dar, de la atacurile din 11 septembrie 2001, mai puţin pe teritoriul Statelor Unite. Datorită măsurilor extrem de riguroase luate de autorităţile americane, deşi rămâne încă vulnerabil la terorism, *teritoriul american nu a mai fost supus, din 2001 încoace, la atacuri teroriste de anvergură*. Teroriştii n-au încetat însă să-i atace pe americani şi pe prietenii şi aliaţii lor, oriunde au reuşit să o facă. Chiar dacă Al-Qaeda şi multe alte organizaţii declară că ţintele lor predilecte sunt americanii şi tot ce ţine de americani, realitatea este cu totul alta. Ofensiva americană împotriva terorismului a dat roade. *Teroriştii nu mai reuşesc să pătrundă atât de uşor pe teritoriul american. Seria de atacuri de amploare de după 2001 s-a derulat pe alte meridiane, dar „performanţa" din 2001 nu a mai fost atinsă*. Superputerea americană a fost stârnită, aproape în acelaşi mod în care a fost stârnită după atacul japonez de la Pearl Harbor, şi, probabil, nu se va opri din acţiune decât atunci când terorismul (un anumit tip de terorism) va fi distrus sau pus sub control.

Terorismul contemporan este, totuşi, preponderent, antiamerican şi antioccidental şi are câteva caracteristici specifice, printre care cele mai importante considerăm că ar putea fi şi următoarele:

-spaţiile de generare şi de regenerare a reţelelor, organizaţiilor şi grupurilor teroriste sunt tentaculare, cu filiale flexibile şi dinamice peste tot, dar cu preponderenţă în ţările occidentale şi în zonele de falii strategice;

- baza de recrutare a teroriştilor se află îndeosebi în populaţia tânără, instruită şi chiar domiciliată în Occident, inclusiv în România, care se simte frustrată, înstrăinată, discriminată şi nemulţumită şi împărtăşeşte preceptele fundamentaliste şi extremiste, nu preţuieşte viaţa şi acceptă martiriatul şi spiritul de sacrificiu în numele unor dogme care, pentru o parte din lumea lor, sunt indiscutabile;

-ţintele predilecte ale teroriştilor contemporani le reprezintă locurile publice, infrastructurile, diferitele instituţii (occidentale sau care-i sprijină pe occidentali), de regulă, cele vulnerabile la astfel de atacuri sau făcute să devină vulnerabile;

-sporeşte caracterul punitiv şi răzbunător, în numele unor cauze care vin din frustrări şi percepţii deformate, dar şi din realităţi dramatice.

Terorismul nu poate fi pus sub autoritatea unor principii, teorii şi metode unitare. El rămâne, în continuare, un război specific, în mozaic, caracterizat de acţiuni hoţeşti, precise, adică punctuale şi extrem de violente, care vizează îndeosebi zonele cele mai vulnerabile şi urmăreşte umilirea, înspăimântarea şi agresarea continuă şi surprinzătoare a oamenilor şi anumitor comunităţi, precum şi distrugerea unora dintre instituţiile care sunt percepute ca satanice sau care impun reguli şi realităţi considerate ca inacceptabile pentru spaţiul ce generează terorism.

Terorismul de sistem şi terorismul de reţea

Distincţia dintre aceste două forme de terorism este necesară pentru procesul de elaborare a strategiilor de gestionare a acestui fenomen. Terorismul de sistem este, în esenţa lui, politic, etnic, economic, informaţional sau religios. El provine din incompatibilităţile şi disfuncţionalităţile existente între sisteme şi nu se va ameliora decât în măsura în care se vor ameliora relaţiile între aceste sisteme. Terorismul basc, spre exemplu nu are nici o perspectivă de atenuare sau de încetare, atâta vreme cât pretenţiile extremiştilor basci vizează interesele Spaniei. Soluţiile în acest caz sunt greu de găsit, întrucât este dificil de presupus că Spania va accepta vreodată separarea de teritoriul său a Ţării Bascilor. Un asemenea terorism a existat şi există şi în România. El s-a manifestat şi se manifestă, sub diferite forme, îndeosebi în zonele Covasna şi Harghita, împotriva populaţiei de etnie română. În anumite etape a cunoscut forme violente. Este posibil ca terorismul de sistem, îndeosebi în Europa, să se diminueze simţitor o dată cu integrarea deplină a continentului, deşi s-ar putea ca, dimpotrivă, să asistăm la o recrudescenţă a acestui fenomen.

Terorismul de reţea este transnaţional. El este, în esenţă, un terorism politic, punitiv şi răzbunător, chiar dacă păstrează rezonanţe religioase, etnice sau frontaliere. La ora actuală, suportul lui îl constituie falia strategică islamică, dar nu neapărat sub aspectul ei pur religios.

Filosoful iranian Darius Sayegan subliniază, în *France culture*, influenţa revoluţiei iraniene asupra terorismului contemporan[214]. El subliniază că religia nu mai este atât de importantă pentru tineri. S-a creat chiar o expresie care ilustrează sugestiv această realitate: cei care au alungat religia. Ei nu-şi pot exprima însă public convingerile, întrucât riscă pedeapsa capitală. Iranul, afirmă filosoful Sayegan, este o societate complet schizofrenică. Pe de o parte, 75 % din populaţia de până la 25 de ani, fascinată de America, de simbolurile Occidentului şi de modernitate, exprimă nevoia de schimbare, de reforme. Pe de altă parte, se află un regim ce nu poate fi în nici un fel reformat. Singura schimbare, susţine filosoful iranian, poate veni din exterior. Europenii şi americanii au uitat de prea multă vreme Iranul. „Ei n-au realizat că revoluţia islamică a servit de model mişcărilor teroriste actuale“[215]. Această afirmaţie acuză foarte grav Iranul. Revoluţia iraniană a fost unul dintre evenimentele fundamentale de la sfârşitul secolului al XX-lea. Ea a schimbat configuraţia lumii, mai ales prin faptul că a inventat formele şi instrumentele terorismului contemporan, făcând din religie o ideologie de luptă. Iranul este o ţară mare, care are aproape aceeaşi influenţă în lumea musulmană ca şi aceea pe care a avut-o Rusia în ţările din Estul Europei, în timpul socialismului. Înainte de această revoluţie, în Iran nu au fost niciodată guverne islamice. *Ideologizarea religiei* este cel mai grav eveniment petrecut în lumea musulmană. Islamiştii iranieni au preluat metodologia şi sloganurile marxiste, identificându-se drept combatanţi antioccidentali şi anti-imperialişti. S-au înfiinţat tribunale revoluţionare şi s-a pus în operă o frază leninistă: Monarhia va fi aruncată în pubela istoriei. Unul dintre sloganurile acestei revoluţii suna astfel: „Nici ca Estul, nici ca Vestul: o republică islamică“. S-a crezut că este vorba de o nouă spiritualitate politică, de o a treia cale, ce nu putea fi decât

[214] http://www.iranfocus.com/french/modules/news/article.php?storyid=393, Luc Chatel, *L'Iran, Al-Qaïda et... Dostoïevski*

[215] Ibidem

atractivă pentru unii dintre iranieni. Al-Qaeda nu este un fenomen islamic. Indivizii din această reţea, afirmă Darius Sayegan, par mai degrabă personaje din *Demonii* lui Dostoievski decât teroriştii ismaelieni ai secolului al XII-lea, ale căror acţiuni ucigaşe aveau obiective foarte precise. Terorismul ismaelian nu era orb. Teroriştii din Al-Qaeda neagă totul, distrug totul, inclusiv valorile moderne, occidentale.

Este îngrijorător şi ceea ce se petrece în India. În întreaga ei istorie, această ţară nu a cunoscut niciodată un fundamentalism hindus. Hinduismul a fost dintotdeauna un imens evantai care integra tot felul de credinţe. Astăzi, fundamentalismul hindus este un răspuns la fundamentalismul musulman, iar acest lucru este foarte periculos. Trebuie însă precizat că India nu este şi nu a fost niciodată o ţară care generează fundamentalism sau terorism. Este însă unul dintre locurile ideale pentru manifestarea fundamentalismului religios, tocmai pentru motivul că ea se prezintă ca o civilizaţie bazată încă pe caste şi pe reguli neschimbate de mii de ani. Al-Qaeda nu pare să aibă un calendar fondat pe o strategie politică precisă, ci, dimpotrivă, pare a se baza pe un activism de tip oportunist, lovind în orice moment în care poate să o facă, pentru a crea teroare şi a demonstra că toate intervenţiile militare din Irak şi Afghanistan nu au nici un efect[216].Grupului Al-Qaeda, după 11 septembrie 2001, i se atribuie sau îşi atribuie o serie de atentate şi atacuri teroriste între care cele de la Madrid din martie 2004, acţiunile din Irak, desfăşurate de Abu Musab Al-Zarkaui, a cărui locaţie se află la Falluja, atentatele din Bali (octombrie 2002), cele de la Casablanca, din mai 2003, de la Istanbul, din noiembrie 2003, cele din Arabia Saudită, din mai 2004 etc. Unii afirmă că, în ceea ce priveşte, Al-Qaeda, nu se cunoaşte decât ceea ce se vede. În realitate, avem de-a face cu o organizaţie tentaculară, realizată cu mult înainte de 11 septembrie 2001, care dispune de un sistem de mesaje pe Internet, de personal numeros şi de suficiente mijloace. Dacă ar fi aşa, de ce nu acţionează la scară mai mare? Este foarte posibil ca respectiva organizaţie să fi slăbit foarte mult, în urma numeroaselor lovituri primite. Oricum, în jurul ei, s-a ţesut o legendă care depăşeşte cu mult realitatea.

Olivier Roy împarte atentatele care se atribuie organizaţiei Al-Qaeda în două categorii: internaţionale şi locale. Cele internaţionale sunt efectuate de echipe internaţionale care acţionează oriunde în lume (New York, Washington, Madrid etc., dar şi cele dejucate la Los Angeles, Paris, Strasbourg), iar cele locale aparţin unor echipe care acţionează pe teritoriul propriu, de regulă, împotriva unor ţinte occidentale (Casablanca, Bali, Istanbul). „Internaţionaliştii“ sunt, după afirmaţiile lui Olivier Roy, vechi combatanţi din Afghanistan. Chiar şi o parte dintre cei care acţionează acum în Irak provin din aceşti vechi combatanţi afghani. De altfel, însăşi Al-Qaeda este fondată pe o asociaţie a vechilor combatanţi din războaiele desfăşurate în Afghanistan. După bombardarea Afghanistanului şi plasarea forţelor americane şi ale NATO, nucleul dur ale organizaţiei nu s-a mai putut reînnoi. Foarte mulţi din aceşti vechi luptători au fost ucişi sau arestaţi. Acest nucleu se compune din militanţii din Orientul Apropiat, chemaţi să lupte, începând cu 1980, împotriva sovieticilor. Ei au fost sprijiniţi, în acea perioadă, de americani. Partea cea mai importantă a organizaţiei Al-Qaeda se compune din două categorii de luptători: garda lui Ben Laden (unii dintre componenţi urmându-l, de mulţi ani) şi tinerii sosiţi de pretutindeni, îndeosebi între 1997 şi 2001. Mulţi dintre cei care l-au urmat pe Ben Laden în Yemen sau în Sudan au fost ucişi sau arestaţi. Printre aceştia se află: şeicul Mohamed, Wadih El-Hage, Modamed Odeh, Abu Hafs Al-Masri (Mohamed Atef), Soleyman Abu Gayth, Abu Zubeyda etc. Ei au împărtăşit toţi aceeaşi viaţă. Fiica lui Laden s-a căsătorit cu Mohamed Atef. Dintre toţi, au mai rămas Ben Laden şi Ayman Al-Zawahiri.

Tânăra gardă a apărut după 1992 şi s-a dezvoltat, îndeosebi după 1996, când talibanii au preluat puterea în Afghanistan. În cea mai mare parte, cei care au alcătuit tânăra gardă s-au instruit în Occident, unii s-au căsătorit şi chiar au primit cetăţenia ţărilor respective. A avut şi are încă loc o întoarcere a acestora la izvoare, adică la sentimentul religios, dar pe poziţii fundamentaliste, şi o radicalizare politică. Între aceştia, se situează şi cei patru piloţi. Olivier Roy subliniază că foarte puţini dintre cei care au comis atentate în Occident vin direct din ţări musulmane (cu excepţia celor care au participat la atentatele de la Istanbul din noiembrie 2003 şi care provin din Turcia). Cei mai mulţi fac parte din ţările occidentale. Ei nu se vor mai întoarce niciodată în ţările musulmane din care provin, unde se află familiile lor de origine. De exemplu, nici un terorist din Grupul Islamic Armat (GIA) nu s-a mai întors în Algeria. Ei sunt luptători pentru jihad, îndeosebi pentru jihadul periferic (Afghanistan, Bosnia, Cecenia), nu pentru Orientul Apropiat. După isprăvile săvârşite prin aceste locuri, s-au întors în Europa. Este o constatare foarte interesantă. De aici

[216] www.monde-diplomatique.fr, Olivier Roy, *Al-Qaida, label ou organisation ?*

rezultă că nu ţările musulmane generează terorism, ci o anumită categorie de musulmani deveniţi militanţi în Occident, care au beneficiat şi beneficiază de avantajele democraţiilor occidentale şi de sistemul de instruire de aici. Este un mod foarte curios prin care cei plecaţi de acasă şi instruiţi în Occident încearcă să-şi ajute locurile sau ideile de origine.

Lui Ben Laden i s-a încredinţat, probabil, prin 1997, controlul taberelor de instrucţie ale arabilor din Afghanistan, mai puţin asupra celor ale uzbecilor şi pakistanezilor. Cu alte cuvinte, orice terorist arab, care nu era uzbec sau pakistanez, se afla sub controlul lui Ben Laden.

O parte dintre tinerii care se instruiau în Afghanistan se duceau sau reveneau în Occident pentru a comite atentate, ceilalţi rămâneau în Afghanistan pentru a lupta, împreună cu talibanii, împotriva lui Masaud. O parte dintre aceştia din urmă au fost arestaţi în Afghanistan şi duşi în lagărul de la Guantanamo, dar justiţia occidentală întâmpină mari dificultăţi în a le găsi altă vină, în afară de aceea de a fi făcut parte din tabăra talibanilor.

Reţeaua Al-Qaeda dispune de o anumită supleţe, care se fundamentează, pe de o parte, pe relaţiile strânse, amicale, dintre camarazii de arme şi, pe de altă parte, pe spiritul de corp care-i animă pe toţi cei care fac parte din această organizaţie. Efectul de grup contează foarte mult aici. Întrucât sunt radicali, ei radicalizează şi acest efect.

Aproape tot ce ţine de Al-Qaeda – stat major, nucleu dur, celule de bază, reţele transnaţionale, lanţ de comandă – se fundamentează pe relaţii personale, construite şi probate atât în Afghanistan, cât şi în alte locuri unde acţionează împreună. Acest spirit este transmis în reţea, face parte din modul de viaţă al teroriştilor Al-Qaeda. Numai că, fieful lor din Afghanistan a fost distrus şi, deocamdată, nu există un alt loc unde veteranii să se grupeze şi să acţioneze în siguranţă. Mai mult, având în vedere cele de mai sus, poliţia şi numeroasele forţe care luptă împotriva terorismului au posibilitatea să-i depisteze pe toţi aceşti „internaţionalişti" şi să-i aresteze. Un alt fief nu este uşor de construit. Oriunde s-ar încerca a se constitui, el va fi lovit cu precizie. Aşadar, reţeaua Al-Qaeda este din zi în zi măcinată, lovită şi distrusă printr-un *război de atriţie* (de uzură) care nu le dă teroriştilor nici o posibilitate de a se regrupa, reconstitui, revitaliza. Este, poate, unul dintre puţinele domenii unde americanii folosesc sau acceptă să fie folosită o strategie indirectă.

Pentru a ieşi din acest impas, este posibil ca Al-Qaeda să recurgă la:

-lărgirea bazei de recrutare;

-folosirea unor alianţe cu alte grupări şi reţele teroriste;

-sprijinirea pe grupările, organizaţiile şi reţelele locale;

-elaborarea unei politici şi, corespunzător, a unei strategii pe termen mediu şi lung, prin care să se folosească toate oportunităţile şi toate predispoziţiile celor care aderă la astfel de acţiuni;

-crearea unor mijloace de luptă performante sau, în orice caz, surprinzătoare;

-încercarea de a realiza sau obţine arme de distrugere în masă sau unele componente ale acestora;

-căutarea unor locaţii în zone în care nu se permite lovirea lor, îndeosebi în ţări care au un puternic terorism interior sau în zone de falii strategice, dar şi în zone care nu pot fi bănuite, cum ar fi, spre exemplu, şi România;

-crearea unui sistem de „locaţii itinerante", folosindu-se mijloacele de comunicaţii moderne;

-trecerea la atacuri în cyberspaţiu.

Dacă îşi defineşte cu claritate şi precizie obiectivele politice (dacă elaborează o politică), Al Qaeda poate folosi, în viitorul apropiat, probabil, următoarele tipuri de strategii asociate acestora: strategii de diseminare şi disimulare (strategii de stratageme); strategii de alianţe; strategii de banditism. Toate acestea sunt strategii asimetrice, care se află, deci în strânsă legătură cu vulnerabilităţile societăţii şi civilizaţiei pe care teroriştii

o urăsc şi vor să o atace pentru a o distruge sau pentru a o controla. Este însă posibil ca Al-Qaeda să dispară (ca realitate), rămânând doar un simbol. În acest caz, terorismul va cunoaşte fie o recrudescenţă prin super-activarea reţelelor şi organizaţiilor locale, fie o cădere semnificativă, pe timp îndelungat. Este, de asemenea, posibil să apară noi forme, noi reţele şi noi organizaţii teroriste, de cu totul alt tip, cum ar fi, spre exemplu, terorismul genetic, cel biologic şi cyberterorismul. În acelaşi timp, neofundamentaliştii (care nu sunt adepţi ai jihadului), cum ar fi tabligii sau Jamaat al tabligh (societate de propagare a islamismului, prezentă în Arabia Saudită, în Maroc şi în ţările Oceanului Indian) şi chiar Hib-ut-Tahrir vor trece, probabil,

la acţiuni individuale. Dinamica organizaţiilor, reţelelor şi grupurilor teroriste este foarte mare şi foarte ciudată. Atentatele de la Taşkent, din iulie 2004 ar putea aparţine Mişcării Islamice a Uzbekistanului, care a luptat împreună cu Al-Qaeda, în Afghanistan, împotriva americanilor, dar şi dizidenţilor din Hizb-ut-Tahrir.

Veteranii Al-Qaeda (cei care au mai rămas în viaţă) pot constitui, la rândul lor, reţele şi organizaţii care să renască spiritul Al-Qaeda şi să-şi fixeze modalităţi de acţiune proprii, care să necesite noi investigaţii din partea societăţii occidentale şi noi situaţii conflictuale. Ceea ce se întâmplă acum în Irak reprezintă, pe de o parte, o lovitură foarte puternică primită de teroriştі şi, pe de altă parte, un exerciţiu al acestora pentru campaniile viitoare. Oricum, teatrul de operaţii din Irak nu este şi nu poate fi pe placul teroriştilor. Terorismul nu este atât de puternic încât să poată declanşa şi întreţine un *război de gherilă* pe termen lung. Comunitatea internaţională controlează din ce în ce mai mult spaţiile în care ar putea revigora organizaţiile şi reţelele teroriste şi, de aceea, va fi foarte greu, pentru teroriştі, să continue şi să întreţină acest război. Este momentul în care lumea se coalizează împotriva terorismului şi, probabil, acestuia nu-i vor mai rămâne prea multe şanse, în forma actuală de manifestare, dar nici nu va dispărea uşor. Încă mulţi ani de acum înainte, el va constitui o ameninţare dintre cele mai primejdioase la adresa securităţii cetăţeanului şi instituţiilor democratice.

Terorismul de falie

Fenomenul terorist de falie se defineşte pe o imensă marjă de efecte secundare care, în dinamica socialăşi internaţională, au din ce în ce mai mult valoarea unei adevărate circumvoluţii morale şi sociale. În acest spaţiu marginal, se construiesc, ingenios şi perfid, centre vitale şi strategii de distrugere a unor sisteme de valori, fie pentru a demonstra că există forţe distructive ce nu pot fi nici contracarate, nici egalate, fie pentru a înlocui aceste sisteme de valori cu opusul lor. Opusul nu este însă nici foarte clar, nici unitar, nici flexibil. El se prezintă ca un mozaic de ideologii, politici, religii, pasiuni, ranchiune şi patologii şi se exprimă prin acţiuni duse la limită. În general, aceste acţiuni vin nu doar din tabăra nemulţumiţilor, a opozanţilor la democraţie şi capitalism, la libertate şi civilizaţie tehnologică şi informaţională, a psihopaţilor şi degradaţilor sociali, ci şi din cea a unor ideologii exclusiviste şi intolerante, a inflexibilităţii, idolatriei, absurdului şi cultului violenţei. Fenomenul terorist are un sistem de cauze şi determinări care vin, toate, din realităţile dramatice ale acestei lumi.

Terorismul se prezintă ca un fenomen extrem de complex, constând din manifestarea spectaculoasă a violenţei, cu scopul de a atrage atenţia, a înspăimânta, a chinui şi a impune un anumit tip de comportament, uneori, pur şi simplu pentru a teroriza, printr-o gamă foarte diversificată de acţiuni-limită, în care omul este deopotrivă armă şi victimă, călău şi condamnat. Ameninţările şi riscurile de natură teroristă nu au limite. „Arma“ principală a terorismului este omul, în speţă, omul disperat sau omul manipulat, adică adus în stare de disperare sau de răzbunare, dar şi omul „demiurg“, omul pedepsitor, omul-călău, care se consideră destinat şi predestinat a îndeplini o misiune supremă, a se sacrifica sau a sacrifica pe oricine pentru a duce la bun sfârşit o sarcină ce vine dintr-un spaţiu considerat a fi sacru, dintr-o lume care-l domină şi care are menirea de a o distruge cât mai repede şi cât mai violent pe cea reală şi, evident, de a o înlocui[217]. Iar acest lucru este posibil mai ales în acele zone unde există, de secole, limite greu de trecut, limitări acceptate sau impuse şi falii.

Caracteristicile principale ale terorismului de falie[218] nu diferă esenţialmente de cele ale terorismului tradiţional, din toate timpurile, dar sunt mult mai acute şi mai presante. Ele rezultă din efectul de falie şi se manifestă prin strategii şi tactici din sfera asimetriei ingenioase, violente, crude, răzbunătoare, surprinzătoare şi reci. Este posibil ca terorismul de falie, prin extensie, să afecteze, prin zona nistreană şi prin cea a Mării Negre, şi România.

---

[217] Centrul de Studii Strategice de Securitate, TERORISMUL. DIMENSIUNE GEOPOLITICĂ ŞI GEOSTRATEGICĂ. RĂZBOIUL TERORIST, RĂZBOIUL ÎMPOTRIVA TERORISMULUI, Editura AISM, Bucureşti, 2004, p. 18.

[218] Terorismul de falie se prezintă, pe de o parte, ca fiind generat de zonele de falii, de rupturi categorice între interese şi culturi (existente în mod real, produse sau induse), efectele lui manifestându-se însă pe toate continentele şi în toate zonele, şi, pe de altă parte, ca terorism specific acestor zone, provenind din ele şi având efecte şi dincolo de aceste zone, în lumea civilizată.

Specificul atacurilor, contraatacurilor şi reacţiilor de tip terorist în zonele de interese ale nato şi ale României

În zonele de interes ale NATO şi, implicit, ale României, terorismul se prezintă ca o ameninţare asimetrică neclară şi continuă. Zonele generatoare de terorism sunt considerate, în general, cele influenţate de fundamentalismul islamic, separatişti şi traficanţi. Acestea se află nu numai pe coridorul islamic, ci şi pe teritoriile care fac parte din arealul NATO sau în imediata vecinătate a acestora.

Între principalele caracteristici ale acestor acţiuni (atacuri, contraatacuri şi reacţii) se situează şi următoarele:

-acţiunile teroriste din zona de interes a NATO şi a României nu vizează, în mod nemijlocit, Alianţa sau România, ci acele nuclee sau locuri în care se manifestă atitudini defavorabile fundamentalismului islamic şi anumitor interese ale grupărilor agresive;

- reprezintă atacuri în sprijinul terorismului palestinian, kurd sau antiamerican;

- vizează, direct sau indirect, ţările coaliţiei antiteroriste şi pe cele care au forţe militare în Irak, în Afghanistan sau în Bosnia;

- sunt orientate împotriva acelor ţări sau zone de interes ale ţărilor care au, pe teritoriul lor, baze militare americane sau alte structuri de luptă împotriva terorismului;

-reţelele, organizaţiile şi grupurile teroriste nu doresc să provoace acţiuni NATO împotriva lor;

- sunt acţiuni punctiforme, cu obiective precise, desfăşurate în spaţiile şi zonele vulnerabile.

Este posibil ca implicarea României în materializarea strategiei europene de construire a unui coridor de securitate european şi de securizare a frontierelor est-europene să fie vizată de unele atacuri teroriste din zona nistreană, din cea a traficanţilor sau chiar din falia strategică islamică.

Acţiuni teroriste în sistem şi în reţea

Atât acţiunile teroriste de sistem, cât şi cele de reţea sunt posibile şi în zonele de interes pentru NATO, pentru Uniunea Europeană şi, în consecinţă, şi pentru România. Acţiunile (reacţiile) teroriste de sistem îşi au ca suporturi reconfigurarea şi reidentificarea sistemelor politice, ideologice, economice, sociale, informaţionale şi militare, în spaţiul eurasiatic, după spargerea bipolarităţii. Din competiţia pentru putere, pentru influenţă, pentru resurse şi, evident, pentru o cât mai bună siguranţă, declanşată atunci, s-a instalat o stare de haos din care încă nu s-a ieşit. În aceste condiţii, s-au dezvoltat, îndeosebi în Asia Centrală, în Caucaz, în zona transnistreană, în cea balcanică şi în cea a coridorului islamic, relaţiile mafiote, economia subterană, crima şi traficul de droguri, de fiinţe umane, migraţia şi bătălia pentru noi frontiere, care sunt generatoare de terorism criminal şi identitar.

În aceste condiţii, specificul principalelor acţiuni şi reacţii teroriste în sistem sau în reţea care pot afecta Alianţa Nord-Atlanică şi România s-ar putea referi la:

- intensificarea acţiunilor teroriste cu profil identitar împotriva autorităţii ruse în Caucazul de Nord şi în Asia Centrală;
- recrudescenţa terorismului etnic şi identitar şi chiar a ostilităţilor tip gherilă în Nagorno-Karabah, în Cecenia, în Osetia de Nord, în Inguşeţia şi în alte spaţii caucaziene;
- acţiuni ale mafiei internaţionale (îndeosebi ruseşti) în zona Caucazului, pentru crearea unei stări de haos în exploatarea şi transportul petrolului caspian;
- acţiuni teroriste ale separatiştilor de la Tiraspol pentru menţinerea unei stări de tensiune în zonă, care să asigure un minim de condiţii de exercitare şi menţinere a influenţei ruseşti în acest spaţiu;
- acţiuni de destabilizare (şi prin terorism) încurajate sau întreţinute de diferite cercuri de interese politice şi economice care urmăresc realizarea unor obiective punctuale care ţin de câştiguri imense;
- acţiuni teroriste ale reţelelor de traficanţi sau în sprijinul acestor reţele;
- acţiuni teroriste care pot avea ca obiectiv descurajarea procesului de extindere a NATO şi UE;
- acţiuni ale unor cercuri care au tot interesul să provoace situaţii ce pot să influenţeze parteneriatele NATO-Rusia şi NATO-Ucraina şi să diminueze rolul României, ca factor de stabilitate;
- acţiuni teroriste subversive sau în cyberspaţiu prin care să menţină şi să se întreţină, în acest spaţiu, o

zonă de ruptură, de falie strategică între Est şi Vest, între Nord şi Sud.

Asemenea acţiuni există şi pe teritoriul României, îndeosebi sub forma unor operaţiuni comerciale ilegale, a unor contrabande cu diverse produse şi unor evaziuni fiscale. Poliţia Română a identificat membrii ai unor organizaţii teroriste palestiniene, ai unor organizaţii fundamentaliste islamice şi ai unor organizaţii etnice separatiste. Sunt, de asemenea, prezente pe teritoriul României sisteme şi reţele ale traficului de droguri, de armament şi muniţie, de explozivi, de monede false, de persoane etc. Acţiuni de acest fel au derulat organizaţiile kurde, Hezbollahul, dar şi alte organizaţii şi reţele. Unele din fondurile obţinute sunt scoase din ţară, altele sunt folosite pentru întreţinerea şi crearea unor structuri care să faciliteze şi să susţină terorismul din această zonă, îndeosebi în spaţiul CSI, dar şi în falia balcanică şi în cea a Mării Negre. Unii dintre reprezentanţi mafiei italiene sau ai unor reţele teroriste şi-au creat în România acoperiri comerciale legale, sub paravanul cărora se acţionează, deocamdată, pentru obţinerea de fonduri, atât prin mijloace legale, cât şi ilegale, economia subterană fiind evaluată, în ţara noastră, ca reprezentând în jur de 40 % din PIB.

Acţiuni teroriste în mozaic

Există o mulţime de tipuri de acţiuni şi reacţii teroriste. Unele se desfăşoară la lumina zilei, cum ar fi răpirea de persoane, deturnarea de avioane, atacul cu bombă, atacurile sinucigaşe, distrugerea unor infrastructuri etc. Altele – şi acestea par a fi cele mai subtile şi cele mai periculoase – nu sunt percepute imediat, întrucât nu vizează neapărat distrugerea fizică a unui obiectiv, ci au alte scopuri, mult mai mari şi mai perverse. Aceste tipuri de acţiuni – care se desfăşoară totdeauna în mozaic şi în sistem aleatoriu – vizează crearea, menţinerea, întreţinerea şi amplificarea, pe întreaga planetă, a unui sentiment de frică, spaimă, nelinişte şi nesiguranţă. Pentru aceasta, este nevoie, pe de o parte, de atacuri teroriste extrem de sângeroase, cum au fost cele din Statele Unite, de la 11 septembrie 2001 şi cele de la Madrid de la 11 martie 2004 şi, pe de altă parte, de unele „acţiuni teroriste de întreţinere“, care se desfăşoară de regulă în ţările pe care terorismul le consideră ostile. Acţiunile teroriste locale nu fac parte din acest sistem dar pot fi folosite pentru realizarea scopurilor şi obiectivelor de înfricoşare şi panicare a comunităţilor umane, instituţiilor şi sistemelor de protecţie şi pază. Acţiunile în mozaic creează premise pentru realizarea surprinderii strategice.

Evaluarea terorismului

Evaluarea terorismului este o activitate complexă şi destul de dificilă, dar nu imposibilă. Deja există modalităţi de monitorizare şi analiză a organizaţiilor, reţelelor acţiunilor teroriste şi de evaluare a capacităţii, modului de operare şi efectelor. Cum este şi firesc, în evaluarea terorismului se folosesc indicatori de sistem, de stare şi de dinamică, prin care poate fi monitorizat şi evaluat acest fenomen.

Indicatori de sistem şi de stare

Printre principalii indicatorii de sistem şi de stare a sistemului ar putea fi consideraţi şi următorii:

-numărul reţelelor, organizaţiilor şi grupărilor teroriste;
- eventualele structuri şi distribuţii ale acestor reţele, nodurile de reţea şi alte elemente constitutive;
-locaţiile organizaţiilor şi grupurilor teroriste;
-numărul membrilor permanenţi şi al membrilor temporari;
-distribuţia geografică a acestora;
- profilul acestora;
- relaţiile între ele, intercondiţionările în ceea ce priveşte structurile şi locaţiile;
- infrastructuri ale reţelelor, organizaţiilor şi grupurilor teroriste;
- state, organizaţii şi alte structuri care generează sau susţin reţelele şi organizaţiile teroriste;
- sisteme de pregătire a teroriştilor şi locaţiile acestora.

Indicatori de dinamică

Indicatorii de dinamică se referă la consistenţa, frecvenţa, intensitatea şi efectele acţiunilor teroriste. Ele sunt numeroase, imprevizibile, de aceea, greu de inventariat şi de evaluat. Cei mai importanţi indicatori de dinamică ar putea fi:

- tipurile de acţiuni teroriste;
- amploarea acţiunilor teroriste;
- efectele acţiunilor teroriste;
- frecvenţa acţiunilor teroriste, repartizate pe organizaţii, reţele şi zone geografice.

În funcţie de acestea, se pot desprinde anumite concluzii şi anumite tendinţe, care evaluate în mod corespunzător, pot ajuta la stabilirea unor strategii şi tactici antiteroriste şi contrateroriste.

Metode posibile de prognozare a fenomenului terorist

Fenomenul terorist este extrem de dificil de prognozat. Ceea ce se ştie cu precizie este că el existăşi se manifestă sub diferite forme. Dinamica structuralăşi acţională a acestui fenomen este asemănătoare cu cea a fenomenelor meteorologice. Ştim că se vor produce, dar nu când, unde şi cum.

Metodele posibile de prognozare a fenomenului terorist trebuie să se bazeze pe un sistem de indicatori şi de analiză a acestora, în primul rând, pentru stabilirea unor etaloane şi, apoi, pentru încercarea de a prevedea unele elemente cu privire la acţiunile teroriste (locaţiile aproximative, tipurile de atacuri, reţelele, organizaţiile sau grupurile care le-ar putea efectua, motivaţia etc.). Cele mai utile metode ar putea fi: metoda comparaţiei, metoda contrastelor, metoda evaluărilor succesive, metoda inductivă şi metoda analizei prin contiguitate.

Strategii de combatere a terorismului

Politici şi strategii directe şi indirecte

Strategiile de combatere a fenomenului terorist pun şi trebuie să pună în operă numeroasele decizii politice luate în acest sens. Practic, după atacurile de la 11 septembrie 2001, nu există stat important, organizaţie internaţională, alianţă sau coaliţie care să nu fi abordat, într-o formă sau alta, problema combaterii terorismului. Uniunea Europeană promovează un sistem multilateral eficace, bazat pe Charta Naţiunilor Unite. O ordine internaţională fundamentată pe state democratice, bine guvernate constituie garanţia cea mai bună de securitate. Cu alte cuvinte, acest concept cere un sistem de strategii directe şi indirecte prin care, realizându-se deziderateleo politice ale unor guvernări democratice şi ale unei politici internaţionale bazată pe Charta ONU, se înfăptuieşte, în mod indirect şi o reducere la maximum a faliilor şi zonelor care generează terorism.

Consiliul de Securitate al ONU a adoptat, la 8 octombrie 2004, o rezoluţie – 1566 – de luptă împotriva terorismului[219]. Nu este singura. Ea urmează rezoluţiei 1267, din 15 octombrie 1999, rezoluţiei 1373 din 28 septembrie 2001, rezoluţiei 1540 din 28 aprilie 2004 şi altora. Consiliul de Securitate reafirmă că terorismul, sub toate formele şi manifestările, *constituie una dintre cele mai grave ameninţări contra păcii şi securităţii internaţionale*. El afectează dezvoltarea economică şi socială a tuturor statelor, precum şi stabilitatea şi prosperitatea mondială.

Cele 12 puncte ale Rezoluţiei 1566 din 8 octombrie 2004 condamnă cu cea mai mare energie orice acte de terorism, cheamă toate statele să coopereze în lupta împotriva terorismului, să adopte, prin consens, proiectul *Convenţiei generale asupra terorismului internaţional* şi proiectul *Convenţiei internaţionale pentru combaterea actelor terorismului nuclear*, în virtutea obligaţiilor ce le revin prin

[219] http://www.diplomatie.gouv.fr/actu/bulletin.asp?liste=20041012.

dreptul internaţional, amintind că nu există nici o circumstanţă care să justifice adăpostirea sau finanţarea actelor de terorism. Se cere, de asemenea, organizaţiilor internaţionale, regionale şi sub-regionale să conlucreze pentru combaterea acestui flagel, consolidând cooperarea cu ONU şi îndeosebi cu *Comitetul împotriva terorismului*. Rezoluţia fixează o mulţime de sarcini pentru acest comitet, îndeosebi în ceea ce priveşte concertarea eforturilor tuturor statelor, organizaţiilor şi organismelor internaţionale în aplicarea rezoluţiei 1373 din 2001 referitoare la tăierea căilor de finanţare a terorismului.

În acest sens, s-a hotărât crearea unor grupuri de lucru, compuse din membrii Consiliului, care să examineze modul în care se îndeplinesc măsurile luate împotriva reţelei Al-Qaeda şi altor organizaţii şi reţele teroriste.

De problematica terorismului se preocupă şi ţările care fac parte din Comunitatea Statelor Independente. Pe 24 ianuarie 2005, la Moscova, a fost adoptat un plan de acţiune şi de luptă împotriva terorismului pentru anul 2005. El este o continuare a unei cooperări de câţiva ani în acest domeniu între ţările care alcătuiesc CSI. În cadrul operaţiei preventive „Typon“, spre exemplu, a fost arestat unul dintre liderii organizaţiei extremiste internaţionale Hizb-ut-Tahrir, împotriva căruia fusese emis un mandat de arestare de către organele judiciare din Uzbekistan. În 2004, Ministerul de Interne al Rusiei căuta peste o sută de terorişti care acţionau în Caucazul de Nord. Au fost declanşate, în cadrul CSI, operaţiile „Nomazii“, „Căutarea“ şi „Lanţul“, operaţii care se desfăşoară cu regularitate la frontierele Rusiei, Ucrainei şi Republicii Belarus. Rusia dispune de un *Fond Federal Integrat de Informaţii*, care conţine date privind terorismul şi criminalitatea, la care au acces şi alte ţări din CSI. Numai banca de date a unui singur birou dispune de peste 2.500 de dosare asupra persoanelor, grupurilor şi organizaţiilor care desfăşoară activităţi teroriste. Acest plan, în virtutea experienţei anterioare, are ca prioritate cooperarea dintre statele CSI în distrugerea filierelor de finanţare a teroriştilor. Operaţiile speciale desfăşurate de Rusia împreună cu Kazahstanul au dus la distrugerea unui grup criminal din Daghestan care alimenta cu fonduri reţelele teroriste din Caucazul de Nord pentru a-şi procura armamentul şi muniţiile necesare.

După aprecierile experţilor organelor judiciare ruse, o mare parte din resursele financiare destinate finanţării organizaţiilor teroriste sunt asigurate de activitatea grupurilor criminale etnice, iar cea mai mare parte a veniturilor criminale provin din traficul de stupefiante. Rusia este foarte interesată de o bună cooperare cu ţările CSI în acest domeniu, întrucât unele dintre grupurile teroriste care acţionează în aceastăţară se infiltrează printre refugiaţi şi muncitori sezonieri. Măsurile luate de Serviciul federal rus al migraţiilor au permis arestarea a 314 criminali împotriva cărora fuseseră emise mandate de arestare.

China a declarat, la rândul ei, că susţine, ca şi în trecut, lupta împotriva terorismului de orice fel[220], întrucât ea însăşi se consideră a fi victimă a terorismului. Ea acţionează, după declaraţiile oficialităţilor de la Beijing, împreună cu comunitatea internaţională, împotriva reţelelor şi organizaţiilor teroriste.

La 1 ianuarie 2005, în Germania, a intrat în vigoare o nouă lege asupra imigrării, care are în vedere realităţile concrete privind existenţa pe teritoriul german a unor posibile puncte sau filiere ale unor reţele teroriste. Pe baza acestei legi, landurile pregătesc deja, aşa cum afirmă săptămânalul „Der Spiegel“, expulzarea a sute de islamişti, consideraţi periculoşi. În Germania, numărul islamiştilor predispuşi la acte violente este în jur de 300. De acest lucru se ocupă Curtea Federală Administrativă. Este, de asemenea, facilitată, prin noua lege, expulzarea conducătorilor organizaţiilor interzise, a simpatizanţilor terorismului şi a „predicatorilor de ură“[221].

Deciziile şi acţiunile acestea sunt foarte importante, dar ele se cer aplicate şi, deci, concretizate în acţiuni coerente şi eficace împotriva reţelelor şi organizaţiilor teroriste. De acest lucru se ocupă strategia. De aceea, strategiile de combatere a terorismului (care pun în aplicare decizii politice corespunzătoare) trebuie să definească clar forţele, mijloacele, sistemele de pregătire şi de acţiune pentru combaterea terorismului de orice fel. Ele pot fi strategii directe, prin care se fixează forţele, mijloacele şi modalităţile de lovire directă a bazelor şi reţelelor teroriste, aşa cum s-au petrecut lucrurile în Afghanistan, sau indirecte, prin care se vizează lichidarea surselor şi resurselor materiale şi financiare ale terorismului, eradicarea cauzelor şi situaţiilor care generează terorism.

---

[220] http://by3fd.bay3.hotmail.msn.com/cgi-bin/getmsg?

[221] http://www.lalibre.be/article.phtml?id=10&subid=91&art_id=202806, *Vers l'expulsion d'islamistes*

Operaţii împotriva terorismului

Armatele împreună cu alte forţe participante la războiul împotriva terorismului desfăşoară operaţii împotriva terorismului. Aceste operaţii sunt de un tip special şi nu se aseamănă decât în mică măsură cu operaţiile ofensive sau de apărare din războiul obişnuit şi nici măcar cu operaţiile speciale. Operaţiile speciale împotriva terorismului se cer concepute în aşa fel încât să răspundă prompt exigenţelor noului tip de confruntare. Ele pot avea nivel strategic sau operativ şi pot fi desfăşurate de structuri militare aliate, de coaliţii sau de grupări de forţe naţionale. De asemenea, ele pot fi operaţii militare, operaţii militaro-civile, internaţionale, regionale sau naţionale. Ele pot preceda un război de tip clasic, se pot desfăşura concomitent cu unele operaţii militare din teatre sau în situaţii post conflictuale. Fiind vorba de acţiuni împotriva terorismului, astfel de operaţii se pot desfăşura oricând.

Totuşi, ele sunt momente distincte în cadrul războiului împotriva terorismului şi se caracterizează prin:

- amploare variabilă;
-mare intensitate sau intensitate adecvată;
- caracter interarme şi intercategorii de forţe armate;
- caracter antiterorist, contraterorist, antiinfracţional, împotriva crimei organizate, reţelelor mafiote şi traficante;
- caracter militar sau militar-civil;
- arie teritorială foarte mare;
-diversitate de acţiuni.

Forţele care participă la operaţiile împotriva terorismului sunt sau ar putea fi următoarele:

-structuri de informaţii;
-armata;
-jandarmeria;
- poliţia;
-structuri militare speciale de protecţie şi pază;
-alte structuri de forţă (brigăzi şi detaşamente antiteroriste, structuri de protecţie, de pazăşi ordine etc.);
- instituţii private şi ONG-uri etc.

Aceste structuri pot primi misiuni diferite, potrivit unor planuri dinainte stabilite şi situaţiilor concrete. Oricum, strategiile de combatere a terorismului trebuie să fie flexibile şi uşor adaptabile situaţiilor concrete. Cele mai dificile misiuni revin structurilor de informaţii. Ele au obligaţia să ţină mereu sub supraveghere fenomenul terorist şi să ofere suficiente date decidenţilor politici şi celor militari pentru a fi în măsură să ia cele mai corecte hotărâri. Armatele nu sunt forţe destinate războiului împotriva terorismului. Menirea lor este cu totul alta. Dar ele nu pot să nu fie întrebuinţate în acest tip de război. Totuşi, în afara forţelor speciale şi a senzorilor de informaţie, ele nu au structuri capabile să acţioneze simetric cu reţelele şi grupările teroriste. Rămâne de văzut dacă, în viitor, îşi vor crea astfel de structuri speciale, implicându-se total în combaterea terorismului, sau vor acţiona potrivit specificului lor.

Armatele pot participa la operaţiile speciale împotriva terorismului în calitate de forţe principale (care organizeazăşi conduc astfel de operaţii) sau în calitate de forţe de izbire, de distrugere a centrelor de greutate ale structurilor şi reţelelor teroriste.

Această dublă ipostază presupune:

1. În calitate de forţe principale care organizează, conduc şi desfăşoară operaţii de acest tip, armatele pot îndeplini, potrivit obiectivelor şi scopurilor fixate de decidentul politic, următoarele misiuni:
2. detectarea, prin grila senzorilor de informaţie şi prin forţele speciale, a centrelor şi bazelor de antrenament ale organizaţiilor şi reţelelor teroriste;

3. lovirea, prin mijloace militare, îndeosebi cu aviaţia şi forţele speciale, a centrelor vitale, a bazelor de antrenament, a depozitelor şi infrastructurilor teroriste din zonele de falie şi de oriunde s-ar afla ele, pe măsură ce acestea sunt descoperite şi identificate şi se obţine acceptul ţării sau ţărilor în care se află acestea[222], de cele mai multe ori în cooperare cu forţele armate ale ţărilor respective;

-declanşarea războiului (luptei armate) împotriva ţărilor şi regimurilor politice care practică, adăpostesc, finanţează şi susţin acţiunile teroriste;

- participarea la operaţii de căutare şi distrugere a reţelelor şi bazelor teroriste din zonele de falie;

- desfăşurarea unor operaţii speciale împotriva terorismului.

În calitate de forţe de izbire, de distrugere a centrelor de greutate ale structurilor şi reţelelor teroriste:

- lovirea centrelor de greutate ale reţelelor şi organizaţiilor teroriste;

- participarea cu forţe speciale la căutarea şi distrugerea grupărilor şi reţelelor teroriste.

Această a doua misiune poate fi particularizată astfel:

- căutarea şi distrugerea, de către vânătorii de munte, cercetaşi, infanterie marină, mijloace de cercetare şi lovire aeriană, aeronavală sau aeroterestră etc. a bazelor şi locurilor de ascundere a grupărilor şi reţelelor teroriste în munţi, în lagune, în insule, pe mare, pe fluvii şi râuri interioare etc.;

- sprijinirea logistică şi tehnic-informaţională a altor structuri specializate în combaterea terorismului.

[222] Dacă nu se obţine acest accept, rezultă că ţările respective adăpostesc şi susţin reţele teroriste şi pot fi considerate ca inamice şi atacate prin mijloace militare (Afghanistan, Irak), întrucât, la ora actuală, există un război terorist şi un război împotriva terorismului.